MOMENTE DIN ISTORIA ROMÎNIEI ÎN CREAȚIA LITERARĂ

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICA

CUVINT INAINTE

Incepind din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și pînă la mijlocul secolului al XIX-lea, țările romîne — Țara Romînească, Transilvania și Moldova — au cunoscut un proces de destrămare a feudalismului și de apariție a noilor relații de producție, relațiile capitaliste.

Acest proces, care a avut loc în sînul orînduirii feudale ca urmare a dezvoltării forțelor de producție, a fost însă puternic frînat în primul rînd de dominația relațiilor de producție feudale, ceea ce însemna, printre altele, o cruntă exploatare a maselor de țărani liberi și iobagi, fărîmițarea statală etc. Totodată, o piedică importantă în calea procesului de destrămare a feudalismului și de apariție a relațiilor capitaliste a constituit-o dominația Imperiului otoman asupra Țării Romînești și Moldovei și cea habsburgică asupra Transilvaniei.

In această perioadă istorică au avut loc mari mișcări revoluționare pentru eliberarea socială din lanțurile iobăgiei și pentru cîștigarea independenței de sub jugul celor două imperii, otoman și habsburgic, care apărau prin toate mijloacele orînduirea feudală. Aceste mișcări și lupte sociale pentru progres au dat puternice lovituri orînduirii vechi, feudale.

Un moment important în lupta maselor iobage împotriva asupritorilor pentru eliberarea lor socială, petrecut în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, l-a constituit răscoala țăranilor din Munții Apuseni și din împrejurimi, condusă de Horia, Cloșca și Crișan.

In secolul al XIX-lea, lupta maselor se intensifică, datorită unei exploatări excesive. In 1821, răscoala poporului, condusă de pandurul Tudor Vladimirescu, s-a pornit pentru eliberare socială și națională. Ea a fost prologul evenimentelor revoluționare din 1848. Revoluția burghezo-democratică din 1848 a pus cu acuitate, pe ordinea de zi, nu numai desființarea relațiilor feudale, ci și împroprietărirea clăcașilor. *„Revoluția de la 1848* — sublinia marele revoluționar democrat N. Bălcescu — *a vrut ca rominul să nu fie numai liber, dar și proprietar, fără de care libertatea și egalitatea e o minciună"*. De relevat este faptul că conducătorul revoluției din 1848 avea în vedere, o dată cu înfăptuirea reformelor sociale, și obținerea independenței naționale a celor trei țări romîne. In acest

sens trebuie să adăugăm că, în perioada de destrămare a feudalismului și de apariție a relațiilor capitaliste, ideea unității naționale s-a dezvoltat tot mai hotărît, cuprinzînd masele largi din cele trei țări române și servind ideea de progres social.

Unirea în 1859 a principatelor — Moldova și Țara Românească —, unire prin care s-au pus bazele statului național român, constituie de asemenea un moment însemnat în viața poporului român. Realizată cu sprijinul hotărît al maselor populare de la orașe și sate, Unirea a fost rezultatul întregului proces de dezvoltare a poporului român.

In sfîrșit, un alt moment important care a contribuit la dezvoltarea economică și socială a țărilor române, la creșterea forțelor de producție și la lărgirea relațiilor de producție capitaliste a fost cîștigarea independenței de stat a României în urma victoriei armatelor ruse și române din anii 1877—1878 împotriva Imperiului otoman.

Aceste evenimente deosebite din istoria poporului român au avut o puternică influență nu numai asupra vieții economice, sociale și politice a țării, dar și asupra vieții spirituale. Arta și literatura, apanaj al clasei boierești în orînduirea feudală, încep încetul cu încetul să iasă din tiparele religioase.

Dacă în secolele precedente literatura avea în cea mai mare parte caracter religios, în prima jumătate a secolului al XIX-lea ea se laicizează. Apar genuri și specii literare noi, motivele de inspirație ale poeziei sînt variate, de la note lirice intime pînă la avîntul eroic al maselor. Fabula, satira, teatrul devin arme în lupta pentru progres. Apar factori culturali necunoscuți pînă atunci la noi, ca școli, presă și teatru în limba română, prin mijlocirea cărora ideile înaintate pătrund în rîndurile maselor asuprite. Bogățiile folclorice (doinele, baladele, ghicitorile, proverbele), care circulaseră vreme îndelungată numai pe cale orală, sînt scoase la lumină și puse în valoare. Pe baza lor se tinde la crearea unei literaturi noi. Creațiile folclorice imprimă literaturii noastre caracterul ei original, constituind modelul limbii literare a întregului popor.

Literatura generației de scriitori de la 1848 are un pronunțat caracter militant. Operele lui Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Cezar Bolliac, Grigore Alexandrescu, Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, Alecu Russo, Gheorghe Barițiu, Andrei Mureșanu au fost puse în slujba ideilor de eliberare socială și națională a maselor asuprite. Reviste ca *Dacia literară*, al cărei redactor responsabil a fost M. Kogălniceanu, *Magazinul istoric pentru Dacia*, editat de N. Bălcescu și August Treboniu Laurian, *Romînia viitoare*, editată la Paris de N. Bălcescu, au contribuit la trezirea conștiinței naționale a poporului român, la unirea lui într-un stat național.

In cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, limba și literatura română ating o înaltă treaptă artistică, prin poeziile lui M. Eminescu, prin amintirile și poveștile lui Ion Creangă, prin comediile și schițele lui Ion Luca Caragiale. Literatura își lărgește orizontul tematic. Elementele

de satiră socială se transformă în critică necruțătoare la adresa coaliției dintre burghezie și moșierime, critică realizată în mod magistral în special de I. L. Caragiale. Caracterul popular și național al literaturii este evident. Operele clasicilor literaturii sînt scrise de pe poziția maselor populare. Este epoca realismului critic, epocă în care mișcarea muncitorească începe să se organizeze și să influențeze în continuare dezvoltarea literaturii.

*

* *

Mulți scriitori din secolul trecut sau din primele decenii ale secolului nostru au evocat în operele lor trecutul istoric. Ei au fost menționați, în prezenta lucrare, uneori pentru valoarea documentară a textului literar, pentru ilustrarea obiectiv-istorică a momentului. Textele au fost selectate ținîndu-se seama de măsura în care scriitorul nu s-a sustras de la zugrăvirea realistă a climatului societății din perioada respectivă, de măsura în care a dovedit că este exponentul ideologic al luptei maselor populare pentru dreptate socială, libertate și progres. Materialul documentar, îmbinat cu intuiția creatoare și spiritul de asociație și sinteză, au determinat deseori la acești scriitori o măiestrită înjghebare artistică pe marginile filelor de învolburată cronică sau (cum este cazul la scriitorii veacului trecut, contemporani evenimentelor istorice descrise) o pătrundere realistă a vieții scurse sub privirile lor.

In lucrare s-a dat o atenție deosebită literaturii de evocare istorică apărută după 23 august 1944, cînd scriitorii, înarmați cu cunoașterea legilor dezvoltării sociale, oferită de învățătura marxist-leninistă, au reluat tratarea evenimentelor și au creat opere valoroase.

*

* *

Lucrarea de față cuprinde perioada unor prefaceri revoluționare, perioada trecerii de la orînduirea feudală la cea capitalistă, în care marii creatori literari s-au alăturat forțelor înaintate, maselor populare, în lupta pentru independență națională și progres social.

Capitolul I

RĂSCOALA IOBAGILOR DIN TRANSILVANIA DE SUB CONDUCEREA LUI HORIA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN (1784).

„Pîn-o fost Horea-mpărat,
Domnii nu s-au desculțat,
Nici în pat nu s-au culcat,
Nici la masă n-au mîncat.

Cît fu Horea căpitan
Și domnii purtau suman.
Pînă ce fu Horea crai,
Pe domnire era vai."[1]

Lupta țărănimii iobage din Transilvania împotriva exploatării feudale s-a manifestat de-a lungul veacurilor în forme diferite, de la forma simplă (rezistența față de îndeplinirea obligațiilor feudale, fuga de pe o moșie pe alta, fuga în codru care a dat naștere haiduciei) pînă la răscoală. Astfel sînt cunoscute, încă din epoca feudalismului timpuriu, numeroase revolte ale țărănimii iobage împotriva stăpînilor feudali.

Printre primele a fost răscoala din 1272 a țăranilor iobagi folosiți ca mineri la Ocna Sibiului. Cei ce lucrau atunci în măruntaiele pămîntului s-au ridicat la lupta împotriva episcopiei catolice de la Alba-Iulia, proprietară a întinse latifundii.

Mai tîrziu, răscoala țăranilor iobagi, romîni și maghiari, de la Bobîlna din 1437 și apoi cea condusă de Gheorghe Doja în 1514, marchează momente importante din lupta țărănimii iobage împotriva exploatării feudale crescînde.

[1] *Antologie de literatură populară*, vol. I, București, Ed. Acad. R.P.R., 1953, p. 81.

Adîncirea exploatării feudale face ca revoltele iobagilor din Transilvania să izbucnească în secolul al XVIII-lea în mai multe rînduri, cu şi mai multă intensitate, culminînd cu răscoala iobagilor de sub conducerea lui Horia, Cloşca şi Crişan.

Vorbind despre situaţia ţăranilor iobagi în general în orînduirea feudală, F. Engels spunea:

„Pe ţărani îi apăsa întregul edificiu stratificat al societăţii: principi, dregători, nobilime, popi, patricieni şi burghezi. Indiferent dacă aparţineau unui principe, unui cavaler imperial, unui episcop, unei mănăstiri sau unui oraş, el (ţăranul) era tratat peste tot ca un obiect, ca un animal de povară şi chiar mai rău. Dacă era şerb, era la discreţia totală a stăpînului său..." [1]

Această caracterizare corespunde situaţiei ţărănimii iobage din Transilvania, la a cărei exploatare au contribuit nu numai feudalii autohtoni, cît şi dominaţia Imperiului habsburgic.

Gh. Şincai, unul dintre reprezentanţii *Şcolii ardelene*, scria în *Cronica* sa următoarele:

„Proştii (ţăranii iobagi) la atîta ajunseseră pe vremea mea, de se vindea(u) ca dobitoacele fără de loc, nu cu locul pe care-l locuiau; afară de slujbele care le făcea(u) domnilor pămînteşti, începînd de luni pînă sîmbăta seara în toată săptămîna peste tot anul, duminica, fiindcă alte nu se putea(u) lucra, domnii cei pămînteşti pre iobagii săi îi trimitea cu cărţi pe la alţi domni" [2].

In continuare, Şincai dezvăluie substratul de clasă al „unirii" cu biserica catolică, despre care spunea că „Unirea... numai popilor au folosit..." [3].

La exploatarea ţăranilor iobagi din Transilvania de către feudali se adaugă, începînd din secolul al XVIII-lea, exploatarea absolutismului austriac. Habsburgii, care devin stăpînii Transilvaniei, impun o fiscalitate excesivă, dublată de o riguroasă centralizare administrativă. Cresc dările aparatului de stat şi abuzurile arendaşilor. Se înmulţeşte numărul conscripţiilor militare, necesitate de permanentele războaie duse de Habsburgi.

Ţărănimea iobagă, care reprezenta majoritatea populaţiei, devine un „obiect" solicitat. Din rîndurile ei se recrutează soldaţi. Aceşti soldaţi sînt luaţi cu japca nu numai de nobili pentru interesele lor imediate, ci şi de statul absolutist, care avea nevoie

[1] După *Istoria Romîniei*, Ed. de stat didactică şi pedagogică, 1960, p. 52.
[2] Gh. Şincai, *Cronica romînilor şi a mai multor neamuri*, ed. a 2-a, Bucureşti, Tipografia Academiei Romîne, 1886, vol. II, p. 814.
[3] *Ibidem*.

de o armată puternică; din rîndurile ei se desprind muncitorii necesari în condiţiile noi ale dezvoltării relaţiilor de producţie capitaliste.

Dubla exploatare a ţăranilor iobagi, exercitată de către nobilii din Transilvania şi de către Habsburgi, a dus la numeroase conflicte sociale, la revolte ale ţăranilor iobagi împotriva exploatatorilor şi asupritorilor.

Astfel, în 1737 a izbucnit o răscoală în regiunea Banatului, care a durat pînă în 1739. Pentru înăbuşirea ei, trupele austriece au recurs la o sălbatică reprimare, ucigînd o mulţime de ţărani iobagi şi jefuind un mare număr de sate.

Sub conducerea lui Visarion Sarai are loc în 1744 o nouă răscoală, care ia amploare în sud-vestul Transilvaniei. O altă răscoală a fost aceea condusă de Sofronie din Cioara, care atinge punctul culminant în anii 1759—1761, avînd un caracter antinobiliar şi antihabsburgic. Răscoala năsăudenilor din 1763 şi răscoala secuiască din 1764 au punctat şirul răscoalelor mărunte, izvorîte şi din nerespectarea de către feudali a dispoziţiilor urbariale date de Maria Tereza.

Iosif al II-lea, urmaşul Mariei Tereza, încearcă unele reforme cu caracter social prin care să creeze impresia că el, împăratul, ar fi ocrotitorul ţărănimii. In realitate, împăratul ducea o politică de atragere a ţărănimii în scopuri politice în lupta lui împotriva nobilimii, pentru întărirea puterii centrale.

Opoziţia dintre împăratul absolutist şi nobilimea refractară oricărei înnoiri, interesată în menţinerea sistemului feudal, a fost folosită de masele exploatate. La prima călătorie a lui Iosif al II-lea în Transilvania din 1773, el a primit peste 19 000 de plîngeri ale iobagilor.

Incurajaţi de această atitudine, devenită atunci populară în masele ţărăneşti oropsite, iobagii din regiunea Zlatnei trimit la Viena în 1780, ca delegat cu cereri de uşurare a servituţilor feudale impuse, pe *Vasile Nicola-Ursu*, născut în satul Albac. Porecla *Horea*, mult popularizată în acea vreme, va deveni numele său oficializat de contemporani şi păstrat de istorie [1].

In legătură cu această primă audienţă a lui Horia la Iosif al II-lea, Alexandru Odobescu ne-a relatat o anecdotă, păstrată de tradiţia populară [2].

Din spirit demagogic, Iosif al II-lea primea cîteodată în audienţă oameni din popor. Solicitanţii, ne spune Odobescu,

[1] Date biografice preliminariilor răscoalei din 1784 nu ne sînt încă pe deplin cunoscute. Se pare că a fost „cătană", ca şi Cloşca şi sigur Crişan.
[2] *Moţii*, Bucureşti, 1878, p. 12—13.

Horia, Cloșca și Crișan.

ședeau de-a lungul unei galerii din vastul său palat și așteptau, uneori timp îndelungat, trecerea împăratului. Atunci cînd totuși venea, acesta trecea prin dreptul lor și întreba de păsul fiecăruia. Cînd s-a oprit în dreptul lui Horia, acesta îi spuse scurt că a venit cu plîngeri de la iobagii din Munții Apuseni ai Transilvaniei, înmînîndu-i totodată o suplică, care conținea esențialul plîngerilor. Și Iosif al II-lea citi suplica, care, spune anecdota, avea un cuprins laconic, dar care formula totuși într-o invocare poetică revolta omului exploatat, condițiile lui grele de viață:

„— Mărite împărate!

Împărțeala săptămînii: patru zile robotă (adică de clacă), a cincea la pescărit; a șasea la vînătoare; și de toate acestea laolaltă numai pe seama domnului. A șaptea zi doară-i de la Dumnezeu! Apoi judecă, prea drepte împărate, cu ce o să ne mai plătim și noi de bir și de toate cele dări?“ [1].

Ca delegat al numeroaselor comune din Munții Apuseni, Horia, însoțit și de *Ion Oargă* din Cărpiniș, poreclit *Cloșca*, merge la Viena de mai multe ori: o dată în 1782 și apoi de două ori în 1783—1784.

Măsurile luate de curtea imperială nu duc însă la nici unul din rezultatele așteptate de iobagi, ele avînd un caracter formal.

[1] *Moții*, București, 1878, p. 12—13.

În ultima sa călătorie făcută la Viena, Horia zăbovește acolo întreaga iarnă a anului 1783—1784, așteptîndu-l pe Iosif al II-lea, care revine în capitală abia în aprilie.

În romanul său *Crăișorul*, Liviu Rebreanu, descriind pe larg șederea lui Horia la Viena în iarna anului 1784, relatează convorbirea pe care acesta a avut-o cu notarul public Ștefan Franz Enyedi, slujbaș cu vederi progresiste, care-i formulă lunga — și cea din urmă — jalbă către împărat. Paginile romanului evocă din plin, cu multe amănunte [1], jalnica stare a iobăgiei transilvane:

„— Noi nu sîntem buni decît de muncit — *spune Horia lui Enyedi* —, încolo parcă nici n-am fi oameni. Vitele chiar o duc mai bine ca noi, că muncesc și după munca lor au de mîncare, dar nu plătesc biruri și nici nu suferă umilințe zadarnice. În vechime, se spune că oamenii au fost robi. Iaca, măria-ta, eu socot că și robii aveau viață mai omenească decît noi“ [2].

Și mai departe:

„— Nu, măria-ta, am ajuns mai rău ca vitele! De aceea unii domni nici nu mai înjugă vitele la grapă, ci iobagi, că-i mai ieftin“ [3].

La 7 aprilie 1784, Iosif al II-lea primește, pentru ultima dată, pe Horia în audiență.

În drama sa *Horia*, Mihail Davidoglu evocă în tabloul al II-lea al piesei această audiență. Împăratul ia drept mărturie plîngerile iobagilor cele amintite de Horia, în prezența contelui Iankovitz, viitorul comisar imperial pentru Transilvania, și împotriva contelui Czisar, reprezentantul feudalilor din Transilvania.

La rîndul său, Horia intră în polemică cu groful, exponent al reacțiunii feudale.

„Împăratul: Un nobil care-ngăduie, fără să se rușineze, toate ticăloșiile de care-mi vorbesc oamenii aceștia...

Contele Czisar: Aceștia sînt... praful acesta are cuvînt înaintea maiestății-voastre?!

Împăratul: Sînt tot supuși ai noștri, conte Czisar, precum ești supus și domnia-ta. Și-apoi sînt mulți. Oricît îi stoarceți dumneavoastră, seniorii, dar tezaurul aulic ei îl împlinesc. Și cele o sută cinci-zeci de mii de măsuri de grîu cîte le-am vîndut acum un an, de la țăranii mei

[1] Liviu Rebreanu, *Crăișorul*, București, 1929, v. în special pp. 27—33.
[2] *Idem*, p. 39.
[3] *Idem*, p. 41.

au fost strînse. Trebuie scoşi de sub asuprirea dumneavoastră. Şi să fie eliberaţi de iobăgie şi vor munci mai bine şi mai mult.

Horia: Drept aşa-i cum spui, măria-ta. Lucrăm în toate zilele pentru domni, iar pentru noi ajungem să culegem şi să secerăm cînd fructele cad jos de prea coapte, iar de semănat atunci ne-ajunge vremea şi pe noi cînd timpul semănatului a trecut.

Împăratul (se întoarce spre un demnitar): Pînă cînd vom scoate o nouă hotărîre urbarială, cancelaria aulică va trebui să ordone guvernului de la Sibiu... Înţelegi Kaunitz... trebuie să-i apărăm pe iobagi de toate vexaţiunile seniorilor şi a tuturor acestor domni care caută să-ntunece măreţia casei noastre doar prin risipa lor şi fapte de nedreptate. Ne aşteaptă domnilor, vremuri mari, fapte măreţe [...].

Contele Czisar: Şi ostaşi, maiestate...

Împăratul (reia, subliniat): Şi ostaşi, conte, fără îndoială.

Contele Czisar (cu un uşor ton de zeflemea, arătînd spre grupul lui Horia): Atunci împlinească ei şi armata care vă trebuie împotriva Republicii Batave, şi poate şi împotriva sultanului.

Împăratul: Cum aţi spus, conte? Cum aţi spus?! Auzi, Kaunitz, auzi! (Lui Czisar.) Nu vă mai reţin, conte. (Acesta se înclină şi iese prin dreapta.) Kaunitz, Esterházi, socotiţi cîte corpuri de armată pot să ridic din Ardeal. (Lui Horia.) La Orlat am trecut în revistă grăniceri romîni. Frumoşi bărbaţi. Iuţi în mişcări. Am fost şi în munţii Abrudului pînă la Zlatna. Frumoşi munţii voştri şi minele de aur sînt bogate. Ierariul nostru o ştie mai bine. Dar va trebui să scoateţi mai mult. Ştiu, vă leagă cătuşele, asupririle. Ştiu. Mă doare şi sufăr că nu am decît o singură inimă să mă înduioşez. Dar îţi făgăduiesc, Ursu, că voi lecui rănile. Eşti mulţumit?

Horia: Mulţumit, măria-ta, da-nvredniceşte-ne cu o carte scrisă şi cu pecetie, cum să se ştie care ni-s drepturile.

Împăratul: Cancelaria noastră va trimite hotărîrile.

Horia: S-au mai trimis şi-n alte rînduri şi n-au ajuns. Daţi-ne, înălţimea-voastră, carte la mînă, carte cu pecetie împărătească. Trebuie.

Împăratul: Trebuie?

Horia: Trebuie!

Împăratul: Uiţi, Ursu, că împăratul singur ştie ce trebuie şi ce nu. Acum plecaţi în frumosul meu Ardeal. Plecaţi cu bine şi hotărîrile noastre vor ajunge poate chiar înaintea voastră. Va trebui să luăm, Horia, măsuri. Să mai tăiem din trufia seniorilor. Da, da. Va fi bine şi pentru casa şi puterea noastră. (Lui Horia.) *Va să zică toate ordinele noastre de pînă acum n-au fost împlinite din cauza seniorilor?* (Horia aprobă.) Înseamnă că nu ne-au dat ascultare. (Pauză.) Te temi că şi acum să nu fie la fel?

Horia: Mă tem, măria-ta.

Împăratul: Asta nu-i bine. Spune, Ursu, printre ţăranii nostri din Ardeal mai sînt căpetenii ca domnia-ta?

Horia: Nevoile sînt mari în toată ţara Ardealului. Greul şi necazurile aduc mulţi oameni la faţă.

Împăratul: Aşa. Mda. (Are glasul scăzut.) Şi-i uriţi mult pe nobili?

Horia: Nu mai putem, măria-ta, nu mai putem!..."[1]

Horia, care bătuse de atîtea ori drumurile „cererilor legale" la curtea împărătească, dar fără nici un folos, nu putea crede în nici un chip în vreo posibilitate de „dreptate împărătească".

Inutilitatea acestor drumuri era vădită pentru el.

În prologul dramei sale istorice *Horia*[2], Mihai Beniuc exprimă prin mijloace poetice tocmai acest zbucium, care, de fapt, nu însemna altceva decît o motivare în plus pentru această hotărîre:

„*Horia:* — Ai! drumuri, drumuri, drumuri fără capăt
Mult oare vă mai bat pînă scapăt?
Hîrtoape, coborîşuri şi suişuri.
Ştiu fiecare tufă de pe Crişuri:
De mult în sate cîinii nu mă latră.
Îmi face loc orice romîn la vatră.
Dar din Cîmpeni pînă-n Viena nu-i
Om să se simtă mai al nimănui
Ca mine! Umblu, umblu, umblu, umblu
Şi numai cu amar pieptul mi-l umplu.
Amară-i frunza-n care zic de jale,
Amar e mărul pădureţ din cale,
Amară-i pita ce mi-o dă iobagul,
Şi Dunărea cea turbure-i amară
Ducînd mînia ei din ţară-n ţară.
Dulceaţa vieţii-i strînsă pe la curţi
Domneşti, şi se topeşte-n burţi
Împinsă de lăboacele grăsune.
Hei! dară — ceru-n lume o minune!
Dar ceru-i mut şi-nchis ca o-nchisoare,
Iar soarele nu pentru noi răsare.
Săracul n-are-n viaţă nici un drept
Decît să-i bată inima în piept.
Să-i bată? Pentru ce să-i bată-atîta?
Mai bine-ar bate-o dată el cu bîta
La porţile castelelor grofeşti:
Deschide! Timpu-i să te socoteşti!"

[1] M. Davidoglu, *Horia*, E.S.P.L.A., 1956, pp. 23—26.
[2] *Contemporanul*, V (1958), nr. 30 din 24 iulie, p. 1.

Şi tocmai această hotărîre de a porni la acţiune este legată de totala neîncredere în eventualele făgăduieli ale împăratului:

„- - De n-om găsi în piept tărie,
Vom rămînea de-a pururi în robie.
Am adunat ceva hîrţoage scrise,
Semnate de-mpăratul, pare-mi-se.
Dar împăraţii astăzi scriu, apoi,
Ştergînd ce-au scris, trag vorbele-napoi".

Şi astfel Horia ajunge la concluzia firească şi definitivă:

„Atît şi cît norodul cucereşte
Şi ţine-apoi în mînă vitejeşte" [1].

Intors acasă, Horia a încercat — şi asta tocmai pentru a dovedi inutilitatea „căilor legale" — să profite totuşi de mersul său la Viena şi de autoritatea ce-i da audienţa sa la Iosif al II-lea, pentru a presa autorităţile administrative austriece să repare unele samavolnicii făptuite de feudalii transilvăneni. Drept pildă ne stă la îndemînă un dialog dintre guvernatorul ad-interim al Transilvaniei, contele Kemény — un reprezentant tipic al grofilor —, şi Horia, dialog pe care-l redăm din piesa lui Ghiţă Popp[2].

Venit la Kemény, Horia îi cere eliberarea unor întemniţaţi iobagi de la Galda şi executarea poruncilor împărăteşti. Kemény, la rîndul său, îl acuză că a minţit atunci cînd a fost la Beciu[3]. Replica lui Horia, deşi retorică, este totuşi pătrunsă de adevăr istoric:

„Aşa-i. Ce zic iobagii e minciună,
Dar ce zic domnii tot e adevăr...
Au e minciună ce mărturisesc:
Că opt romîni, e anul încheiat,
De cînd tot mucezesc în temniţa

[1] *Contemporanul*, V (1958), nr. 30 din 24 iulie, p. 1.

[2] *Horia*, tragedie istorică în cinci acte, ed. Societăţii „Petru Maior" a junimii romîne studioase din Budapesta, Budapesta, 1891, tipărită la Sibiu; ed. a 2-a, Cleveland-Ohio, ed. ziarului *Rominul*, 1909.

In această piesă, extrem de populată de personaje, imaginate sau nu, autorul, pe lîngă Horia, Cloşca şi Crişan, aduce pe scenă pe soţia lui Horia (o numeşte Dochia, deşi Horia nu mai avea, se pare, soţie în acea vreme), pe o presupusă fiică: Ileana, un mire imaginat al acesteia (trebuia să fie!) şi personajele negative, oricum trebuincioase: baronul Kemény, conte de Alba, o droaie de nobili şi o sumedenie de iobagi din Alba şi Haţeg. Pe lîngă ei şi pe Popa Gostan, care mai apare şi în alte creaţii literare. Acţiunea se petrece în munţi, la Deva şi Alba-Iulia, în acelaşi an, 1784.

[3] *Beciu* — nume popular dat Vienei în veacurile trecute.

Din Galda, iar copiii lor cerşesc?
Şi ce-au păcătuit aceşti romîni?
Au cutezat s-adune bani, să pot
Ajunge-n Beciu şi-acolo să desfăşur
Amara soartă a romînului
Ce domnii mi-o ţes zi de zi!
Au e minciună că pe la hotare,
Prin răspîntii, la toate podurile,
In loc de cruce stă spînzurătoare,
Pe care cioare croncănesc a moarte?
Au e minciună că pe lîngă drumuri
Zac oameni morţi, zac trupuri putrede,
Ca groaza să-l cuprindă pe iobag?
Au e minciună că în ziua mare
Ne spargeţi uşi, ne pîngăriţi femeile,
Impingeţi mirele de la mireasă
Şi necinstită i-o daţi înapoi,
Lingîndu-vă şi mîna c-aţi pătat-o
Şi tot noi sîntem mincinoşi, tot noi?!" [1]

In toamna anului 1784, exploatarea ţărănimii iobage ajunge la apogeu. Numeroasele servituţii feudale, abuzurile funcţionarilor şi privarea ţăranilor iobagi din Munţii Apuseni de anumite drepturi, precum şi zvonurile că feudalii ascund şi nu respectă ordinele date de împărat, au făcut ca starea de nemulţumire a maselor să se transforme în răscoală.

Prilejul izbucnirii răscoalei se iveşte în toamna anului 1784. In ziua de 28 octombrie 1784, zi de tîrg la Brad, al treilea tovarăş de căpetenie al lui Horia, *Gheorghe Crişan* (Gheorghe Marcu sau Giurgiu) cere oamenilor strînşi acolo să se întrunească în duminica următoare la Mesteacăn spre a asculta din gura lui Horia „poruncile" aduse de la Viena.

La adunarea de la Mesteacăn, cei peste 600 de iobagi ascultă îndemnurile lui Crişan. Nu ştim precis dacă Horia a participat. Multe lucrări literare îl dau totuşi prezent.

In aceeaşi piesă, Ghiţă Popp dezvoltă cu accente dramatice, mereu retorice, discuţiile ivite între oamenii adunării. Desprindem doară răspunsul lui Crişan dat unui înstărit din Haţeg, numit Nanu, care se înverşunase în îndemnul său pentru împăciuire:

„— Tu te făleşti că sîntem paşnici? Să vorbim ce-i drept!
Nu ţinem spatele, că sîntem paşnici,

[1] Ghiţă Popp, *op. cit.*, ed. a 2-a, p. 4—5.

Dar îl ținem că sîntem slabi și lași.
Trăgînd ca boul, ne-am dedat cu jugul,
Pîn' sîngele în noi s-a îngroșat.
Și-am lîncezit în lanțul iobăgiei,
Ce tu numești o fire pașnică;
Cei care-n jug te-au prins, îi zic prostie!
Ian să cercăm cruzimea fără margini
Tot cu cruzimea s-o întîmpinăm,
Și vechiul nostru drept, furat hoțește,
Nu să-l cerșim cu pălăria-n mînă,
Să-l cerem înapoi cu fruntea sus,
Cu glas înalt, cu mîna-n șold pe armă,
Și să vedeți că seamă țin de noi!" [1]

Nanu, țăran înstărit, reprezintă, în concepția autorului, tendința împăciuitoristă. La rîndul său, Crișan precizează faptul că a fi pașnic nu înseamnă „a trage ca boul" și nici a fi „slab și laș" și nici „a lîncezi în lanțul iobăgiei". Pacea în modul de vedere al țăranului înstărit înseamnă netulburarea bunăstării acumulate. În schimb, majoritatea țărănimii iobage nu putea accepta asemenea „pace", presărată de cruzimi, de lipsuri și de cumplită sărăcie. Țărănimea iobagă este îndemnată de Crișan să ia arma în mînă pentru a obține drepturile sale.

Dînd o seamă de exemple de oameni care știu să se apere, autorul îl determină pe Crișan să devină vehement:

„— Tu, cînd cruzimea rîde de-al tău braț,
Cînd răutatea vatămă-al tău simț,
Cînd sumeția tină-ți zvîrle-n față,
Tu stai pe pace. Ba te și fălești?
Nu c-am purtat și stăm să mai purtăm,
Ci că nu vrem și stăm să lepădăm
Al suferinței și-al rușinei jug —
Aceasta să ne fie fala noastră?" [2]

Îndemnurile lui Crișan pornesc de la aceeași lozincă de început că Horia are învoiala împăratului ca țăranii să se înroleze în armata imperială, scăpînd astfel de iobăgie, iar ceilalți să nu mai lucreze grofului decît o zi pe săptămînă. Mulțimea, „pornită șuvoi" ce creștea necontenit, luă drumul Bălgradului (Alba-Iulia) după arme și dreptate.

[1] Ghiță Popp, *op. cit.*, ed. 1, p. 41.
[2] *Ibidem.*

Această primă parte a răscoalei a fost prinsă de Vlaicu Bîrna, care, în versuri de dură evocare, sintetizează imagini ale evenimentelor petrecute:

„Mulțimea adunată în Mesteacăn pe dîmb
Ca un vînt năsărîmb
A pornit la vale pe Criș,
Apoi iar în sus, pieptiș
Peste viezurimi, peste dealul Comorii
Pînă la Zdrepți, lîngă iazul morii" [1].

Ajunsă în satul Curechi, mulțimea dezlănțuie torentul răscoalei, stîrnită și de încercarea prim-pretorilor din Brad și Baia de Criș de a prinde pe Crișan. Ion Cara, gornicul, care a denunțat pe Crișan autorităților superioare, a fost ucis o dată cu ceilalți doi prim-pretori:

„Cocoșii cîntă dimineața...
Păduri brumate, neguri ceață
Dar fierbe satul. Prinși în balț
Leagănă vîntul spînzurați.
Sînt cei doi șpani și lîngă ei
Cu fața prinsă în cîrcei
Stă Petru Cara, zis Pătruga,
Ce le-a fost gornicul și sluga" [2].

De aici mulțimea răsculată trece pe domeniul lui Mihail Pakot de la Crișcior, unde acesta își avea castelul. De la Crișcior iobagii pornesc către Brad, Rîbița, Baia de Criș, Lunca, Hălmagiul Mare, Hălmăgel, Ațucea, Ovidos, Pleșcuța. În cinci zile numai, răscoala trecuse de comitatul Albei, în cuprinsul căreia au fost atacate și distruse 232 de curți ale nemeșilor și grofilor. Grofii din Deva erau în panică.

În acest timp, Horia, Cloșca și Crișan nu conteneau să îndemne satele la ridicarea împotriva asupritorilor.

Mihai Beniuc, evocînd pagini din cronica răscoalei, prinde în versuri tocmai asemenea momente de îndemn:

„La Cărpiniș,
Gloata e iarbă, frunziș,
Vin oamenii păcură
Din codru, din vale, din măgură.
Horea-ncepu să le spună:

[1] Vlaicu Bîrna, *Tulnice în munți*, București, 1950, p. 10—11.
[2] *Ibidem.*

— «Aici în hîrtii așa sună,
Că de-acum,
De nemeșie,
Scrum să s-aleagă și fum!»"[1].

Figura lui Horia, conducătorul răscoalei, era populară în rîndul iobagilor; de aceea încrederea în el constituia o chezășie a victoriei. În plină desfășurare a răscoalei, Horia apare ca o personalitate impunătoare:

„Cînd trece el cu pașii apăsați de muntean,
În ochi îi joacă o flacără vie de ură
Inima — crater încins de vulcan.
Oamenii: înviforate păduri călătoare
Năpădesc, pe urmele lui, spre cîmpii;
Pe unde umblă, crește pîrjolul răzmeriței,
Ca niște stoguri aprinse ard munții-n tării"[2].

Sau:

„Horia, om din popor,
Vifor clocotitor!
Cetina munților dragi
Îi cunosc puterea, cuvîntul,
Fapta și gîndul?".

O imagine sugestivă a personalității conducătorului răscoalei a realizat M. Eminescu în poezia *Horia*, publicată postum:

„Horia pe-un munte jalnic stă călare:
O coroană sură munților se pare,
Iar Carpații țepeni îngropați în nori
Își vuiau prin tunet gîndurile lor"[3].

De asemenea, figurile celorlalți conducători, Cloșca și mai puțin Crișan, au rămas în literatura de evocare istorică, ca și în tradiția populară, strîns împletite cu personalitatea lui Horia și desfășurarea răscoalei.

În nuvela sa *Iobagii*[4], Pavel Dan zugrăvește realist starea iobagilor dintr-un sat aparținînd baronului de Toroczkay. El

[1] Mihai Beniuc, *Chivără roșie*, în *Poezii*, E.S.P.L.A., B.P.T., 1960, p. 133.
[2] Vlaicu Bîrna, *op. cit.*, p. 21.
[3] Mihai Eminescu, *Horia*, în *Poezii postume*, vol. IV, ed. Perpessicius, București, Ed. Acad. R.P.R., 1952, p. 7.
[4] Publicată prima dată în *Urcan bătrînul*, vol. I, București, ed. a 2-a, 1938, pp. 288—336, și apoi în vol. *Scrieri alese*, E.S.P.L.A., 1953, pp. 289—331.

descrie mai întîi succint cîteva episoade preliminare ale răscoalei locale care duce la distrugerea cuibului de asupritori. Aici apare viu Cloșca, după ce este schițată figura popii Gostan (deseori întîlnită în paginile literaturii răscoalei lui Horia):

„La intrarea în fața castelului, peste mulțimea care se zvîrcolea să dărîme porțile, să sară zidurile, se vedea statura înaltă a popii Gostan, se auzea glasul lui puternic:

— Împrăștiați-vă în toate părțile! Înconjurați zidurile să nu fugă pe undeva!

În jurul lui erau cîțiva inși, care, fără să dea cu topoarele în porți, fără să alerge prea mult, se simțeau totuși că sînt conducătorii. Bercea Ion, ca soldat în concediu, [...] purta un fel de îmbrăcăminte jumătate de husar și jumătate de catană împărătească, drept arme avea o sabie veche. El și alții cîțiva de seama lui speriau oamenii cu comenzile nemțești, dar prin cunoștințele militare erau uneori de mare folos.

Adevăratul conducător al gloatelor, acela în jurul căruia se lăsa totdeauna loc gol, era un om mic, îndesat, cu fața rotundă, plină cu păr roșcat, ce i se lăsa în jos, pe umeri, mocănește, cu mustață brună, roșietică.

Vorbea puțin și din vîrful limbii, se ținea totdeauna drept; de departe nu l-ai fi luat cine știe cine, dar de aproape te înfricoșa ceva din ținuta lui!... Poate ochii mici, fioroși, ca de fiară. Era Ion Oargă din Cărpiniș, căruia oamenii îi ziceau Cloșca. El nu comanda și nu se amesteca decît la mare primejdie. Sta deoparte cu popa și se uita la treaba celorlalți"[1].

Întîlnim în creația literară, deși rar, figura unui agitator care ar fi adus aport cauzei răscolei. Tradiția i-a dat numele de *Chivără roșie*[2].

Se pare că Mihai Popescu, fost ofițer în armata rusă, care purta uniforma cu chivăra husarilor de gardă (chivără roșie), aderase la o societate secretă din Viena. În timpul ședерii sale la Viena în iarna anului 1783—1784, Horia l-a cunoscut bine și a întreținut cu el o strînsă legătură. La 23 octombrie 1784, Mihai Popescu plecase cu un pașaport austriac pe Dunăre cu destinația București, iar în timpul răscoalei îl găsim în Munții Apuseni, cu evidente rosturi de îndemn la răscoală:

„Chivără Roșie ne apare ca un străbun modern al eroului comunist contemporan, exponent al mîniei poporului, parte integrantă a ființei și

[1] Pavel Dan, *Scrieri alese*, E.S.P.L.A., 1953, p. 319—320.
[2] Vezi Nic. Densușianu, *Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria*, București, 1884; G. Moldovan, *Momente noi din revoluțiunea lui Horia*, Brașov, 1911, p. 12; C. Göllner, *Revoluțiunea lui Horia, legendă și adevăr*, Vălenii de Munte, 1936, pp. 6—9; C. Göllner, *Participarea emisarilor Mihai Popescu și Salis, la răscoala lui Horia*, Anuarul Institutului de istorie națională din Cluj, 1931—1935, pp. 503—511.

sufletului său. Poetul Mihail Beniuc a realizat imaginea unui erou revoluționar, frate de luptă cu Horia și Crișan, răzbunător intransigent al fărădelegilor comise de exploatatori de-a lungul secolelor"[1].

Imaginea personajului revoluționar este astfel prezentată de poet:

„Prin codri, pe vîrfuri de steni,
Prin falnicii Munți Apuseni
Umbla pe-atunci, umbla
Și spaima-n domni băga
Chivără roșie"[2].

Intreaga poezie evocatoare a acestei figuri legendare restabilește, de fapt, un episod istoric. Activitatea acestui personaj, rămas totuși misterios, este simplu concretizată de poet:

„Umbla fără hodină
Prin zloată, prin ploaie, prin tină,
Prin munții sîlhui,
In casa orișicui,
Văzut — nevăzut,
Adăstat și temut,
Ieșit parcă din focul de pe vatră,
Născut parcă din crestele de piatră,
Roșeață, zare mare,
Cînd soarele răsare,
Chivără roșie"[3].

Prin energia conducătorilor ei, răscoala se întinde din ce în ce mai mult, cuprinzînd comitatele vecine. Mulțimea de iobagi, răzvrătită, avea nevoie de un sprijin material cît mai larg. Sprijin firesc capătă deîndată de la meșteșugari, ca și de la negustori, amîndouă categoriile sociale fiind interesate în lupta împotriva orînduirii feudale.

Mihail Davidoglu încearcă să sintetizeze întreg acest proces istoric într-un dialog între un potcovar din Cîmpeni și un negustor, amîndoi așteptînd pe Horia și iureșul răscoalei[4]:

[1] Miron Dragu, *Comunistul, erou central al literaturii realismului socialist*, în *Scrisul bănățean*, VIII (1959), nr. 8, pp. 81—86.
[2] M. Beniuc, *op. cit.*, p. 131.
[3] *Idem*, p. 132—133.
[4] Mihail Davidoglu, *op. cit.*, p. 62.

„Potcovarul: Ar trebui să ne pregătim și noi. Să-l așteptăm cum se cuvine. Eu sînt potcovar. Bat fierul și lui i-or fi lipsind lănci și săbii. Mînă și pricepere ar fi, da'fierul de unde să-l iau... Asta-i.

Negustorul: S-ar găsi el și fierul. Dar noi, negustorii, am fi mai bucuroși să-i dăm bani, zloți, florini, ce vrea. Ai bani, ai tot ce vrei. Noi nu-i sîntem împotrivă, fiindcă, fără țărani, din ce să trăiască negustorul?... Dacă înălțimea-sa împăratul a dat porunca... Înălțimea-sa împăratul a deschis drumurile și ține cu noi. Și cu țăranii, da, da, și cu țăranii. In țara bohemilor și a croaților aud că țăranii au fost scoși din iobăgie"[1].

Toți făurarii din aria mereu mai extinsă a răscoalei au purces la fabricarea de arme, atît de necesare mulțimii de iobagi neînarmați:

„Bat faurii unelte noi,
Din fierul plugului tind nada,
Dau sfredel, ghintuie oțele,
Fac puști și spăngi pentru popor;
Lovind trufia grofilor,
Pucioasa va aprinde altele"[2].

Cîteva săptămîni, acțiunea rapidă a maselor de țărani răstoarnă orice împotrivire a grofilor și a uneltelor lor. Curțile nemești ard rînd pe rînd, mărind pîrjolul în care părea că se consumă pentru totdeauna robia secular a iobăgiei. Nobilimea cerea necontenit intervenția armatelor imperiale. Generalul-comandant din Sibiu, Preisz, nu se amestecă, motivînd că nu-i îngăduit vreo intervenție armată „fără știrea și aprobarea Consiliului de război din Viena". Desigur, această neintervenție a armatei încuraja răscoala, întărind credința — popularizată de Horia și de căpeteniile răscoalei — că ei au aprobarea împăratului.

Pe baza informațiilor istorice ce i-au stat la îndemînă, Liviu Rebreanu, în romanul său *Crăișorul*, a dat prozei de evocare a răscoalei lui Horia tablouri vii ale realității. Cu toate că unele evenimente din desfășurarea răscoalei sînt tratate nerealist, totuși autorul reușește să prezinte verosimil momentul cînd răscoala a ajuns la culme. Acesta este prezentat atît de simplu și de firesc, încît avem impresia că luăm parte la desfășurarea evenimentelor.

[1] Este vorba de edictul imperial din 4 iunie 1783, prin care Iosif al II-lea abolește iobăgia. Edictul nu s-a aplicat însă în Transilvania.
[2] Vlaicu Bîrna, *op. cit.*, p. 23.

Miile de țărani ajunseseră în iureșul lor, nestăvilit de nimeni, în multiple direcții, sub comanda căpitanilor lui Horia. Horia — Crăișorul — primea de pretutindeni numai vești bune:

„O ștafetă trimisă de către popa Gostan din Crișcior l-a înștiințat că Zarandul întreg e în mîinile romînilor și că două oștiri de țărani au pornit mai departe și au coborît în Valea Mureșului, una luînd-o în jos spre Zaru și cealaltă în sus spre Bălgrad, că cetele acestea au cuprins Brănisca, Bretea și Ilia, Lasnic, Jelva și Zaru. Apoi în sus, Hîrău, Geoagiu, Băicăiuți, Binținți, Tișchiuți, că au trimis oameni să răscoale și Valea Streiului și Țara Hațegului, ba se pregătesc să cucerească negreșit și cetatea Deva..." [1].

Participarea masivă a țăranilor la răscoală apare și în povestirea istorică a lui Francisc Păcurariu *Furtună sub Detunata*. Țăranii oprimați se strîng pentru a contribui fiecare, după puterile și priceperea sa, la marea cauză comună.

„Pe vremea lui Horia — *spune un țăran obidit* — a fost altfel... Oamenii s-au ridicat cu aceeași vrere din Țara Moților, din Zarand și din Țara Băiții, au sărit lemnarii de pe Rîul Mare și Rîul Mic și crișanii de dincolo de muntele Găina, pe cele trei Crișuri în jos către Țara Ungurească, și băieșii de lîngă Brad, și cei de la Roșia, și noi buciumenii, și cei de la miazăzi către Orăștie... Și au sărit mocanii de dincolo de cheile Gălzii și iobagii pînă departe în țară, în sus pe Mureș și în jos pe Someș pînă dincolo de Cluj către Cîmpie... Au fost oameni cîtă frunză și iarbă... De aceea nu i-au putut răzbi decît prin vicleșug..." [2]

La 13 noiembrie 1784, în plină desfășurare a răscoalei, Cloșca se întîlnește cu locotenent-colonelul Schultz, trimis de generalul Preisz, care încearcă potolirea răscoalei prin tratative. Împreună cu Cloșca urma să vină la tratativele de la Tibru și feciorul lui Horia, Ion Horia. Dar acesta este înlocuit de Ursu Uibaru [3], care se dă drept feciorul așteptat de ofițer.

Pentru a accepta un armistițiu de 8 zile propus de Schultz, Cloșca formulează cîteva cereri precise: țăranii să fie eliberați din iobăgie, să fie acceptați cătane imperiale, să fie puși în libertate o seamă de arestați la Galda, iar după 8 zile să se întîlnească, la Cîmpeni, Schultz cu Horia. Amîndouă părțile au jurat pentru respectarea angajamentelor luate. Acest act a constituit momentul de cumpănă al răscoalei. Cloșca și Uibaru

[1] Liviu Rebreanu, *op. cit.*, p. 187—188.
[2] Francisc Păcurariu, *Furtună sub Detunata*, București, E.S.P.L.A., 1957, p. 149.
[3] Un fost gornic în slujba grofilor, care devine erou al răscoalei după ce capătă, cu greu, deplina încredere a lui Horia.

Ursu, deși se îndoiau de eficacitatea armistițiului, nu au crezut în posibilitatea unei rezolvări pașnice. La rîndul său, și Crișan a fost amăgit, deoarece și el, primind pe Ion Molnar — literat și medic romîn trimis de baronul Brukenthal, guvernatorul Transilvaniei —, acceptă un armistițiu de 15 zile în sectorul său de luptă. Un imediat rezultat al acestor tratative a fost demobilizarea țăranilor și risipirea lor pe la case. Răscoala era oprită. Feudalii puteau răsufla; ceva mai mult, ei aveau răgazul să ia măsuri pentru contraofensivă.

Horia a trebuit să accepte armistițiul. Nu este surprinzător felul cum descrie Liviu Rebreanu amărăciunea conducătorului răscoalei.

El îi mărturisește lui Cloșca, cu ușoare accente de reprobare pentru acceptarea armistițiului:

„Tu ești om de omenie și nu cunoști toate relele oamenilor. Eu însă am pățit mai multe și-mi dau bine seama că-s și mai bătrîn. Din clipa cînd ați făcut voi învoială cu mai-marele catanelor, s-au schimbat deodată din temelii împrejurările. Pînă atunci noi eram deasupra și izbeam unde socoteam mai nimerit și ne simțeam puternici. Acum am ajuns noi dedesubt, să suferim loviturile și să ne apărăm numai, în loc să mai putem a lovi. Și asta e mare deosebire, frate Cloșcuț! Pînă azi iobăgia întreagă din toată țara a avut încredere și nădejde de noi, de-aci încolo Dumnezeu știe ce-om mai putea face... Acu, degeaba, s-a isprăvit! Om vedea vineri ce-o mai fi, dar eu încredere în domni n-am!" [1].

Și într-adevăr așa a fost. Nobilimea maghiară din comitatele Alba și Cluj s-a organizat din punct de vedere militar și a început represalii neînchipuit de sîngeroase. Răscoala a pornit din nou, dar nu mai avea vigoarea începutului, cu atît mai mult cu cît acum țăranii dădeau piept cu armata imperială, care primise ordine s-o înăbușe cu orice preț.

Pentru felul cum s-a decis această intervenție la Viena, Mihail Davidoglu își imaginează o scenă în trei: Kaunitz, Iosif al II-lea și contele Iankovicz, pe care-l va trimite în Transilvania în calitate de comisar imperial. Iosif al II-lea îi dictează lui Kaunitz punctele esențiale ale unei scrisori către baronul Brukenthal. Ordinele sale înseamnă o acțiune hotărîtă pentru înăbușirea răscoalei. Spicuim doar:

„Scrisa-i baronului să mai lase diplomația și să nu se mai laude cu acel idiot armistițiu. Să înțeleagă acest domn baron von Brukenthal că este dezonorant pentru un membru al guvernului meu să trateze de la egal

[1] Liviu Rebreanu, *op. cit.*, p. 205.

la egal cu niște rebeli. Să fie prinse căpeteniile acestor răufăcători și instigatori, să fie judecați cu toată asprimea legilor [...]. De nu vor să-l asculte, să bată cu tunurile [...], să-i închidă în munți și să-i flămînzească. Să dea foc pădurilor"[1].

Versurile poetului Mihai Beniuc înfățișează momentul respectiv în imagini sugestive:

„Curînd către ținuturi transilvane
Au pornit batalioane de cătane,
Grumazul țării să-l îndoaie-n jug,
Să rupă-n roți pe cei ce nu s-apleacă
Și să ridice doborîtul nemeșug
S-aducă bici, s-aducă jaf și clacă"[2].

La sfîrșitul lunii noiembrie și în cursul lunii decembrie 1784, unitățile armatei imperiale — dotate cu tunuri — duc lupte cu țăranii răsculați.

În fața unei forțe armate organizate, incomparabil superioare, cetele țărănești se dizolvă treptat, iar țăranii descurajați se retrag pe la casele lor sau se ascund în munți. Mai rămăsese doar oastea lui Horia la Cîmpeni, care se destramă și ea nu peste mult timp. Capii răscoalei, urmăriți îndeaproape de armată, se retrag și ei în munți (în codrul Scorăgetului din apropierea Huedinului).

Mihai Beniuc ne înfățișează momentul retragerii capilor răscoalei astfel:

„Sus în codru
Arde focu,
Șade lîngă foc cioporu
De fîrtați
Încruntați.
Străji într-una se perindă —
Stau dușmani pe văi la pîndă.
Dar în fundul codrului,
Numai urma lupului,
Numai drumul corbului
Subt strașina norului.
Și nici baba cu bobii,
Nici oștenii cu roibii
Nu știu care-i peșterea
Unde-i Cloșca și Horea"[3].

Pentru prinderea capilor răscoalei se pusese un premiu de 300 de galbeni. S-au găsit șapte trădători, care au dus în ziua de 27 decembrie 1784 pe lt. col. Kray pe muntele Drăgoioasa, unde se ascunseseră căpeteniile răscoalei. În drama sa *Se face*

[1] Liviu Rebreanu, *op. cit.*, p. 90—92.
[2] Mihai Beniuc, *Chivără roșie*, p. 137.
[3] *Idem*, p. 138.

ziuă, Zaharia Bîrsan[1] descrie la un moment dat, prin spusa unui iobag, felul cum au fost prinși Horia și Cloșca, prin trădarea gornicilor Mateiaș din Rîul Mare și Ștefan Trifu, care s-au dus la locul unde se adăpostiseră căpeteniile:

„Soldeș: Ședeau la foc, sub un brad scorburos, în pragul unei colibe de nuiele. — «Da încotro oameni buni?», le zise Horia. — «Ia, să vînăm ceva», răspunse vicleșul Mateiaș.
Ilina: Să vîneze..
Soldeș: Și Horia i-a chemat la foc să se încălzească. Ei s-au așezat... așa... că l-au luat în mijloc. Și-a întrebat unul din ai lui Andrei Begru: — «Da d-voastră... ce faceți aici?» — «Așteptăm primăvara», răspunse Cloșca, privind adînc în ochii lui Horia. Cînd a zis vorba «primăvara», s-au repezit tîlharii asupra căpitanului și s-a încins o luptă năprasnică. În timpul luptei, Horia și-a scos din sîn un homoltoc de hîrtii și le-a aruncat în foc.
Ilina: Hîrtiile de la împăratul?...
Soldeș: Au mai venit și alții apoi... și-n urmă oștirea. I-au legat și i-au dus la Abrud..."[2].

Vînzătorii lui Horia și Cloșca și-au primit plata:

„La Zlatna-n piață sună zimții,
Cei șapte iuzi își iau arginții;
Trompete, salve și țimbale
Onoruri dau măriei-sale.
Comisul craiului grăiește:
«Vedeți? Plătim împărătește
Și-i miluim pe-ascultători
Cu talere de gălbiori»[3].

Trecînd prin Abrud, Horia și Cloșca, însoțiți de o puternică escortă, își zornăiau lanțurile în drumul către Alba-Iulia. O mică celulă din cetatea lui Carol al VI-lea devine închisoarea lui Horia.

În versurile intitulate *Horia în temniță*, Letiția Papu atribuie conducătorului răscolei țărănești un monolog, în care, fără accente retorice, el strigă asupritorilor poporului:

„Inima mea nu plînge nici azi.
(Milă de la grofi nu așteaptă.)
Ca șoimul doborît printre brazi
Răbda-voi dîrz osînda nedreaptă.

[1] În *Luceafărul* (1912), Sibiu. Acțiunea se petrece în ultima noapte a anului 1784, în satul Gura Cornii, din jos de Abrud. În scenă se află: Popa Goștan, nora Ilina, Soldeș, fratele ei, Crișan, un baron, Achimia și fata ei, Marina, de 18 ani, precum și țărani.
[2] Zaharia Bîrsan, *op. cit.*, p. 42—43.
[3] Vlaicu Bîrna, *op. cit.*, p. 27.

Gîzi întunecoși, mă pîndiți
Cu brațe de casnă pline, dar domnii, lupii haini,
Sînt totuși mai morți decît mine..
In piețe cu alai pregătite,
Roata ce-ați ridicat
Va frînge doar oase trudite,
Dar gîndul lui Horia să-l frîngeți fi-veți în stare?" [1].

Acest gînd, care atunci „mocnește încet", este ca un strigăt de bucium moțesc, care va pătrunde în conștiințele celor „trudiți ce obida îi strînge" și care „se vor înălța ca pădure de brazi (sub flamuri de floare și sînge), să sfărme în veci temnița lui Horia".

Generalul Papilla este însărcinat să desăvîrșească cercetarea prinșilor. Într-o scrisoare din 7 februarie 1785, adresată lui Iankovitz, Iosif al II-lea își mărturisește curiozitatea de a afla ce va ieși din interogatoriul acestor „scelerați".

Dar Horia și Cloșca au refuzat să dea lămuriri esențiale. Li s-au pus, în total, la amîndoi, 253 de întrebări. Răspunsurile au fost în schimb puține. Se pare că Horia cerea tot timpul să fie înfățișat împăratului.

Între timp este prins și Crișan, în comuna Mogoș, cu ajutorul preoților Moise din Cărpiniș și Simion din Sașa-Lupșa. La 1 februarie 1785 se afla și el în temniță la Alba-Iulia. Crișan a răspuns doar la 47 de întrebări la anchetă, deoarece la 13 februarie 1785, strangulîndu-se cu nojițele de la opinci, își curmă zilele.

La 5 februarie 1785, Horia și Cloșca sînt duși în fiare timp de două săptămîni, prin sate, pentru a fi arătați iobagilor spre a curma zvonul că nu ar fi fost prinși cu adevărat.

Apoi, după noi interogatorii, au fost condamnați la moarte prin tragere pe roată.

Cu acest prilej a ieșit la iveală adevărata față a curții de la Viena, politica demagogică promovată de aceasta și interesele strînse care o legau de clasele exploatatoare. Răscoala populară a iobagilor amenințase direct sistemul feudal, care se baza pe o cruntă exploatare a maselor țărănești. Toată pojghița iluministă de care făcuse paradă împăratul de la Viena se topise degrabă la flăcările țîșnite din setea de dreptate a maselor asuprite. Aprobarea sentinței de moarte însemna apărarea sistemului social politic, însemna încercarea desperată de a menține mai departe dominația claselor exploatatoare.

[1] *Contemporanul*, 1950, nr. 175 din 10 februarie, p. 5.

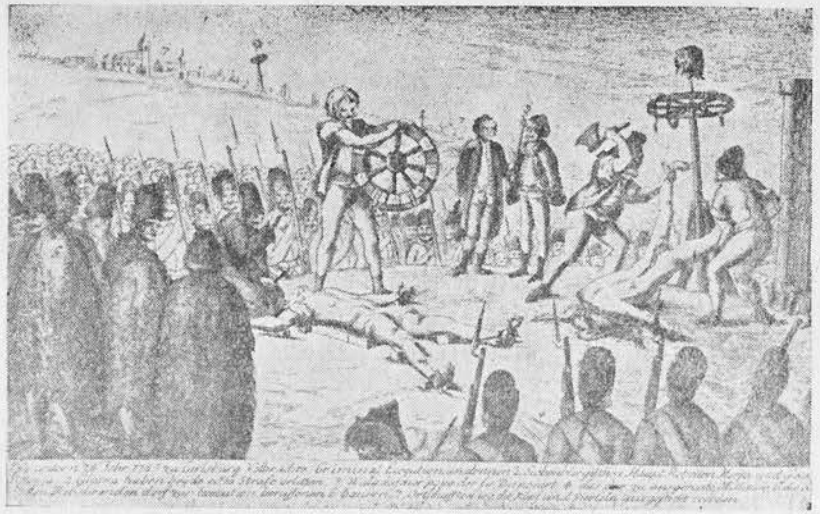

Tragerea pe roată a lui Horia și despicarea cu securea a lui Cloșca.

Această situație este prezentată de poetul Vlaicu Bîrna astfel:

„Sub arcul sălii, ogival
Stă «împăratul liberal».
Citește-ntr-una la rapoarte
Și-o mînă rece scrie: moarte!
...In fine, prinși — vorbește el —,
Iar mîine-or fi zdrobiți cu roata;
Așa se guvernează gloata" [1].

Într-adevăr, în ziua de 28 februarie 1785, în fața a 6.000 de iobagi aduși din fiecare sat răsculat, „să fie de-nvățătură!", „Roata rîșni în măsele de fier feudal viața lui Horia" [2] și a tovarășului său întru căpitănie și fapte.

Și o imagine versificată a lui George Murnu prinde cît de cît cele două lumi care-și manifestau în mod antagonic sentimentele în fața supliciului:

„— Alba-Iulia-n Ardeal,
Cu împrejmuirea-i toată,
Azi stă martoră pe deal
Cum pe Horia-l trag pe roată.

Sărbătoare de călăi
Și de băutori de sînge,
Rîd și nemeșii cei răi,
Iobăgimea toată plînge.

[1] Vlaicu Bîrna, *op. cit.*, p. 21.
[2] *Ibidem.*

Domnii rîd, se veselesc,
Dar fiorul îi petrece.
Ochii Horii nu clipesc,
Și se uită-așa de rece.

Bucuroși i-aud trosnind
Oasele sub roata cruntă,
Dar pe domni fiori îi prind,
Ochii reci parcă-i înfruntă" [1]

Mulțimea iobagilor este îngrozită de spectacolul dublului supliciu. Un martor ocular vorbește de manifestarea mulțimii printr-un vuiet de jale. Eugen Jebeleanu notează imaginea cumplitei jeluiri, la care participă, ca și-n baladele populare, natura însăși, înfrățită totdeauna în cîntecul popular cu necazurile iobagilor :

„Gemu pădurea asta toată
Cînd domnii-i prefăcură bradul
In roata ce-l sfărmă turbată
Pe Horea, neînduplecatul" [2].

Deși răscoala a fost înfrîntă, ea a avut unele urmări în ceea ce privește situația țărănimii.

„Marea răscoală populară din anii 1784—1785 — se spune în lucrarea *Din istoria Transilvaniei* — este expresia izbucnirii fățișe și violente a contradicțiilor sociale în perioada de trecere de la feudalism la capitalism. Această răscoală a fost pornită împotriva servituților feudale, pentru libertate și pămînt, pentru desființarea nobilimii, adică pentru eliberarea din jugul iobăgiei" [3].

Un prim rezultat al răscoalei l-a marcat patenta imperială din 22 august 1785, prin care iobăgia era desființată în Transilvania. Răscoala a zdruncinat feudalismul și a întărit convingerea maselor în posibilitatea înlăturării acestei orînduiri.

Imaginea lui Horia și a răscoalei țărănești devine, peste cursul anilor, un spectru hîd pentru nobilimea cramponată de vestigiile orînduirii ce îi acordase atîtea privilegii. Iar pentru masele populare, răscoala a însemnat trezirea din ce în ce mai accentuată a conștiinței pentru drepturile sociale și un permanent îndemn la rezistență față de asupritori.

Acțiunea maselor populare și, mai ales, figura conducătorilor răscoalei, în special a lui Horia, au fost însă și obiectul unor

[1] *Horia* (1915), vezi Emil Giurgiuca, *Transilvania în poezia românească*, p. 198—199.

[2] Eugen Jebeleanu, *Bălcescu*, poem, în *Poezii și poeme*, E.S.P.L.A., B.P.T., 1961, p. 170.

[3] Acad. C. Daicovici și colectiv, *Din istoria Transilvaniei*, Ed. Acad. R.P.R., vol. I, ed. a 2-a, p. 271—272.

descrieri denaturate, mult popularizate de oficinele claselor exploatatoare.

Această producție literară poartă o categorică pecete de clasă. Menționăm doar pe Janos Gyöngyössi, Samuil Bölöni și Iosif Mátyás sau Iosif Hidi. În general, versurile acestea contemporane răscoalei dau numai descrierea subiectivă a unor episoade din anumite momente ale răscoalei : „pustiirea Abrudului", „omorurile de la Zarand", „prădarea Trăscăului". Cîteva dintre poezii sînt, în fond, cronici în versuri ale răscoalei. Multe dintre ele sînt legate de prinderea capilor răscoalei, altele iau forme de epigrame și chiar epitafuri ironice. Nu au în nici un caz valoare artistică [1].

Un manuscris păstrat sub titlul *Carmina Valahica Horae et Kloska* [2], ale cărui versuri au influențat creația populară românească din Transilvania, compensează într-o oarecare măsură sărăcia poeziei populare a epocii. Versurile nu au dată și, fără îndoială, sînt strict contemporane răscoalei. D. Prodan crede că autorul a fost din regiunea Cîmpeni-Abrud. Totodată menționăm faptul că, prin conținutul lor, aceste versuri constituie un document istoric, avînd și valoarea unei cronici rimate :

„Viind încoace cu crișenii
Mestecați și albăcenii
Cu porunci date crăiești
Din sus de la Niculești
Numit crai un Niculesc
Pe care Horea-l numesc".

Insă Horia duce în traistă „minciuni scrise" și îndeamnă la ridicare și ascultare a poruncilor date de el :

„Vă voi scoate din nevoie
Și vă va fi tot pe voie.
Nu veți mai avea necaz
De nevoile ce-ați tras".

Poezia atribuie lui Horia trăsături de megalomanie.

„Să mă-ncoronați pe mine
Cu coroană-mpărătească
C-am fost crai, iar nu căprar,
Și-a fost Clopca ghenerar..."

[1] Vezi D. Prodan, *Versuri contemporane despre răscoala lui Horea*, București, 1942, p. 10.

[2] Bibl. centrală a Univ. din Cluj, mss, nr. 921.

Multe din numeroasele versuri ale acestei cronici rimate au dat cîteva variante populare care au fost culese în anii 1863—1885. Printre ele menționăm în treacăt un cîntec din Orăștie, creat la 6 ianuarie 1785 [1], cînd Horia și Cloșca se aflau deja în închisoarea din cetatea lui Carol al VI-lea de la Alba-Iulia, sau o variantă „despre împăratul Horea și craiul Cloșca", din care reținem un vers care ilustrează caracterul tendențios izvorît din ura reacțiunii :

„Trupul vostru tăt se taie,
Toți valahii țineți minte
Nu mai faceți din aceea
Ce nu este cuminte" [2].

În fond, toate aceste versuri nu au valoare literară ; ele sînt expresia multiplelor încercări făcute de scribii, mai mari sau chiar mai mărunți, ai claselor dominante.

Zelul în discreditarea luptei lui Horia, teama nobilimii de izbucnirea unei noi răscoale și ieșirea din masă a unor noi conducători au făcut pe un contemporan cu răscoala, Iosif Mátyási, reprezentant al reacțiunii, să scape un mare adevăr atunci cînd a socotit că inima marelui conducător de mase mai rătăcește printre munți în vreun vultur :

„Înmormîntarea lui Horea nu-i cine s-o scrie,
Căci cine știe ce răpitoare îi va fi mormîntul.
Inima-i setoasă de sînge poate prin munți
În vreun vultur mai rătăcește și azi" [3].

Imaginea scriitorului reacționar, țîșnită dintr-o reacție imediată, subiectivă, voia să întruchipeze un act de cruzime, dar nu putea prevedea valoarea de simbol a versului său.

În poezia *Vulturul răzbunării*, poetul Mihai Beniuc reia această idee, pe care o îmbracă în hlamida basmului cu rezonanțe epice. Vulturul, purtînd inima lui Horia, întruchipează dorul de libertate al țărănimii oprimate. El zboară viețuind peste veac și-și fîlfîie aripile dreptății așteptate :

„Nu are Horea mormînt.
Domnii-l tăiară și-afară-l lăsară.
Un vultur s-a hrănit din trupu-i sfînt
Și vulturul nu poate să moară.

[1] Bibl. centrală a Univ. din Cluj, mss. nr. 1742.
[2] *Idem*, mss. nr. 2876.
[3] *Seminét több valami*. Pozsony (Bratislava), 1794, p. 88.

Pe creste pribeag
Veac după veac,
Zboară, tot zboară,
Și vulturul nu poate să moară.
Domnii visează urît.
O gheară îi strînge de gît.
Un plisc le scobește ochii, urechile —
S-au prins blestemele, străvechile !
. . . . . .
S-adună toți vulturii stol,
Sub cer se rotesc rotocol
Și cad viforos peste lume,
Pe Horea să-l răzbune,
Pe Horea să-l răzbune !" [1].

*
* *

Creația literară în limba română privitoare la răscoala populară din Transilvania de la 1784 a mers aproape în același pas cu cercetările istorice, urmărind să ilustreze, cu mijloacele artei, amploarea evenimentelor. Scriitori clasici, ca Odobescu și Rebreanu, au prezentat acest moment în opera lor, iar poeți, prozatori și dramaturgi ai literaturii noi, realist-socialiste, înarmați cu cunoașterea științifică a legilor dezvoltării societății, au îmbogățit literatura noastră cu noi opere referitoare la răscoală.

În afară de documentele de arhivă ale epocii, există o scriere cu caracter istoric aparținînd lui Ioan Monorai.

Istoricul ardelean Ioan Monorai (1756—1836) [2] martor ocular al evenimentelor din 1784, înfățișează răscoala — „tumultul Horii", cum o numește el — în două din capitolele lucrării sale *Scurtă cunoștință a lucrurilor Dachiei*, redactată în două versiuni (română, în 1820, și latină, în 1822, sub titlul *Brevis notitia*) și rămasă în manuscris [3]. Din această lucrare nu s-au publicat decît fragmente din capitolul al V-lea, care se referă la răscoală :

„Singur cu ochii mei vedeam para focului noaptea din făgădăul din șesul Aradului, spre Ardeal uitîndu-mă, ca razele lunii cînd răsare, pentru că acolo știurăm întîi ce se întîmplă la Ardeal. Și mă îngrozesc și acum a-mi aduce aminte de cele ce fu să le văz și să auz întru acea cale primejdioasă

[1] M. Beniuc, *Poezii*, E.S.P.L.A., B.P.T., 1960, p. 116—117.
[2] Vezi I. Găvănescu, *Ioan Monorai, Un istoric ardelean, necunoscut*, Arad, 1938.
[3] Bibl. Academiei teologice din Arad, mss. nr. 566.

ce îmi cată să fac întorcîndu-mă de la Arad la Ardeal [...]. Aşa în Arad văzui aducînd care încărcate de robi, pe care, cum-i aducea, nici nu-i mai întreba, nici-i mai alegea, îndată, nu pe uşa temniţelor, ci pe ferestile deasupra îi arunca în jos" [1].

Alte scrieri literare romîneşti, contemporane răscoalei [2], fie publicate, fie nepublicate, nu ne sînt cunoscute. Abia în timpul revoluţiei burghezo-democratice din 1848 şi după 1848, făcîndu-se o firească analogie între răscoala lui Horia şi revoluţia condusă de Avram Iancu, încep să apară în publicistica vremii diferite creaţii literare, unele dintre ele sub influenţa cîntecelor populare.

Astfel, într-o culegere din Transilvania făcută de preotul Ion Tudea din comuna Tăuni, comitatul Tîrnavei Mici, aflăm poezia *După horea lui Hora* [3]. În 1854 apare nuvela lui D. Sfura, *Cursoriul lui Hor'a şi Cloşc'a* [4]. În ediţia din 1866 a poeziilor populare, Vasile Alecsandri publică hora sa revoluţionară *Horia şi Cloşca* [5]. Cam în aceeaşi vreme, în Societatea de lectură a elevilor de la Liceul din Orăştie, în 1867 se declamau poezii cu titluri ca *Şoaptele umbrei lui Horea* sau *Marşul bravilor lui Horea* [6]. Un alt *Marş al lui Horea* este pus pe note de Iacob Mureşanu [7].

Acestea au fost începuturile de manifestare ale creaţiei literare romîneşti, brodate pe desfăşurarea răscoalei din 1784.

Trebuie să remarcăm totuşi că, în general, răscoala ţăranilor iobagi din Transilvania de la 1784 apare mai întîi în creaţia orală. Fenomenul nu este unic; îl întîlnim şi pentru răscoala din 1514, de sub conducerea lui Doja, şi chiar pentru cea din 1907 din Romînia de atunci.

În unele poezii culese sau prelucrate de V. Alecsandri şi în cele din colecţia *Frîncu şi Candrea* [8] sînt indicaţii reale, mai cu

[1] I. Găvănescu, *Ioan Monorai, Scurtă cunoştinţă a lucrurilor Dachiei*, Acad. Rom., Mem. Secţ. ist., seria a III-a.

[2] Vezi D. Prodan, *Versuri contemporane despre răscoala lui Horea*, Bucureşti, 1942, p. 1.

[3] Bibl. Acad. R.P.R., mss. nr. 836, fila 57. Poezia se cîntă după o melodie-horă.

[4] Apărută în *Diorile Bihorului*, Almanac Naciunal de la Societatea de leptura a junimei romane studinte la scólele oradene, I, Oradea Mare, 1854, pp. 77—104.

[5] Bucureşti, 1866, p. 218—219.

[6] Copiile proceselor-verbale ale Societăţii se află la Bibl. Centrală a Univ. din Cluj, colecţia Fr. Hossu-Longin.

[7] *Catalogul manuscriselor romîneşti*, III, p. 195.

[8] *Rominii din Munţii Apuseni*, Bucureşti, 1888, pp. 293—296.

deosebire în cea de-a doua colecţie, cu privire la familia lui Horia: satul Albac, străbunii săi Niculeşti, numele de *Crai* [1], pe care într-adevăr ţăranii l-au dat lui Horia. De asemenea sînt prinse raporturile cu Viena, cîteva rapide creionări spontane [2]. Supliciul lui Horia şi Cloşca apare de asemenea. Crişan nu apare în nici un cîntec popular [3].

*
* *

Nu se poate trece cu vederea ecoul pe care l-a avut această răscoală în cercurile progresiste din alte ţări, precum şi groaza reacţiunii alimentate de efectele crescînde ale iluminismului, pornit din teoriile enciclopediştilor francezi.

În primul rînd, amintim că doar o parte a presei franceze contemporane răscoalei s-a ocupat în chip favorabil de desfăşurarea ei [4].

Creaţia literară germană, încă din stricta contemporaneitate cu evenimentele din Transilvania, se manifestă în poezie, romane şi teatru, continuînd cu cîteva producţii întîmplătoare, desigur, în cursul secolului următor [5].

În biblioteca Muzeului Britanic [6] s-a păstrat o descriere italiană în versuri a capilor răscoalei din 1784, ale căror figuri fuseseră reproduse în ceară şi prezentate publicului după potolirea răscoalei din Transilvania. Cei cinci capi înfăţişaţi erau: Horia, Cloşca, Crişan, un Ion Dumitru şi generalul Fabris.

Numai Ion Dumitru este necunoscut în cercetările istorice. Versificatorul anonim îl numeşte „Ioan Demetrio di Gloszka

[1] *Rominii din Munţii Apuseni*, Bucureşti, 1888, p. 293.

[2] *Idem*, p. 295.

[3] D. Marmeliuc, *Figuri istorice romîneşti în cîntecul poporal al romînilor*, An. Ac. Rom., t. XXXVII, Mem. Secţ. lit., p. 108—109.

[4] Vezi pentru aceasta şi Jean Pierre de Marville Brissot, *Lettre seconde d'un défenseur du peuple, de l'Empereur Joseph II sur son réglement concernant l'émigration et principalement sur la révolte des Valaques*, Dublin, 1785; *Gazette de France* pe anii 1784, 1785, 1786; *Chronique scandaleuse*, vol. II, Paris, 1788, p. 26, 27 şi *Journal politique de Bruxelles* pe anii 1784, 1785, 1786.

[5] Spicuim cîteva: *Horia und Gloska oder der Volksaufstand in Siebenbürgen*, Pantomime mit Tänzen, Prag, 1786, Bondinische Bühne; *Horia und Kloska, Ein historisches Ballet Theaterkalender*, Gotha, 1786; Hanenstein Franz, *Horra und Klosschka*, Romantisches Schauspiel, Hermannstadt, 1824; Odysseus, *Horia der Glänzende*, Ein Trauerspiel, Lunzen, 1897.

[6] Imprimate, nr. 1701—1—21 (18). Foi volante, 8. p., în 16°.

genitore" și-l înfățișează ca pe un agitator popular[1]. Această producție anonimă în versuri, cu un titlu de-a dreptul tendențios, ca și conținutul[2], făcea parte dintr-un vast arsenal publicistic de proveniență reacționară, în vederea combaterii efectelor mișcărilor populare din acea epocă, printre care răscoala din Transilvania a dat o serioasă lovitură orînduirii feudale, premergînd, prin valoarea sa de factor revoluționar european progresist, revoluția burgheză din Franța de la 1789.

Publicistica reacționară care slujea interesele nobililor feudali încerca să înfățișeze răscoala din Transilvania drept un act în flagrantă contradicție cu etica societății de atunci. Promotorii acestei răscoale sociale erau socotiți criminali de anvergură europeană.

În general, putem conclude că literatura de peste hotare, evocativă a răscoalei din Transilvania de la 1784, care s-a păstrat, poartă în largă măsură neagra amprentă a reacțiunii.

*
* *

Literatura romînă, orală și scrisă, referitoare la răscoala populară din 1784 este, totuși, redusă față de amploarea evenimentului. Aceasta se explică prin faptul că pînă la 23 August 1944 cultura dominantă servea interesele claselor exploatatoare care nu erau interesate să dezvăluie caracterul și măreția acestei răscoale.

În anii puterii populare, scriitorii realiști-socialiști au reluat tratarea evenimentului, creînd opere în care au înfățișat lupta hotărîtă a maselor pentru eliberarea lor socială și pentru independența națională.

[1] O. Podea, *Versuri italienești relative la revoluția lui Horia*, în Anuarul Inst. de ist. nat. Cluj, VI, 1931—1933, Cluj, 1936, pp. 556—559. Pedeapsa dată de autoritățile din Transilvania presupusului animator, amintită în aceste versuri, seamănă pînă la identitate cu cea dată lui *Ilie Ștefan Firfală*, care, după osîndirea lui Horia și Cloșca, voise să ridice din nou masele populare, fapt pentru care a fost condamnat la închisoare pe viață, pe lîngă 50 de lovituri de baston ce trebuia să primească în fiecare an.

[2] In traducere sună astfel: Gabinetto de 17 figuri de ceară, de statura omului, reprezentînd pe cei 5 capi revoluționari din Transilvania și Valachia imperială, împreună cu cei mai mari criminali din Franța, explicat în versuri de Martegliane în Alessandria, la tipografia lui Ignazio Vimercati, tipograful celebrului oraș...

Capitolul al II-lea

ȚARA ROMINEASCĂ ȘI MOLDOVA ÎN PRIMELE DOUĂ DECENII ALE SECOLULUI AL XIX-LEA

„Că plătesc și pentru vatră,
Pentr-un căpătîi de piatră,
Pentru tot cê e sub soare."[1]

1. SITUAȚIA SOCIALĂ, ECONOMICĂ ȘI POLITICĂ PÎNĂ LA RĂSCOALA POPULARĂ DIN 1821

Încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea încep să se manifeste în țările romîne primele simptome ale destrămării feudalismului. Economia naturală, dominantă în orînduirea feudală, este înlocuită treptat de către producția de mărfuri capitalistă. O piedică în dezvoltarea noilor relații de producție, relații capitaliste, o constituia jugul turcesc care era o grea povară pentru țările romîne privind dezvoltarea lor. Prin haraciul și prin alte multe angarale, visteria țării secătuia, iar relațiile economice, cu unele țări europene, erau interzise de monopolul turcesc. Înlăturarea acestui monopol devenea o necesitate. Prin tratatul de pace dintre Rusia și Turcia de la Kuciuc-Kainargi din 1774 se stipula desființarea parțială a monopolului turcesc. Ca urmare, comerțul intern și extern intră într-o nouă fază.

Nevoia de bani devine un factor de seamă în complexul relațiilor economice-sociale și politice. Banii sînt necesari domnitorului fanariot care-și cumpără tronul și trebuie să-l păstreze tot prin grele pungi de bani; mai mult chiar, el trebuie să se aștepte oricînd la o mazilire — supralicitarea la Poartă fiind

[1] Dintr-un cîntec oltenesc, haiducesc, prelucrat de Cezar Bolliac (vezi *Opere*, I, anexa I, ed. A. Rusu, București, E.S.P.L.A., 1956, p. 360).

permanentă — și de aceea are nevoie să plece cu o avere mobilă în stare de a-i crea aiurea noi posibilități de venituri. Boierimea mare sau mică, și mai ales cea angajată în sfera comerțului, are din ce în ce mai mare nevoie de bani, trebuincioși nu numai comerțului, dar și cîștigării slujbelor de tot felul, care se puneau la mezat.

I. Budai-Deleanu, reprezentant de seamă al Școlii ardelene, a criticat în epopeea sa *Țiganiada* orînduirea feudală, instituțiile acesteia, care încurajau tîlhăria, furturile, camăta și faptele rele, „toate ce trag spre bogătate" :

„Aurul acum stăpînește în lume,
Prin acesta cumpăr eu toate
Inimile, cu mici sau mari sume
Negoțez tot felul de păcate.
. . . . . .

Papa vinde darurile sfinte
Pentru gălbănași ; iar patriarhul
Din Vizant le cumpără înainte.
Din episcop pînă la eclisiarhul,
Toți își prevînd cele cumpărate
Ce trebuia să fie în dar date.

Craii și miniștrii, avînd sete
De argint, ațiță războaie crunte.
Aurul ia cununa de la fete.
Sparge căsătorie și nunte ;
In scurt, lăcomia nesătulă
Toate ce-s bune le întoarce în hulă" [1].

Cît privește marea masă a țărănimii iobage, ea ajunge în această epocă la o cruntă exploatare. Și pînă acum țăranul iobag trebuia să muncească pentru stăpînitorul feudal, care era consumatorul prin excelență al produselor muncii sale. Plătea, desigur, și sumedenie de dări domniei. Acum însă crește nevoia producției de cereale pentru satisfacerea schimbului comercial intern și extern, cresc covîrșitor dările față de statul reprezentat printr-o administrație parazitară. Acestea fac ca țărănimea iobagă să simtă și mai mult jugul exploatării.

[1] I. Budai-Deleanu, *Țiganiada*, E.S.P.L.A., B.P.T., 1956, vol. I, p. 283.

Pedepsirea unui țăran.

Sînt numeroase operele literare care înfățișează, cu mult realism, aspecte ale situației din primele două decenii ale secolului trecut.

Ne oprim deocamdată la un tablou ilustrativ, pătruns de culorile veridicității istorice. El este scos din romanul lui Nicolae Filimon[1], care abundă în asemenea fresce ale societății romînești din acea perioadă.

Viața țăranilor iobagi este astfel prezentată :

„ — Mie mi-a luat boii și vaca, sărac de maica mea ! pentru un izluc de șaptezeci de parale.

— Pe mine m-a împrumutat cu două baniță de mălai și sînt trei ani de cînd tot i le plătesc, păcătosul de mine, și cînd gîndeam că am scăpat de dînsul, m-am pomenit că-mi dejugă boii de la plug și mi-i vinde, de m-a lăsat sărac lipit.

— Mie mi-a necinstit fata cu sila, bătînd-o pînă și-a ieșit din minți.

— Pe mine m-a înjugat la carul cu lemne, ca pe-o vită, conașule.

[1] *Ciocoii vechi și noi*, în *Opere*, vol. I, Buc., E.S.P.L.A., 1957 ; romanul a apărut pentru prima dată în *Revista romînă* din 1861—1862, iar în volum, în 1863.

— Pe mine m-a spînzurat cu capul în jos și mi-a dat fum de ardei și nu m-a lăsat pînă nu i-am dat răvaș că-i sînt dator treizeci de lei.

— Mare năpastă a căzut pe capul nostru, conașule! — strigară mai mulți deodată —, o să ne ducem în lume [...], arendașul ne jefuiește, zapciul ne jupoaie de piei, gazda de județ și ispravnicii ne ung cu miere și ne leagă de copaci de ne mănîncă mușchii și țînțarii"[1].

Referiri la situația de cruntă exploatare a țărănimii iobage din timpul domniei lui Ion Caragea (1812—1818) este zugrăvită și de Dinicu Golescu[2] care face o descriere a locuinței țăranilor demnă de a fi relevată ca un document istoric:

„Intrînd cinevaș într-acele locuri unde se numesc sate, nu se vedea nici biserică, nici casă, nici gard împrejurul casei, nici car, nici bou, nici vacă, nici oaie, nici pasăre, nici pătul cu semănăturile omului pentru hrana familii și, în scurt, nimică; ci numai niște odăi în pămînt, ce le zic bordeie, unde intrînd cinevaș nu are a vedea alt decît o gaură numai în pămînt, încît poate încăpea cu nevasta și cu copiii împrejurul vetrii, și un coș de nuiele scos afară din fața pămîntului și lipit cu balegă. Și după sobă încă o altă gaură, prin care trebuie el să scape fugînd cum va simți că au venit cinevaș la ușă-i, căci știe că nu poate fi alt decît un trimis spre împlinire de bani. Și el, neavînd să dea, ori o să-l bată, ori o să-l lege și o să-l ducă să-l vînză pentru un an, doi și mai mulți, sau la un boiernaș sau la un arendaș sau la oricine se va găsi, ca el să-i slujească acei ani și banii ce se dau pentru slujba acelor ani să să ia pentru birul lui!"[3]

La toată această cumplită exploatare feudală, la care concurau dările din ce în ce mai mari către domnia fanariotă stoarse cu ajutorul aparatului administrativ, mult crescut, pe care-l suportă tot biata țărănime, se mai adaugă jaful direct al armatelor turcești staționate în cetățile de pe Dunăre.

Cu mult realism, împletit uneori cu vestigiile unui romantism tîrziu de epocă, Barbu Delavrancea înfățișează în schița *Răzmerița* tocmai un asemenea moment.

Locuitorii unui sat oarecare primesc vestea unei apropiate incursiuni a turcilor. În primele momente de panică, oamenii nu știu ce să facă, apoi vine îndemnul bătrînilor cu experiența dureroasă a faptelor anterior trăite:

[1] Nicolae Filimon, *op. cit.*, p. 162.

[2] *Însemnare a călătoriei mele*, ed. Perpessicius, București, E.S.P.L.A., 1952, B.P.T. Prima ediție a apărut la Buda în 1826.

[3] *Idem*, p. 85—86.

„— Faceți copiii și nevestele grămadă și noi roată în jurul lor. S-o pornim cu ce-om apuca, încotro ne-o duce norocul, grăi un bătrîn.

— Înhățați topoare și coase. Ce ni s-o întîmpla, întîmple-ni-se tuturora".

În ajutorul satului vine ceata haiducului Dinu Potop, care le întărește vestea apropiatei năvale turcești:

„— Veste rea, creștini de Dumnezeu — zise Potop —, a flămînzit omida. Vin turcii mînați de arnăuții stăpînirii. Ard satele. Robesc copiii și femeile. Scrum în urmă și vîlvătăi înaintea lor. Mîna pe topor și să luăm calea pădurilor. La strîmtoare să-i apucăm. Jur că voi mînca unul de viu cu carne și cu oase.

Unii peste alții porniră... Se duc, ducîndu-și sărăcia și plînsul".

Scena băjenirii țărănimii și consecințele imediate ale întoarcerii este prezentată cu mult realism:

„Unde-și zidiseră bordeiul vor găsi tăciuni și, răscolind cenușa satului mistuit, vor da peste petice de velințe, peste crîmpeie de icoane la care s-au închinat o viață întreagă. Și poate n-or cunoaște vatra în jurul căreia și-au cîrpit zi de zi traiul, îndrugînd povești și basme"[1].

Schița cuprinde și un scurt episod care, cu toată dezinvoltura sa romantică, poate constitui totuși o întîmplare verosimilă: un tînăr, Miu, se rătăcește de masa băjenarilor dimpreună cu proaspăta sa soție, Cobila. Amîndoi sînt într-un car cu fîn. Îi ajunge din urmă o roată de turci. Cobila se ascunde în fînul din căruță. Turcii, bănuind cine știe ce bunătăți ascunse în fîn, împlîntă iataganele. După plecarea lor, Miu o ia în brațe pe Cobila.

„Trupul îi era moale și cald încă. Spinarea ei, scăldată în sînge, era ciuruită de iatagane. În gură avea așchii de scîndura dricului în care-și înfipsese dinții ca să nu strige..."[2].

Cu același realism, Nicolae Filimon prinde aspecte veridice ale epocii. Curtea domnitorului fanariot Caragea este descrisă astfel:

„Curtea domnească, pe timpul acela, se deosebea cu totul de curțile domnitorilor din zilele noastre. Atunci ea înfățișa un centru unde se aduna tot ce avea Bucureștii mai inteligent, dar mai leneș și mai depravat. Palatul era plin de boieri și de calemgii de tot felul, dintre care fanarioții se deosebeau prin cochetăria îmbletului lor, prin desele complimente și

[1] B. St. Delavrancea, *Opere*, vol. I, E.S.P.L.A., 1954, p. 73—74.

[2] *Idem*, p. 75.

Nicolae Filimon (1819—1865).

temenele ce făceau în dreapta și în stînga, iar mai cu seamă prin eleganța veștmintelor tăiate după ultima modă venită din Fanar. Interiorul curții prezinta vederii o panoramă foarte curioasă și variată: în mijloc stau înșirate caretele și butcile boierilor; mai încolo, vizitiii lui vodă primblau armăsarii îmbrăcați cu cioltare cusute cu sîrmă de aur; dinaintea unui rînd de odăi numai cu un rînd, tufeccii, arnăuții și satîrașii își curățau armele, șuierînd printre dinți cîte o arie albaneză [...]. Simigii, cu tablele lor sferice puse pe cap și cu tripodele de lemn la subțioară, împreună cu bragagii și salepgii arnăuți, făceau contrast cu alunarii și cu vînzătorii de șerbet din Fanar, cari purtau pe cap fesuri mici cu funde stufoase de ibrișim și cămăși de borangic subțiri, care lăsau să se vadă pe piepturile și pe brațele lor goale figuri simbolice încrustate, precum obiciuiau ianicerii. In fundul curții se vedeau diferite grupe de masalagii și pungași; unii jucau nuci; alții «iasîc și tura»; alții iarăși jucau «la o para cinci» și stos pe despuiate. Acești tîlhari [...] jefuiau cu deplină libertate, în curtea domnească, pe oamenii cei fără experiență și creduli"[1].

Fiecare personaj, individual sau colectiv, este reprezentativ pentru epoca respectivă. De pildă, figura postelnicului Andronache Tuzluc, boierul de proveniență fanariotă, este tipică. Prin aceleași mijloace întrebuințate de fanarioții veniți o dată cu domnitorul impus de turci, Tuzluc ajunge vel-cămăraș, apoi mare postelnic.

„Fanariotul nostru exploată cît se putu mai bine postul de cămăraș, iar cînd văzu că în cămară nu mai rămăsese nimic de furat, cumpără mai întîi calemul vinăraciului, al oieritului și mai la urmă huzmetul spătăriei; și astfel, unindu-se cu hoții și tîlharii de drumuri, despuie țara în toate modurile mai mult de trei ani, pînă ce-și cumpără vreo zece moșii, cîteva

[1] Nicolae Filimon, *op. cit.*, p. 109.

familii de țigani, case, vii și altele; iar după aceea izbuti, tot prin intrigă și basetă (josnicie), a deveni mare postelnic"[1].

Caracterizarea acestui personaj este înfățișată de N. Filimon și în capitolul „Scene din viața socială" al aceluiași roman:

„Unul din cei mai mari desfrînați și răsipitori din acei timpi era postelnicul Andronache Tuzluc; el fura ca un tîlhar de codru și cheltuia ca un nebun. Mesele cele mai strălucite, seratele cele mai atrăgătoare, jocurile de cărți cele mai dărăpănătoare, care făceau să treacă dintr-o pungă într-alta averea săracilor, toate acestea în casă la dînsul se petreceau. Arghira, Rozolina și Calmuca, Frineele și Messalinele de pe atunci ale Bucureștiului, erau stăpîne în casa lui, ce devenise adevărat mormînt al oricărui amor curat și statornic, a oricărei credințe conjugale.

In ziua de 30 noiembrie, fanariotul făcea în toți anii masă mare și zaiafet în onoarea sfîntului Andrei, patronul său. Ajuns în culmea favoarei domnești, el voi ca serbarea să fie cît se va putea mai strălucită. Cu acest scop, el aduse din Constantinopole tot ce se găsea acolo mai scump în pești, poame și vinuri, pe care, unindu-le cu delicatețele gastronomice ale țării: păstrăvi, mihalți și felurite alte mîncări fragede și gustoase, pregătise în acea zi un ospăț care ar fi putut să atîte dorințele chiar ale vestiților noștri strămoși în lăcomie: Lucullus și Eliogabal"[2].

Dinu Păturică, principalul personaj al romanului, reprezintă pe noul exploatator. El este tipul parvenitului, al individului ambițios, lingușitor, slugarnic și ipocrit. Portretul fizic și moral al personajului este astfel prezentat în primul capitol al romanului:

„Intr-o dimineață din luna octombrie, anul 1814, un june de 22 de ani, scurt la statură, cu fața oacheșă, ochii negri plini de viclenie, un nas drept și cu vîrful cam ridicat în sus, ce indică ambițiunea și mîndria grosolană, îmbrăcat cu un anteriu de șamalagea (mătase de Damasc), rupt în spate, cu caravani (pantaloni) de pînză de casă vopsită cafeniu; încins cu o bucată de pînză cu marginile cusute în gherghef; cu picioarele goale băgate în niște iminei (pantofi de piele galbenă) de saftian (marochin, piele de țap sau de capră), care fuseseră o dată roșii, dar își pierduseră culoarea din cauza vechimei; la încingătoare cu niște călimări colosale de alamă; în cap cu cauc (căciulă înaltă, lată în partea de sus) de șal, a cărui culoare nu se putea distinge din cauza peticelor de diferite materii cu care era cîrpit, și purtînd ca veșmînt de căpetenie o fermenă (scurteică cusută cu fir, cu sau fără blană) de pambriu (stofă de lînă merinos) ca paiul

[1] Nicolae Filimon, *op. cit.*, p. 103.
[2] *Idem*, p. 177—178.

grîului, căptușită cu bogasiu (țesătură de bumbac colorată și lucioasă) roșu; un astfel de june sta în scara caselor marelui postelnic Andronache Tuzluc, rezimat de stîlpii intrării și absorbit în niște meditațiuni care, reflectîndu-se în trăsăturile feței sale, lăsau să se vază pînă la evidență că gîndirea ce-l preocupa nu era decît planuri ambițioase ce închipuirea lui cea vie îi punea înainte și obstacolile ce întîmpina în realizarea lor"[1].

După ce Dinu Păturică se prezintă lui Andronache Tuzluc cu o scrisoare de recomandare și cu cele două bote de păstrăvi și zece găini, se instalează la curte cu gîndul de a se îmbogăți:

„Dinu Păturică dete o privire repede și disprețuitoare camerii sale, apoi deschise fereastra și începu să se uite în curte. Privi cu băgare de seamă mulțimea de găini, gîște, rațe, claponi, cocori și călifari (un soi de rațe) ce furnicau prin curtea boierească, apoi se întoarse către bucătărie și, la vederea mulțimei de tingiri de diferite capacități, în care se pregăteau cele mai gustoase bucate din Fanar, fața lui se coloră de o bucurie nedescriptibilă; iar după o reflecțiune de cîteva minute, zise în sine: «Iată-mă în sfîrșit ajuns în pămîntul făgăduinței; am pus mîna pe pîne și pe cuțit; curagiu și răbdare, prefăcătorie și iușchiuzarlîc și ca mîne voi avea și eu case mari și bogății ca ale acestui fanariot»"[2].

Ajuns ispravnic, Dinu Păturică îi exploatează pe țărani la sînge, ca și Andronache Tuzluc. Folosește mijloacele cele mai diverse ca să le stoarcă ultimii bani:

„Primele zile ale administrării lui Păturică fură consacrate în scoaterea amploiaților celor vechi și orînduirea altora care să corespundă cu intențiunile sale. Între acești noi ciocoi aleși de Păturică după chipul și asemănarea sa, era și unul numit Neagu Rupe-Piele, om născut să fie călău și care se silea prin cruzimi nemaiauzite a nu-și strica reputațiunea prenumelui său. Pe acesta îl alesese Păturică de împlinitor al tuturor jafurilor ce făcea.

A descrie cu de-amănuntul despoierile și caznele ce sufereau locuitorii de toate clasele de la acest monstru ar fi o lucrare de care pana noastră s-ar indigna. E de ajuns a spune numai că birul se împlinea de la sărmanii săteni de cîte trei și patru ori pe un trimestru; taxidarii (încasatorii) luau întreită zeciuială pentru oierit, ierbărit, tutunărit și vinărit, și cînd sătenii nu mai aveau cu ce să plătească, îi ungea cu păcură și îi lega de copaci, ca să-i înțepe viespele și țînțarii, apoi le vindea dobitoacele și, după ce-i sărăcea cu desăvîrșire, îi închidea în coșare, ca să nu poată reclama la stăpînire.

[1] Nicolae Filimon, *op. cit.*, p. 99
[2] *Idem*, p. 102.

Într-o zi, Dinu Păturică sta închis într-o odaie împreună cu Neagu Rupe-Piele și încheia socotelile trimestriale. Suma adunată se rădica la o cifră de patru ori mai mare de ce s-ar fi cuvenit după lege.

— Puțini bani, Neagule, foarte puțini, zise ciocoiul; eu credeam să-mi aduci trei mii de pungi de bani.

— E! e! cocoane Dinule, mulțumește-te și pe atît.

— Și de ce așa cînd am fi putut să strîngem mai mult?

— Dar bine, cocoane Dinule, de unde eram să adun atîți bani?

— De la țărani, nerodule! Să-i legi cot la cot și să le prăjești piepturile pe lîngă foc și vei vedea cum o să scoată la bani.

— Toate acestea le-am făcut, ba încă și mai multe: i-am spînzurat cu capul în jos, le-am bătut țepuși de trestie pe sub unghii, le-am luat chiar vitele și lucrurile din case și le-am vîndut; ce voiești să mai fac?

— Ia spune-mi ce ai făcut cu cele două sute de vaci pe care le cere Ipsilant?

— Am urmat poruncei ce mi-ai dat. Am luat opzeci de slujitori cu mine și, în puterea gîrbaciului și a trîntelor, am strîns opt sute de vaci în loc de două sute.

— Bravo, Neagule; și cu ce preț le-ai cumpărat, ia spune-mi?

— Cîte lei trei de vită.

— Iar după aceea ce-ai făcut?

— Am trămis două sute lui Ipsilant; iar pe celelalte le-am vîndut iarăși țăranilor cu cîte lei cincisprezece una.

— Ado banii-ncoace! zise Păturică cu o lăcomie nedescriptibilă.

Neagu Rupe-Piele începu să numere banii și Păturică să-i strîngă cu lăcomie.

. . . . . .

Cît ținu acest regim de terorism ciocoiesc, nenorociții locuitori din aceste două județe deteră jălbi neîncetat în contra lui Păturică; dar aurul ciocoiului paraliza toate măsurile stăpînirei"[1].

Înaltele fețe călugărești ale epocii nu sînt, de asemenea, cruțate de pana lui Filimon. Dintre toate reținem figura unui oarecare arhimandrit Mărgineanu, la care plecaseră, pentru a-l prăda, o ceată de lotri. Dialogul dintre un personaj al romanului și alți lotri este semnificativ:

„— Dar bine, măi, nu-i păcat?

— Păcat? Dar el se gîndește oare la păcat cînd ține șapte-opt țiitoare în casă și cînd nenorocește pe tot anul cîte douăzeci-treizeci de fete?

— Ce spui, măi băiete; le face el toate acestea?

— Și mai mari decît acestea, boieri dumneavoastră; ba bieților români din satele mănăstirii le ia și cenușa din vatră, îi spînzură de picioare și le

[1] Nicolae Filimon, *op. cit.*, pp. 288—290.

dă fum ca la vulpi, apoi, arătîndu-le gîrbaciul cu douăsprezece sfîrcuri de plumb, le zice: «— Scoate banii, afurisit țăran, că-ți crăp pielea cu gîrbaciul acesta». Sărmanul țăran răspunde: «— N-am, părințele, iartă-mă și Dumnezeu să-ți ierte păcatele». «— Nu știu eu fleacuri d-astea; acești bani sînt ai Sfîntului Munte; plătește, or te omor ca pe un dobitoc» [1].

*
* *

Două romane, dintr-un ciclu rămas neterminat, datorite lui D. V. Barnoschi și intitulate *Zorile izbăvirii*, cuprind firul istoric al evenimentelor legate de mișcările iluministe conduse de elemente progresiste din Moldova de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și din primele două decenii ale secolului al XIX-lea. Mișcarea secretă din Moldova legată de curentul democrat-revoluționar al decembriștilor din Rusia avea drept obiective realizarea unei republici democrate, în care boierimea, și în special partea care se considera „novatoare", să aibă conducerea. Istoriografia burgheză nu avea interesul să cerceteze această mișcare. Documentele vremii, aparținînd claselor dominante, abundă în informații asupra acestor „mădulare din partida răsturnătoare" sau de calificative date acestora: „conspiratori", „farmazoni", „oameni de nemica", „netreptnici agiunși în nesimțire dobitocească", novatori", „atinși de carvonarismos", „haini patriei" etc.

Acțiunea marelui paharnic Iordachi Darie Dărmănescul și a cărvunarilor decișI „să democratizeze" Moldova este pusă de Barnoschi într-un larg cadru romantic, punctat de scene idilice, dar și cu aspecte realiste, aproape identice cu ale romanului lui Filimon. Fără îndoială că descrierea activității „cărvunărești", întreprinsă de unii tineri boieri moldoveni, ne face să întrevedem cîte ceva din lupta dîrză ce se va fi dat atunci între elementele progresiste pentru acea vreme din Moldova și majoritatea feudalilor, refractari oricărei înnoiri.

Rezultatele evidente stau în realizările proiectului de constituție din 1822, la care a contribuit fără nici un fel de îndoială Ionică Tăutu, care este și unul dintre eroii *Cărvunarilor* lui Barnoschi.

Povestea Dărmănescului, care a suferit bătaia, surghiunul, ajungînd la pedeapsa capitală pentru lupta dusă pentru înnoirea societății de atunci, își va afla urmași. Aceasta este ideea finală a romanului.

[1] Nicolae Filimon, *op. cit.*, p. 157—158.

„Slobozia care se zice libertate era în mers către izbîndă. N-a putut-o stăvili cumplitul Constantin Moruzi; nu va putea nici fiul său, cu tot divanul lui, care, peste cîțiva ani, va scrîșni asupra boierilor rămași în «legătura» Dărmănescului, că «au agiuns întru atîta nesimțire dobitocească, încît fac pomenire arătătoare de cuget al nesupunerei franțuzești»; nu vor înfrîna-o nici «retrograzii» care, peste alți cîțiva ani, «tifluiesc» în rîs, numind pe «novatori» cu porecla de «cărvunari»" [1].

Lupta lui Darie Dărmănescu este continuată de o seamă de tineri moldoveni din mica boierime și burghezie, în fruntea cărora se afla figura luminoasă a lui *Ionică Tăutu*. Romanul *Cărvunarii*, prezentat în „scene și tablouri", zugrăvește — conținînd același cadru romantic —, lupta „cărvunarilor" care l-ar fi adus la tron pe Ioniță Sandu Sturdza pentru ca acesta să realizeze programul lor.

Oricum, romanul lui Barnovski, fără să discute cele 77 de „ponturi" ale constituției întocmite de Ionică Tăutu, și care înseamnă prima încercare de creare a unui regim constituțional [2], descrie lupta dîrză dată de înnoitori, influențați de ideile revoluției franceze și de mișcarea „decembristă", împotriva stărilor înapoiate din Moldova primelor două decenii ale secolului al XIX-lea.

2. HAIDUCIA ÎN ȚĂRILE ROMÎNE

Situația grea social-economică a țărănimii iobage, crunta ei exploatare au făcut să se dezvolte haiducia, care este o manifestare a luptei de clasă caracteristică țărilor din centrul și din sud-estul Europei.

În secolele XIV—XVIII, în țările romîne lupta de clasă s-a manifestat prin fuga de pe o moșie pe alta și prin fuga în codru atunci cînd nu se înjghebau răscoale armate. Țăranii iobagi se constituiau apoi în cete de haiduci care atacau și jefuiau nobilimea și negustorimea bogată. Documentele vremii [3],

[1] D. V. Barnoschi, *Conspirația Dărmănescului*, București, 1936, p. 299.

[2] Principiile acestei constituții erau: „Domnul să conducă țara cu ajutorul sfatului țării, parlamentul; domnie constituțională; respectul proprietății și exproprierea pentru cauză de folos public; libertatea individuală; libertatea muncii și a comerțului; egalitatea cetățenilor în fața legii, care „să aibă aceeași putere pentru toți spre a pedepsi, ocroti, fără deosebire de obraz".

[3] Vezi și *Istoria Romîniei*, vol. II, Ed. Acad. R.P.R., 1961, p. 253.

emanate de clasele exploatatoare, îi califică pe haiduci hoți *(latrones)* sau tîlhari *(fures)*, iar acțiunile lor sînt considerate de aceștia răutăți *(maleficia)*. În realitate, haiducii, în marea lor majoritate, erau luptători împotriva exploatării, iar acțiunile lor nu erau altceva decît manifestări ale luptei de clasă.

În primele două decenii ale secolului al XIX-lea, haiducia a fost reprezentată de haiduci vestiți prin acțiunile lor, ca Iancu Jianu în Țara Romînească și Ștefan Bujor în Moldova. Din faptele haiducilor au izvorît doinele de haiducie, baladele și cîntecele haiducești.

Creația populară lirică și epică marchează deseori în cîntece și balade acest fapt:

„— Biru-i greu, podvada-i grea,
Sărăcuț de maica mea,
Unde merg și orice fac
De belele nu mai scap" [1].

Hotărît să scape de sărăcie și exploatare, țăranul transformă în armă uneltele de muncă și ia calea primejdioasă a codrului:

„Foicică bob năut,
Cum să fac ce n-am făcut,
Am să bag eu cucu-n plug,
Pistoalele să le-ncing,
Iataganul — fierul lung,
Cormana — cea săbioară,
Să se ducă vestea-n țară" [2].

Dominanta acțiunilor haiducești este tocmai simțămîntul de justiție socială, fapt care de asemenea se reflectă din plin în creația populară:

„De-aș mai scăpa de la voi,
Să mă trag la codru iară
Și să fac dreptate-n țară.
Cînd oi vedea om sărac
În chimir mîna să bag
Și de chin și vai să scap.
Iar de-oi întîlni ciocoi,
De piele să mi-l jupoi,
Și să fac din ea cimpoi" [3].

De asemenea, creația populară înregistrează lupta haiducilor împotriva asupririi turcești. Într-un astfel de cîntec, acțiunea haiducească capătă chiar accente de cruzime, pentru că haiducul, după ce stă la pîndă în zăvoi, prinde o seamă de turci și-i jupoaie de piele, apoi vinde această piele în „tîrgul mare".

„Iar cu banii ce a luat
Multe vite-a cumpărat
Și le-a-mpărțit la săraci,
Să fie îndestulați" [1].

Mulți dintre scriitorii noștri, și în special cei de după 23 August 1944, au încercat să reflecte în operele lor literare aspecte din lupta dusă pentru libertatea socială de acești exponenți ai dreptății într-o epocă în care masele asuprite nu aveau nici un fel de apărător. „Tot curagiul națiilor căzute se concentrează în acești oameni energici", ne spune Alecu Russo și adaugă: „Cine știe dacă, născîndu-se în alte condiții, ei n-ar fi ajunși oameni însemnați prin fapte măreție" [2].

Haiducii au fost cu mult mai însemnați prin faptele lor decît eroii romantizați. Ei s-au născut *tocmai* în aceste condiții și au rămas pentru istorie drept eroi netăgăduiți ai luptei împotriva exploatării.

Cezar Bolliac, atît de apropiat suferințelor poporului din vremea sa, prelucrînd din baladele haiducești auzite, toarnă în versuri adevăruri simțite care marchează lupta haiducească:

„Mă duc să pîndesc ciocoi,
Că prea mult își rîd de noi".

Și asta pentru că:

„Muncesc tot pentru ciocoi,
Lumea nu e pentru noi" [3].

Sau:

„O, ciocoi, ciocoi, ciocoi!
Ce ne frigeți, vai de noi!"

Strigătul de revoltă mărturisește indignarea oropsiților împotriva bisericii, care promite sărăcimii cerul, lăsînd bunurile pe seama ciocoilor:

„Cristulețe, mai ia-ți cerul,
Că ne rebegește gerul.

---

[1] Gh. Dem. Teodorescu, *Cîntece de lume*, București, 1937, p. 58—59.
[2] T. Pamfilie, *Cîntece bătrînești*, Tecuci, 1962, p. 158.
[3] Tr. Ionescu-Nișcov, *Haiducia și cîntecele haiducești*, în *Revista de folclor*, III (1958), nr. 2, p. 119.

[1] *Revista Asociației învățătorilor mehedinteni*, 1933, nr. 2, p. 21.
[2] *Studii naționale*; vezi Al. Dima, Alecu Russo, E.S.P.L.A., 1957, p. 62.
[3] Cezar Bolliac, *Opere*, vol. I., ed. A. Rusu, E.S.P.L.A., 1956, p. 358.

Ia-ți și cerul și cuvîntul,
Și mai lasă-ne pămîntul.
Dă-mi cît poci măcar a sta,
Capul a mi-l rezima".

Omul care nu mai poate suferi starea grea impusă de exploatare, devenit haiduc, ia :

„Pușca lungă ghintuită,
Din războaie dobîndită..."

Sau pușca este de la tatăl său, căruia :

„Poterile și cătane
Îi ziceau tot căpitane".

Și care i-a lăsat drept unic testament :

„Te-am crescut și te-am iubit;
Pun'-te pîndă la ciocoi,
Căci ei nu sînt frați cu noi" [1].

În unele poezii populare culese și publicate de V. Alecsandri, întîlnim atmosfera duelului social : „haiduc-ciocoi" :

„Alelei ! pui de ciocoi,
De te-aș prinde la zăvoi
De piele să te despoi,
Ca să-mbrac cu pielea ta
Pistoalele și flinta,
Vîntul să nu le pălească,
Ploi să nu le ruginească,
Ochiul să nu le zărească".

Nu numai țăranul iobag ia calea codrului. Răzeșul pornește și el în haiducie :

„Ard-o focul răzeșie,
Eu chiteam că-i boierie
Și-i numai sărăcie !
Zilele mi-am dat în vînt,
Ani întregi m-am judecat
Și nimic n-am cîștigat !
Eu umblam în judecăți,
Copiii-mi plîngeau pe vatră,
Nevasta-mi zăcea lăsată.
Dare-ar Domnul Dumnezeu
Să fie pe gîndul meu.
Lăsa-m-oi de răzeșie,
Să apuc în haiducie,
Să-mi fac sfîntă dreptate
Cu cea ghioagă de pe spate" [2].

Merită a fi pomenită și schița *Șuier* a lui Delavrancea. Haiducul șade într-o colibă cu nevastă-sa Kira și cu o fetiță dragă. Într-o zi ceata de haiduci aduce pe Șuier pe „patul de tufani", „învăluit în bunde, vînăt, cu gura încleștată, cu capul sfărîmat"... Peste un timp Kira naște un fiu care va deveni și el haiduc. Kira caută să-l oprească de a mai haiduci, gîndind la moartea tatălui... „Cînd ăi lăsa focului viața de haiduc, viață de azi pe mîine ?", întreabă ea pe noul Șuier.

„— Cînd iataganele de fier, de la căpătîiul tatii, s-or preface în iatagane de aur, cînd din busuiocul de pe mormîntul lui vor răsări dafini și naramzi, cînd codrii or înfrunzi iarna ca și vara, vara ca și iarna... atunci și nici atunci. [1]"

N. D. Cocea recomandă, prin gura eroului său Manole Arcașu de la Cotnari, unui judecător lectura vieții haiducilor :

„Îi cunosc pe toți (sfinții). Din curiozitate, din vițiu poate, am citit și eu viețile sfinților. Nu te povățuiesc să-mi urmezi pilda. O să fii mai cîștigat citind viețile haiducilor, oricît de idiot ar fi scrise. Un Jianu, un Tunsu au ceva omenesc într-înșii, dacă nu mai multă omenie decît toți cei din vremea lor. Au nădăjduit, au luptat, au făcut rău și bine, au trăit. Pe cînd sfinții !..." [2].

Rostul, menirea haiduciei le sintetizează în cîteva fraze romanul lui Paul Constant, care cuprinde într-o povestire realistă epsioade din activitatea haiducilor olteni. Haiducul *Marcu* vorbește haiducului *Dănilă* despre felul cum înțelege el haiducia :

„— Să lovești acolo unde se dovedește apăsarea, silnicia, nedreptatea și să le alungi tu cu puterea hangerului ținut mereu ridicat. Să te faci temut de boieri și de slujitorii stăpînirii, și duhul voiniciei să se simtă mereu bîntuind peste locuri și peste oameni.

În chipul ăsta să-i însufleți și să-i faci să prindă curaj, în așa fel încît singuri să se împotrivească atunci cînd se văd apăsați. Iacă-tă, s-a ridicat în Romanați șătrarul Iancu Jianu și a pornit în haiducie. Într-o haiducie așa cum se cuvine [...]. Este un duh ai răzvrătirii care bîntuie din ce în ce mai puternic. Lumea a început să se frămînte, prigoanele stăpînirii le rabdă mai anevoie și mîrîind, de multe ori rîca din suflet se sparge și-o silește să pună mîna pe par..." [3].

Așa au pornit mulți în haiducie, ajungînd conducători vestiți, eroi populari, care reprezentau tot atîtea lovituri date orînduirii

[1] Cezar Bolliac, *Opere*, I, anexa I, ed. A. Rusu, București, E.S.P.L.A., 1956, pp. 358—362.
[2] V. Alecsandri, *Poezii populare*, ed. I. D. Bălan, București, Ed. tineretului, 1956, pp. 187—188, 200—201.

[1] B. Șt. Delavrancea, *Opere*, vol. I, proză, E. S. P. L. A., 1956, pp. 258—262.
[2] N. D. Cocea, *Vinul de viață lungă*, București, E.S.P.L.A., 1957, p. 56.
[3] Paul Constant, *Haiducii*, București, Ed. tineretului, 1957, p. 201—202.

feudale și noilor forme de exploatare din epoca dezvoltării capitalismului.

Printre cei mai reprezentativi haiduci amintim pe: Toma Alimoș, Gherghelaș, Păunașul Codrilor, Corbea, Aga Gruia Grozovanul, Vulcan, Stănilă Viteazu, Bolboceanu, Golea, Geleacep, Costea, Ghiță Cătănuță, Stoian Șoimul, Jianul, Grozea, Ștefan Bujor, Ion Pietrarul, Darie, Marcu, Dănilă, Tunsu etc.

Toți aceștia, ca și mulți alții pieriți în anonimat, trebuie să-și aibă locul lor în istoria patriei noastre. Ei sînt răzbunători ai suferințelor maselor populare făuritoare ale istoriei.

La începutul secolului al XIX-lea, Moldova cunoaște o generație de mari căpetenii de haiduci. Reținem printre ei pe trei: Ștefan Bujor, Darie și Ion Pietrarul.

Ștefan Bujor, originar din satul Orășa (Bacău), a haiducit în timpul domniei lui Al. Moruzi (1802—1806). În cîntecele populare el apare cu o frecvență mult mai mare decît alți haiduci moldoveni. Indeobște patru cîntece se ocupă, aproape în exclusivitate, de activitatea sa [1]. Prin acțiunile sale, Bujor bagă groaza în ciocoi, cheamă pe oameni să ia calea codrului și găzduiește la „Anița Văduvița" [2], unde-i prinde potera „și-i vîră la gros". Bujor vine înaintea divanului, care-l condamnă la spînzurătoare, iar săracii îl plîng cu mare jale. Multe dintre aceste cîntece populare cuprind și fapte istorice reale. Majoritatea cîntecelor care au circulat sau circulă pe seama lui Bujor sînt amintite de Dumitru Almaș în romanul său haiducesc care înfățișează viața lui Ștefan Bujor. Există în roman o pagină atît de veridică, încît pare scoasă dintr-un document al vremii. Bujor, căutînd să-i arate unui ortac al său rostul haiduciei, dă și unele date biografice din care vedem procesul lăuntric ce l-a determinat să devină haiduc.

„Eu am vorbit cu polcovnicul rus Andrei Moruzov să mă primească volintir, să lupt împotriva turcilor. Dar Aga Iordache a aflat și m-a pîrît c-aș fi cel mai mare făcător de rele din Moldova. Am intrat în pîlcul lui Pangal printre volintirii lui vodă Ipsilanti. Eram acolo printre cei mai destoinici. Dar boierii m-au ponegrit că-s tîlhar și nu s-au lăsat pînă ce nu m-au scos și de acolo. Zic că norodul moldovean e mișel, nevrednic să poarte arme. [...] Nici n-avem bani de cheltuială pentru oaste, țipă ei. Acum cînd văd că volintirii, panduri ori cătane, întîi năvălesc asupra convoaielor boierești și apoi asupra turcilor, le crește spaima nemăsurat. Și umblă acum, din răsputeri, să împrăștie acea oaste. Iar pe mine să mă vîre în temniță. De aceea n-am altă scăpare decît tot în haiducie. Sînt om aspru, dar am evlavia dreptății. Am prădat și voi mai prăda. Dar nu pentru mine. Pentru săraci. Deci nu-s tîlhar, ci răzbunătorul nedreptăților pe care le îndură norodul sărman. Sînt haiduc și haiducul are doi dușmani: boierul și turcul..." [1].

[1] Publicate mai întîi de S. Fl. Marian, *Poezii populare romîne*, 2 vol., Cernăuți, 1873—1875, V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, București, 1908, p. 102; *Șezătoarea*, VI, p. 86, și IX, p. 551; *Ion Creangă*. IV, p. 332.

[2] În poezia populară, *Anița* este un nume tipic de crîșmăriță.

Autorul dă lui Bujor o anvergură de erou național. Contemporanii îl pomenesc de multe ori astfel. Însuși generalul rus, contele de Langeron, ne spune în memoriile sale că Bujor era un om deștept, cunoscător al mai multor limbi și cu o vădită dragoste de țară.

Printre scriitorii care au încercat să povestească viața lui, amintim și pe N. D. Popescu [2].

Contemporan și prieten cu Bujor, apare Darie [3], care s-a născut în satul Marginea din Bucovina. El a fost crescut de o ceată de haiduci din regiunea Odobeștilor, ceată condusă de o femeie, Voichița, după moartea căreia Darie a luat conducerea, fiind haiduc pînă în 1808, cînd a fost prins și spînzurat, în vîrstă de 32 de ani, chiar pe imașul satului său natal [4].

Despre isprăvile sale există cîteva cîntece populare numai în Bucovina. Cîteva doine haiducești laudă mila lui Darie față de săraci, arată prietenia sa cu Bujor, pe a cărui fată o voia de soție.

În al doilea deceniu al secolului al XIX-lea, apare haiducul numit Ion Pietrarul din Piatra. Prins de poteri, el este scăpat de mitropolitul cărturar Veniamin Costache, care-l ia la curtea sa. Ion fuge însă de acolo și, după o nouă perioadă de haiducie, e din nou prins și apoi „spînzurat în cîmpul de la Frumoasa", în apropierea Iașului [5]. Judecarea și condamnarea lui a avut loc prin anul 1830 [6].

Dintre cîntecele populare care amintesc de faptele acestui haiduc s-au tipărit doar trei, sub formă de doine [7]. În cea

[1] Dumitru Almaș, *Alei! Codrule fîrtate*, București, Ed. tineretului, 1956, p. 65.

[2] *Voinea* sau *Tinerețea lui Bujor*, nuvelă originală, București, (f. a.); *Bujor haiducul*, ed. a 4-a, București, 1908.

[3] Mult frecvent în romanul lui D. Almaș.

[4] D. Marmeliuc, *Figuri istorice românești în cîntecul poporal al românilor*, *An. Ac. Rom.*, XXXVII, Mem. Secț. lit., 1915, p. 118.

[5] V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 208 (nota).

[6] N. Iorga, *Neamul românesc literar*, 1909, p. 378.

[7] V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 206; A. Vasiliu, *Cîntece, urături și bocete ale poporului*, București, Ed. Acad. Rom., 1909, p. 56—57.

dintîi ni se descrie cum a devenit Ion „șoim de codru" în urma unei schingiuiri din partea ciocoiului, căruia îi ara „Lunca Mare", culcușul lui de mai tîrziu. Apoi ni se înfățișează o luptă cu potera, mila manifestată de Pietraru pentru un poteraș rănit și, mai cu osebire, felul lui de a haiduci, nefăcînd „nici un rău", ci cerînd numai bani de la boieri, „bani de cheltuială și straie de primeneală" [1].

Contemporan cu Ioniță Tunsu, Codreanu rămîne, de fapt, ultimul haiduc moldovean. Baladele, cîntecele populare care-l amintesc sînt însă foarte răspîndite pe întregul pămînt al patriei noastre [2].

In Țara Romînească, haiducia a dat reprezentanți de seamă, dintre care vom aminti doar cîțiva, aproape toți din aceeași generație.

Iancu Jianu este singurul boier care a avut „carieră" haiducească, remarcată și de istoriografie [3] și, în mai largă măsură, de creația literară.

„Iancu Jianu — *ne spune Ion Ghica* — era de peste Olt, din județul Romanați, de pe valea Tesluiului. Tată-său, boier de țară, își crescuse băiatul la moșie, fără carte grecească și fără ambițiunea de a-l face un concurent teciorilor de boieri mari la isprăvnicii și la divanuri. El obișnuise lîngă plugari, cu caii și cu pușca; vara la munca cîmpului, iarna la urși și la capre negre; ajunsese de o dibăcie vestită în călărie și în vînătoare; încăleca fără a pune piciorul în scară, și nici mîna pe coama calului și băga glonțul prin verigă de inel..." [4].

Desigur, o seamă de motive personale l-au determinat să ia calea „haiduciei", dar la aceste motive s-au adăugat puternicele sale sentimente patriotice și îndeosebi multiplele stări de cumplită nedreptate socială la care era martor.

[1] D. Marmeliuc, *op. cit.*, p. 116.

[2] Vezi V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 55; E. D. Sevastos, *Cintece din Moldova*, Iași, 1888, p. 322; A. Vasiliu, *op. cit.*, p. 601; Gh. Simu, *Codreanu, craiul codrilor*, Gherla, 1896; N. Iorga, *Balada populară romînească*, Cursuri de vară, Vălenii de Munte, 1910, p. 152; T. Pamfilie, *Cintece de țară*, București, Ed. Acad. Rom., 1913, pp. 46, 70 și 71; Gr. Tocilescu, *Materialuri folcloristice*, pp. 152, 154 și 250.

[3] Nicolae Iorga a adunat o seamă de documente strict legate de istoria familiei lui Iancu Jianu: *Studii și documente*, III, și *Hurmuzachi, Documente*, X, p 222 și 223. Date biografice mai aflăm și în *Scrisori* ale lui Ion Ghica către Vasile Alecsandri, p. 275. Date biografice și la Dincă Izvoranu, *Istoria lui Iancu Jianu*, în *Rev. pentru istorie, arheologie și filologie*, București, I (1883), fasc. 2, pp. 411—414.

[4] *Din vremea lui Caragea*, în *Scrisori către Vasile Alecsandri*, București. E.S.P.L.A., B.P.T., 1960, p. 123—124.

Jaful domnesc, boieresc, călugăresc și al aparatului administrativ, curmat doar întîmplător de acțiunea haiducilor, destul de numeroși în această epocă în special în Oltenia, a determinat pe acest boier să ia calea spinoasă a haiduciei.

Incă de pe timpul cînd, la intervenția banului Dumitrache Bibescu din Craiova, devine zapciu la o plasă din Romanați, Iancu Jianu avea strînse legături cu diverși căpitani de haiduci, cărora le înlesnea acțiunile. In această fază, în tovărășia haiducilor, el „călcă" multe curți boierești, în special grecești, dînd astfel un ajutor haiduciei.

Făcîndu-și apoi o ceată a lui, Jianu întreprinde acțiuni care, curînd, au început să fie popularizate de o seamă de cîntece populare. Masele populare l-au îndrăgit repede, ca pe un erou luptător pentru dreptatea socială. Amintim faptul că Iancu Jianu a fost și în strînse legături de prietenie cu Tudor Vladimirescu.

Prins și judecat sumar, așa cum erau judecați haiducii, Iancu Jianu este condamnat la moarte. Ion Vodă Caragea îl grațiază însă în cele din urmă, la intervenția deznădăjduită a Sultanei Gălășescu, iubita lui Iancu, care a înmuiat inima omnipotentei fiice a domnitorului fanariot, luxurianta „domniță", Ralu. Apoi Jianu se va căsători cu boieroaica Gălășescu și va trăi — se pare liniștit — restul zilelor sale la o moșie a sa. Poate tocmai pentru că era boier, Iancu Jianu a fost singurul haiduc cunoscut care a murit liniștit în casa sa.

De figura lui Jianu creația populară leagă de cele mai multe ori motive haiducești generale, de fapt destul de nepotrivite cu situația sa socială reală. Astfel sînt: descrierea sărăciei ca motiv al haiduciei, în timpul căreia vrea să tragă... „brazda dracului/ Pîn ușa bogatului" [1], sau „ținerea drumurilor" [2]. In *Cîntecul Jianului*, prelucrat de Gr. Alexandrescu, acțiunile haiducului nu se deosebesc cu nimic de acțiunile celoralați haiduci. Impotriva boierului și a ciocoiului, Jianu vine cu furia tipică a haiducului:

„Să-i dau măciuci după cap,
Să-l aduc la plug legat,
Să-i iau ce-a cîștigat.
Arde-vă focul, ciocoi,
Pune-voi mîna pe voi,
Cu măciuca să vă moi,
Că voi ne bateți pe noi" [3].

[1] Gr. Alexandrescu, *Cîntecul Jianului*, Opere, E.S.P.L.A., 1957, p. 400.

[2] V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 223; Gh. Dem. Teodorescu, *Poezii populare romîne*, București, 1885, p. 289, 290, 291; D. Marmeliuc, *op. cit.*, p. 112; Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 177 și 178.

[3] Gr. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 401.

Totuși, în poezia populară aflăm și motive istorice reale, cum ar fi trecerea înot a Oltului și prinderea sa de către puternica poteră trimisă împotrivă-i. Această poezie are un vădit caracter de baladă [1].

În alte două cîntece aflăm și motivul romantic, în care o fată o roagă pe maică-sa s-o dea după un voinic ca Jianu [2].

Continuînd acest florilegiu al poeziei populare referitoare la Iancu Jianu, redăm fragmentar un cîntec mai semnificativ:

„N-ați auzit de-un Jian,
De-un Jian, de un oltean,
De un hoț de căpitan,
Care umblă prin păduri
Cu doisprezece panduri?
. . . . . .
Dar potira-l agiungea;
. . . . . .
Și-l ducea la Caragea.
. . . . . .
Căci pe loc mi-l judecară,
Cu lanțuri mi-l încărcară
Și-n ocnă mi-l aruncară" [3].

O frîntură dintr-un cîntec al Jianului a publicat în 1914 D. Dănulescu, cîntec auzit de el în comuna Studina, nu departe de leagănul haiducului:

„Oltul dacă îl trecea,
Cam așa Iancu cînta:
Verde frunză mărăcine,
Nu știu ce-au ciocoii cu mine
Cînd mă văd cu flinta-n spate?
Fuge calea jumătate;
Eu le spun că nu e plină,
Dar ciocoii fug de mine;
Eu le spun că este goală,
Dar ciocoii fug să moară" [4].

Iancu Jianu apare și în proza literară de evocare istorică. Amintim în această privință romanul Bucurei Dumbravă [5].

N. D. Popescu a încercat în cîteva broșuri, de altfel de o valoare literară redusă, să romanțeze în felul său episoade din viața și din activitatea lui Iancu Jianu. Astfel, în *Iancu Jianu, căpitanul de haiduci* [6], haiducul apare la început drept

[1] T. Pamfilie, *op. cit.*, p. 5. Cu variantele: V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 224; Gh. Catană, *Balade poporale din gura poporului bănățean*, Brașov, 1907, p. 115; Gh. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, p. 166; D. Marmeliuc, *op. cit.*, p. 113.

[2] V. Alecsandri, *Poezii populare*, ed. I. D. Bălan, București Ed. tineretului, 1956, p. 119.

[3] *Ibidem.*

[4] *Cîntecul Jianului*, în Luceafărul, Sibiu, 1914, nr. 8, p. 236.

[5] *Haiducul*, București, 1908.

[6] Nuvelă originală, ed. a 3-a, București, 1881 (ed. I, 1868).

un boier care manifestă în prezența lui Tudor Vladimirescu, oaspete al său, indignarea sa față de cumplita exploatare la care este supus țăranul, ca și față de deplorabila stare socială din țară. Pe sora sa, Ana, Jianu voia s-o căsătorească cu Tudor Vladimirescu (1805). Cîrcserdarul Stoica o fură însă pe Ana tocmai în seara logodnei. Mama lui Jianu moare de supărare, iar Iancu ia calea codrului în setea sa de răzbunare. Peste tot, Iancu Jianu va fi însoțit de omul său de credință, țiganul Alexe. După ce-și vinde averea pentru a o împărți la săraci (păstrează doar via cu foișorul de sub nucul cel mare), Jianu trece printr-o serie de întîmplări de o pregnantă caracteristică haiducească.

La început Jianu ne apare ca simplu cetaș din ceata lui Mereanu. Ana, pîngărită și apoi alungată, moare. Sînt descrise pe larg, cu mult suflu dramatic, acțiunile lui Iancu și ale haiducilor împotriva apăsătorilor poporului [1].

În romanul său istoric referitor la isprăvile unor haiduci olteni Paul Constant împletește acțiunile lui Dănilă, Marcu și ale altor haiduci cu cele ale lui Iancu Jianu.

Este semnificativ pasajul din roman care înfățișează indignarea lui vodă Caragea la aflarea vestei că Iancu Jianu s-a haiducit. Autorul prinde aici o frîntură din atmosfera generală a epocii. Un olăcar de peste Olt aduce vestea:

„Că dumnealui, șătrarul Iancu Jianu a ieșit în haiducie și că arde și pradă conacele boierești ca nimenea pînă aci. Vodă Caragea s-a umplut la început de toată mînia, hotărînd să se scrie porunci pentru prinderea boierului haiduc și aducerea lui în București, fie viu și legat în fiare, fie numai capul în traistă, ca să se știe răcorit și împăcat. Nepotolit cutreiera podeaua odăii în lung și-n lat, bolborosind cînd grecește, cînd romînește vorbe de mînie și ocară. Era prea isteț la minte ca să nu-și dea seama că ieșirea în haiducie a unui boier, legat prin firea lucrurilor și a vremei de puterea stăpînirii, nu putea însemna altceva decît că duhul răzvrătirii s-a lățit și se apropie de picioarele scaunului domnesc, năzuind să-l zguduie. Și nu putea fi altfel stăvilit decît prin măsuri grabnice și aspre, care să înfricoșeze pe toți care vor fi gîndit că-i pot înfrunta rînduielile și puterea" [2].

În acel moment intră la vodă Caragea logofătul Iordache Filipescu, față de care domnitorul își descarcă din nou mînia,

[1] Alte două „nuvele originale" ale lui N. D. Popescu: *Iancu Jianu zapciu de plasă*, București, f. a.; *Prinderea lui Iancu Jianu*, București, 1916, cuprind cam aceleași lucruri.

[2] Paul Constant, *Haiducii*, București, Ed. tineretului, 1957, p. 167—168.

izvorîtă din aceeași pricină. Apoi autorul îi atribuie lui Iordache Filipescu curajul de a înfrunta pe domnitor, spunîndu-i adevărul.

„— Măria-ta, noi boierii cei mari ai țării stăm aici, în orașul de scaun și ne avem așezări bogate și curți cu ziduri înalte și tari, străjuite de arnăuți ca să nu scape între ele fiecine. Și adunările noastre sînt numai între noi și vorba noastră este toată deopotrivă și meșterită, nu amestecată și din bardă așa ca să-ți supere auzul. Și toate bunătățile și belșugul ne vin plocon din satele ce le stăpînim, fără să ne pese de felul anevoios în care se adună, cu cîte nădușeli și blesteme se rup din mîinile muncite ale prostimii ca să ne îndestuleze...

— Asta este rînduiala oamenilor, logofete, și ar fi păcat și neghiobie s-o schimbăm..." [1]

Filipescu, după ce continuă a azvîrli lui Caragea alte adevăruri, revine la Iancu Jianu, căutînd să-și exemplifice afirmațiile de pînă acum și, în același timp, indicîndu-ne o veridică și înțelegătoare motivare a haiduciei lui Iancu Jianu:

„— Sătrarul plecat în haiducie a trăit însă în așezarea lui de țară, nedezlipit de pămîntul și de oamenii satului. Și le-a cunoscut toate silniciile îndurate, și le-a înțeles, și le-a pus la inimă. Să nu credem greșit, măria-ta, că s-a făcut haiduc cu gînd de chiverniseală...

— Nu? Atunci de ce altceva?

— Ca să strige obida atîtor nedreptăți, măria-ta, și să poată fi auzit de domnii și boierii țării care cîrmuiesc cu vitregie!..." [2].

Prin mobilul acțiunii sale, oricum socotită drept îndrăzneață, și ținînd seama de faptul că făcea parte din clasa socială a opresorilor, figura lui Iancu Jianu ne apare progresistă, iar creația literară orală și scrisă i-au dat un loc de seamă, pe care îl merită cu prisosință.

Același roman al lui Paul Constant se ocupă mai pe larg de figura unui alt haiduc oltean, Marcu Crăișorul, contemporan și tovarăș cu Iancu Jianu, care de asemenea a intrat în creația populară:

„Frunzuliță de bujor,
Vine Marcu Crăișor
Cu brîul plin de pistoale
La boieri intră-n ocoale,

[1] Paul Constant, *op. cit.*, p. 169.
[2] *Ibidem.*

Și mi-i uscă de parale.
Le aprinde curțile
Și le scade burțile.
Și-am zis verde de trei maci,
Banii-i împarte la săraci,
Le dă vite și mioare,
Unde calcă, crește floare" [1].

În general, toate acțiunile lui Marcu, evocate în special de creația populară, poartă amprenta celei mai specifice coloraturi haiducești. Prin excelență, Marcu este un împărțitor de dreptate. Banii strînși, el îi dă întotdeauna celor obidiți. Paul Constant ne înfățișează laconic, dar cu mult adevăr o astfel de scenă, în care Marcu, aflat într-un sat, cheamă la sine pe urmașii lui Ion Poterașu, care „a murit în bătaie cu turcii" (de altfel Marcu a fost unul dintre miile de panduri voluntari în armata rusă în războiul ruso-turc din 1806—1812).

„— Am să-ți dau niște pungi cu galbeni — spune Marcu —, pe care le-am luat dajdie dintr-un sipet boieresc. Să-i împarți, după ce te-i sfătui cu ăi mai bătrîni din sat, la toate văduvele cîte le aveți, la neputincioși de sînt trecuți la catastife ca iertați de bir, și la toți cîți ăți crede voi că sînt ajunși de sărăcie și stau cu apa la gură..." [2].

Un alt haiduc, provenit din oameni înstăriți, este așa-numitul Gheorghelaș. Tatăl său, Negoiță, venise din Făgăraș, așezîndu-se la Toca, în regiunea Buzăului. Ajunge pandur sub comanda lui Tudor Vladimirescu în luptele cu turcii. Nu se cunosc împrejurările care l-au determinat să devină căpitan de haiduci în Oltenia [3].

Cele mai multe variante [4] ale poeziilor populare care cuprind figura lui Gheorghelaș se referă la luptele dintre acesta și poterele conduse de căpitanul Macovei sau de cumnatul său. În unele poezii, Gheorghelaș merge peste plaiul Istriței, la „Stîna Vistierului", îl găsește acolo pe Macovei și-l omoară pentru că acesta îl pusese la bir și-i necinstise nevasta. Într-o

[1] Paul Constant, *op. cit.*, p. 227. (Vezi varianta la pp. 310 și 353)
[2] *Idem*, p. 151—152.
[3] Date biografice la Gh. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, p. 590 și urm.
[4] C. N. Mateescu, *Balade*, Vălenii de Munte, 1909, p. 68; I. G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, București, 1893, p. 335; N. Păsculescu, *Literatura populară romînească*, București, Ed. Acad. Rom., 1919, p. 275; T. Pamfile, *op. cit.*, p. 52; Gh. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, pp. 591—594; Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 155; D. Marmeliuc, *op. cit.*, p. 114—115.

altă variantă, baciul Radu îl roagă pe Gheorghelaș să-l ierte pe Macovei, dîndu-i multe „uleie" cu bani, iar în altă versiune ni se înfățișează prinderea lui Gheorghelaș de către cumnatul său, Ștefan din Catina [1].

Unul dintre ultimii haiduci din Țara Romînească, fecior de țăran din Aptoșiu (Olt), este Ioniță Tunsu.

La început îl găsim într-o mănăstire [2]. Activitatea sa de haiduc este prodigioasă, pînă cînd cade ucis de poteră.

Isprăvile sale au fost mult popularizate de tradiția orală, care i-a dat uneori și înfățișare de legendă; pe de altă parte, contemporanii săi i-au romanțat acțiunile, dîndu-le o întinsă circulație [3].

În poezia populară apare deseori pe motive haiducești obișnuite [4], însă cu o caracteristică asupra căreia s-a insistat mult, anume că nu lua decît jumătate din suma pe care o afla la drumețul întîlnit sau pîndit.

În două cîntece populare [5] sînt înfățișate străduințele rudelor lui Ioniță Tunsu de a-l elibera din temnița de la Craiova [6].

Numeroase întîmplări și isprăvi de-ale lui Ioniță Tunsu apar povestite, prin pana lui Camil Petrescu, de cîțiva bucureșteni aflați în tabăra armată ce înfrunta în 1848 oștile turcești.

„Cînd veni vorba de ceata vestitului Tunsu, povestirea se fărîmă în întrebări și chiar tăgăduiri, fiindcă mulți dintre cei de față îl apucaseră pe Tunsu și isprăvile sale, ba popa Tun îl cunoscuse încă de cînd acest Tunsu era paraclisier la biserica Sf. Gheorghe, ba fususe chiar făcut logofăt. [...]

Mustea plimbă un cartof, care frigea, din palmă în palmă și suflă în el, apoi reia:

— Apoi, cum vă spuneam, Tunsu ăsta era un bărbat tare cumsecade... După ce lua tot ce găsea asupra boierului ori asupra negustorului, că dă săraci nu se atingea, doamne ferește, apoi dacă acest boier ori negustor se plîngea carevaș că nu are bani dă cheltuială să ajungă pînă acasă și că e drumul lung, îi lăsa un cal la căruță ori la brișcă, ba încă îi dădea și bani să cumpere de-ale gurii pe drum..." [7].

[1] Gh. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, p. 591.

[2] Multe acte judecătorești privind activitatea de haiduc a lui Tunsu, ca și date biografice, s-au păstrat, ele aflîndu-se la Arhivele Statului, nr. 263, 1323, filele 975—982, din 1821.

[3] Mihail Kogălniceanu, *Calendarul pentru poporul romîn*, 1843, p. 83, și V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 106.

[4] V. Alecsandri, Gr. Tocilescu etc.

[5] Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 189—190.

[6] D. Marmeliuc, *op. cit.*, p. 115—116.

[7] Camil Petrescu, *Un om între oameni*, vol. III, București, Ed. tineretului, 1957, p. 309—310.

Prinderea prin trădare a lui Tunsu la București, împușcarea lui, cît și faptul că — spune Camil Petrescu — se interesa de soarta lui însuși generalul Kiseleff, care-i aprecia atitudinea, sînt relatate pe larg.

„Generalii și toți boierii au mers la ovaht de l-au văzut, iar felcerii au stat lîngă el pînă aproape de ziuă, neclintiți, schimbîndu-i legăturile la rană. Spre ziuă, nenorocitul de Tunsu își dete sufletul. A doua zi, aga Filipescu a chemat pe căpitanul Radu, care-și avea casa pe Podul Tîrgului din Afară, de i-au dat pe nașul său, iar acesta, punîndu-l într-o căruță de herească, l-a dus de l-a îngropat afară din București, aproape de cîmpia Mărcuții, pe malul șanțului drumului, înfingîndu-i pe mormînt o scîndură văruită, pe care era sris numele lui Tunsu" [1].

*

* *

Epopeea haiduciei în țările romîne constituie încă un capitol insuficient pus în lumină de literatura noastră.

Romanele lui Dumitru Almaș și Paul Constant, deschid prin conținutul lor, de un puternic realism, drum nou, de vaste posibilități pentru literatura de evocare a haiduciei.

În ceea ce privește studiile despre folclor în general și despre haiducie în special, amintim în primul rînd discursul de recepție la Academie al lui B. St. Delavrancea, care a arătat valoarea folclorului și importanța lui de document al trecutului:

„S-apuc calea codrului nu este strigătul unui răufăcător ordinar, ci sinteza noastră istorică socială de două veacuri și mai bine. Un temperament de om, iar nu de slugă era fatal să se ridice împotriva «muncii robite» și să-și spuie ce avea pe sufletul lui revoltat" [2].

Un studiu mai amplu a realizat în epoca noastră C. Ionescu-Gulian, care a subliniat valoarea istorică a haiduciei:

„Printre formele variate de luptă pe care le-a aflat poporul (refuzul obligațiilor feudale, fuga în masă, uneori peste hotare), aceea care a avut un ecou deosebit de puternic în conștiința maselor a fost haiducia în secolele al XVII-lea pînă la al XIX-lea. Deși nu a atins nivelul și amploarea răscoalelor țărănești, deși ele au fost acțiuni reduse la grupuri mici de țărani exasperați de jaful și asuprirea boierească, ciocoiască, haiducia are o valoare istorică, încă insuficient relevată, și o mare valoare ideologică prin rezonanța pe care a avut-o în conștiința și creația poporului.

[1] Camil Petrescu, *op. cit.*, vol. III, p. 319—320.

[2] B. Șt. Delavrancea, *Din estetica poeziei populare*, 1913, p. 16.

Unii ideologi burghezi au încercat să calomnieze această formă de luptă împotriva împilării, înfățișînd-o drept o acțiune tîlhărească. Dar faptul că printre haiduci se strecurau căutători de pradă și aventură nu poate întina rădăcinile curate și adînci populare ale haiduciei. Interpretarea calomnioasă a acestor ideologi burghezi a fost o continuare a urii boierimii și ciocoilor împotriva haiducilor. Cîntecele haiducești ne dezvăluie foarte clar atît substratul de clasă al haiduciei și simpatia poporului pentru haiduci, cît și ura de clasă a domnilor și boierilor împotriva haiducilor"[1].

Un alt studiu[2] asupra haiduciei, care a mai fost citat în capitolul de față, a apărut în Revista de folclor, publicație a Institutului de folclor al Academiei R.P.R.

[1] C. Ionescu-Gulian, *Sensul vieții în folclorul românesc*, E.S.P.L.A., 1957, p. 129.

[2] Tr. Ionescu-Nișcov, *Haiducia și cîntecele haiducești*, în *Revista de folclor*, an. III, 1958, n. 2, pp. 113—124.

Capitolul al III-lea

RĂSCOALA POPULARĂ DIN 1821 DE SUB CONDUCEREA LUI TUDOR VLADIMIRESCU

„Patrie se cheamă popolul, iar nu tagma jăfuitorilor."[1]

Înlăturarea parțială a monopolului turcesc prin pacea de la Kuciuc-Kainargi (1774) a stimulat creșterea producției de cereale pentru piață, dezvoltarea meșteșugurilor, înmulțirea manufacturilor, lărgirea comerțului intern și în special a comerțului extern al Țării Românești și Moldovei cu piața europeană. Cerealele românești nu mai luau drumul Constantinopolului, ca în trecut, ci erau vîndute pe piețele din Apus sau armatelor ruse și austriece, angajate în războaiele cu turcii, dintre care cel mai lung a fost războiul ruso-turc din anii 1806—1812.

Creșterea producției de cereale a dus la intensificarea exploatării maselor. Marea masă a poporului ajunsese într-o stare extrem de grea, datorită exploatării feudale, a abuzurilor din administrație și a stăpînirii turcești, despre care Marx spunea că aceasta, „ca orice stăpînire orientală, este incompatibilă cu orînduirea capitalistă"[2]. Regimul feudal era apărat de stăpînirea otomană. Abolirea regimului feudal și a stăpînirii turcești erau problemele cele mai arzătoare ale epocii. În înlăturarea orînduirii feudale și a stăpînirii turcești erau interesați nu numai țărănimea iobagă, negustorii și meseriașii, micii boieri și boiernașii, ci și țăranii liberi, moșnenii, precum

[1] *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821. Documente interne*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., 1961, p. 258.

[2] K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. XVI, partea a II-a, ed. rusă, p. 22.

și unii boieri care doreau înlăturarea jugului turcesc cu menținerea privilegiilor feudale. Boierii din anturajul domnului nu erau interesați în schimbarea orînduirii feudale.

Răscoala populară din 1821 de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu a avut un evident caracter social, antifeudal și antiotoman, fiind îndreptată împotriva jefuitorilor poporului interni și externi.

Într-o scrisoare adresată de Tudor Vladimirescu Înaltei Porți se spunea că „norodul cere dreptate, slobozenie, exterminarea făcătorilor de rău, a tiranilor boieri", care i-au prădat de au rămas „mai goli decît morții cei din mormînturi" [1].

Viața maselor devenise aproape insuportabilă. Exploatarea se făcea de la domnitor și pînă la ultimul taxidar. Cămătarii și arendașii jefuiau țărănimea fără nici o stînjenire.

Călătorul romîn Dinicu Golescu, vorbind în *Insemnare a călătoriei mele...*, cu sufletul plin de indignare, despre reaua stare a țărănimii noastre, despre torturile suferite de țărani pentru neplata birnicului, spunea:

„Vedeți, fraților, fericirea oamenilor celor proști. Acestea mă silesc să arăt pricinile pentru care birnicul Țării Romînești, care lăcuiește într-acel bogat și frumos pămînt, este într-o sărăcie și într-o ticăloșie atît de mare, încît un străin este peste putință să crează această proastă stare. Și că pentru banii de bir s-au urmat și pedepse, ca să se dea ceea ce nu are și atîți ciți nu poate agonisi. O! să cutremură mintea omului cînd își va aduce aminte că făptura dumnezeirii, omenirea, frații noștri, au fost cîte zece așternuți pe pămînt cu ochii în soare și o bîrnă mare și grea pusă pe pinteciile lor, ca, mușcîndu-i mustele și țînțarii, nici să poată a se feri. Aceasta de nu s-a urmat de nimenea, împungă-m pre mine cugetul, căci scriu o minciună; iar de au săvîrșit-o un romîn către frații lui romîni numai ca să se întoarcă cu bani mulți strînși, arătîndu-se cu slujbă către stăpînitor, acela citind și aducîndu-și aminte, împungă-l și pe el cugetul, și de acum înainte părăsească-să de acelea urmări, căci condeile nu vor mai fi uscate, (se vor găsi oameni care să scrie despre aceasta) și asemenea urmări nu vor mai fi cunoscute numai duhovnicilor și suferite de pătimași; ci condeiul va da în veleagul obștei atît urmările cele spre folosul neamului, cît și cele spre prăpădenia lui.

Alți creștini, tot pentru dare de bani, au fost spînzurați cu capul în jos și alții iarăși închiși în coșare de vite, unde le-au dat fum și alte multe asemenea pedepsi" [2].

[1] *Documente privind istoria Romîniei. Răscoala din 1821. Documente interne*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., 1961, p. 209.

[2] Dinicu Golescu, *Insemnare a călătoriei mele*, ed. Perpessicius, E.S.P.L.A., 1952, p. 84—85.

Servituțile feudale și abuzurile de tot felul nu mai puteau fi suportate de masele populare, care sufereau și consecințele monopolului turcesc și ale jafului bandelor turcești. De multe ori țăranii sînt nevoiți să ia drumul codrului:

„Și cînd aceștia (țăranii) din norocire prindeau de veste cînd venea în satul lor zapciul (cel care strîngea dările), polcovnicul, căpitanul, mumbașir (trimisul) ostprăvnicesc, mumbașir domnesc, fugeau atît ei, cît și muierile lor și copiii, care puteau fugi, prin păduri și pe munți, întocmai ca dobitoacele cele sălbatice cînd le gonesc vînătorii cu ciinii, căci știau că, prinzîndu-i, nu mai este altă vorbă decît cerere de bani și, neavînd bani, vor lua gîrbaciuri pe spinare" [1].

Răscoala populară de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu este legată de mișcarea națională grecească de eliberare, cunoscută sub numele de Eterie.

Încă din secolul al XVIII-lea, dezvoltarea noilor relații capitaliste au favorizat răspîndirea ideii eliberării naționale a popoarelor din Balcani de sub stăpînirea feudalității otomane. Burghezia greacă, avansată din punct de vedere economic și cultural, precum și țărănimea greacă crunt exploatată, simt nevoia imperioasă de a se elibera din lanțurile feudalismului.

Refugiații din rîndurile burgheziei și nobilimii liberale grecești înființează în 1814, la Odesa, societatea secretă Eteria, cu scopul de a organiza eliberarea Greciei. Mișcarea spera mult într-un sprijin efectiv din partea Rusiei. În fruntea ei se afla Alexandru Ipsilanti, general în armata țaristă, avînd și strînse legături de rudenie și de prietenie cu boierimea din țările romîne. Din Eterie făceau parte și cîțiva boieri de seamă din Țara Romînească și din Moldova. Pregătirea revoluției naționale grecești trebuia să antreneze și alte popoare subjugate, între care și poporul romîn. Încă înainte de 1821, în păturile conducătoare boierești se aflau aderenți la mișcarea de eliberare grecească.

Nu încape nici un fel de îndoială că ideea eliberării naționale de sub jugul otoman dădea un caracter progresist legăturilor dintre factorii interni din țările romîne și Eterie.

Răscoala populară din 1821, personalitatea conducătorului răscoalei, Tudor Vladimirescu, apar destul de des reprezentate în literatura romînă, orală și scrisă.

În creația populară orală, pandurii și chiar conducătorul lor, T. Vladimirescu, se deosebesc cu greu de cîntecele

[1] Dinicu Golescu, *op. cit.*, p. 84—85.

haiducești propriu-zise. De pildă, în *Cîntecul pandurilor de la 1821* [1], un pandur își ia rămas bun de la femeia sa, spunîndu-i ca și haiducul altădată :

„A dat bunul Dumnezeu
Să umble și plugul meu,
Să trag brazda dracului
La ușa bogatului.
O brăzduță d-ale sfinte,
Să ție ciocoiul minte ;
Să-i arunc un semănat
Cu sînge negru udat...
Mi-am vîndut și cămeșioara,
Ca să-mi cumpăr săbioara.
Plugulețul meu nebun
Cum te prefăcuși în tun !"

Pe același motiv de despărțire de casă, un pandur cîntă :

„Nu mai plînge, Măriuță,
Vezi de Ion și de căsuță,
Și de bietele copile,
C-am ajuns în bune zile.
Și nu plîngeți moartea mea,
Că-i la țară piază rea !" [2]

Plecarea la răscoală este simbolic înfățișată ca semănatul ce va da roade bune în viitor. Faptul indică spiritul de revoltă :

„Uite, mergem să arăm,
Țelina să despicăm,
Noi avem să semănăm,
Voi aveți să ne urmați
Însutit să seceraţi".

Chezășia victoriei în luptă o dă figura lui Tudor : „Nu plîngeți, nu vă-ntristați, Domnul Tudor e cu voi" [3].

În *Mehedințeanul* din colecția lui Alecsandri [4], săteanul cropsit își exprimă, prin doina cîntată, speranța că „veni-va badea Tudor" ca să-și strîngă cetele de panduri spre a alunga pe greci și pe ciocoi. Poezia din aceeași colecție intitulată *Visul lui Tudor Vladimirescu* [5] tratează un vechi motiv haiducesc. Oricum, au circulat numeroase cîntece și legende populare pe seama unor momente ale răscoalei, a unor căpetenii și în special privind pe „Tudor-Tudorel", „Tudorin", ca unul ce era „dușmanul ciocoilor" și aducătorul de dreptate socială.

Literatura realist-critică, scrisă înainte de 23 August 1944, a evocat figura lui T. Vladimirescu.

Literatura realist-socialistă, scrisă după 23 August 1944, prin cîteva lucrări legate de răscoala din 1821, vădește interesul autorilor de a scoate din procesul istoric al evenimentelor caracterul antifeudal al răscoalei și o caldă pledoarie pentru conducătorul ei. Ca exemplu menționăm vasta prezentare a răscoalei din 1821 și a personalității lui T. Vladimirescu în trilogia *Zile și nopți în furtună* de scriitorul B. Iordan [1].

*
* *

Conducătorul răscoalei populare din 1821, Tudor Vladimirescu, se trăgea dintr-o familie de moșneni originari din Vladimiri de lîngă Tîrgu-Jiu.

Se cunosc puține date biografice înainte de a deveni ofițer în corpul de voluntari din armata rusă care a luptat în războiul ruso-turc din 1806—1812. Ca și mulți alți panduri, Tudor se distinge prin calitățile sale, fiind decorat cu ordinul „Sf. Vladimir". În 1814, fugind de urgia răzbunătoare a turcilor și a lui Caragea-vodă, el ajunge la Viena. Acolo se pare că a luat legătură cu Capo d'Istria, cu ambasadorul rus Stroganof și prin el, se crede [2] chiar cu împăratul Alexandru I. Reîntors în țară sub protecția rusească, este numit de Caragea vătaf de plai la Cloșani. Era și sluger. Din această perioadă se relevă truda sa de a ține o permanentă legătură cu pandurii risipiți la vetre, cu o seamă de căpitani de haiduci (printre care, în special, cu Iancu Jianu) și cu alți exponenți ai categoriilor sociale interesate în înlăturarea orînduirii feudale ; cu unele elemente avansate ale marii boierimi, cu mica boierime, cu tîrgoveți, meseriași, cler (episcopul Ilarion) sau cu intelectuali (mai tîrziu cu Gh. Lazăr). Totodată el se află în strînsă legătură cu Eteria, căreia i se afiliase în credința că aceasta era sprijinită de împăratul Alexandru I.

Figura lui Tudor apare în multe creații literare. Nu le putem înșira aici pe toate. Menționăm faptul că, dintre clasicii literaturii noastre, doar Grigore Alexandrescu [3] ni-l înfățișează în *Memorialul* său ca un om mărginit și crud, deși

[1] Gh. Dem. Teodorescu, *Poezii populare romîne*, București, 1885, p. 484.
[2] Pamfilie Tudor, *Cîntece de țară*, București, Ed. Acad. Rom., 1913, p. 88.
[3] *Ibidem*.
[4] *Poezii populare ale rominilor*, București, 1908, p. 184.
[5] *Idem*, p. 131.

[1] B. Iordan, *Zile și nopți în furtună*, Ed. militară, vol. I—III, 1959—1961
[2] Ion Ghica, *Din timpul Zaverei*, în *Scrisori către V. Alecsandri*.
[3] *Opere*, București, E.S.P.L.A., 1957, p. 25.

ia în considerare rolul ce l-a avut în „înaintarea libertății". Desigur, această aspră caracterizare este făcută sub influența ecourilor țîșnite din ura boierilor fugiți la Brașov în timpul răscoalei.

Nu putem trece însă cu vederea portretul literar datorat contemporanului său Alex. Pelimon, care conturează înfățișarea fizică a lui Tudor Vladimirescu:

„El era un bărbat oarecum însemnat prin manierele și caracterul său vioi. In etate de 40 de ani, avea fruntea senină și căutătoare de foc, talia îi era de mijloc, umerii bine legați, cu niște brațe tari, cu spete late; capul său era cam mare în proporție cu talia, cu un păr castaniu; fruntea ridicată, ochii căprui, nasul și gura potrivite, un aer dulce, dar foarte serios la vorbă, toate acestea înfățișau în Vladimirescu fizionomia unui adevărat căpitan" [1].

Aproape întreaga proză, multe poezii, cît și teatrul cuprind descrieri episodice din viața lui Tudor Vladimirescu dinaintea izbucnirii răscoalei.

In primul rînd desprindem, pentru perioada imediată sfîrșitului războiului ruso-turc 1806—1812, încercarea turcilor de a-l prinde, ca și plecarea la Viena, în replica evocatoare a mamei lui Tudor:

„Acum opt ani, pareă-l văd, într-o seară, a descălecat, a intrat în casă și mi-a spus: «Maică, eu plec departe, în țara nemțească, căci vor să mă piardă turcii». Doar l-am sărutat pe frunte, a încălecat iar și dus a fost, cu sabia la oblînc. Mi-a scris de la Viena, ce oameni mari a văzut și cîte a aflat și a învățat. Pe urmă ne-au ars casa turcii de ciudă că nu l-au găsit" [2].

După întoarcerea în țară Tudor mijlocește deseori întîmpinările țăranilor la Divanul țării, dîndu-și din ce în ce mai mult seama de zădărnicia oricărei intervenții legale, atunci cînd exploatarea și jaful ajunseseră la culme. De asemenea asistă la bejenirea în masă a țăranilor:

„Tudor, dacă se uita,
Numai ochi roșiți vedea,
Numai pielea cea golașă
Sta ca petec pe cămașă,
Și femeile și ele
Il priveau cu gînduri grele,
Un popor trudit
și supt
Cu sufletu-n cazană rupt,
Un popor
vîrît în iad,
Căutînd oriunde vad,
Un popor sleit, secat,
Dar cu ochiul ne-mpăcat,
cu-o secure în oftat,
Neam strivit, dar neam bărbat" [1].

[1] Alex. Pelimon, *Catastrofa întîmplată boierilor pe muntele Găvanul*, 1821, București, 1864, p. 11.

[2] Mihnea Gheorghiu, *Tudor din Vladimiri*, evocare dramatică în cinci acte, București, E.S.P.L.A., 1955, p. 21.

Mihu Dragomir continuă să ne înfățișeze în versuri de baladă populară cum Tudor le infiltrează băjeniților ideea viitoarei răscoale:

„— Bine, Tudor că le-a spus,
Vă duceți unde-i de dus,
da' cînd surla o să sune
și pandurii-o să se-adune,
treceți iară Dunărea
și veniți alături,
să izbim răul cu rău,
c-așa-i de la Dumnezeu" [2].

Momentul declanșării răscoalei se apropie, legat și de pornirea la acțiune a Eteriei.

In noaptea de 18 ianuarie 1821, Alexandru Șutzu moare. Se constituie o căimăcămie, iar eteriștii din rîndurile boierimii se agită. Tudor vine la București, unde reia o seamă de legături. Printre ele și cu unul dintre fruntașii Eteriei, căpitanul Iordache Olimpiotul, vechi tovarăș de arme.

Bucura Dumbravă ne înfățișează această întîlnire sub auspiciile ideii răscoalei armate, care-i anima pe amîndoi:

„— Mi s-a făcut dor de mirosul ierbii de pușcă, spune Iordache lui Tudor.

— Și mie. Iar veliții boeri miros a mosc și chihlimbar. Asta este curată otravă pentru noi".

Urmează un dialog care se încheie cu jurămîntul frăției de cruce, făcut de amîndoi în biserica „Sf. Sava". Acolo Iordache îi spune lui Tudor:

„— Parucicule (locotenent în limba rusă), noi amîndoi avem aceeași dorință: să scăpăm neamul nostru de robie. Și, crede-mă, asta nu se poate decît printr-un singur mijloc. Nu prin aliați puternici, prin diplomație isteață sau prin zavistii și omoruri. Ci numai prin vitejie. O știu de cînd am văzut pe sîrbi scuturînd jugul turcesc fără ajutor străin.

— Așa-i.

— De aceea să ne întovărășim, frate, orice ar hotărî boerii cei mari. Numai noi doi avem sub comanda noastră ostași învățați, tu pe panduri, iar eu pe klefți și pe sulioți" [3].

[1] Mihu Dragomir, *Tudor din Vladimir*, poem, București, Ed. tineretului, 1954, p. 30—31.

[2] *Idem*, p. 57.

[3] Bucura Dumbravă, *Pandurul*, ed. a 4-a, 1921, p. 58.

Tot atunci Tudor ia legătura cu intelectuali și reprezentanți ai breslelor din București. Mihnea Gheorghiu evocă în piesa sa această ultimă legătură, sintetizînd într-o replică concluzia unei „calfe" dintre cele cinci care sînt venite la Tudor :

„— Să știi, slugere, că noi, dacă te ridici așa cum spune Gheorghiță, și vii cu pandurii să răstorni stăpînirea și împilarea boierească și turcească, ne strîngem cu toții în jurul domniei-tale" [1].

La 18 ianuarie 1821 Tudor revine în Oltenia, însoțit de un grup de arnăuți domnești dați de Iordache Olimpiotul. Ajuns în plasa Padeșului, Tudor cheamă la arme pe panduri și poporul, printr-o proclamație pe care o redăm rezumată tot de Mihnea Gheorghiu :

„Multă sănătate, frați locuitori ai Țării Românești, veri din ce neam veți fi. Nici o pravilă nu oprește de a întîmpina răul cu rău. Șarpele cînd îți iese în cale omoară-l, căci de cele mai multe ori te primejduiește de mușcăturile lui ; dar și balaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, atît cele politicești, cît și cele bisericești, pînă cînd să le suferim a ne suge sîngele din noi ? Pînă cînd să le fim robi ?... Veniți dar, fraților, cu toții, cu răul să pierdem pe cei răi, ca să ne fie nouă bine. Nu vă leneviți, ci siliți-vă de veniți în grabă, care aveți arme, cu arme, care nu, faceți furci din fier și lănci și veniți unde veți auzi că se află adunarea cea orînduită pentru binele și folosul a toată țara. Că ne ajunge, fraților, atîta vreme de cînd lacrimile noastre nu s-au mai uscat" [2].

Vestea începutului de răscoală se răspîndește cu iuțeala fulgerului în masa poporului dornic de dreptate. Cu miile încep să se strîngă în taberele oltene, venind de pretutindeni :

„Și mereu sosesc,
Și se bulucesc
Ba haiduci
De-ai lui Jian,
Învățați ce-i iatagan,
Robi mănăstirești
Cu lănci ciobănești,
Ba unul fără sprincene
Cu arsuri în loc de gene,
Ba tunari,
Cu mîna bună
Ce-nvățat-au
Cum se tună
În armia cea rusească,
PușI pe turc să-l dovedească,
La unu ce-are-n desagă
Semn de cîte-a fost să tragă,
Niște lanțuri mari și grele
Să legi șase boi
cu ele" [3].

[1] Mihnea Gheorghiu, *op. cit.*, p. 84.
[2] *Idem*, p. 102—103.
[3] Mihnea Dragomir, *op. cit.*, p. 79—80.

Scopul acestei masive ridicări populare armate era dreptatea socială și lupta antiotomană. Creșterea taberei de răsculați ingrijorează imediat vîrfurile feudale, determinînd pe caimacam să trimită împotriva lui Tudor forțele armate aflate la îndemînă. Detașamentele conduse de partizani ai Eteriei, Macedonski, Hagi Prodan, sau forțele arnăutești comandate de Solomon trec de partea răsculaților.

Dacă pentru Eterie există un singur țel, acela al eliberării Greciei, pentru „adunarea poporului" acum constituită există o altă etapă înaintea independenței naționale a țării : dreptatea socială.

Această nevoie de dreptate socială apare mai tîrziu la promotorul poeziei sociale în literatura română, Cezar Bolliac, care reflectă situația din țară care ajunsese „loc de tiranie" :

„Căci lutul ăsta pe care plînge și soră și mamă, e numai sînge
. . . . . .
Căci munca măsei ce văduvește,
O ia ciocoiul și n-o plătește
. . . . . .
Tînărul orfan degeaba muncește
. . . . . .
Căci el, din munca-i, un pic de pîine
N-are să lase măsei pe mîine.
Și-are două june surori",

a căror soartă este determinată tot de asprele condiții de viețuire.

În același episod din răscoala de la 1821, Cezar Bolliac atribuie lui Tudor hotărîrea de a renunța la orice bucurie lumească :

„Pînă cînd lumea o văd în jale,
Pînă cînd țara mi-oi da pe cale,
Altfel de gînduri de loc nu-mi vin.
. . . . . .
Crede, Prodane, cînd văd grecimea
Cum suge țara și ciocoimea cum o mănîncă ; cînd văd cruzimea
Cea păgînească ; robii în chin,
Cînd văd călugărul că se snovește
Și vine în lacrimi de iscălește,

Că are în lume robi pe moșii ;
Cînd văd opinca numa-n sudoare,
Cînd văd țiganul sub bici cum moare,
Crede, Prodane !
. . . . . .
Cumplit mă doare !
Aș vrea tiranii să-i sug de vii" [1].

Astfel mobilizarea maselor populare constituia un imperativ de care Tudor va ține seama. De aceea, deși duce tratative cu boierimea și cu Eteria, el caută să liniștească pe turci, trimițînd încă din ianuarie, sultanului, printr-un pașă de la Dunăre, un „arzmahzar" lămuritor.

Bucura Dumbravă surprinde frămîntările politice și militare ale răscoalei populare, pe care Tudor le scoate la iveală într-o discuție cu un boier patriot din Tg.-Jiu, serdarul Vasile Moangă. Din această discuție se desprind țelurile de atunci ale răscoalei, așa cum și le fixase Tudor Vladimirescu :

„Nu vreau să chem oștire străină, nici să dobîndesc moșii. Nici război nu vreau. Vreau dreptate. Și pentru că un singur glas nu capătă ascultare, voi vorbi prin mii de glasuri. Am scris-o și sultanului printr-un arzmahzar. E cel dintîi arz iscălit în numele poporului. Căci pînă acum numai boierii s-au plîns de vodă sau unii de alții. Dedesubtul jalbei mele însă stă scris : «Tot norodul Țării Romînești !» [...] — «Dar ce te faci cu grecii ?», îi replică Serdarul Moangă. — «Eteriștii, zise vătaful de plai încruntat, să treacă Dunărea și să scape țara lor oriunde s-ar afla ea. Pandurii mei sînt mai șoimani ca eteriștii. Cînd m-oi duce eu cu oltenii mei la București, vom fi noi stăpîni acolo, iar nu eteriștii» [2].

Într-adevăr, armata populară, organizată pe trunchiul viguros al pandurimii care luptase în războiul ruso-turc din 1806—1812, cuprinzînd și numeroși haiduci, ia drumul Bucureștiului în februarie 1821. Auzind de aceasta, boierii din București au încercat să oprească pe răsculați și pe Tudor să ia acest drum, trimițînd pe vornicul Nicolae Văcărescu cu semne de împăciuire sau cu împuterniciri armate de a pune stavile răscoalei.

[1] Cezar Boliac, *Episod din revoluțiunea lui Domnulu Tudoru*, în *Buciumul*, *I*, 1863, nr. 70 pp. 279—280 și 278 ; nr. 73, p. 286—287 ; nr. 74 p. 295—296. Scris în 1844, *Episodul* are 167 de strofe de cîte 7 versuri fiecare.

[2] Bucura Dumbravă, *op. cit.*, pp. 157—159.

Citind scrisoarea trimisă de boieri prin Nicolae Văcărescu, Tudor își amintește de versurile nepotului acestui boier, de Iancu Văcărescu, și spune prin pana lui B. Iordan :

„— Cere să-i dăm răspuns, zise Tudor desfăcînd hîrtia. Scrie așa de bățos, încît i-aș da mai degrabă un picior acolo unde merită. Dar respect memoria Văcărești lor. Am mare stimă pentru nepotul vornicului, poetul Iancu Văcărescu. Ascultă ici, Iancule !

Și începu să recite din memorie :

«Răscoală-te, inima mea, din a năvăliril boală !
Grozav, grozav ai suferit ! grozavă te răscoală !
Să tremure ! Să tremure cumplita tiranie...
Zdrobit va fi cine-o-ndrăzni gînd de tiran să-i vie».

Uimit de forța răscolitoare a versurilor, Iancu Enescu făcu ochii mari.

— Parcă-s scrise pentru noi, Iancule ! spuse Tudor. Am să-i rog pe toți să le învețe. În piatră ar trebui să fie săpate. Și cînd te gîndești, adăugă el, potolindu-și avîntul și dînd glasului un ton de compătimire, aceste stihuri sînt alcătuite de cineva din stirpea (neamul) acestui vornic, care vine ca tiran cu arme împotriva norodului. Hei ! Iancule ! Nu degeaba își bate joc firea de unii făcîndu-i cocoșați, ciungi sau șchiopi ! Am să-i trimit un răspuns de-o să-l arză ficații" [1].

Răspunsul lui Tudor este categoric :

„Pă semne d-ta pă norod, cu al cărora sînge s-au hrănit și s-au poleit tot neamul boieresc, îl socotești nimic, și numai pă jăfuitori îi numeri patrie... dar, cum nu socotiți dv. că patrie se cheamă popolul, iar nu tagma jăfuitorilor" [2].

Marșul victorios al pandurilor, fuga boierilor din calea răsculaților sînt astfel prezentate în versurile lui Mihu Dragomir :

„Cînd Tudor trece Gilotru — Condurași de-ai boierești.
Au ajuns boierii Oltu, — Cînd trece și Argeșu,
Vor să-l treacă de-a înotu — Boierii-și trag sufletu ;
Că s-au prăpădit cu totu ! — Bat mătănii la icoane,
Cînd Tudor trece-n Pitești, — Își schimbă cele caftane
Pe drumuri îmi tot găsești — Pe ițari și pe sumane" [3].

Înainte de a intra în București, Tudor face un popas, pe care-l consemnează în versuri de baladă un entuziast actual evocator :

„Aci, la Bolintin, porni porunca — Și caii să-i adape jos în luncă.
Să șadă oastea toată în repaos ; — Era în martie douăzeci și unu".
Prapurgicul să-și ducă steagu-n haos. . . . . .

[1] B. Iordan, *op. cit.*, vol. III, p. 329—330.

[2] *Documente privind istoria Romîniei. Răscoala din 1821. Documente interne*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., p. 258.

[3] Mihu Dragomir, *op. cit.*, p. 81—82.

Conducătorii răscoalei și exponenți ai clerului și intelectualității progresiste se adună laolaltă :

„În capul mesei pus a fost slugerul,
La dreapta sa, Ilarion vlădica
(Ce-și taie barba scurt și-și tunde chica :
E cam mirean, dar tot slujește cerul),
La stînga sa, un dascăl iscusit,
Pe nume Gheorghe Lazăr, inginerul,
De fel de prin Ardealul iobăgit,
Venit să bată palma cu slugerul.
Iordache, Macedonski poartă tot mundir,
El nu-i ca arnăuții năimiți —
Pe pieptu-i lucea «Sfîntu Vladimir»,
Ca și la Tudor, pe ceapraz de fir,
Era și Pîrvu, Gîrbea și Prodan" [1].

Caimacamii, ca și o mare parte dintre boieri, fug din București către Brașov, unde vor unelti nu numai împotriva răscoalei, ci împotriva țării prin cererile lor de intervenție adresate împăratului Austriei sau lui Alexandru I al Rusiei.

Boierii rămași în București, pentru că nu mai apucaseră să fugă, printre care și mitropolitul Dionisie și marele vistiernic Vulpe Filipescu, încearcă să-l determine pe Tudor de a nu intra în capitală. În acest scop ei fac multiple demersuri, cum ar fi și încercarea de a-l despărți pe Tudor de Ipsilanti. B. Iordan sugerează în romanul său această idee în felul următor :

„Ei voiau să-l despartă pe Tudor de Ipsilanti și să-i împingă la luptă unul împotriva altuia, iar foloasele să le tragă ei. Boierii ar fi dorit ca Ilarion să-l îndîrjească pe Tudor pe chestia națională, făcîndu-l pe sluger să simtă că n-are nimic de împărțit cu Ipsilanti, că el e romîn și, ca atare, e stăpîn în patria lui. Ei ar fi vrut să-l facă pe Tudor să înțeleagă că Ipsilanti are drept scop dărîmarea sultanului și eliberarea patriei grecești, pe cînd Țara Romînească nu are nici o neînțelegere cu Înalta Poartă, că pricina pentru care s-a ridicat norodul sînt nedreptățile săvîrșite de greci și de domnii fanarioți care au afanisit țara și au înjosit-o.

Marele vistier, care zgîndărea această problemă ce-l făcuse să nu doarmă o noapte întreagă, îi spunea cu prefăcătorie lui Ilarion, care era hotărît să facă un nou drum la Tudor :

— Fă-l să înțeleagă că e romîn și că nu e nici o cinste pentru dînsul să se unească cu un străin ca să jefuiască țara și să înlesnească scopurile

[1] Mihnea Gheorghiu, *1821, Primăvara*, Balade, București, Ed. tineretului, 1956, p. 56—57.

tîlhărești ale străinilor pentru sfărîmarea patriei sale. «Strașnic apărător și-a găsit Eteria în vulpea asta, care se pricepe de minune să jumulească găinile !», își spuse Ilarion, cuprins de dispreț pentru manevra marelui vistier, care, ațîțînd ambiția lui Tudor, scria în același timp ispravnicilor de la Buzău să nu pună piedici înaintării lui Ipsilanti, deoarece țara nu dispune de arme spre a se împotrivi.

Ilarion se duse la Tudor și-și arătă îndoiala pentru intențiile boierilor, care, după părerea lui, nici patrioți nu sînt, nici eteriști, ci niște oameni mînați doar de interesele și patimile lor mărunte.

— Totuși trebuie să-i strunești, îi spuse el lui Tudor. Lasă-i să creadă că-și fac interesele, dar ține bine mîna pe hățuri. Numai așa te vor recunoaște de stăpîn.

— De ce nu mă lăsați să-i scurtez pe sub barbă cum îmi era gîndul ?" [1].

În acest timp, Bucureștiul se afla în plină frămîntare. Arnăuții domenști (bimbașa Sava) și eteriștii, așteptînd pe Ipsilanti, se dedau la jafuri. Oastea populară se stabilește însă la Cotroceni (16 martie), păstrînd o disciplină riguros impusă de Tudor. Dintre bucureșteni se alătură răsculaților, în primul rînd lucrătorii de la manufacturi, meseriașii și negustorii :

„La Cotroceni
În seara următoare, către vineri,
La cei deprinși în bătălii veniră
Din București, o samă dintre tineri,
Erau breslași : tabaci, luminărari,
Cavafi, șalvaragii, lipsaci, fierari ;
Arzînd de jarul vieții chinuite,
Veneau la Domnul Tudor să-i arate
Prietesugul brațelor trudite,
Alăturea de cei porniți din sate" [2].

Multe scrieri literare îi atribuie lui Tudor Vladimirescu intenția fermă de „a tăia pe boieri", ajungînd la București. Bucura Dumbravă accentuează acest fapt, descriind și intervenția episcopului Ilarion, partizan al răscoalei și prieten cu Tudor, care-l înduplecă pe Tudor să-și apropie pe boierii rămași în București !

„— Fiul meu, revoluțiile se fac cu d-al de tine, nu cu d-al de ei, arătînd peste umăr în direcția Bucureștilor ; aceasta se dovedește prin istoria tuturor timpurilor și tuturor neamurilor. Tu însă, fiindcă vrei să faci dreptate poporului tău, trebuie să faci dreptate și boierilor, trebuie să știi

[1] B. Iordan, *op. cit.*, p. 486—487.
[2] Mihnea Gheorghiu, *op. cit.*, p. 60.

Tudor Vladimirescu în fruntea pandurilor.

să deosebești pe cei ce au fugit de cei care ți-au arătat, rămînînd, că stau de partea ta. Drept ar fi oare să scape teferi cei răi și să tai tocmai pe cei buni?

— Ciobanul cînd gătește praznicul nu alege berbecele, ci-l ia din grămadă, fu răspunsul neîmpăcat.

Și, totuși, pînă la urmă înduplecat, Tudor conclude:

— Popo, o să răspunzi înaintea lui Dumnezeu și a țării că m-ai împiedicat să-i tai. Lupul își leapădă părul, dar năravul ba"[1].

Tudor va lua legătura cu boierii rămași în București, dar într-o proclamație adresată bucureștenilor își exprimă convingerea intimă, rămasă nezdruncinată de intervențiile din afară:

„Bărbați, frați! Vă este, socotesc, de prisos a vă poftori și acum că aridicarea mea n-a fost și nu este pentru alt scop decît pentru reîntoarcerea drepturilor acestei de Dumnezeu păzite țări, care din vechime le-a avut și niciodată de nimeni cu sabia nu i s-au luat, ci mai vîrtos cu sabia și cu sîngele strămoșilor și a celor mai vrednici de toată slava cu smerenie s-au păzit"[2].

Totodată, din București, Tudor Vladimirescu dă o proclamație în care poruncește țăranilor de pe tot cuprinsul țării să plătească doar anumite dări vistieriei, în numerar, pentru

[1] Bucura Dumbravă, *op. cit.*, pp. 303, 305.
[2] *Idem*, p. 306.

nevoile răscoalei, dar îi scutește de prestarea clăcii sau a altor obligații față de boieri. Aceste măsuri, cît și multe altele de ordin administrativ ar fi dat roade, dacă nu intervenea sosirea armatei lui Alexandru Ipsilanti.

Încă din februarie, Ipsilanti se instalase vremelnic, stăpîn la Iași, socotind Moldova afiliată Eteriei și scopurilor sale. Gheorghe Cantacuzino pleacă la Leibach (Lubliana), unde se afla Alexandru I la un congres al „Sfintei Alianțe", cu scopul de a-l determina să dea un ajutor oficial mișcării pornite de Ipsilanti.

Eteriștii se dedau însă la jafuri pe spinarea populației, fapt care împiedică masele populare la o aderare așteptată. Creația literară contemporană chiar acestei stări de lucruri — mult influențată de purtarea antecedentă a domintorilor fanarioți — ia o poziție fermă împotriva eteriștilor.

Astfel, Alexandru Beldiman, descrie armata grecească, carantina prin care a trecut și el, „tabiă" de la Sculeni, cu intenția de a zugrăvi impresiile lăsate de comportarea armatei grecești:

„Toți din marginile lumiei, în Moldova adunați,
Veniți goli în stare proastă, în abale îmbrăcați,
După ce au făcut stare și toți s-au îmbogățit
În sînul patriei noastre ei întîi au pus cuțit"[1].

Lipsit de o largă viziune a scopurilor mișcării naționale grecești, Alexandru Beldiman, influențat de sentimentele sale naționale, antifanariotice, dar și de conservatorismul său (era boier și el), manifestă aceeași antipatie și față de răscoala populară din Țara Romînească.

Un alt stihuitor care scrie sub impresia evenimentelor din 1821 din Moldova este ardeleanul Vasile Bob Fabian, chemat de Gh. Asachi profesor la Iași. El descrie, în versurile publicate în 1839[2], stările reprobabile ale eteriștilor din Moldova.

Plecînd din Moldova, eteriștii intră în Țara Romînească, unde vor rămîne prin forța împrejurărilor. Încă pe cînd sosise la Ploiești, Ipsilanti aflase veștile rele care-i zdruncinau tot planul de acțiune propus: vești care schimbau și cursul acțiunii lui Tudor Vladimirescu. (El le-a aflat puțin mai tîrziu.) Alexandru I

[1] Alex. Beldiman, *Tragodia sau mai bine a zice jalnica Moldovei intîmplare*, în M. Kogălniceanu, *Cronicele Romîniei sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei*, vol. III. ed. a 2-a, București, 1874, p. 387 și urm.
[2] Vasile Bob Fabian, *Moldova la anul 1821*, în *Foaia pentru minte...*, 1839, pp. 105—113.

se desolidarizase oficial de mișcarea eteristă, iar armata bulgară promisă de mitropolitul de la Nicopole, în urma spînzurării acestuia de către turci, nu se mai putuse constitui.

Însăși deslușirea caracterului de acțiune independentă a „adunării norodului" din Țara Romînească, cu vădite rezerve față de Eterie constituie pentru Ipsilanti o problemă greu de rezolvat.

La 27 martie 1821, Ipsilanti își așază tabăra la Colentina lîngă București. Dar vestea lipsei de sprijin din partea lui Alexandru I, care constituia singura chezășie a biruinței pentru Eterie, a mărit și mai mult debandada din armata grecească. Jafurile și întreaga gamă a silniciilor au început să fie cunoscute de populația țării. Mai mult chiar, dezordinea și indisciplina începuse a contamina și tabăra oștirii lui Tudor. Boierii și toți cei care nu puteau accepta caracterul antifeudal al răscoalei populare de sub conducerea lui Tudor profită de „zavera" grecească pentru a discredita și în țară și peste hotare, „adunarea poporului" și pe Tudor Vladimirescu.

La aceasta se adaugă și faptul că Ipsilanti, socotindu-se el stăpîn al Țării Romînești (prin înrudirea sa cu foștii domnitori fanarioți), luase măsuri de ordin administrativ, numea în slujbă oameni de-ai săi (tot greci), ridica cu forța impozite și „zahereaua" trebuincioasă armatei, măsuri care se izbeau, flagrant, de dispozițiile date de Tudor:

„Da tu, prinţe, ce-ai făcut?
Că prin Țară mi-ai trecut
Și-angarale noi ai pus
Și pîinea toată ai dus,
Și-ai pus ispravnicii tăi
De-ăi vînduți și de-ăi răi!" [1]

Pe de altă parte, Tudor, aflînd prin cancelarul consulatului austriac, Udrischi, că țarul a dezavuat Eteria, își dă seama ce dezastru poate aduce țării un război fără șanse de biruință pe pămîntul țării, cu atît mai mult cu cît întreaga acțiune întreprinsă pînă acum pentru eliberare socială se putea pierde. Scopul antifeudal al răscoalei era de acum cu mult mai apropiat decît independența față de turci. În romanul său *Zile și nopți în furtună*, B. Iordan prezintă astfel întîlnirea dintre cele două căpetenii:

„Trecură gîrla Colentinei prin vad și se opriră sub balconul caselor de vară ale Ghiculeștilor. Descălicară. Garda se alinie lîngă cai cu săbiile

[1] Mihu Dragomir, *op. cit.*, p. 99.

scoase. Tudor păși pragul locuinței prințului, însoțit de Ilarion, de polcovnici și căpitani și fu întîmpinat la scară de cei doi frați ai prințului, care-l primiră cu toată cinstea. Urcînd scara de lespezi de stejar ce ducea la etaj, Tudor fu introdus în marele salon boieresc, în mijlocul căruia, Ipsilanti, în tovărășia prințului Cantacuzino, aștepta pe musafir în picioare. Cei doi șefi se salutară, făcînd o adîncă și reverențioasă plecăciune. Apoi, foarte sprinten, prințul se apropie de Tudor și-i prinse mîna cu căldură. Ipsilanti avea o privire plină de demnitate, puțin cam oficială, deoarece inițial nu-și studiase o poziție mai avantajoasă. Fusese surprins de maiestatea ținutei pandurului. Tudor călca cu dîrzenie. Privirea lui părea că străpunge zidurile. Prințul își dete îndată sama că alta ar trebui să fie atitudinea sa. Zîmbind, schiță o glumă:

— Să ierți, slugere, că te primesc în sălbătăcia asta de la marginea orașului, unde chiar și cel mai civilizat om devine un fel de lup.

— M-am obișnuit, măria-ta, spuse Tudor, tot în glumă, să nu-mi fie teamă de lup, nici cînd e lup cu adevărat, nici cînd îmbracă înfățișare de om.

Gluma îi plăcu prințului, deoarece rise cu poftă. Buna dispoziție se stabili între cei doi șefi de la început. Ipsilanti îl invită pe Tudor să ia loc alături de el pe divan, iar celorlalți oaspeți le oferi jilțuri. Apoi porunci să se aducă tratații.

— Îmi pare bine că, în sfîrșit, putem sta de vorbă, arhon sluger, spuse prințul întorcîndu-se spre Tudor.

— Nu pot să-mi ascund bucuria că și eu pot să te cunosc, măria-ta. Mă întrebam: cum o fi arătînd prințul? O fi un om vesel, un om cu aplecare spre prietenie, ori un ursuz?

Ipsilanti rise iar, bătîndu-se cu palma pe genunchi.

— Sînt un om ca toți oamenii, arhon slugere.

— Dușmanii, măria-ta, ar dori tare mult să ne vadă dezbinați.

Amintindu-și de discuția cu boierii și de uneltirile căpitanului Iordache, Ipsilanti își dete seama că Tudor e la curent cu intrigăria care se țesea atunci peste tot.

— Să nădăjduim că dușmanii n-or să izbutească în gîndurile lor, spuse Ipsilanti cu o voce muzicală, convingătoare.

Convorbirea avea loc în grecește și tălmăcitorul era Ilarion. Dar și fără intermediul lui Ilarion, Tudor înțelegea destul de bine grecește, deoarece făcuse școală grecească cu Nicolăiță în casa Glogovenilor. Se prefăcea însă că nu știe, pentru ca în felul acesta Ipsilanti să fie obligat a spune tot ce gîndește.

— Ian spune, slugere, ce oaste ai la îndemînă? întrebă prințul Ipsilanti, glumind.

— Eu am douăzeci și patru de mii oaste, răspunse Tudor, exagerînd înadins cifra. Dar măria-ta, dacă nu ți-e cu bănat, cu ce oaste vii?

— Destulă, răspunse prințul calm, ca să contrabalanseze impresia.

— Unde-s cei șaptezeci de mii de ostași ruși pe care luminăția-ta ni i-ai făgăduit în proclamațiile pe care le-ai dat? întrebă slugerul tot glumind.

— Muscalii vor fi aici de îndată ce turcii vor trece Dunărea, răspunse placid prințul. Pînă atunci trebuie să ne unim.

— Mă unesc cu dragă inimă, măria-ta, dar aș dori tare mult să știu dacă într-adevăr în această ridicare a grecilor este și mîna Rusiei, fiindcă n-aș vrea să zădărnicesc planurile tăinuite ale unei puteri înalte cum este împărăția rusească.

Ipsilanti era oarecum încurcat și se foia pe divan, ca omul prins cu mîța în sac.

— Oare, dumneata, arhon slugere, nu știi cît de mare este dorința Rusiei întru apărarea acestor două țări?

— Știu foarte bine toate acestea, măria-ta! Dar noi mai cunoaștem și faptul că ori Englitera, ori Austria, ori Franța i-au stat întotdeauna împotrivă. Vroi să am din partea măriei-tale dovezi mai de crezare.

Ipsilanti era vădit stingherit. Încolțit, el scoase dintr-un buzunar o hîrtie, care din nefericire era tocmai scrisoarea lui Capo d'Istria prin care i se comunica prințului dezaprobarea mișcării sale. Vru s-o bage la loc, dar își dete seama că gestul acesta l-ar trăda.

— Dacă nu mă crezi, iată dovada, arhon sluger, spuse el, arătînd, totuși hîrtia fără să i-o dea însă în mînă.

— Sînteți bun să-mi încredințați și mie scrisoarea? stărui Tudor. Vroi să pricep cele scrise.

— Vezi, spuse Ipsilanti încurcat, nu pot să dau hîrtia, deoarece e o scrisoare în care e vorba și de alte chestiuni particulare.

— Măria-ta, spuse Tudor dezamăgit, nu trebuie să ne ascundem după deget. Muscalii nu vin, cum nu-s eu, să zicem, turc. N-ar trebui să te îndoiești de mine, măria-ta. Vin cu cuget curat. Dacă măria-ta ai sprijinul țarului, eu îmi unesc de îndată oastea cu a măriei-tale. Dacă nu-l ai, trebuie să mă înțelegi. Nu vroi ca țara mea să fie trecută prin foc și sabie.

In timp ce Ilarion tălmăcea cuvintele lui Tudor, chipul prințului se posomora. Tudor înțelese bine care e adevărul și continuă:

— Măria-ta, eu îți înțeleg frămîntul. Ascultă-mă bine. Dacă rușii nu vin în urma măriei-tale — și sînt încredințat că nici n-au să vie — turcii vor intra în țară.

— Dar trebuie să înțelegi că țarul mi-a făgăduit...

— Nici nu mă îndoiesc. Dar pe țar nu-l lasă celelalte puteri, spuse Tudor, gîndindu-se la dezaprobarea propriei sale mișcări. Toate puterile, și chiar țarul Rusiei, vor să sugrume revoluțiile în toate părțile. De aceea eu aș zice ca luminăția-ta să treci Dunărea, așa cum ai făgăduit în proclamațiile către poporul romîn, iar noi să-ți înlesnim trecerea. Acolo popoarele înrobite de osmani te așteaptă cu brațele deschise. Așa a fost înțelegerea mea cu căpitanul Iordache. Și pe acest temei am și făcut legămînt.

. . . . . .

— Am jurat, beizadea, să lupt cu pandurii mei alături de sîrbi și greci sub steagul oștirii rusești, după cum ne-ai încredințat chiar luminăția-ta

prin toate scrisorile și prin toate proclamațiile către greci și romîni. Încă o dată, măria-ta, sfatul meu este să-ți treci oștile dincoace, că noi nu-ți punem nici o piedică. Dimpotrivă, te ocrotim și-ți înlesnim totul. Rămînînd aici, vor veni turcii ca să te gonească. Și ne faci și nouă pieire. Să mă crezi, măria-ta, o pușcă dată în turci de către romîni le va da pricină acestora să robească țara și s-o prefacă în pașalic, ceea ce nu cred că este în cugetul măriei-tale.

— Și eu te încredințez că nu se va întîmpla așa. De îndată ce turcii vor trece Dunărea, măria-sa țarul îmi va trimite într-ajutor șaizeci de mii de ruși.

— Atunci, măria-ta, iată ce spun eu. Dacă e așa cum zici, să mai așteptăm. Cînd rușii vor veni, așa cum spui, romînii vor lupta alături de greci. Ai cuvîntul meu. Să rămînem prieteni. Nu voi săvîrși nimic împotriva măriei-tale sau a oastei măriei-tale. Eu ți-am vorbit verde, rumînește, cum mi-e felul. Și să mă ierți dacă pe alocuri am întrecut măsura. Poate că dușmanii au să-și verse veninul, ponegrindu-mă, cum li-e felul, că-i cunosc. Măria-ta să nu te îndoiești nici o clipă de cuvîntul meu. Sînt obișnuit să mi-l țin"[1].

Izvoarele istorice și literatura de evocare istorică atestă unele încercări ale boierilor sau ale eteriștilor de a curma viața lui Tudor Vladimirescu sau acțiuni de a-l îndepărta de oastea populară sau de căpeteniile credincioase lui. Pentru aceasta, literatura a folosit în diverse interpretări o sumedenie de personaje, pozitive sau negative. Din această galerie nu lipseau căpitani de-ai săi, ca Urdăreanu, Enescu, Gîrbea, sau eteriști, ca Prodan, Macedonski, Iordache Olimpiotul, sau boieri, ca N. Văcărescu, Vulpe Filipescu, clerici ca Ilarion, pînă la figuri de oameni simpli din masa răsculaților. Nu lipsesc nici consulii străini sau secretarii lor, după cum nu lipsesc nici eroinele.

Prototipul aventurierei inteligente apare în romanul Bucurei Dumbravă cu numele Sofiana Pantaș. În evocarea dramatică a lui Mihnea Gheorghiu, ea are ca corespondent pe Aristița Vlahos, un fel de milady de Winter orientală. Sofiana, sau Aristița, era în strînsă legătură cu o mulțime de factori politici și sociali importanți dintr-o tabără sau alta; era prietenă și cu Leventis, secretarul consulului rus Pini.

Încercările de a pune la cale prinderea lui Tudor și omorîrea lui sau de a-l discredita în fața poporului nu avuseseră nici un rezultat. După ultima convorbire cu Ipsilanti, Tudor avea acum de partea sa o armată disciplinată, iubită de popor, dar și pe

[1] B. Iordan, *op. cit.*, pp. 554—558.

unii boieri care rămăseseră în țară și care-i făgăduiseră ajutor împotriva turcilor. Ipsilanti avea o armată în descompunere, pusă pe jaf, urîtă de mase din pricina felului de comportare. El primise dezavuarea lui Alexandru I și aștepta ciocnirea cu turcii fără nici un fel de perspectivă pozitivă. Mai mult chiar, se afla pe o poziție diferită de Tudor care nu putea fi izolat de armata și de pandurii săi pentru a-i determina pe aceștia să se alăture eteriștilor.

Pentru a motiva acțiunile represive ale lui Tudor necesare menținerii disciplinei și poate chiar uciderea conducătorului răscoalei, înlesnită în parte de atitudinea pasivă a unor căpitani de panduri și de arnăuți, Bucura Dumbravă atribuie Sofianei Pantaș găsirea soluției pentru pierderea lui Tudor, pe care Leventis, trimis de eteriști, o ceruse de la ea.

Sofiana îi întrebă pe Leventis, care-i relata situația Eteriei în urma întîlnirii Tudor-Ipsilanti :

„— Vorbește pe șleau. Ce vrei ?

— Un sfat, ca de obicei, răspunde Leventis. De nu vede nimeni cusurul zalelor, dumneata îl vezi limpede. Spune, prin ce putem să-l prindem pe Tudor ?

— Eidadé ! prin virtutea sa ! strigă ea rizînd cu hohot ; de e fără păcat, nu-l poți dobori decît prin virtute.

Leventis o privi cu nedumerire.

— Ce prost ești, urmă ea. Ce cere un om cinstit de la oamenii săi ? Tot cinste. Și dacă-i ajutăm pe ei s-o piardă ? Atunci el spînzură pe credincioșii săi sau îi împușcă sau le taie capetele și le umple cu paie, precum se zice că ar face sfîntul vostru de la Cotroceni. Și după ce va fi spînzurat mulți din ai săi, vor rămîne puțini. Și dacă taie mulți, cei rămași nu-i vor săruta mîna pentru asta, ci-l vor urî. Iar dacă-l urăsc, s-a isprăvit cu el“ [1].

Către sfîrșitul lunii aprilie și începutul lunii mai 1821 începe să se limpezească atitudinea lui Tudor și a răscoalei față de cele două posibilități : lupta contra turcilor sprijinind Eteria sau expectativă față de Eterie și urmărirea țelului major al răscoalei, lupta socială. Grăbirea luării unei atitudini ferme se datorează invaziei armatelor turcești și masacrelor făcute de turci, printre greci, în Grecia, la Constantinopole și arhipelag. Omorîrea patriarhului a stîrnit un val de indignare care a cuprins și sentimentele creștine ale maselor populare de la noi.

La vestea sosirii turcilor, Ipsilanti pleacă spre Tîrgoviște, cu gîndul de a da bătălia în munți. La 15 mai 1821 Tudor

[1] Bucura Dumbravă, *op. cit.*, p. 393.

pleacă și el, după ce într-o proclamație precizează atitudinea sa față de turci. B. Iordan îl înfățișează astfel pe Tudor adresîndu-se poporului :

„In ziua de 15 mai, după-amiază, Tudor își pregăti de plecare și restul oastei, patru mii de panduri, cinci tunari și cinci sute de călăreți, cazaci, sîrbi și bulgari, bine înarmați și echipați. Așezînd trupele în careu, Tudor se opri călare în mijlocul lor și, privind peste capetele ostașilor, rosti :

«— Fraților, pînă în ceasul acesta am economisit treaba cu turcii. Am socotit că, luîndu-i cînd cu una, cînd cu alta, nu vor cuteza să încalce pămîntul țării noastre. Noi nu ne-am arătat încă gîndul să ne luptăm cu Poarta. Dar rugăciunile noastre, pe care le-am făcut de mai multe ori către aceasta prin jălbile noastre, n-au fost primite. Și acum vedem foarte bine că vrăjmașii noștri au ajuns la marginea capitalei noastre, cu gînd a se război cu noi. Sîntem siliți dar, fraților, să lăsăm acest oraș București, ca să nu fim noi înșine pricina arderii lui și să ne tragem spre întrupare cu ceilalți frați ai noștri creștini, purtînd grijă pentru a noastră obștească scăpare și a patriei noastre. De acum încolo, fraților mei, panduri, bulgari și sîrbi, conlocuitori ai noștri, trebuie să deșertăm pușca noastră în carne de turc, de vor năvăli asupra noastră și să facem numele nostru lăudat, pentru a vesti în toate popoarele că am stat voinici împotriva vrăjmașilor noștri».

O liniște mormîntală se așternuse peste toate. Se auzea ciripitul unor scatii, fluturarea pînzei steagurilor lovindu-se de bețe și ecoul vorbelor lui Tudor izbindu-se de frunzișul greu al copacilor din jur.

«— Fraților, ne-am bătut de multe ori cu turcii în zilele lui Isaiev, la Cladova, la Rahova și la Plevna. Cinstind virtuțile neamului nostru, să ne luptăm cu îndrăzneală și inimă voinicească împotriva vrăjmașului, pentru ca și dînsul, văzîndu-ne că ne luptăm bărbătește, să dea înapoi și să-l gonim din țară, așa cum am mai făcut și în alte dăți, cînd și virtutea noastră era mai mică».

Un «ura !» puternic izbucni din toate piepturile. Tudor ridică sabia în sus și o ținu așa mult timp, ca un semn de anunțare a furtunilor ce trebuiau să vină“ [1].

Intr-o variantă versificată, Mihu Dragomir poetizează această proclamație :

„Tudor cu privirea cată — Mînglînd spada rusească.
Colo-n munți, la fortărețe. — Vestea-i rea, dare nu e proastă
Știe lupta bărbătească, — Printre plumbi eu nu mă-ncurc.
Știe c-a sosit sorocul — Deșerta-vom pușca noastră
Și-și încinge-ncet mijlocul, — Astăzi în carne de turc“ [2].

[1] B. Iordan, *op. cit.*, vol. III, p. 672—673.
[2] Mihu Dragomir, *op. cit.*, p. 107.

Prin ivirea dușmanului comun, Tudor se afla din nou, formal, alături de Eterie. Dar Eteria nu avea încredere în el. Nu se putea ști ce înțelegere secretă avea cu turcii, iar de armata lui Tudor eteriștii aveau neapărată nevoie.

În drumul lor către Tîrgoviște, eteriștii continuă a se deda la jafuri și neorînduieli de tot felul, o dată cu manifestarea prezumțioasă a curajului lor de a se lupta cu turcii.

Însușindu-și sau modificînd strofe întregi din versurile lui Barbu-Paris Mumuleanu[1], Naum Rîmniceanu, tot contemporan al evenimentelor, aduce totuși cîteva elemente satirice, descriind drumul eteriștilor către Tîrgoviște:

„Din Ploiești pînă-n Pitești,
Ca prin niște țări turcești,
Se primbla cu alai mare
Și striga în gura mare:
«Veniți turci, dacă-ndrăzniți,
Că noi sîntem îndîrjiți»"[2].

În acest timp turcii intră în București, iar Tudor Vladimirescu cu oastea de panduri sosește la Golești, lîngă Pitești. Survine apoi complotul eteriștilor, care aduce după sine uciderea conducătorului răscoalei populare din 1821.

Faptul este relatat în multe chipuri în paginile literaturii de evocare; îl redăm în succinta descriere înfățișată de Ion Ghica într-o scrisoare către V. Alecsandri:

„In ziua de Sf. Constantin, Olimpio[3] sosește la Goleşti cu o mică escortă de arnăuți, zicînd că era chemat la Tîrgoviște ca să se înțeleagă cu Ipsilanti despre planul de campanie ce trebuia să adopte. Se așază cu amicii în chioșc, vorbesc multe și prietenește, pînă ce Olimpio izbutește a convinge pe Tudor să meargă să asiste și el la consiliul de război, făgăduind intervențiunea sa și a tuturor amicilor ca să facă să dispară bănuielile și animozitățile dintre dînsul și Ipsilanti. Unii din căpitanii lui Tudor susțin cu căldură propunerea lui Olimpio și lealul romîn, cu toate cuvintele ce avea de a fi în cea mai mare rezervă cu eteriștii, se lăsă să se înduplece și pornește cu Olimpio spre Tîrgoviște, fără a lua cea mai mică pază cu dînsul.

[1] Barbu-Paris Mumuleanu, *Plîngerea și tînguirea Valahiei asupra nemulțumirii streinilor, ce au dărăpănat-o*, ed. I. H. Rădulescu, București, 1837.

[2] Naum Rîmniceanu, *Poesiile Protosinghelului... Naum Rîmniceanu asupra Zaverei*, ed. C. Erbiceanu, București, 1890.

[3] *Olimpio*, Iordache Olimpiotul.

Abia ieșiți din ochii pandurilor, cînd ajung în dreptul văilor de la Leurdeni, le iese înainte Orfano, cu trei sute de arnăuți, care stau ascunși, le taie drumul, îi înconjoară, se năpustesc asupra lui Tudor, îi pun în fiare mîinile și picioarele și-l duc în tabăra lui Ipsilanti, unde-l așteaptă Cavavia, Cavaleropolo și Granovski ca să-l judece"[1].

Uciderea tîlhărească a impresionat mult pe contemporani. Un versificator de atunci, Gheorghe Hagi Toma Pașacov-Pedestrașecul, face un fel de cronică rimată ce cuprinde *Jăluirea necuviincioasei morți a eroului Rominimei*[2].

Tabloul uciderii conducătorului răscoalei populare din 1821 ne este astfel înfățișat de B. Iordan:

„Judecata se făcu în fugă, pe furiș, pentru a nu se răspîndi nici cel mai mic zvon. In baza articolelor 3, 7 și 8 din codul justiției militare ale Eteriei, Tudor, fiind considerat eterist, cu toate că nu avea nici un legămînt scris sau verbal în acest sens cu Eteria, a fost osîndit la moarte pentru părăsirea de drapel, legături cu inamicul și conspirație secretă împotriva Eteriei [...].

. . . . . .

Executarea osîndei lui Tudor fu încredințată lui Caravia. In noaptea de 26 spre 27 mai, generalul Caravia, cu un centiron nou de piele, ursuz și beat, însoțit de o gardă de douăzeci și cinci de eteriști, se prezentară în arestul lui Tudor și-l ridicară.

— Unde mă duceți? întrebă Tudor, dezmeticindu-se parcă după un somn agitat.

— La ai tăi, îi răspunse Caravia cu ironie.

Tudor înțelese. Sosise clipa despărțirii de viață. Nu avea nici regrete, nici mînie. Ci doar un simțămînt de adîncă amărăciune față de viață, față de micimea de suflet a oamenilor. Poate că ar fi trebuit să se revolte. Impotriva cui? A lui Ipsilanti? A lui Iordache? Ei înșiși, Ipsilanti și Iordache, nu-și puteau rezolva propria lor viață.

Mergea în tăcere prin noaptea albă în care licăreau stele.

Ajungînd la malul iazului din afara șanțurilor cetății, gîzii îi desfăcură legăturile de la mîini.

— Inchină-te! îi spuse Caravia.

Văzîndu-i cu săbiile scoase, le spuse:

— Inchinați-vă voi! O să dați socoteală pentru fapta voastră.

In clipa aceasta călăii se repeziră asupra lui cu săbiile. Tudor scrîșni și-și mușcă buzele pînă la rană. Sîngele țîșnea din toate rănile deschise în

[1] I. Ghica, *op. cit.*, p. 136—137.

[2] Emil Virtosu, *Versuri inedite despre 1821*, Extras din *Revista arhivelor*, III, București, 1939, nr. 8.

trup ca mici cișmele, care sub presiunea forței dinăuntru își încrucișau jeturile, ca și cum ar fi făcut un ultim efort să se adune, nedumerite ele însele de forța lor vie. Și noi răni, cu noi țîșniri calde, se deschideau în trupul care, zvîrcolindu-se, voia să înfrunte cu curaj supliciul. Nici un strigăt, nici măcar un geamăt. El nu le oferi spectacolul jalnic al omului înfrînt care-și strigă durerea în gemete și țipete. Trupul se zvîrcolea, îndoindu-se, și nu puteai spune dacă vrea să se agațe de ultima picătură de viață sau s-o dea.

Se aflau pe o dungă îngustă de nisip, cu fire rare de iarbă. Sîngele țîșnind se risipea pe nisip, negru ca un șarpe adunat sau stropea firele de iarbă, atîrnînd de ele ca niște picături de rubin, sclipind straniu în lumina ultimului pătrar de lună.

Tudor se zvîrcolea acum în unghiuri tot mai încete. Actul conștient al trăirii se întuneca tot mai mult, tinzînd spre limanul ostoirii. Ușoare tresăriri nervoase mai agitau acea masă informă de carne.

Gîzii înșiși erau impresionați de tăria cu care Tudor își da sfîrșitul.

— Al dracului valah!

In vorba asta era și ură și admirație [...]"[1].

Trupul lui Tudor este aruncat într-o fîntînă:

„Și-n gura blestemată de fîntînă
Pandurul ciopîrțit s-a adîncit.
Și frații l-așteptau. N-a mai venit
Cu spada lui neînfricată-n mînă"[2].

După moartea conducătorului răscoalei, oastea de panduri se destramă, rămînînd mai mult pentru paza individuală a gospodăriilor aflate pradă turcilor și bandelor de arnăuți. Unii panduri iau parte la bătălia de la Drăgășani, unde eteriștii sînt cumplit înfrînți de turci. Înflăcărat de justețea ideii revoluției sociale și naționale, Grigore Alexandrescu a evocat în versuri, cu tonalități patetice, această bătălie în poezia *Mormintele la Drăgășani*[3].

Eteriștii sînt înfrînți peste tot, udînd cu sîngele lor pămîntul țărilor românești.

După „restabilirea ordinii", turcii numesc domni pămînteni, pe Ioniță Sandu Sturdza în Moldova și pe Grigore Ghica în Țara Românească. Pentru masele populare ridicate în nădejdea unei înnoiri izbăvitoare, situația rămîne neschimbată.

[1] B. Iordan, *op. cit.*, vol. III, p. 715—716.
[2] Mihu Dragomir, *op. cit.*, p. 114.
[3] *Antologia poeziei românești*, vol. I, București, E.S.P.L.A., 1957, p. 317.

„De cînd Tudor a murit
Și pandurii-au bătrînit,
Parcă-un soare a asfințit;
Nu mai vezi la plug doi boi,
Nici că-n tîrlă două oi,
Nici că lapte-n putinei,
Nici găină pe bordei"[1].

Iar ca epilog zugrăvitor al evenimentelor istorice și al figurii măreție a conducătorului răscoalei populare, redăm sinteza plastic prezentată de B. Iordan în finalul romanului său:

„S-a scurs un bun maidan de vreme de la întîmplările povestite în această carte.

Pe malul Motrului, la Padeș, înflorea iar salca argintie. Era într-o zi de primăvară, cu cer senin și soare cald. O femeie tînără și frumoasă, legănînd pe brațe un odor care scîncea, îi cînta:

«Nani, nani, drag odor,
Să crești mîndru ca Tudor.
Tudor, Tudor, Tudorel,
Dragul mamii voinicel.
Nani, pui mic de oltean,
Să te iaci maică, oștean,
Ca s-alungi de pe la noi
Și pe turci și pe ciocoi».

Opriță, cu chipul surîzător, se aplecase asupra copilului și-i cînta încet, sorbindu-l din priviri. Dar copilul tot nu se ogoia. Se izbise de o piatră. Era al doilea copil. Primul fusese o fată. Avea doisprezece ani. Plecase cu Victorița sus, la golul cu iarbă, unde se afla stîna. In zare se vedea Piatra Cloșanilor, înaltă, stîncoasă și golașă, închizînd valea. Mai departe se zăreau cleanțurile Cernei.

— Ci ogoaie-te o dată, odăielnicule, îl mustră Opriță, c-o să-ți treacă!...

Radu Peliniță, care stătea pe un pietroi încălzit de soare în marginea rîului, privind în undele limpezi ca seninul cerului, cu bijuica (undița) în mînă, zîmbi. Din cînd în cînd un păstrăv se strecura pe sub mal ca o năluca. Incet-încet își aminti de zilele în care Tudor trecea pe aici, gonit de vitrega stăpînire, ca să se piardă în munți, spre Tismana și mai departe, spre cătunul Topești, între stînci, pe care stăpînirea l-a scos abia mai tîrziu la linie.

«Domnul Tudor!», se pomeni el zicînd.

Se uită în jur mirat parcă de vorbele spuse. In ajun se oprise la căsuța lor un străin ciudat. Purta plete mari, o bărbuță ascuțită și ochi foarte strălucitori. Il chema Theodor Aman și spunea că ar vrea să facă un portret al slugerului. Se pricepea la pictură.

[1] Mihnea Gheorghiu, *Ion al mare*, Balade, București, Ed. tineretului, 1956, p. 71.

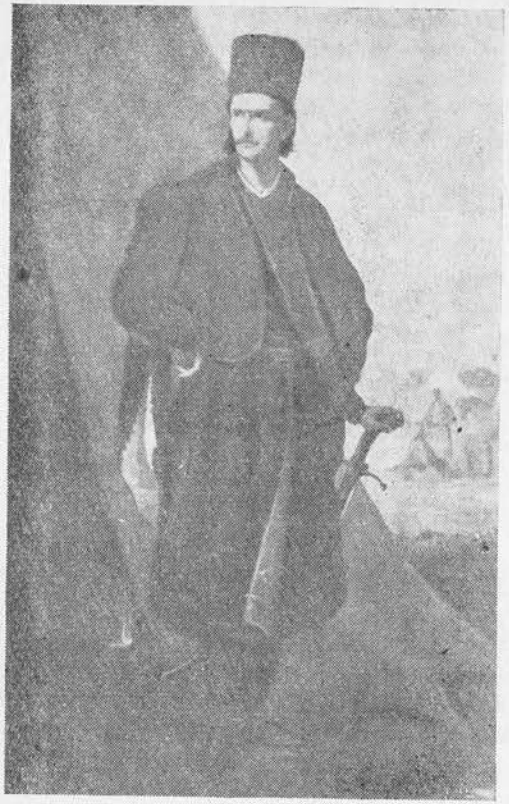

Tudor Vladimirescu (pictură de *Th. Aman*).

— Dumneata ai trăit mult timp în apropierea lui, îi spusese pictorul, ai putea să-mi povestești cum arăta el.

Dar oricît se sili Radu să-i povestească artistului despre felul cum arăta slugerul, acesta nu izbutea să dea chipul lui adevărat.

Acum pictorul a sosit din nou. Are o față foarte veselă, deschisă, arsă de soare. Se vede că a colindat mult prin lume. Făcuse portretul lui Radu și al Opriței din cîteva trăsături. Pe Tudor nu izbutea însă să-l redea.

— Cum se poate? spunea el. Acest om n-a rîs niciodată?

— Ba da, uneori rîdea. Dar mai ales fața lui era aspră, de comandant.

Artistul scoase schița din ajun. O mai retușase peste noapte. Radu se uită la ea și i se păru că recunoaște ceva din trăsăturile slugerului.

— Vezi, sprînceana era mai arcuită și mai groasă, spuse el. Iar obrajii întinși.

Pictorul îngroșă sprînceana și trase apoi cîteva linii dinspre nas spre bărbie, ca să redea severitatea feței slugerului, după cum povestea Radu.

— Fața îi era mai bărbătească, buzele mai subțiri, uscate, mustața și părul aurii.

Pictorul își aruncă pe iarbă haina de pe umeri, mai sorbi puternic dintr-un căuc de piatră apă rece din Motru și puse tabloul pe un șevalet cu trei picioare pe care-l purta cu dînsul. Munci aproape două ore, ca să redea, după spusele pandurului, chipul cel adevărat al lui Tudor.

Victoria, cu copilul la sîn, privea nedumerită și nu înțelegea cum din cîteva linii poate să iasă chipul unui om.

— Chipul lui era aspru, spuse și ea, dar arăta totodată o mare bunătate.

— Asta trebuie să fie, spuse artistul, începînd să îndulcească liniile. Femeia se pricepe mai bine ca bărbatul.

Da, da, așa arăta El, spuse în cele din urmă Radu, izbit de asemănarea ultimului desen al pictorului cu chipul slugerului.

Pe fața pictorului se citea o nestăpînită bucurie. În sfîrșit izbutise să redea pentru posteritate chipul aceluia care mișcase țara într-o vreme crîncenă, iar acum era slăvit pînă și în cîntecele de leagăn ale copiilor.

— Dușmanii n-au putut să-l ierte, deoarece s-a ridicat pentru cucerirea drepturilor poporului, împotriva boierilor și a turcilor asupritori, spuse Radu cu durere în glas.

Pe chipul lui se citea reflexul unei adînci mîhniri. Îi ura de moarte pe toți cei ce l-au împins la pierzanie.

— Îi urăsc, spunea el. Ei sînt aceiași boieri care ne asupresc. Fapta lor e urîtă, murdară. E o faptă nedreaptă. Dar poate că numai așa am început să-l prețuim cu adevărat pe Tudor. Sămînța aruncată de el a dat însă roade. Și el și Ipsilanti voiau slobozenia poporului. Dar nu s-au putut înțelege. Dușmanii noștri înrăiți, boierii, i-au învrăjbit și i-au dezbinat.

— Și zici că acum seamănă? mai întrebă o dată pictorul, privind cu un ochi cercetător opera.

— Ca două picături de apă! confirmă Radu.

— Atunci, pe drept cuvînt, Tudor nu va pieri niciodată din inima poporului. Această imagine îi va duce amintirea peste veacuri și, o dată cu ea, și a oamenilor vrednici care au luptat și au sperat alături de el.

Radu avea ochii umezi.

— Pentru noi el n-a murit, spuse pandurul cu tristețe în glas. De cîte ori cobor la malul apei, îmi apare chipul lui scump. Iată, pe cărarea asta venea el cînd se îndrepta spre Tismana urmărit de tirani. Mergea cu pas de comandant, dîrz, cu capul sus, cu sprîncenele încruntate. El n-a murit pentru mine și pentru Oprița. I-am fost ca niște copii. Și el ne-a fost ca un părinte. S-a dus pe tărîmul celălalt și Moș Curcubeu, și banul Niculae, și lăutarul Niță Băloi, cel cu degetele tăiate de pașa de la Dii, care, după ce a cîntat faima lui Ion Ăl Mare, a umplut Oltu cu cîntece despre panduri. Au căzut în lațul ștreangului și Simion Mehedințeanu și Ghiță Cuțui, care au vrut să răscoale din nou poporul cu cîțiva ani în urmă. Dar parcă moartea lor, petrecută în văzul tuturor, e mai firească. A lui Tudor e ca o poveste, nimeni n-a văzut-o...

Sub mal se izbeau de pietre undele cristaline ale Motrului, ca niște snopi de zurgălăi"[1].

[1] B. Iordan, *Zile și nopți în furtună*, Ed. militară, vol. III, 1961, pp. 768—770.

Capitolul al IV-lea

ȚARA ROMINEASCĂ, MOLDOVA ȘI TRANSIVANIA ÎNTRE ANII 1821 și 1848

„Boierul nu cunoaște amorul pămîntului, el care trăiește departe de domeniul său... Pentru el, pămîntul nu e decît o închisoare în care închide pe țăran ca să-l poată exploata. Ura lui asupra revoluției nu vine, dar, din temerea că va pierde pămîntul, dar că va pierde monopolul și privilegiul de a trăi în oisivitate (trîndăvie) din sudoarea țăranului." [1]

După răscoala populară din 1821, situația țărănimii a rămas aproape aceeași. Clasele exploatatoare au trecut la o reorganizare administrativă, impusă de dezvoltarea economică a țărilor române. Această reorganizare era limitată la reforme mărunte. Boierimea continua să rămînă o clasă dominantă, tinzînd să-și consolideze privilegiile economice și politice. O dată însă cu creșterea forțelor de producție capitaliste, cu sporirea populației și cu dezvoltarea orașelor, se impunea schimbarea vechilor relații de producție feudale, devenite o frînă în calea dezvoltării societății. Masele populare și burghezia în dezvoltare urmăreau prefaceri mai adînci, și anume înlăturarea vechilor relații feudale.

Un moment însemnat în dezvoltarea economică și politică a țărilor române îl constituie încheierea tratatului de pace de la Adrianopole (1829) dintre Rusia și Turcia, care prevedea, printre altele, desființarea totală a monopolului turcesc asupra comerțului țărilor române („nemărginita libertate a comerțului cu celelalte țări") și întocmirea a două regulamente administrative de către „adunările celor mai notabili locuitori ai țării, adică de reprezentanții marii boierimi". Aceste legiuiri, cunoscute sub denumirea de *Regulamentul Organic*, au fost puse în aplicare în 1831 în Țara Românească și în 1832 în Moldova.

[1] N. Bălcescu, *Scrieri alese*, E.S.P.L.A., B.P.T., 1955, p. 14.

Cuprinzînd dispoziții aproape identice în ceea ce privește administrația de stat, învățămîntul, comerțul, industria, agricultura etc., Regulamentul Organic a însemnat un pas înainte în unificarea legislativă și administrativă a celor două țări române.

Din punct de vedere politic, regulamentul a îngrădit puterea domnească prin crearea adunărilor obștești, alcătuite numai din boierii mari și mici, a desființat vămile interioare, a organizat armata națională, a dezvoltat învățămîntul în limba română.

Din punct de vedere economic, regulamentul cuprindea dispoziții importante privitoare la dezvoltarea industriei, a agriculturii, a orașelor, a porturilor și a căilor de comunicație, ceea ce a dus la dezvoltarea comerțului, la îmbogățirea negustorimii, a burgheziei.

Pe plan social însă regulamentul a înăsprit exploatarea țăranilor iobagi de către boieri. El a fost, după cum spunea Marx, „dictat de însiși boierii" [1].

Încă în studiul *Despre starea socială a muncitorilor plugari în deosebite timpuri*, publicat în 1846, N. Bălcescu analizează cauzele care au dus la înrăutățirea continuă a vieții țăranilor iobagi și a țăranilor liberi de-a lungul veacurilor: *interesul* de clasă al marilor proprietari, *nevoia*, adică pierderea libertății, împărțirea în boieri și clăcași, în stăpîni și robi și, în sfîrșit, *sila*, care a dus la deposedarea moșnenilor și la robirea lor.

Bălcescu ajunge cu analiza situației țărănimii pînă în deceniul al 3-lea al secolului trecut:

„În Țara Românească, starea țăranilor merse din zi în zi mai rău pînă la 1821, cînd desperarea lor izbucni. Dar această mișcare, întreprinsă numai în favoarea lor, nu le folosi întru nimic, din pricina unor împregiurări fatale. Țara, sau, ca să zicem mai bine, clasele înalte, care singure se folosesc de drepturile țării, cîștigară mult, dar poziția țăranilor nu luă nici o prefacere. În sfîrșit, după noile zdruncinări a războiului din urmă, în care țăranii și-au plătit tributul lor și de muncă și de sînge și au cooperat puternic la izbînda oștirilor creștine, spre recunoștința acestora, tractatele încheiate asigurară drepturile țării călcate de vreme îndelungată. O reformă completă și radicală în toate instituțiile noastre era atunci trebuincioasă, și să și lucra. Poporul și cu toți acei oameni, luminați și filantropi care iau parte

[1] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. a 4-a, Ed. politică, 1960, p. 261.

la suferințele lui era plini de nădejde în acea reformă. Dar... Însă aci credem de cuviință a ne opri. Documentele nu ne lipsesc. Noi avem acum înaintea noastră multe și prea interesante, între care corespondența de mai mulți ani urmată între guvernul trecut și Obștească adunare, dar socotirăm că vremea nu le-a venit spre a le publica. Într-o zi ne vom întoarce asupra acestui sujet (subiect), vom completa acest articol, vom judeca fără patimă și fără părtinire tot ce s-a făcut și pe cei ce au lucrat într-această pricină și vom plăti tributul nostru de laudă sau de hulă la cei ce le-ar fi meritat. Pînă atunci noi ne-am socoti fericiți dacă acest articol, cu toată imperfecția lui, dacă actele ce reproducem, doveditoare de o prigonire înverșunată de mai multe veacuri a claselor de jos de către clasele de sus, ar deștepta în inima acestora sentimente de omenire și de dreptate. [...] Vai de acele nații unde un mic număr de cetățeni își întemeiază puterea și fericirea lor pe robirea gloatelor! Ele pier! Astfel noi văzurăm în zilele noastre o nație puternică și viteză, cu care odinioară ne luptam împreună pe cîmpul slavei pentru libertate și creștinătate, o văzurăm căzînd cu zgomot, zdrobită în bucăți, o văzurăm chiar în anul acesta frămîntîndu-se în mormîntul său, fără a se mai putea ridica, nu din nevoia puternicilor săi vrăjmași, dar din pricină că și acolo o aristocrație egoistă călcase în picioare drepturile omenirii!"[1]

În lucrarea sa *Question économique des Principautés danubiennes*, publicată la Paris în 1850, N. Bălcescu reia această problemă, analizînd pe larg situația țăranilor clăcași în perioada Regulamentului Organic. În această lucrare, Bălcescu demască strînsa legătură dintre clasele dominante și statul feudal exploatator, aflat în slujba lor:

„Din cine se compune administrația, în frunte cu domnul? Din proprietari! Cine judecă la tribunale, cine sînt judecătorii ignoranți și necinstiți? Proprietarii! Cine sînt prefecți și subprefecți? Proprietarii! Din cine e alcătuită Adunarea? Din proprietari! Cine controlează actele guvernului? Proprietarii! Cine legalizează abuzurile, interpretează cu rea-credință învoielile, votează mulțumiri administrației? Proprietarii!"[2].

Prin intermediul lucrării lui Elias Regnault (*Histoire politique et sociale des Principautés danubiennes*, Paris, 1855), Marx folosește în opera sa *Capitalul* datele lui Bălcescu cu privire la sistemul muncii de clacă în țările romîne din perioada Regulamentului Organic.

„În principatele dunărene — *scrie K. Marx* — claca era legată de rente în natură și de alte accesorii ale șerbiei; ea

[1] N. Bălcescu, *Opere alese*, vol. I, E.S.P.L.A., 1960, p. 163—164.
[2] N. Bălcescu, *Scrieri alese*, E.S.P.L.A., 1955, p. 16.

forma însă tributul principal datorat clasei stăpînitoare. Oriunde aceasta era situația, munca de clacă rezulta rareori din starea de șerbie; dimpotrivă, de cele mai multe ori starea de șerbie rezulta din munca de clacă[1]. Așa stăteau lucrurile în provinciile romînești. Modul lor de producție inițial era bazat pe proprietatea comună, dar nu pe proprietatea comună în forma ei slavă, și cu atît mai puțin în cea hindusă. O parte a pămînturilor era cultivată, ca proprietate privată liberă, de către membrii obștii pe cont propriu, altă parte a lor — ager publicus — era cultivată în comun. Produsele acestei munci în comun serveau în parte ca fond de rezervă pentru anii cu recoltă proastă sau pentru alte întîmplări neprevăzute, în parte ca tezaur public pentru acoperirea cheltuielilor războiului și ale cultului, precum și a altor cheltuieli ale obștii. Cu timpul, demnitarii războinici și bisericești uzurpară, o dată cu proprietatea comună, și prestațiile în folosul acesteia. Munca țăranilor liberi pe pămîntul *lor* obștesc se transformă în *muncă de clacă* pentru cei care furaseră acest pămînt. O dată cu aceasta se dezvoltară relații de iobăgie, dar numai în fapt, nu în drept, pînă ce Rusia, liberatoarea lumii, sub pretextul că desființează iobăgia, îi dădu putere de lege. *Codicele muncii de clacă*, proclamat *în 1831* de generalul rus Kiseleff, a fost, bineînțeles, dictat de însiși boierii"[2]

Între anii 1829 și 1834, țările romîne se aflau sub protectorat rusesc. Guvernator în perioada elaborării și aplicării Regulamentului Organic a fost generalul Pavel Kiseleff, un nobil rus cu idei liberale și un foarte bun organizator.

Pavel Kiseleff a încercat să aplice la noi ideile iluminiștilor ruși. El manifesta un deosebit interes pentru cei obidiți. Cînd și-a luat rămas bun, în 1833, de la Adunarea obștească, printre altele a ținut să atragă luarea-aminte viitorilor conducători ai țării asupra stării muncitorilor de pămînt, subliniind chiar că, „numai cînd măsurile în contra împilatorilor vor fi cu stăruință

[1] *(Notă la ediția a 3-a.* — Lucrul acesta este valabil și pentru Germania, în special pentru Prusia de la răsărit de Elba. În secolul al XV-lea țăranul german era aproape în tot locul supus anumitor prestații în produse și în muncă, dar de altfel el era, cel puțin în fapt, un om liber. Coloniștii germani din Brandemburg, Pomerania, Silezia și Prusia Orientală erau chiar recunoscuți de drept ca oameni liberi. Victoria nobilimii în războiul țărănesc a pus capăt acestei situații. Nu numai țăranii învinși din Germania de sud deveniră din nou șerbi. Încă de pe la mijlocul secolului al XVI-lea țăranii din Prusia Orientală, Brandemburg, Pomerania, Silezia și în curînd și cei din Schleswig-Holstein sînt reduși de la starea de țărani liberi la aceea de șerbi. (Maurer, *Fronhöfe*, vol. IV; Meitzen, *Der Boden des preussischen Staats*; Haussen, *Leibeigenschaft in Schleswig-Holstein — F. E.*).
[2] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. a 4-a, Ed. politică, 1960, p. 260—261.

aplicate, numai atunci țăranul va răsplăti prin muncă, bogăție și liniște ceea ce-i dați făcîndu-i dreptate".

De altfel, figura lui Kiseleff a fost populară în Țara Românească și Moldova. În literatură este prezent în mai toate lucrările de evocare istorică. Nu lipsește nici din mici istorioare. Iată, de pildă, pe cea intitulată *Kiseleff și mehedințeanul* [1].

Povestirea are ca temă o scurtă întîmplare, care, dacă poate fi luată și ca o localizare în variantă a unor întîmplări napoleonene, nu este departe de a putea fi socotită și adevărată. În 1831 se declarase la București holera. Barierele erau strașnic păzite de soldați, cu consemn să nu lase pe nimeni să intre. Generalul Kiseleff, ieșind la plimbare, s-a reîntors prin altă barieră. Soldatul de gardă, un mehedințean, nu i-a dat voie generalului să intre pînă ce nu trece pe la caporalul de serviciu, deși Kiseleff îi spusese cine este. Mai mult chiar, ca să-l încerce, generalul îi oferă un napoleon de aur. Soldatul acceptă banul, dar își făcu mai departe datoria, neîngăduindu-i intrarea. Și Kiseleff s-a supus consemnului. Ajuns în București, s-a interesat de numele soldatului și i-a trimis, spune istorioara, încă alți doi napoleoni drept recompensă.

1. ȚARA ROMINEASCĂ

Dezvoltarea economică a Țării Românești a impus înființarea unor instituții social-culturale, ca, de exemplu, școli în limba română, ziare în limba română, teatru în limba română.

Astfel, în 1818 Gh. Lazăr înființează Școala academicească pentru „științele filozoficești și matematicești", organizînd un învățămînt nou. Cu prilejul deschiderii școlii, Gh. Lazăr scrie o *Înștiințare* către tinerime, pe care o cheamă să se adape la izvoarele învățăturii :

„Deci, dară, iubită și de toată cinstea vrednică tinerime, iată o epohie nouă, o întîmplare strălucitoare, un glas dulce părintesc. [...] Veniți toți de toate părțile și de toată starea, veniți la izvorul tămăduirii, la muzeul înfloririi ! ca să ne împărtășim și noi, acum măcar și mai puțin, iară în curgerea vremii cu împrumutate puteri ajutorați fiind și cu mai multe științe folositoare" [2].

[1] *Amintire istorică* (atribuită lui George Coșbuc), *Albina*, I, 1898, nr. 26, p. 824.

[2] Vezi *Din istoria gîndirii pedagogice universale, Antologie*, vol. I, Ed. de stat didactică și pedagogică, 1959, p. 413.

Totodată, pe lîngă alte manifestări culturale înnoitoare, se înființează și primul teatru în București (1819). Cu acest prilej, I a n c u V ă c ă r e s c u a scris o poezie în care arată cîteva din rosturile teatrului pentru societatea de atunci :

„V-am dat teatru, vi-l păziți
Ca un lăcaș de muse ;
Cu el curînd veți fi vestiți
Prin vești departe duse.
În el năravuri îndreptați,
Dați ascuțiri la minte,
Podoabe limbei noastre dați
Cu românești cuvinte" [1].

Gheorghe Lazăr (1779—1823).

Primul ziar apărut în limba română, *Curierul românesc*, a fost înființat de Eliade-Rădulescu. Ziarul își propunea să publice știri cu caracter politic, administrativ, comercial, dar și „însemnări pentru creșterea și sporirea literaturii românești". La suplimentul literar al ziarului colaborează și scriitori moldoveni.

Înainte de a jalona reflectarea în pagini literare a frămîntărilor premergătoare anului 1848 pentru Țara Românească, ne vom opri un moment asupra ecoului pe care l-a avut reînființarea armatei naționale printr-un articol al Regulamentului Organic.

Faptul a suscitat entuziasmul tineretului progresist, care vedea în aceasta unul dintre prilejurile binevenite de a renaște sentimentul patriotic al contemporanilor. Dacă amintim doar pe Vasile Cîrlova, Grigore Alexandrescu și mai ales pe Nicolae Bălcescu, este, credem, suficient, pentru a sublinia caracterul înaintat al literaturii de la 1848.

[1] *La Deschiderea teatrului intîiași dată în București*, 1819, în *Antologia poeziei românești*, vol. I, București, E.S.P.L.A., 1957, B.P.T., p. 171—172.

Evocarea înființării, mai bine zis a reînființării oștirii pămîntene ne-a rămas, în forma păstrată de un veac și mai bine, prin pana lui Vasile Cîrlova. *Marșul*, scris atunci de tînărul poet, a stat drept simbol contemporaneității:

„...Inainte-vă vrăjmașii să aplece fruntea lor,
Să-și cunoască neputința, ca să scape de omor..."

Poetul urmărește să trezească sentimente patriotice în sufletul contemporanilor:

„...Pe cîmpia românească o tăcere pînă cînd,
Pînă cînd de arme pline să nu sune cînd și cînd.
Și p-a căria lungime
Să nu iasă cu iuțime
Cetile mereu la rînd?" [1]

Scrierile lui Cezar Bolliac (proză și versuri) conțin de multe ori accente dure în zugrăvirea stărilor dinaintea revoluției. Ca și Bălcescu, Bolliac este un scriitor al revoluției. Ceea ce caracterizează opera lui Bolliac este abordarea temelor social-politice. El ia o atitudine fermă pentru reforme sociale, De aici caracterul militant al operei sale.

Intr-o serie de patru articole publicate în 1846 în *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, care apărea la Brașov, Cezar Bolliac fixează menirea poetului în societate.

„Este timpul — *spune el* — ca poezia să se ocupe, să pună în mișcare toate resorturile sale la o prefacere întreagă, la o totală reformă de conștiință: schimbare a tuturor ideilor ce a avut pînă acum și are omul despre lume Să cerceteze cu de-amănuntul izvoarele inegalității în societate și să nimicească toate formele și reformele sociale, politice și religioase, prefăcînd acea iubire numai teoretică de libertate și egalitate în libertate și egalitate practică și actuală [...] să facă ca populii, prin cultivare, să se organizeze și să se cîrmuiască de sine, să-și administreze justiția de sine în viața publică și dregătoria publică; să facă statutele libere și proprietate comună a populilor, ca un product al tuturor membrilor statului și care product va crește neîncetat prin activitatea, prin organismul viu al societății; să facă ca nici o parte a societății să nu stea în inactivitate la republică; să facă ca proletarul cel necultivat, cel lipsit astăzi de cultură spirituală și de îndestularea materială să se aridice prin educația generală la cetățeanul actual, la demnitatea de om [...]; să înceteze, zic, împărțirea populilor în cîrmuitori

[1] *Marșul (oștirii române)*, în *Antologia poeziei românești*, vol. I, București, E.S.P.L.A., 1957, B.P.T., pp. 279—281.

și cîrmuiți; să facă să înceteze interesul cel privat al unei dinastii regale, domnitoare; să înceteze privilegiile castelor de trîntori, paraziți și privilegiați și tot populul și dezvoltarea lui în toate părțile statului să alcătuiască un stat și o nație, să facă ca cultura pămîntului, industria și științele să fie comune, întinse și dezvoltate pe cultul rației (rațiunii) fără preeminență și misticism; și în sfîrșit să facă vorbirea și scrisul — care sînt expresia cugetării, expresia omului, născut a fi liber — să zboare fără stabili; și totodată să nu uite a pregăti fiece popul la ideea frăției generale [...]. Aceste principuri sînt misia poeziei moderne, căci pe aceste principuri se va clădi edificiul societății cei noi" [1].

Militează pentru dezrobirea țiganilor, căutînd să aibă în Moldova sprijinul lui Costache Negruzzi. In acest sens el face un apel către scriitorii români care trebuiau să fie „adevărați apostoli ai frăției și ai libertății" [2].

In numărul următor al aceleiași foi, el publică și poezia *La musa mea*, în care se manifestă preocupările sale sociale:

„Societatea geme, — și păsul omenimei,
Durerea de confrate, întîmpinul cruzimei
E misia prescrisă creștinului-poet" [3].

In favoarea dezrobirii țiganilor, Cezar Bolliac a scris, printre altele, și poeziile *Fata de boier și fata de țigan* [4], *Țiganul vîndut* [5], sau cea din 1848, *O țigancă cu pruncul său la Statua Libertății în București*.

Evocatoare a stării de mizerie sînt mai ales două poezii: *Muncitorul* și *Clăcașul*. Din prima — o scurtă biografie a unui muncitor, ca oricare din miile de muncitori de atunci — redăm cîteva fragmente care ni s-au părut mai sugestive:

„Cînd mă născui în lume, murise al meu tată;
Căci mult el se luptase cu iasma încruntată
Ce-i zice Sărăcia!
El locuia cu dînsa din frageda-i junie;
Și s-a luptat, sărmanul, cu multă bărbăție;
Dar, vai! Ea l-a învins pustia!".

[1] Cezar Bolliac, *Opere*, vol. II, E.S.P.L.A., 1956, pp. 51—53.
[2] *Către scriitorii noștri*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1844, nr. 40.
[3] Cezar Bolliac, *Opere*, vol. I, E.S.P.L.A., 1956, p. 83.
[4] *Idem*, pp. 123—131.
[5] *Idem*, pp. 139—140.

La moartea lui, sărăcia se ivește și mai cumplită pentru familia sa :

„Și biata maică-atuncea, în lacrimi și sudoare,
Cu mine-însărcinată, privea la el cum moare.
Apoi groapa-i săpă...
Fără nimic de hrană rămase-n văduvie.
Și nu putea să lupte cu iasma Sărăcie.
Ce și mai rău turbă..."

Nașterea copilului se produce în condiții de cruntă mizerie, fapt pe care Bolliac îl face cunoscut. Dar dragostea de mamă învinge, și ea supraviețuiește și-și crește copilul, muncind din greu :

„Și biata măiculiță, cu doru-i, izbutește.
Din viața-i să-mi dea viață.
Lucrînd și zi și noapte, și vară pe greu soare,
Și fără foc pe iarnă cînd firea toată moare,
Cînd toată firea-ngheață" [1].

Prin munca neostenită a mamei, copilul muncitorului aprică să învețe puțină carte, pentru a putea intra și el în oastea de mizerie a proletariatului de atunci, spre a lupta pentru dreptul la viață... Maică-sa se stinge... lumînare arsă din plin. El se căsătorește ; e pe cale de a deveni tată :

„Cînd o schimbare-n țară, ce noi nu o visasem,
Începe a se vesti :
S-adaugă iobaciul ! s-adaugă la clacă,
S-adaugă cît Omul nu poate să mai facă,
Nu poate dăinui !"

Poezia continuă cu protestul muncitorului împotriva exploatatorilor :

„«Noi n-avem decît brațul ; dar brațu este-al nostru !
Noi nu putem să-l spargem în veci în lucru vostru,
Să mai scădeți ceva !...»
Strigară muncitorii din satele vecine !
Dar iată o oștire a stăpînirii vine
Și-ncepe a lega !...
. . . . . .

[1] Cezar Bolliac, *op. cit.*, vol. I, p. 209—210.

Știu că m-au dus la ocnă
Peste puține zile
Zării draga-mi soție ce se-nălța prin grile.
Țipă cînd mă văzu !
Ea mai veni odată, veni și altă dată ;
Da-i tremura genunchii, era însărcinată...
Săraca ! o bătu...
D-atunci n-am mai văzut-o ! Părinte, dulce taică !
Soție mult iubită ! O, scumpă a mea maică !
Fiu încă fără nume !" [1]

Deși scrisă la Paris în 1851, poezia *Clăcașul* se referă în special la situația țărănimii din perioada premergătoare revoluției :

„Oh ! legați pentru vecie
De pămîntul unde stăm,
Plătim vecinică chirie
Și pe apa care bem,
Nu avem nimic al nostru,
Tot în preajmă e străin !
Venim rupți din lucrul vostru
Și dăm peste-al lipsei chin".

Prin pana lui Cezar Bolliac, clăcașul își strigă revolta împotriva exploatatorilor săi :

„Ca un dobitoc de muncă,
Ca copaciul roditor,
Ca rodirea dintr-o luncă
Voi priviți pe muncitor.
El și fiii, și soție,
Boul, vaca și viței,
Toți sînt zestre pe moșie :
Robi ai muncii, robi ai ei.
După ce, prin asuprire,
Stoarceți, ca proprietari.
Veniți iar, ca stăpînire,
Năsociți la biruri mari,
Ș-apoi v-așezați pe jețe,
Jefuind ca dregători !
Zgripțori cu-ntreite fețe,
Jupuiți pe muncitori" [2].
. . . . . .

În contrast cu starea mizeră a muncitorilor și țăranilor, Cezar Bolliac zugrăvește, în *Carnavalul*, viața luxuriantă a clasei dominante.

Un portret al „aristocratului", făcut în versuri satirice de Gh. Tăutu mai tîrziu, este ilustrativ pentru această perioadă, prezentînd pe aristocrat în poziție antagonistă cu clăcașul și muncitorul. Poezia, cu puternice accente satirice, are

[1] Cezar Bolliac, *op. cit.*, pp. 209—213.
[2] *Idem*, p. 331—332.

înfățișarea unei autobiografii a unui aristocrat închipuit, dar reprezentînd o întreagă categorie socială :

„Tata tatei, cînd în țară
Domneau domnii din fanar,
Linguşind înaintară
Ciubucciu din ciohodar,
Dînd ciubuce apoi pline
Şi aprinse cu caimac,
Grecii, lacome jivine,
După-un timp cluceru il fac.
Apoi, zău,
N-am drept eu
Să mă-ngînf neîncetat
Cum că sînt aristocrat?

Bunul meu curînd devine
Vel ispravnic, căci el, zău
Cunoştea cu tact şi bine
Ca s-apese cît mai greu.
Văzînd grecu cum că ştie
Şi-a prăda prea iscusit
Peste-a țării visterie
El fu şef orînduit.
. . . . . .

Vistierul se însoară,
Luînd zestre de-nsemnat,
Şi nevastă pe-o fecioară
Ce pe-un paşă-a dezmierdat.
După astă însurătoare,
Trei luni numai au trecut
Şi în lumea de sub soare
Al meu tată s-a născut.
. . . . . .
Luxul Asiei se duce
Vine-acel european,
Acest lux, care aduce
Timpul cel mai şarlatan.
Tatăl dar îndată schimbă
Pe cupea, rădvanul său,
Joacă stosul şi se plimbă,
Datorii făcînd mereu.
. . . . . .
Astă epocă, pe mine
La Paris m-a aruncat;
Ca să-nvăț cancanul bine,
Spre a fi civilizat“ [1].

Lupta unor militanți activi pentru drepturile poporului capătă în 1840 forme concrete prin organizarea unei acțiuni democratice revoluționare împotriva domnitorului. În fruntea acestei acțiuni democratice se află Dimitrie Filipescu și Ion Cîmpineanu.

În vastul său roman evocator al vieții lui Nicolae Bălcescu și a revoluției de la 1848, Camil Petrescu[2] descrie amplu acțiunea democratică revoluționară din Țara Romînească, precum și procesul „complotiștilor“ proscriși, printre care amintim pe Dimitrie Filipescu, Nicolae Bălcescu, I. A. Vaillant, bănățeanul Eftimie Murgu, Telegescu, Sotir Țăranul, serdarul Macedonski, Marin Serghiescu :

„Fură arestați în total douăzeci și patru de inși. Au fost toată iarna anchetați cu o asprime neobișnuită de către comisia numită de Alexandru Ghica, în care, în afară de fratele acestuia, spătarul Costache Ghica, mai intrau și vornicul Iancu Manu, vornicul Manolachi Florescu și aghiotantul lui vodă, colonelul Nicolae Golescu.

Acesta deveni vînăt, din roșcat ce era, într-o noapte tîrzie, cînd în cancelaria de la Dejurstfă, Nicolae Bălcescu, istovit de zece ore de tacrir, îi strigase cu o amarnică durere :

— Dacă tatăl dumitale n-ar fi murit acum zece ani și te-ar auzi batjocorind, așa cum o faci, duhul progresist, ar muri acum de rușine. Cine ar crede că sînteți fiul marelui boier Dinicu Golescu?...

Era vădit că amintirea tatălui său, iluminat boier cărturar, îl stînjenea pe acest elegant boier de curte, care și la anchetă venea în fiecare zi într-o nouă uniformă.

Își sprijini cu amîndouă palmele fruntea și rămase așa mut, cu coatele pe masă.

Și mai brutal se purtase încă spătarul Costache Ghica, despre care se spunea în oraș că, încins fiind cu sabia, lovise cu pumnii pe unii deținuți.

Nu s-au putut afla prea multe de la cei arestați, cu toate că ancheta a fost atît de mult prelungită“ [1].

Mărturisirea căminarului Mitică Filipescu din timpul procesului, „care a recunoscut totul și a luat asupra lui totul, dar a tăgăduit comisiei de judecată dreptul de a judeca“, cuprinde, prin pana documentată a lui Camil Petrescu, punctele esențiale ale proiectului de constituție inițiat de luptătorii progresiști :

„Da, am plănuit dezrobirea clăcașilor.... Da, am voit să-i facem oameni liberi, căci aceasta ar fi spre binele patriei... Da, am gîndit că e bine să se desființeze rangurile și privilegiile boierești, căci nu e drept ca unul să aibă tot, iar cei mulți nimic.... Am plănuit înființarea unei armate naționale, ca să nu mai tremurăm cu toții de cîte ori unui Pazvantoglu de la Vidin îi vine poftă să prade, trecînd prin foc și sabie un sfert din țară... Am cerut libertatea presei și a cuvîntului, fiindcă acesta este duhul vremii... Pentru toate cîte am dorit să le împlinim, nu aveți dumneavoastră dreptul de a ne judeca. ... Iar dacă o faceți ... ne va judeca din nou pe toți — și pe noi și pe dumneavoastră — istoria, și urmașii dumneavoastră se vor rușina de ceea ce ați făcut“ [2].

Conducătorii acțiunii revoluționare au fost condamnați la închisoare. Printre ei se afla și Bălcescu (martie 1841).

[1] Gh. Tăutu, *Aristocratul*, în *Poezii ale scriitorilor din epoca unirii*, Vălenii de Munte, 1909, pp. 146—149.
[2] *Un om între oameni*, București, vol. I: 1953; vol. II: 1955; vol. III: 1957, Ed. tineretului.

[1] Camil Petrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 341—342.
[2] Idem, p. 333.

Această acțiune revoluționară este oglindită și în versurile lui Grigore Alexandrescu:

„A lumii temelie, se mișcă, se clătește,
Vechile instituții se șterg, s-au ruginit;
Un duh fierbe în lume, și omul ce gîndește,
Aleargă către tine, căci vremea a sosit!..."

Totodată poetul face o succintă caracterizare a stărilor politice de atunci:

„Politica adîncă stă în fanfaronadă,
Și știința vieții în egoism cumplit;
D-a omului mînie nimic nu dă dovadă
Și numai despotismul e bine întărit" [1].

De altfel, Grigore Alexandrescu se dovedește, prin fabule, necruțător față de întocmirea instituțiilor contemporane lui. În special justiția este ținta atacurilor sale:

„Cînd mantaua domnească este de piei de oaie
Atunci judecătorii fiți siguri că despoaie..." [2].

Sau:

„Nu știu cum se urmează, nu pricep cum se poate,
Dar văz că cei puternici oriunde au dreptate" [3].

De asemenea, fabulistul ia atitudine și împotriva tendințelor obscurantiste ale epocii sale:

„Mulți zic că neamul nostru nu este încă-n stare,
Ca altele, să facă cercări de-naintare,
Că-nvățătură-adîncă, idei, filozofie,
Sînt prea vătămătoare l-a lui copilărie.
Declamația aceasta, pompoasă, îngînfată,
De vreți, poate să fie despoților iertată:
Numai lor le e bună a unui neam orbire,
Căci nu-l lasă să-și vază a sa nenorocire" [4].

Literatura din această perioadă poartă amprenta tendinței de a milita pentru revoluția burghezo-democratică ce se va declanșa în 1848. În special versurile poeților progresiști sînt clopote vestitoare ale înnoirilor cerute.

[1] Gr. Alexandrescu, *Poezii*, E.S.P.L.A., B.P.T., 1956, pp. 52—56.
[2] *Lupul moralist*, în *vol. cit.*, p. 199.
[3] *Dreptatea leului*, în *vol. cit.*, p. 196.
[4] *Mierla și buînița*, în *vol. cit.*, p. 210.

2. MOLDOVA

Și Moldova trecea prin aceleași frămîntări sociale, economice, politice și culturale ce anunțau mișcările revoluționare.

Pentru Moldova ocupația turcească de după 1821 a însemnat un jaf nemaiîntîlnit.

„Întreținerea acelei oștiri — *spune R. Rosetti* — care într-o vreme s-a ridicat pînă la 16 000 de oameni, cădea întreagă asupra nenorocitei țări [...]. Țara era datoare să dea, de fiecare oștean, două pîini, o ocă de carne și patru ocă de ovăz pe fiecare zi [...]. În realitate însă se lua mai mult. Pașa primea 20 000 de lei pe lună, Kehaya Bay și Agaua ienicerilor cîte 10 000, toate din vistieria țării; başbeșliaga de la Iași primea și el 10 000 de lei" [1].

În continuare, Radu Rosetti spune:

„Aceste sarcini așa să zic legiuite, dar nenumărate erau greutățile ce avea să le sufere populația prin jafurile și exacțiunile arbitrare. În fiecare ținut era orînduit un beșliagă cu 150—200 neferi (soldați) care luau cît și ce voiau. Așezare *beșlegărit* adică dare în folosul beșlegei asupra oricărui lucru ce se vindea sau se cumpăra în ținut, chiar și de la vînzarea unui pui de găină și cîtimea acelui beșlegărit, era hotărît numai de voința beșlegei sau a neferilor care o încasau. În mai toate ținuturile beșlegele nu dădeau voie să se tragă clopotele și să se slujească în biserici fără învoirea lor, care niciodată nu se căpăta fără bani. Jafurile de tot felul au rămas în amintirea moldovenilor de-a lungul întregului veac [...].

Venirea ca domn a lui Alexandru Ioniță Sturdza, domn cu vederi progresiste, susținut de «cărvunarii» moldoveni, de mica boierime, a pus capăt acestui jaf, care s-a sfîrșit cu marele foc de la Iași din august 1822, în care au ars peste 4000 de case, și chiar arhiva țării" [2].

Pe la 1828, boierii care fugiseră în Bucovina se reîntorc, dar de-abia după instalarea lui Mihail Sturdza ca domn regulamentar începe să se manifeste în Moldova o opoziție, fățișă uneori, care purta în sînul său și tendințe de înnoire socială.

Pe plan cultural, Gh. Asachi a desfășurat o bogată activitate în domeniul școlii, presei, teatrului. El înființează prima școală de ingineri hotarnici din Moldova (1814), scoate primul ziar în limba română (*Albina românească*, 1829), traduce primele piese în limba română. Asachi marchează în versuri ocazionale

[1] Radu Rosetti, *Amintiri*, vol. I, *Ce-am auzit de la alții*, Iași, (f.a.), p. 121—122.
[2] Vezi descrierea pe larg la Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 126—127.

Gheorghe Asachi (1788—1869).

multe dintre aceste începuturi culturale de valoare istorică. Astfel, în 1828, *La introducerea limbei naționale în publica învățătură în Moldavia*, el scrie între altele:

„Cele neguri ce-s în ripa
Aheronului născute
A lor aripi întinsăse prest-a
Daciei cîmpie,
Iar fantomi a nopței oarbe
prin un somn de trîndăvie
Țineau mult timp îngînată
a romînilor virtute“ [1]

Cu ocazia înființării primei gazete în limba romînă, *Albina românească*, el publică poezia *Albina și trîntorul*[2], care cuprinde un dialog între un trîntor și o albină.

Prin strădania sa, ia ființă în 1835 Academia Mihăileană din Iași, iar în 1839 se înființează Biblioteca centrală de pe lîngă Academia Mihăileană. Boierimea retrogradă nu privește cu ochi buni inițiativele lui Asachi, pentru că, „prea mulți copii din popor se duc la învățătură“. Asachi le ține piept. Astfel, la un examen public ținut în fața domnitorului, elevul Nicolae Ionescu declamă poezia lui Asachi *Pe țintirimul unui sat*, al cărei conținut era o șarjă la adresa boierilor reacționari:

„O! Voi ce n-aveți stimă pentru omul umilit,
Nobili plini de fantezie, mîndri-n titlu ruginit,
De ce-n ură aveți săteanul? Cînd a frunții lui sudoare
A născut mărirea voastră și-a avuțiilor odoare?“ [3]

[1] *Antologia poeziei românești*, vol. I, București, E.S.P.L.A., 1957, B.P.T., p. 158.

[2] Cu subtitlul *În ocazia publicării cei întîi gazete în limba patriei, intitulată Albina românească, la 1829*, în *Antologia poeziei românești*, vol. I, p. 159—160.

[3] *Scrieri literare*, vol. I, București, E.S.P.L.A., 1957, p. 72.

Mihail Sturdza cere elevului să nu mai recite, apoi desființează cursul superior al Academiei Mihăilene și internatul.

Cei 14 ani de domnie a lui Mihail Sturdza au fost străbătuți de dese nemulțumiri. Venalitatea administrației și justiției, exploatarea neomenoasă a țărănimii și starea înjositoare a robilor constituie tot atîtea cauze ale răbufnirilor ce se oglindesc în pagini literare contemporane acestei perioade sau ulterioare ei.

În cîteva rînduri, Radu Rosetti ne dă o frescă destul de veridică asupra situației din acea vreme. Autorul *Amintirilor* pune pe seama unui strămoș al său, Răducanu-Rosetti, o intervenție curajoasă la vodă, care-l acuza de opoziție, spre a-i înfățișa adevărata stare de lucruri:

„Prea își bat joc de țară cinovnicii măriei tale, prea jăfuiesc lumea și își bat joc de dreptate. Apoi măria ta, vrei să știi numai de unele dispoziții ale Regulamentului Organic, iar de altele, care nouă ni se par de căpetenie, nu vrei să știi. Obștească adunare nu mai este decît o minciună, căci într-însa, mulțămită corupției și înfricoșării, nu pătrund decît acei păsuiți de ispravnici, care nu se sfiesc să arate că așa au poruncă de la măria-ta. Iar înaintea judecătorilor au dreptate numai cei care știu și pot s-o plătească. În isprăvnicii și în judecătorii, chiar în capul departamentelor, se văd mai cu seamă oameni cunoscuți ca necinstiți, unii ridicați de la nimica, avînd astăzi stări frumoase, alții boieri mari pătați, care și-au bătut averile la tălpi de mai multe ori și de tot atîtea ori le-au refăcut după puține luni de diregătorie“ [1].

Ca și în Țara Romînească, literatura progresistă contemporană militează puternic pentru dezrobirea țiganilor:

„Robii aceștia, vînduți și dăruiți ca o marfă, nu aveau nici un fel de drept, nici măcar cel mai firesc și cel mai sfînt din lume, acela de a avea o familie. Cînd un țigan se însura și avea copii, stăpînul său îi putea vinde pe toți, oricui, și pe fiecare în parte, despărțind bărbatul de nevastă, părinții de copii și frații de surori“ [2].

Influențat de popularul roman al Harrietei Beecher Stowe [3], V. A. Ureche (sub semnătura V. Alessandresko) începe să publice, la Iași, romanul *Coliba Măriucăi* [4], care cuprinde

[1] Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 139—140.

[2] C. Gane, *op. cit.*, p. 19.

[3] *Coliba Unchiului Tom*, Londra, 1852, tradus prin filiera franceză în românește în 1852—1853 de Teodor Codrescu. Romanul scriitoarei americane prezintă viața negrilor, ca și purtarea criminală a proprietarilor de sclavi.

[4] În *Foiletonul zimbrului*, 1855, pînă la 27 noiembrie, p. 357.

povestea vieții Mariei și a fiului ei Vasile, țigani robi pe moșia vornicului Gorjănilă înainte de 1848. Romanul a rămas neterminat. Printre altele remarcăm o imagine realistă a boierimii din acea epocă :

„Astfel sînt cei mai mulți din boierii aceşti filantropi și creștini pravoslavnici, care postesc toate posturile, merg în toate duminicile la biserică, dau leturghii, trimit colaci și colive, și mai bine s-ar omorî decît să zică că Neamțu e creștin... Așia sînt, zic, cei mai mulți din proprietarii de suflete — ce neghiobie grozavă ! — le place să vadă muncind pe sclavii lor, doară mult mai mulțumiți ar fi, cînd aceștia ar putea trăi numai din aer ! dumnealor citesc la biserică Apostolul, dumnealor fac cruci lungi pre la toate icoanele, ca venind acasă să suduie pre acele ale țiganilor, sau ca, mîncînd nafură încă, să poruncească vătafului să dea atîtea bice tîlharului celui de țigan că n-a secelat bine armăsarii" [1].

Și Vasile Alecsandri, în *Istoria unui galbîn și a unei parale* [2], ne înfățișează groaznica situație a robilor țigani. Descrierea vînzării la licitație a unei șatre de țigani arată care era starea socială a acestor categorii de oameni. Soarta Zamfirei este cît se poate de elocventă pentru caracterizarea vieții țiganilor.

Zamfira își petrece primii ani ai copilăriei în hoinăreala șatrei, trăind mai mult ca o pasăre ce se hrănește „pe apucate". Dar într-o zi, stăpînul șatrei sărăcind, țiganii sînt scoși la mezat. Tatăl Zamfirei era „giudele șatrei". La mezat, „un boier cu șlic și cu ciubote roșii se apropiese de Zamfira, o apucase de mînă și o întorcea cînd în dreapta, cînd în stînga, măsurînd-o cu ochii din cap pînă în picioare. După aceasta, îi porunci să umble puțin pentru ca să vadă de nu-i oloagă ; îi cercetă dinții și se duse degrabă spre telal, zicîndu-i : «Dau zece galbeni pe fata giudelui». Telalul strigă îndată : «Zece galbeni fata giudelui !... Cine dă mai mult ?»..." [3].

Nimeni nu a supralicitat, în schimb părinții fetei s-au aruncat la picioarele boierului, rugîndu-l să nu-i despartă de unica lor fată, să-i cumpere și pe ei :

[1] Vezi comentarii asupra romanului, la Teodor Virgolici, *Începuturile romanului rominesc*, Societatea de istorie și filologie din R.P.R., București, 1956, pp. 26—28.

[2] Edit. Tineretului, 1960, (Biblioteca școlarului).

[3] *Idem*, p. 57.

„Boierul însă îi împinse cu piciorul ca pe niște cîini, lovindu-i cu călcîiul peste cap, și strigînd mînios : «Duceți-vă la dracu, cioare bălțate, că vă pun acuși să vă măsoare cu biciul. Și zicînd acestea, el smuci pe Zamfira dintre dînșii, ca pe o buruiană din pămînt»...".

Tatăl Zamfirei amenință, dar boierul „îl izbi cu palma peste ochi". „Atunci nenorocitul giude nebuni de tot. Într-o clipită el se aruncă asupra boierului de-l amestecă cu țărîna, și, luînd în brațe pe Zamfira, o sărută de trei ori și o ridică în sus cu gînd să-i sfarme capul de o piatră : «Mai bine te-or lua moartă decît vie !», răcnea sărmanul părinte în durerea sa" [1].

Dorobanții intervenind smulg copila, leagă pe giude de falangă și-l zdrobesc cu bicele. Apoi viața Zamfirei, lipsită de părinți, se desfășoară la curtea boierului, cu toate chinurile și umilințele îndurate de robii de atunci. Ajunsă la 15 ani, tocmai cînd boierul se pregătea să-și împlinească poftele cu ea, Zamfira întîlnește „peste zăplazul grădinei" pe un prieten din copilărie, țiganul Nedelcu, venit după ea s-o ducă în Moldova. În drum, Zamfira și Nedelcu sînt ajunși de boier cu doi slujbași. Nedelcu, cuprins de furie, ucide pe boier, slujbașii fug.

Apoi, Vasile Alecsandri ne descrie prinderea lui Nedelcu, spînzurarea lui și nebunia Zamfirei.

Acest fragment din *Istoria unui galbîn și a unei parale* oglindește realist viața pe care o duceau țiganii robi.

În amintirile sale, Radu Rosetti descrie și el, pe multe pagini, starea robilor țigani [2]. Mișcarea elementelor progresiste din Moldova în favoarea dezrobirii țiganilor a dus la actul din ianuarie 1844, prin care Mihail Sturdza desființează „nazîria", adică serviciul administrației țiganilor domnești. Opunerea proprietarilor de țigani, mari boieri, a împiedicat aplicarea acestor măsuri robilor particulari [3].

Scriitorii progresiști de atunci din Moldova erau împiedicați de către o cenzură severă să-și publice lucrările în care se vorbea despre stările sociale.

Versurile lui G. Sion sînt cît se poate de edificatoare în acest sens. Închipuindu-și o întîlnire cu cenzorul [4], poetul

[1] V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 58.

[2] Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 173—176.

[3] Vezi și articolul publicat în *Steaua Dunării*, Iași, 1855, nr. 28, 30 de Alecu Russo (fără titlu).

[4] *Cenzorul meu*, *Poezii ale scriitorilor din epoca Unirei*, Vălenii de Munte, 1909, pp. 75—77.

ne înfățișează, cu accente satirice, un dialog cu acest funcționar domnesc :

„Domnul cenzor, om de treabă,
Intîlnindu-mă-ntr-o zi,
„Sionaș!" glumind mă-ntreabă,
„Ce ai tu a-mi bănui?"
Poate foarfeca-mi nu-ți place
Unde știe-a ciocîrti?
Dar eu, dragă, n-am ce-ți face,
Așa lucruri dacă scri.
Nu-ți dau voie-a tipări.
Știu că-n țară-s multe rele,
Care cer a se-ndrepta!
Știu că patimile-s grele
Pentru biata muza ta;
Știu că de negustorie
Orice post îți pare-a fi
Dar s-o scri e nebunie,
Și, de-aceste dacă-i scri.
Frate nu poți tipări.
Știu că-n țară, nedreptatea
Este-un rău nevindecat,
Și că toată răutatea
Este-n oamenii de stat.
Știu că toată țara plînge,
Dar nu-i chip de a gîndi:
Trebuie să curgă sînge...
Și de sînge dacă-i scri
Nu-ți dau voie-a tipări.

Satire de vrei a face,
Trebuie să te cumpănești;
Știi că multor nu le place
Unde-i doare, să-i lovești.
Pe judecători ce pradă
De te-i pune-a biciui,
Intru ei cu ei în sfadă,
Și, de dînșii dacă-i scri,
Nu-ți dau voie-a tipări.
Despre drepturi siluite,
Despre rele trebi de stat,
De hoții meșteșugite,
Ce se fac neîncetat;
N-ai nici un cuvînt a spune;
Nu ai drept a le lovi,
Trebuie să le iei de bune.
Căci, oricum, dacă vei scri
Nu-ți dau voie-a tipări.
Fă sonete, scrie ode
Pentru domni, pentru boieri:
Scrie orice despre mode,
Despre coarne sau muieri;
Ciocoism și umilire.
Predică cît vei pofti;
Și atunci, cu mulțămire,
Orice fleacuri dacă-i scri,
Îți dau voie-a tipări"[1].

Pentru această perioadă premergătoare revoluției din 1848 putem să mai amintim romanul neterminat al lui Mihail Kogălniceanu: *Tainele inimii*[2]. Acțiunea romanului începe în toamna anului 1844, la Iași, și oglindește mentalitatea societății romînești de la mijlocul secolului al XIX-lea.

[1] G. Sion, *Cenzorul meu*, în *Antologia poeziei romînești*, vol. II., E.S.P.L.A., B.P.T., 1957, pp. 155—156.

[2] Publicat (numai începutul romanului) în *Gazeta de Moldavia*, Iași, 1850, nr. 1 (9 ianuarie) și pînă la nr. 20, 23 martie, 1850. Vezi și N. Cartojan, *Mihail Kogălniceanu, activitatea literară*, An. Ac. Rom., Mem. Sect. Lit., s. III, t. XI mem. 3, București, 1942, p. 12; N. Iorga, *Începuturile romanului nostru*, în *Semănătorul*, V (1906), nr. 30 (23 iulie), p. 581; T. Vîrgolici, *op. cit.*, pp. 10—15.

Reproducem un scurt fragment din acest roman:

„Soarta m-a menit de a călători o a trie parte din viața mea. Nu este țară din Europa, în care să nu fi călcat piciorul meu, nu este stare a societății să nu o fi observat de aproape. De la insulele Scandinave, pînă la patria lui Temistocles și a lui Solon, de la vechea Bizanție rezidința măreață a sultanilor, pînă la coloanele lui Ercul, am îmblat toate țările, am trăit cu luxul celor mari și cu lipsa celor mici. Prin un șir de deosebite împrejurări mi-a fost iertat, mie, celui fără titluri, fără avere, fără vreo însemnătate, de a străbate acolo unde mulți puternici ai țării mele au găsit ușile închise... Ei bine, cu cît am călătorit, cu cît am observat națiile străine, cu atît mai mult m-am încredințat că popoarele nu pot ajunge la adevărata civilizație decît prin cultivarea și dezvoltarea facultăților naționale și sporirea buneistări materiale; că toate acele instituții, menite spre a da claselor de jos un trai mai bun, un confort mai mare, spre a le înlesni îndestularea trebuințelor, sînt totodată însușite de a izgoni și ignoranța și de a îmbunătăți soarta morală a oamenilor, și prin urmare a le pregăti o adevărată civilizație. Pururea, dar, am avut rîvna de a studia de aproape toate acele instituții formate de Europa, spre a da claselor de jos folosurile, de care pînă acum se foloseau numai clasele înstărite"[1].

Starea de înapoiere a țărănimii moldovene din aceste două decenii și exploatare a ei sînt prezentate realist de G. Sion în *Suvenire contemporane*[2]. Iată în cîteva fraze o imagine a comportării clasei dominante față de țărănime și robi:

„În timpul domniei lui Sturdza [...] era o lume întreagă — majoritatea boierimei care credea că acesta este regimul (lui Mihail Sturdza) potrivit pentru această țară barbară; că boierul trebuie să domnească peste tot, că țăranul singur trebuie să fie supus totdeauna la impozite, la beilicuri și la clacă — că țiganul trebuie să trăiască sub biciul boierului — că, fără a fi boier de viță mare, să nu poată fi nimeni ministru, judecător de curte, prefect, sau director de minister, că numai funcțiunile de tot subalterne să se poată da la boieri mici sau la oameni care se ridică din straturile inferioare. Cît despre ideea de naționalitate, aceasta era o utopie de minți stricate, condamnate ca și o alienațiune".

Un roman în fascicule, scris de Victor Eftimiu[3], cuprinde descrieri ale vieții sociale din Moldova dinainte de 1848, starea țiganilor robi, a boierilor moldoveni, precum și a Iașilor de atunci.

[1] M. Kogălniceanu, *Scrieri alese*, Ed. tineretului, București, 1956, p. 69—70.

[2] Ed. Minerva, București, f.a., p. 39 și 229.

[3] *Pe urmele zimbrului*, colecția *Povestiri științifico-fantastice*, nr. 37—42, București, 1957.

Iașul fiind capitala Moldovei în acea vreme, important centru cultural, unde au trăit mulți dintre scriitorii noștri clasici, amintim larga descriere a orașului de la 1840 făcută de Alecu Russo[1]. Amintim apoi descrierea lui V. Alecsandri[2], sub forma unei scrisori către Mihail Kogălniceanu.

Tînăra generație de cărturari moldoveni de la 1840 a fost în același timp o generație de oameni politici. Ei au susținut în operele lor istorice, literare și publicistice ideea eliberării sociale a poporului. În lupta lor pentru progres s-au lovit de vederile retrograde ale boierilor. Conflictul dintre boierii reacționari și tineretul avansat este înfățișat de Al. Russo astfel:

„Regulamentele nouă care stăpînea(u) Moldova, atingerea cu armatele rusești, care au brăzdat Principatele, vizitele cîtorva călători, roiul acela de tineri care au petrecut în orașele europene în mijlocul unor vieți și al unor obiceiuri diametral opuse obiceiurilor și vieții liniștite și așezate din partea lor, au schimbat fața Iașilor, introducînd alte vederi, alte idei și un alt fel de a privi lucrurile. Ca în orice țară pe cale de regenerare, sînt la noi două principii care stau în luptă, o luptă înăbușită, însă uriașă și necontenită, între bătrîn și tînăr, între obiceiul căzut și veșted și inovația cutezătoare, plină de putere și de viață, o luptă pe moarte între vechi și nou, în care biruința greu cîștigată va fi a celui din urmă.

După părerea mea, aici e un vrednic subiect de cugetare pentru observatorul filozof, de-o parte geniul unui secol care nu se sprijină decît pe amintirea trecutului; și de alta, geniul unui secol al vremii nouă, puternic și nervos — deși e înfășurat în scutecele copilăriei și a imitației necugetate. În punctul acesta am ajuns noi astăzi. Las pe altul mai dibaci decît mine să aleagă nuanțele și să deducă urmările necesare și firești“[3].

O importanță deosebită în dezvoltarea literaturii noastre, în orientarea ei pe făgașul inspirației din trecutul poporului o are apariția la Iași, în 1840, a revistei *Dacia literară*. Revista a militat pentru idei înaintate și pentru unire nu numai prin titlul ei, ci și prin articolele și operele publicate. Mihail Kogălniceanu, redactorul responsabil al publicației, arată în *Introducție* țelurile revistei: „romînii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți“.

În descrierea Iașului din 1840 înfățișată de V. Alecsandri, relevăm faptul că scriitorul remarcă înnoirile orașului, atît pe plan urbanistic cît și al moravurilor, la care se adaugă viziunea

[1] Alecu Russo, *Scrieri alese*, București, Ed. tineretului, 1959, p. 202.
[2] Publicată întîi în *Calendarul pentru poporul romînesc*, Iași, 1845.
[3] *Iașii și locuitorii lui în 1840*, în *Scrieri alese*, București, E.S.P.L.A., B.P.T., 1956, pp. 328—364.

Piață din Iași în 1840; negustătorie de mărunțișuri.

critică privind „lupta necontenită între ideile vechi și nouă“. El arată că înnoirile capitalei Moldovei nu se evidențiau „cu vreo cîțiva ani mai în urmă. Atunci, ea purta o fizionomie mai mult orientală, însă, de cînd spiritele au început a se dezveli la razele civilizației, o mare prefacere s-au ivit în toate, o schimbare răpide s-au săvîrșit atît în gusturile cît și în obiceiurile acelei mici părți a societății romînești, de care am pomenit. Hainele lungi și largi au dat rînd straielor mai strîmte a Europei; șlicul s-a închinat dinaintea pălăriei; ciubotele roșii și galbine au dat pasul încălțămintelor de vax; divanurile late s-au cioplit în forme de canapele elegante“. Și casele „au început a ieși în fața ulițelor, părăsind fundul ogrăzilor, unde se ascundea mai înainte, a se grămădi cu otrățe (garduri) de lemn sau fer“[1].

Alecsandri descrie sugestiv și constrastul dintre luxul boieresc și sărăcia maselor:

„Iașul este un teatru curios, decorat cu palaturi și bordeie lipite împreună; actorii lui sînt luxul și sărăcia; iar comedia ce se gioacă în toată

[1] V. Alecsandri, *Iașii în 1844*, în *Culegere de proză*, București, E.S.P.L.A., 1951, pp. 95—107.

ziua pe scena lui poartă deosebite titluri, precum: Cine-i mare, îi și tare; cine-i mic, tot nimic. Șlicul și pălăria, sau idei vechi și idei nouă"[1].

Ideile revoluționare, existente pe întregul teritoriu al patriei noastre în gazetele și revistele scoase de cei mai înaintați scriitori, își găsesc în 1845, prin pana unui poet de la Iași, expresia potrivită:

„Strig dintru adîncul inimei ca zimbrul săgetat de fierul vînătorului, ca șerbul sub biciul domnului său, ca dreptul sub sabia impilatorului, ca poporul obosit de despotism și tiranie, ca martirii pe roata casnelor"[2].

3. TRANSILVANIA

In prima jumătate a secolului al XI-lea, Transilvania continuă să facă parte din Imperiul habsburgic. Mișcarea culturală progresistă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, continuată la începutul secolului al XIX-lea, care poartă numele de *Școala ardeleană*, este o expresie a luptelor duse de cărturarii ardeleni pentru drepturile sociale și politice ale maselor exploatate.

Reprezentanții Școlii ardelene au reluat, în condițiile specifice din Transilvania, părerile cronicarilor moldoveni și munteni cu privire la originea poporului și la unitatea lui, aducînd noi argumente de ordin istoric și filologic în susținerea drepturilor poporului la unitate națională.

In intenția lor de a combate părerile istoricilor aserviți claselor stăpînitoare, care contestau drepturile românilor în Transilvania — poporul român fiind considerat tolerat —, reprezentanții Școlii ardelene au ajuns la unele exagerări și chiar denaturări ale adevărului științific, susținînd originea pur romană a poporului și originea pur latină a limbii române. *Școala ardeleană* a avut ca reprezentanți de seamă pe Samuil Micu (1745—1806), Gheorghe Șincai (1754—1816), Petru Maior (1760—1821) și Ion Budai-Deleanu. Ei au scris opere istorice și filologice, au activat pe tărîm cultural, sprijinind învățămîntul, au criticat orînduirea feudală, luînd atitudine împotriva abuzurilor nobilimii feudale și ale clerului.

Dintre operele cărturarilor ardeleni luminați, amintim epopeea *Țiganiada*[3] de I. Budai-Deleanu. Deși acțiunea se petrece în secolul al XV-lea, în vremea lui Vlad Țepeș, I. Budai-Deleanu se referă la societatea contemporană scriitorului. Este o critică indirectă la adresa orînduirii feudale. Autorul însuși spune acest lucru în *Epistolie închinătoare către Mitru Perea* (Petru Maior):

„Insă tu bagă samă bine, căci toată povestea mi să pare că-i numa o alegorie în multe locuri, unde prin țigani să înțăleg ș-alții, carii tocma așa au făcut și fac, ca și țiganii oarecînd. Cel înțălept va înțălege!"[1].

In cîntul al X-lea, scriitorul pune în discuția sfatului țiganilor formele de stat (monarhia sau republica), dovedind prin aceasta preocupările sale pentru problemele contemporane.

Slobozan, unul dintre principalii eroi ai epopeii, partizan al republicii, îl combate pe Baroreu, care susține că monarhia este forma de conducere cea mai potrivită pentru statul lor țigănesc. Argumentele lui Slobozan sînt mai puternice.

Reproducem cîteva strofe din cîntul al X-lea:

„In republică omul se rădică
La vrednicia sa cea deplină,
Fie de viță mare sau mică,
Aibă avuție multă sau puțină,
Totuși asemene drepturi are
Cu cela care este mai mare.

Lui e patria ca dulce mamă,
Iar el patrii ca ș-un băiat;
Și nu în zădar fiul ei să cheamă,
Căci îi dă hrană, viață, stat;
Om slobod îl face și viteaz,
Ba-l mîngîie în vreme de năcaz.

De ar fi monarhia cît de bună,
Cu vreme se mută în despoție,
Care apoi pe tirani încunună;
Acești duc pe norod la șerbie,
Apasă în țărînă ș-ovilesc
De-a pururea neamul omenesc.

In republică-s toți cetățenii
Frați și fii a unii maice bune,
Ei sînt a țării deobște moștenii.
Legea pre toți asemene-i pune;
Și de are carevaș osăbire
E sîngur cel cu îmbunătățire"[2].

---

[1] V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 98.

[2] *Suspinele unei matroane. Scoase din pungilariul* (carnetul) *unui june eremit*, Iași, 1845. Scriere atribuită lui Alecu Russo și tipărită în *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, Brașov, 1847, nr. 31 și 32 (august).

[3] Prima versiune a *Țiganiadei* datează din 1792—1800, iar versiunea a II-a din 1800—1812. A fost publicată pentru întîia oară în 1875—1877, în revista ieșeană *Buciumul român*.

[1] I. Budai-Deleanu, *Țiganiada*, E.S.P.L.A., 1953, p. 68.

[2] *Idem*, p. 360.

O activitate culturală susținută desfășoară în Transilvania George Barițiu înainte și după revoluția din 1848. Prin ziarele și revistele [1] pe care le-a înființat și le-a condus, prin articolele sale publicistice și literare, G. Barițiu a răspîndit în mase idei progresiste, a popularizat pe scriitorii din Țara Romînească și din Moldova (I. Eliade-Rădulescu, V. Alecsandri, D. Bolintineanu, N. Bălcescu, Gr. Alexandrescu, C. Negruzzi și M. Kogălniceanu) și a contribuit la dezvoltarea culturii naționale.

Este printre primii scriitori care arată valoarea folclorului și propune culegerea lui. G. Barițiu adresează, în numărul din 28 decembrie 1838 al *Foii pentru minte, inimă și literatură*, primele îndemnuri pentru strîngerea și tipărirea folclorului romînesc. În numărul din 20 ianuarie 1839 publică o poezie populară însoțită de o notă:

„Dorul inimii noastre, mai de multe ori descoperit este, că doar pe încetul să vor scula bărbați, care nu își vor pregeta a culege odată cîntecele Osianilor și a barzilor romînești, originale, neschimbate, neatinse, cum se află în gura poporului, în munți, în văi, la șesuri și oriunde" [2].

*
* *

Preocuparea pentru folclor este o caracteristică a literaturii de la 1848. Scriitorii din Țara Romînească, Moldova și Transilvania acordă o mare importanță valorii artistice și documentare a folclorului.

După îndemnurile lui G. Barițiu din *Foaia pentru minte, inimă și literatură* (1838) cu privire la culegerea și publicarea folclorului, urmează recomandarea lui M. Kogălniceanu din *Introducția* la *Dacia literară*, făcută scriitorilor de a se inspira în operele lor din istoria poporului, din obiceiurile și din tradițiile lui. Tot în *Dacia literară* publică C. Negruzzi studiul *Scene pitorești din obiceiurile Moldaviei; Cîntece populare a Moldaviei*, în care observă că „poezia populară reflectă istețimea, naivitatea și duhul satiric al poporului romîn".

[1] În 1838, cu ajutorul tipografului german Ion Gött din Brașov, Barițiu, înființează gazetele romînești: *Foaie literară* (1 ianuarie), transformată apoi în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* (2 iulie) și *Gazeta de Transilvania* (12 martie), asigurîndu-le o apariție mai îndelungată.

[2] George Barițiu, *Articole literare*, E.S.P.L.A. (Mica bibliotecă critică), 1959, p. 44—45.

În Țara Romînească, N. Bălcescu afirmă, în *Cuvînt preliminariu despre izvoarele istoriei rominilor*, că „poeziile populare sînt un mare izvor istoric". Culegerea lui V. Alecsandri din 1852 reprezintă strădania scriitorilor romîni din acea epocă de a face cunoscute maselor largi poeziile populare (doine, balade, cîntece) create de-a lungul veacurilor.

Trezirea interesului pentru folclor, publicarea cronicilor moldovene și muntene, studiul istoriei bazat pe cercetarea instituțiilor sociale au contribuit la pregătirea ideologică și politică a revoluției burghezo-democratice din 1848.

M. Kogălniceanu și N. Bălcescu tipăresc pentru prima dată cronicile moldovene și muntene.

Încă din 1841 M. Kogălniceanu publică la Iași, în *Arhiva românească*, documente de mare însemnătate pentru istoria poporului. În 1843 rostește *Cuvîntul introductiv la cursul de istorie națională*, unde-și formulează concepția lui înaintată asupra istoriei:

„Pînă acum toți acei ce s-au îndeletnicit cu istoria națională n-au avut în privire decît biografia domnilor, nepomenind nimică de popor, izvorul a tuturor mișcărilor și isprăvilor, și fără care stăpînitorii n-ar fi nimică. Mă voi sili să mă feresc de această greșeală de căpetenie; ci, pe lîngă istoria politică a țărilor, atît cît voi fi agiutat de documenturile și tradițiile vechi voi căuta a vă da și o idee lămurită asupra stării sociale și morale, asupra obiceiurilor, prejudețelor, culturei, negoțului și literaturii vechilor romîni" [1].

Între anii 1845 și 1852, cronicile moldovene scrise de Gr. Ureche, M. Costin și I. Neculce văd lumina tiparului în *Letopisețele țării Moldovei*. M. Kogălniceanu pune astfel la îndemîna istoricilor și literaților importante izvoare pentru cunoașterea trecutului.

N. Bălcescu scoate împreună cu August Treboniu-Laurian în 1845—1847 *Magazin istoric pentru Dacia*, în care publică cronicile Țării Romînești.

Concepția lui Bălcescu că istoria nu studiază „biografia stăpînitorilor", ci „instituțiile sociale, ideile, sentimentele, obiceiurile, comerțul și cultura vremilor trecute", exprimată în lucrările sale, a contribuit din plin la trezirea conștiinței naționale a poporului romîn și la ridicarea lui la luptă împotriva asupritorilor.

[1] Mihai Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 94.

Capitolul al V-lea

ANUL REVOLUȚIONAR 1848 ÎN MOLDOVA, ȚARA ROMINEASCĂ ȘI TRANSILVANIA

„Revoluția romînă de la 1848 n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără trecut și viitor, fără altă cauză decît voința întîmplătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană. Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției romîne. Cauza ei se pierde în zilele veacurilor. Uneltitorii ei sînt 18 veacuri de trude, suferințe și lucrare a popolului romîn asupra lui însuși“ [1].

Mișcarea revoluționară din Moldova, revoluțiile burghezo-democratice din Țara Romînească și Transilvania din 1848 au avut un profund caracter antifeudal. Totodată, la lupta de eliberare socială a țăranilor de sub jugul iobăgiei se adaugă și lupta pentru înlăturarea despotismului otoman și habsburgic.

Revoluția din 1848 a fost determinată de adînci cauze interne, izvorîte din antagonismul flagrant dintre dezvoltarea forțelor de producție și rămînerea cu mult în urmă a relațiilor feudale perimate. Fără îndoială că factorii externi — revoluția declanșată într-o serie de țări europene, după cum just remarcă și Bălcescu — au constituit numai prilejul și nu cauza izbucnirii revoluției din țările romîne, după cum susțineau în mod greșit istoriografii burghezi.

Dezvoltarea relațiilor capitaliste în economia țărilor romînești a întărit burghezia în formare. Cu toate acestea, vechile relații feudale constituiau o frînă puternică în calea dezvoltării ei nestingherite. De aceea burghezia se va pune în fruntea luptei de abolire a vechilor relații, cu scopul de a lua puterea politică din mîinile boierimii.

Populația orășenească (meseriașii, negustorimea și muncitorimea din manufacturi) era și ea direct interesată în înlăturarea vechilor relații de producție, în obținerea de libertăți burghezo-democratice. În ceea ce privește revendicările maselor țărănești iobage, ele sperau în înlăturarea servituților feudale și în împroprietărirea cu pămîntul pe care-l munceau de veacuri.

Acestor factori interesați în înlăturarea orînduirii feudale li se adaugă și năzuința spre cîștigarea independenței de stat, interes pornit nu numai din partea maselor țărănești care suportau greutatea jugului otoman și habsburgic, ci și din partea burgheziei și a unei părți a boierimii interesate în noile relații capitaliste.

Ca factori externi trebuie luați în considerație influența revoluțiilor din Franța (1789, 1830, 1848), mișcarea decembriștilor din Rusia (1825) și succesivele revoluții din Spania, Italia, Austria, Ungaria, Polonia, statele germane, care contribuie la întreținerea spiritului revoluționar în țările romîne.

Fruntașii mișcării revoluționare din Moldova, ai revoluțiilor burghezo-democrate din Țara Romînească și Transilvania au avut legături directe (studii în străinătate) sau indirecte (culturale) cu revoluționarii din alte țări.

„Începînd din 1789 — *spunea Engels* —, hotarele revoluției înaintează neîncetat. Ultimele ei avantposturi au fost Varșovia, Debrețin și București“ [1].

Mișcări revoluționare premergătoare se cunosc în țările romîne și înainte de revoluția din 1848. Astfel, în Moldova a avut loc în 1839 acțiunea revoluționară condusă de Leonte Radu și Nicolae Ene, la care au participat elemente cu vederi progresiste. În Țara Romînească a avut loc în 1840 acțiunea revoluționară democratică a lui Mitică Filipescu, la care au participat Nicolae Bălcescu, precum și luptătorul revoluționar-democrat Eftimie Murgu din Banat. În Transilvania, răscoala moților din 1844, condusă de Ecaterina Varga, a marcat o nouă verigă în lanțul secular al răscoalelor țărănești din aceste părți.

Revoluția burghezo-democratică, care a avut loc în 1848 în țările romîne, a fost pregătită din punct de vedere ideologic de o întreagă generație de intelectuali progresiști.

[1] N. Bălcescu, *Mersul revoluției în istoria romînilor*, studiu publicat în *Romînia viitoare*, Paris, 1850. Vezi și N. Bălcescu, *Scrieri alese*, E.S.P.L.A., B.P.T., București, 1955, p. 130.

[1] K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 9, Editura politică, 1959, p. 35.

Scriitorii militanți din Țara Romînească și din Moldova s-au întîlnit deseori. Unul dintre locurile preferate de întîlnire a fost Mînjina, moșia lui Costache Negri. Vasile Alecsandri precizează în amintirile sale că, la 21 mai 1846, Bălcescu a discutat cu viitorii conducători ai revoluției problema țărănimii iobage.

Pentru pregătirea ideologică a revoluției s-au înființat mai multe societăți culturale și politice.

Prima societate de acest fel a fost *Societatea literară*, ale cărei baze fuseseră puse la Brașov de către o seamă de intelectuali munteni, ca frații Cîmpineanu, frații Băleanu și N. Văcărescu. În 1827, din *Societatea literară* făceau parte, printre alții Dinicu Golescu, autorul *Însemnărilor de călătorie*, Ion Eliade-Rădulescu, autorul *Gramaticii romînești*, Iancu Văcărescu și Constantin Cîmpineanu. Societatea urmărea crearea de școli primare în fiecare sat, înființarea de ziare în limba romînă, încurajarea traducerilor în limba romînă, fondarea unui teatru național.

O altă societate cu caracter revoluționar a fost „F r ă ț i a", înființată în 1843 de N. Bălcescu și I. Ghica, care avea ca deviză „dreptate, frăție", printre membrii ei figurînd Cezar Bolliac, D. Bolintineanu, Al. Golescu, I. Voinescu II, Marin Serghiescu ș.a.

„Asociația patriotică", în frunte cu V. Mălinescu, T. Rîșcanu, Gr. Cuza, N. Canta, Tacliș, Ion Poni, Iacob Fătu și alții, va încerca pregătirea secretă a revoluției.

Presa și teatrul au adus o importantă contribuție la pregătirea ideologică a revoluției din 1848. Primele ziare în limba romînă au fost *Curierul romînesc* (scos de I. Eliade-Rădulescu), *Albina romînească* (scoasă de Gh. Asachi), *Gazeta Transilvaniei* (scoasă de G. Barițiu).

De asemenea, o importantă contribuție a adus revista *Dacia literară*, înființată de M. Kogălniceanu la Iași în 1840.

Scrierile generației de intelectuali progresiști, în frunte cu Nicolae Bălcescu, Cezar Bolliac, Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, frații Golescu, Ion Ghica, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Alecu Russo, poartă, mai cu seamă pentru această epocă, o puternică amprentă social-politică.

Evocînd trecutul istoric al patriei, N. Bălcescu a urmărit să critice prezentul becisnic, să ridice poporul la lupta împotriva exploatatorilor și să trezească încrederea acestuia în forțele sale creatoare.

Prin pana scriitorilor generației de la 1848, poezia devine un instrument de luptă pentru dreptatea socială.

Încă în prefața poeziilor sale din 1847, Bolintineanu mărturisește că misiunea sa politică era determinată de cerințele societății romînești din acea vreme și este nemulțumit că această misiune depășea puterile sale. El adaugă chiar că poeziile pe care le publica atunci erau „puțin solide", cu atît mai mult cu cît ele ar „fi privite ca niște opere de care avem trebuință într-acest timp, cînd naționalitatea romînă se deșteaptă ca o aurore după o lungă noapte". Și Cezar Bolliac își expune concepția sa asupra poeziei. Poezia trebuie să primenească mentalitățile, să reformeze întreaga societate, s-o așeze pe baze noi [1].

De altfel, accentele social-revoluționare ale lui Bolliac, prezente în opera sa literară din epoca 1848, ating o culme pe care, în afară de Bălcescu, nu a realizat-o nici un alt scriitor în vremea aceea.

Pe de altă parte, manifestarea criticii sociale și politice ajunge în teatru, prin V. Alecsandri, la posibilitatea de a zugrăvi societatea contemporană scriitorului. După propria sa mărturisire, teatrul trebuie să fie „un organ spre biciuirea năravurilor rele și ridicolelor societăți".

Culegerea poeziilor populare a avut o mare însemnătate pentru afirmarea geniului creator al poporului. Încă în *Iorgu de la Sadagura*, de pildă, țăranii, jucînd la horă, își exprimau revolta în versuri:

„Sînt sătul de biruri grele
Și de plug și de lopată,
De ciocoi, de zapciele
Și de sapă lată" [2].

În literatura perioadei de la 1848 se remarcă de asemenea primele satire legate de problemele politice ale zilei. Fabula cunoaște o mare dezvoltare în această perioadă prin Al. Donici și Gr. Alexandrescu. Apar în literatură, în special în poezie și teatru, puternice elemente de critică socială. Romanul este și el în faza prunciei, fiind reprezentat de încercarea lui M. Kogălniceanu de a crea un roman al moravurilor sociale. După 1848 apar romane ce vor continua elementele de critică socială întîlnite la mulți din scriitorii anului 1848.

Momente ale pregătirii revoluției din 1848 și ale desfășurării ei, luate în totalitate pentru cele trei provincii romînești, s-au

[1] Vezi P e t r u V i n t i l ă, *Cezar Bolliac, premergătorul*, în *Contemporanul*, 1948, nr. 89, iunie 11, p. 4.

[2] G. C. N i c o l e s c u, *Vasile Alecsandri și ideile de la 1848*, în *Viața romînească*, I (1948), nr. 2 (iulie), p. 209.

reflectat din plin în paginile literare ale acestor ani. Multe dintre aceste pagini au însă un caracter de generalizare, înfățișînd aspecte care depășeau oglindirea stărilor locale. Drept ilustrare menționăm doar poezia lui V. Alecsandri *Deșteptarea Romîniei — 1848*, care este în fond un fel de apel-manifest revoluționar:

„Voi ce stați în adormire, voi ce stați în nemișcare,
N-auziți prin somnul vostru acel glas triumfător
Ce se-nalță pîn' la ceruri din a lumei deșteptare,
Ca o lungă salutare
Către-un falnic viitor?"

Izbucnirea revoluției și în alte țări europene constituie pentru poet un prilej binevenit „să trezească" națiunea romînă la lupta împotriva tiraniei, pentru libertate:

„Iată! Lumea se deșteaptă din adînca-i letargie.
Ea pășește cu pas mare către-un țel de mult dorit.
Ah! treziți-vă cu dînsa, frații mei de Romînie!
Sculați toți cu bărbăție
Ziua vieții a sosit!...
Fericit acel ce calcă tirania sub picioare
Care vede-n a lui țară libertatea re-nviind" [1].

Cît privește literatura evocatoare a revoluției din 1848, înainte de a o trece în revistă pentru fiecare provincie în parte, indicăm cîteva exemple care prezintă un aspect general precumpănitor.

În primul rînd, avem în vedere trilogia *Un om între oameni* [2]. Camil Petrescu, pe baza unei documentări amănunțite asupra evenimentelor din Țara Romînească, a arătat rolul maselor în revoluție și al conducătorului ei, Nicolae Bălcescu, figura cea mai reprezentativă a epocii. Autorul trilogiei a reușit, printr-o largă viziune literară asupra desfășurării revoluției din 1848 din Țara Romînească, să oglindească în același timp și aspecte ale revoluției din Transilvania și să creeze o uriașă frescă artistică, în centrul căreia stă revoluționarul democrat Nicolae Bălcescu. Și alți scriitori ai literaturii noastre noi, scrisă după 23 August 1944, au evocat aceste evenimente.

[1] V. Alecsandri, *Poezii*, I, București, E.S.P.L.A., B.P.T., 1957, pp. 197—199.
[2] *Un om între oameni*. Ed. tineretului, vol. I-III, 1953—1957.

Astfel, la împlinirea a 100 de ani de la revoluția din 1848, Radu Boureanu scrie *Marea umbră*, în care, după ce evocă aspecte din perioada prerevoluționară, punctează momentul revoluției privind participarea largă a poporului (țărănimea):

„Și inimile împietrite sub cojoace;
Pe culmi au prins flăcări să joace
Și au pornit să crească între sate
Păduri de coase clătinate-n palmele crăpate
Și svonul s-a dus în iureș și sfoară
Și murmurul greu a crescut peste țară";

pentru ca să ajungă la comemorarea din 1948:

„De-atunci e un veac
Umbrele celor care gemeau prin păduri
Urcîndu-și pe umeri veacuri de juguri
Lîngă vite, pre ogoare, la pluguri.
Pe brazda boierilor ținînd pleoapele arse,
Cei din ripele galbene
Văd rosturile noui, dreptățile întoarse" [1].

În poemul său *Bălcescu*, Eugen Jebeleanu evocă figura marelui revoluționar democrat de la 1848, lupta lui pentru înfăptuirea idealurilor sociale și naționale ale maselor. Prologul poemului fixează cadrul desfășurării evenimentelor. În prolog, poetul Jebeleanu mărturisește că:

„Un veac trecut de-atunci, pădure,
În libertate azi te scalzi,
Tu ce văzut-ai veacuri sure,
Vorbește-mi despre ochii-i calzi!

Tu, care-i știi vocea fierbinte,
Pădure veche și măreață,
De lupta lui adu-ne-aminte,
Vorbește-mi de măreața-i viață!

O, dă-mi, pădure, doar o creangă
Din zestrea ta de veacuri ruptă,
În stînci să scrie, ca o spangă,
De-a lui Bălcescu mare luptă!" [2].

[1] *Viața românească*, I (1948), nr. 2 (iulie), pp. 24—26.
[2] Eugen Jebeleanu, *Poezii și poeme*, E.S.P.L.A., B.P.T., 1961, p. 172—173.

I. MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ DIN MOLDOVA

În *Moldova* a avut loc, în 1848, o mișcare revoluționară. Dar, deși cu o situație social-economică aproape identică cu aceea din Țara Romînească, deși elementele de pregătire ideologică nu au diferit cu mult de cele din Țara Romînească, totuși mișcarea revoluționară din Moldova nu s-a transformat în revoluție, așa cum s-a petrecut în Țara Romînească și în Transilvania. În Moldova nu erau forțe ale burgheziei atît de bine consolidate, programul era moderat, mergînd mai mult pe calea reformelor, iar conducătorii mișcării revoluționare n-au antrenat masele largi, fapt care a determinat eșuarea ei.

Elementele interesate într-o schimbare radicală a societății feudale pe cale revoluționară — țărănimea, muncitorimea manufacturieră, meseriașii, micii negustori și o parte a intelectualității progresiste — nu au participat la primul act revoluționar, acela din martie 1848, care a păstrat, de fapt, amprenta categorică a protestului legal manifestat împotriva abuzurilor domniei lui Mihail Sturdza. Unele elemente progresiste din rîndurile intelectualilor, care pregătiseră în parte pe plan ideologic mișcarea revoluționară, nu se aflau în țară în timpul evenimentelor din martie [1]. Mișcarea protestatară de la Hotelul Petersburg din Iași a fost un act precipitat, în scopul de a obține reformele dorite de o parte a burgheziei moderate și de o parte a boierimii îmburghezite. Mișcarea n-a antrenat masele populare. Așa se explică și neparticiparea lui Mihail Kogălniceanu, care a așteptat un moment prielnic, o eventuală izbucnire a revoluției, concomitent în Moldova și în Țara Romînească.

Izbucnirea anterioară a revoluției de la Paris, proclamarea republicii franceze la 25 februarie 1848 au dus la această cale a protestului legal.

Veștile din Franța pătrundeau destul de repede prin mijlocirea gazetelor franțuzești.

„În lipsă de foi romînești — ne spune G. Sion —, care nu puteau fi tolerate sub regimul absolutist al lui Mihai Sturza, gazetele franceze, care veneau în plicuri prin poșta austriacă, se traduceau și, prin mii de copii răspîndite, se făcea propaganda ideilor și faptelor revoluționare din Franța" [2].

[1] Printre aceștia amintim pe V. Mălinescu, M. Ionescu, L. Lecca, N. Chinezu, Costache Negri. Alții — T. Rîșcanu, V. Mălinescu, Gr. Cozadini și M. Chinezu — revin în țară după evenimentele din martie.

[2] G. Sion, *Din anul 1848* (fragmente), în *Proză*, București, E.S.P.L.A., B.P.T., 1956, p. 211.

Mihail Sturdza, alarmat de veștile din Franța, cunoscînd legăturile tinerilor progresiști cu revoluționarii din afară și aprinderea spiritelor din țară, încearcă calea unui compromis, posibil în măsura în care revendicările partidei revoluționare nu depășeau cu mult stipulațiile Regulamentului Organic, nu prevedeau schimbări structurale.

Doritorii de reforme începuseră organizarea unor adunări populare (după modelul „banchetelor" din Franța) și pregăteau o mare adunare la Hotelul Petersburg din Iași, la care să fie convocați reprezentanți ai tuturor stărilor din țară, indiferent de naționalitate.

În ziua de 27 martie (8 aprilie), această adunare are loc netulburată. Se aflau acolo peste 1 000 de persoane. După ce luară cuvîntul o seamă de fruntași, se alcătui o comisie de 16 care redactă o petiție către domn, care a și fost semnată de marea majoritate a celor prezenți. Petiția avea un conținut moderat [1].

Mihail Sturdza aprobă doar în parte reformele solicitate, apoi se adăposti în mijlocul armatei, pregătind represiunea. Capii mișcării, la rîndul lor, se baricadară în casa lui Mavrocordat, care fu asediată. Mișcarea revoluționară din martie 1848 din Moldova a fost mai mult *o intenție de revoluție*. De altfel, caracterul său moderat în manifestare — ne pare departe de intensitatea acțiunii pregătitoare, de spiritul revoluționar manifestat prin scris de către scriitorii militanți strîns legați de cei din Țara Romînească și din Transilvania. Și cu atît mai mult este departe de *virtualul apel* făcut de Al. Russo în *Cîntarea Romîniei*, apel care ne pare a fi expresia, mărturisită de scriitor, a unei situații de fapt:

„Deșteaptă-te pămînt romîn! Biruiește-ți durerea [...]. E vremea să ieși din amorțire, seminție a domnitorilor lumei! Aștepți oare, spre a învia, ca strămoșii să se scoale din morminte?... Într-adevăr ei s-au sculat și tu

[1] Printre altele, petițiunea prevedea „sfînta păzire a regulamentului, în tot cuprinsul său și fără nici o răstălmăcire", sau siguranța personală și desființarea surghiunului, desființarea gărzii de arnăuți și înființarea unei gărzi naționale în toate orașele, compusă din romîni și străini proprietari, desființarea corvezilor abuzive și ușurarea vieții clăcașilor, responsabilitatea ministerială, îmbunătățirea portului Galați, înființarea unei bănci de scont și a unei bănci naționale, salarii mai bune pentru funcționarii publici, publicitatea dezbaterilor tribunalelor și adunării, desființarea cenzurii pentru problemele politicii interne, dizolvarea adunării și convocarea alteia, aleasă legal etc.

nu i-ai văzut... ei au grăit și tu nu i-ai auzit !... Cinge-ți coapsa ta, caută și ascultă... ziua dreptății se apropie... toate popoarele s-au mișcat... căci fortuna mîntuirii a început... Vezi ! cu cît mai mult pleci capul, cu atît cei nelegiuiți își bat gioc de tine și sug sîngele tău..." [1].

O precizare literaturizată asupra cauzelor eșecului mișcării revoluționare din Moldova o face Radu Rosetti în *Amintirile* sale. Conținutul realist-critic al acestei caracterizări este mult apropiat de adevărul istoric :

„Dacă nu se poate tăgădui generozitatea, iubirea curată de neam și de țară de care erau călăuziți autorii neizbutitei răscoale de la 1848 din Iași, nu se pot găsi de loc cuvinte de laudă la feliu în ceea ce privește simțul lor practic. Nu au înțăles că o mișcare ca aceia care o pregăteau, mișcare avînd drept scop și îndreptarea ocîrmuirii lăuntrice și satisfacerea aspirațiunilor naționale, nu poate fi însă dusă la izbîndă de către un pumn de privilegiați, ci trebuie să fie opera întregii obștii. Și un întreg popor nu se mișcă pentru aspirațiuni de acest feliu cîtă vreme el zace în robie de fapt și a fost deposedat de scurt timp de pămîntul ce l-a lucrat în curs de robie, tocmai de minoritatea infimă care acuma îl cheamă la lupta aprigă" [2].

După eșecul încercării de revoluție din Moldova capii care dovediseră intenții reformatoare sînt arestați. Odiseea lor este amplu zugrăvită de Radu Rosetti și de G. Sion în lucrările lor. Cea mai mare parte dintre conducătorii mișcării revoluționare, povestește G. Sion ca martor al evenimentelor,

„fură bătuți și schingiuiți în închisorile unde-i puseseră. Iar treisprezece inși fură legați cot la cot cu frînghii, puși în căruțe... și expediați cu o escortă de soldați spre Galați, unde trebuiau să fie dați peste Dunăre în seama autorităților turcești" [3].

Prin coruperea probabilă a paznicilor (se pare îmbătați cu sticlele de vin procurate la Galați de unii dintre arestați prin mijloace povestite pe larg de Rosetti și Sion), o parte dintre revoluționari se refugiază la un consulat (A. Moruzi, Vasile Conta, Lascăr Rosetti, Manolache Costache, Alexandru Cuza și Z. Moldoveanu), de unde, cu pașapoartele acordate, iau drumul Vienei. Ceilalți, predați turcilor, sînt curînd eliberați, ajungînd tot în Austria. Adunîndu-se, V. Alecsandri, Alexandru Cuza,

[1] Al. Russo, *Scrieri alese*, București, E.S.P.L.A., B.P.T., p. 214.
[2] Radu Rosetti, *Amintiri*, p. 141.
[3] G. Sion, *op. cit.*, p. 233—234.

G. Sion și alții, protestează cu vehemență împotriva lui Mihail Sturza. Forțata plecare a lui Alecsandri din Moldova în Transilvania i-a inspirat versurile din *Adio Moldovei*, din care se desprinde nostalgia față de patria părăsită :

„Scumpă țară și frumoasă,
O ! Moldovă, țara mea
Cine pleacă și te lasă
E pătruns de jale grea.
. . . . . .
Eu te las, țară-iubită,
De-al tău cer mă depărtez.
Dar cu inima cernită
Plîng amar, amar oftez !
Trist acum la despărțire,
De fiori mă simt cuprins.
. . . . . .
Și-a mea inimă îți zice :
O Moldovo ce jălesc
Adio ! rămîi ferice,
Ferice să te găsesc" [1].

După cum a fost lipsită de eficacitate mișcarea revoluționară din 1848 din Moldova, tot așa este extrem de slab reprezentată în literatură. Dacă înainte și după 1848, spiritul revoluționar apare puțin în literatura vremii, mișcarea revoluționară propriu-zisă a fost foarte puțin oglindită. Unii fruntași revoluționari moldoveni participă în schimb la revoluția burghezo-democrată din Transilvania.

V. Alecsandri, de pildă, se arată sensibil la constatarea amplorii revoluției din Transilvania, iar versurile sale din *Hora Ardealului* [2] sau *15 mai 1848* [3] reflectă entuziasmul său.

După participarea la adunarea de pe Cîmpia Libertății de la Blaj, de care ne vom ocupa la capitolul privind revoluția burghezo-democrată din Transilvania, fruntașii emigrației moldovene se adună la Brașov în cursul aceleiași luni (mai). Se aflau acolo Vasile și Ion Alecsandri, Alecu Russo, Costache Negri, Th. și Gh. Sion, Gheorghe Cantacuzino. De acord cu ei, V. Alecsandri întocmește o *Protestație în numele Moldovei, a omenirei și a lui Dumnezeu* și alte două documente : *Prințipiile noastre pentru reformarea patriei* și *Proclamația partidului național către romîni*. Primul document (aflat tîrziu și cu puțină circulație în 1848), prin stipularea prevăzută de art. 3, cerea „împroprietărirea locuitorilor săteni fără nici un fel de răscumpărare". Art. 6 se afirmă prin cererea impetuoasă a unirii țărilor romînești într-un stat independent. Și celelalte puncte conțin măsuri radicale, care nu se mai potrivesc cu acțiunea din

[1] V. Alecsandri, *Poezii*, I, 1957, E.S.P.L.A., B.P.T., pp. 172—174.
[2] V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 295.
[3] *Idem*, p. 93. Vezi și G. C. Nicolescu, *op. cit.*, p. 210.

martie din Moldova. Astfel sînt stipulate desființarea boierescului și a privilegiilor, întemeierea instituțiilor pe principiile de libertate, egalitate și frățietate [1].

Refugiații moldoveni se împrăștie, o mare parte trecînd în Bucovina. Dintre ei, Alecu Russo, cu o concepție avansată ca și N. Bălcescu, rămîne în Transilvania, încercînd o apropiere între revoluționarii romîni și unguri. El este arestat însă și cu greu eliberat. În închisoarea de la Cluj, Alecu Russo scrie o seamă de „cugetări", care cuprind protestul său împotriva trădătorilor :

„Falsul patriotism este masca egoismului în timpurile de tulburare. Aceia care speculă libertățile popoarelor, care nu au alt principie decît interesul personal, alt Dumnezeu decît pe sine însuși altă profesie de credință decît noi prin noi și pentru noi, aceia nu cred nici în popor, nici în libertate" [...] „ei pun la dobîndă, se îndeasă la paradă, apucă partea cea mai mare" [...] „ei sînt aristocrați de uliță, de noroi, de patimă, dușmani ai libertății" [...]. „Hulă și blestem asupra celor ce înșeală popoarele" [2].

Al. Russo ajunge și el în Bucovina. Aici elemente înaintate ale mișcării revoluționare din Moldova, în frunte cu Mihail Kogălniceanu, redactează un *Program social-economic* și un proiect de constituție în 120 de articole. În redactarea celor două documente, Kogălniceanu a avut ca principiu de bază pe cele de la Brașov, cea de la Izlaz și programul de la Blaj. Caracterul lor este însă mult mai moderat. De pildă, împroprietărirea urma să se facă cu despăgubire. Ca un element pozitiv trebuie menționat faptul că unirea țărilor romîne era socotită ca o „cheie de boltă fără de care s-ar prăbuși tot edificiul național". Atunci, în vara anului 1848, a luat ființă și un comitet revoluționar, cu un statut care ne este cunoscut. Se pregătea ridicarea maselor țărănești. Oricum însă, cu intervenția acestui comitet sau nu, au loc în Moldova numeroase mișcări țărănești (Gropești, Hangu, Bălțătești etc.).

In Bucovina austriacă se decretează însă starea de asediu. Majoritatea revoluționarilor moldoveni refugiați iau calea spinoasă a pribegiei.

Din străinătate, ei vor continua lupta lor pentru reformarea stărilor din țară, luptă manifestată în multe dintre scrierile lor.

[1] Vezi pentru aceasta : Valerian Popovici, *Dezvoltarea mișcării revoluționare din Moldova*, în *Studii și cercetări științifice*, Iași, 1954, nr. 1—2, p. 451 ; Al. Dima, *Alecu Russo*, București, E.S.P.L.A., 1957, p. 96—97.

[2] Vezi Al. Dima, *op. cit.*, p. 106.

2. REVOLUȚIA BURGHEZO-DEMOCRATĂ DIN ȚARA ROMINEASCĂ

Revoluția burghezo-democrată din 1848 din Țara Romînească are o mai largă desfășurare prin participarea maselor în frunte cu revoluționarul democrat N. Bălcescu. De aceea ea este mai mult reprezentată în literatura epocii și apoi în cea de evocare istorică.

Pregătită prin aceleași mijloace puse în slujba unui ideal comun, prin asociații literare sau societăți secrete, prin literatura laică cu conținut național care se dezvoltă impetuos, revoluția burghezo-democrată din Țara Romînească a zdruncinat mai puternic temeliile feudalismului, rămînînd însă nedesăvîrșită din cauza coalizării unei părți a burgheziei cu boierimea.

Literatura din perioada de pregătire a revoluției și cea postrevoluționară a avut un accentuat caracter militant [1].

Literatura și publicistica din imediata contemporaneitate, ca și mai apoi cea evocativă, de la satiră și fabulă (cultivată de Gr. Alexandrescu) la elegie, de la nuvela istorică la piesa de teatru, era pătrunsă de spiritul nou al vremurilor, de ideea progresului social.

În cunoscuta poezie *Epigonii*, marele poet M. Eminescu compară pe scriitorii militanți ai epocii de la 1848 cu scriitorii epocii poetului, aserviți intereselor burgheziei și moșierimii. Eminescu pune în lumină idealurile pentru care luptaseră acești scriitori. Reproducem un fragment mai mare :

„*Donici*, cuib de-nțelepciune,
Care, cum rar se întîmplă ca să mediteze pune
Urechile ce-s prea lunge ori coarnele de la cerb
Unde-i boul lui cuminte, unde-i vulpea diplomată ?
S-au dus toți, s-au dus cu toate pe o cale ne-nturnată.
S-a dus *Pan*, finul Pepelei, cel isteț ca un proverb.

Eliad [2] zidea din visuri și din basme seculare
Delta biblicelor sînte, profețiilor amare,
Adevăr scăldat în mite, sfinx pătrunsă de-nțeles ;
Munte cu capul de piatră de furtune detunată,
Stă și azi în fața lumii o enigmă n-esplicată
Și vegheaz-o stîncă arsă dintre nouri de eres.

[1] Vezi Paul Cornea, *O epocă luminoasă a literaturii romîne : epoca 1848* în *Studii de literatură romînă modernă*, E.P.L., 1962, București, pp. 103—152.

[2] Eminescu se referă la ciclul de poezii cu caracter religios pe care Eliad și le-a intitulat *Biblicile*, pe de o parte, și la *Echilibrul între antiteze*, pe de altă parte.

Bolliac cinta iobagul ș-a lui lanțuri de aramă;
L-ale țării flamuri negre *Cîrlova* oștirea cheamă
În prezent vrăjește umbre dintr-al secolilor plan,
Și ca *Byron* treaz de vîntul cel sălbatic al durerii
Palid stinge *Alexandrescu* sînta candel-a sperării,
Descifrînd eternitatea din ruina unui an [1].

Pe-un pat alb ca un lințoliu zace lebăda murindă,
Zace palida verginâ cu lungi gene, voce blîndă —
Viața-i fu o primăvară, moartea-o părere de rău;
Iar poetul ei cel tînăr o privea cu îmbătare.
Și din liră curgeau note și din ochi lacrimi amare
Și astfel *Bolintineanu* începu cîntecul său.

Mureșan scutură lanțul cu-a lui voce ruginită,
Rumpe coarde de aramă cu o mînă amorțită.
Cheamă piatra să-nvie ca și miticul poet.
Smulge munților durerea, brazilor destinul spune
Și bogat în sărăcia-i ca un astru el apune,
Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet.

Iar *Negruzzi* șterge colbul de pe cronice bătrîne,
Căci pe mucedele pagini stau domniile romîne,
Scrise de mîna cea veche a-nvățaților mireni;
Moaie pana în culoarea unor vremi de mult trecute
Zugrăvește din nou iarăși pînzele posomorîte,
Ce-arătau faptele crunte unor domni tirani, vicleni.

Și-acel rege-al poeziei, veșnic tînăr și ferice,
Ce din frunze îți doinește, ce cu fluierul îți zice,
Ce cu basmul povestește — veselul *Alecsandri*,
Ce-nșirînd mărgăritare pe a stelei blondă rază,
Acum secolii străbate, o minune luminoasă,
Acum rîde printre lacrimi cînd o cîntă pe *Dridri*.

Sau visînd o umbră dulce cu de-argint aripe albe,
Cu doi ochi ca două basme mistice, adînce, dalbe,
Cu zîmbirea de verginâ, cu glas blînd, duios, încet,
El îi pune pe-a ei frunte mîndru diadem de stele,
O așează-n tron de aur să domnească lumi rebele
Și iubind-o fără margini, scrie *visul de poet*.

[1] Versul *Descifrînd eternitatea din ruina unui an* se referă la poezia lui Gr. Alexandrescu *Anul 1840*, în care poetul întrevede un viitor mai bun, iar cuvîntul *candela* la poezia *Candela*.

Sau visînd cu doina tristă a voinicului de munte,
Visul apelor adînce și a stîncilor cărunte,
Visul selbelor bătrîne de pe umerii de deal,
El deșteaptă-n sînul nostru dorul țării cei străbune,
El revoacă-n dulci icoane a istoriei minune,
Vremea lui Ștefan cel Mare, zimbrul sombru și regal" [1].

Trebuie remarcat faptul că Eminescu se referă atît la scriitori din Țara Romînească (I. Eliade-Rădulescu, Cezar Bolliac, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu), cît și la cei din Moldova (Al. Donici, C. Negruzzi și V. Alecsandri) și din Transilvania (Andrei Mureșanu).

Cu prilejul împlinirii unui veac de la revoluția burghezo-democrată din 1848, scriitorii literaturii noastre noi au evocat figura marelui democrat-revoluționar N. Bălcescu. Scriitorul Camil Petrescu, reconstituind în drama istorică *Bălcescu* [2] momente de mare eroism din istoria poporului nostru, a reluat această temă în trilogia *Un om între oameni* (1953—1957). Camil Petrescu împletește ciclul vieții lui Bălcescu cu desfășurarea stărilor prerevoluționare, cu desfășurarea revoluției, ca și cu evenimentele postrevoluționare sau cu cele legate de revoluțiile din țările vecine. Din aceste lucrări vom cita părți alese, urmărind firul istoric al revoluției.

Tot pe același criteriu de selecționare, care privește împletirea biografiei lui Bălcescu, a acțiunilor sale revoluționare cu imagini evocative din revoluție, socotim poemul *Bălcescu* [3] al lui Eugen Jebeleanu, pe care, de asemenea, îl vom folosi în cadrul evocării succesive a evenimentelor anului 1848 din Țara Romînească.

Dintre contemporanii lui Bălcescu, amintim pe moldoveanul Costache Negri, care, „deși rîul ne desparte printr-al său curs între țări", a scris încă din aprilie 1846 poezia *Pentru Bălcescu*. În primul rînd, versurile lui Costache Negri remarcă activitatea

[1] M. Eminescu, *Poezii*, E.S.P.L.A., 1958, pp. 27—29.

[2] Piesa a fost scrisă în 1948 și jucată apoi pe scenele teatrelor. Numeroasele cronici și recenzii ale piesei au arătat importanța ei. Vezi, printre altele, *Petre Comarnescu, Nicolae Bălcescu de Camil Petrescu*, în *Contemporanul*, 1948, nr. 108, p. 11; *Dan Petrașincu, N. Bălcescu de Camil Petrescu* în *Contemporanul 1949*, nr. 133, p. 8.

[3] București, E.S.P.L.A., 1952. Vezi și cîteva din recenzii sau cronici: I. Vitner, *Bălcescu, poem de Eugen Jebeleanu*, în *Rominia liberă*, 1952, nr. 2663 (28 decembrie), p. 2; Mihu Dragomir, *Eugen Jebeleanu, Bălcescu* în *Contemporanul*, VIII, (1953), nr. 34 (august), p. 4.

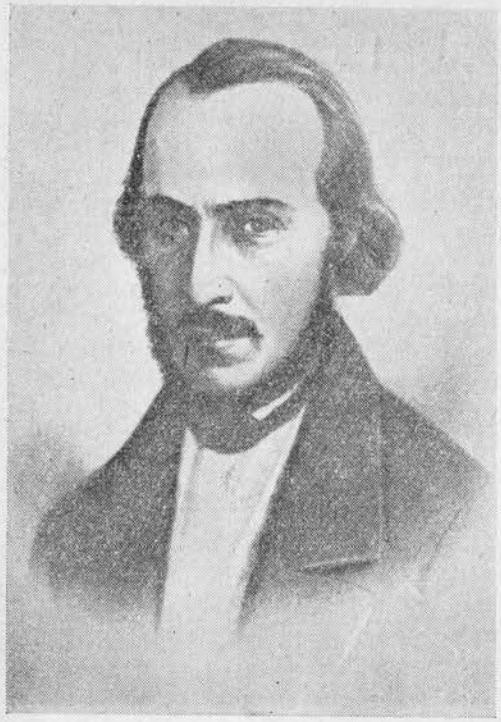

Nicolae Bălcescu (1819—1852).

prerevoluționară a lui Bălcescu, aplecat la descifrarea trecutului nostru:

„Ce rîvnă spre Maica Țară,
inima ta mult pătrunsă.
Tu ce faci a se renaște
niște vechi izvoare-ascunse,
A strămoșilor izbînde te-ai
muncit a da-n lumină
Ș-a lor verde bărbăție de
de fapte voinice plină" [1].

Pentru perioada dinaintea lui 1848, o seamă de elemente biografice asupra lui Bălcescu, legate în special de participarea lui la acțiunea revoluționară a lui Dumitru Filipescu, este dată de I. Ghica în scrisoarea *Nicu Bălcescu* [2].

În drama *Bălcescu*, Camil Petrescu reia această temă. În special remarcăm o replică a maiorului Locusteanu, venit în inspecție la deținutul Bălcescu de la dejurstfa de la Gorgani, replică ce relevă intențiile fostului elev-ofițer.

„Nu-ți dai seama că ești osîndit pentru înaltă trădare? (disprețuitor). Că dacă nu erai minor și nu ai fi avut protecție nu scăpai numai cu trei ani? (sarcastic către ofițer) Dumnealui a vrut să răstoarne pe vodă... să facă republică... să ne ridice în cap pe țărani... (iar către Bălcescu). La ce-ți folosește atîta minte, dacă ți-ai zdrobit cariera și dacă ai ajuns în halul în care te găsești? Și încă să fii mulțumit că ești aci la dejurstfă. Șeful complotului, canalia de Mitiță Filipescu, este de doi ani la Snagov, cu picioarele în apă. Îi cade carnea de pe ele, putrezită. Nu mai are nici un dinte și-i aproape orb. L-am văzut luna trecută" [3].

[1] *Antologia poeziei românești*, vol. I, p. 345.
[2] I. Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, București, 1884.
[3] Camil Petrescu, *Bălcescu*, actul I, tabloul II, scena a II-a, E.S.P.L.A., 1952.

Eliberat după doi ani și jumătate din închisoare, Bălcescu călătorește prin țară, în special în Moldova, unde leagă o strînsă prietenie și colaborează, în vederea unei acțiuni revoluționare comune, cu elementele progresiste de acolo, publicînd în 1844, în *Propășirea* lui Mihail Kogălniceanu, *Puterea armată și arta militară de la întemeierea principatului Valahiei pînă acum.*

Alungat din Moldova de Mihai Sturza, pînă la plecarea sa la Paris pentru studii, Bălcescu începe la București lucrarea capitală a vieții sale, *Românii sub Mihai Voevod Viteazul*, și în aceeași perioadă publică, printre altele, *Izvoarele istoriei românilor* și *Starea socială a muncitorilor plugari în deosebite timpuri.*

Participarea sa la acțiunea revoluționară din 1840 și activitatea sa publicistică după ieșirea din închisoare stau mărturie pentru puternica lui aderare ideologică la pregătirea revoluției burghezo-democratice.

Pe de altă parte, strînsa lui legătură cu elementele revoluționare din Transilvania sau venite din Transilvania, împreună cu Aug. Treboniu-Laurian sau Ion Maiorescu, ne indică faptul că Nicolae Bălcescu a văzut revoluția prin acțiune armată, prin unirea tuturor forțelor revoluționare împotriva dușmanului comun, boierii exploatatori, a văzut revoluția „ca un iobag care a hotărît să pună mîna pe armă. Pentru el revoluția nu era o reformă, era o bătălie" [1].

Camil Petrescu scoate în evidență concepția lui Bălcescu asupra felului cum trebuia pregătită revoluția. După eșecul acțiunii revoluționare democrate din 1840, Bălcescu îi mărturisește lui Ion Ghica într-o scrisoare:

„Va fi cu totul altceva acum. Nu vom mai repeta greșelile de atunci. Acum trei ani a fost un complot fără adevărate rădăcini în popor, un complot al cîtorva mici boieri și tîrgoveți, dornici să ridice starea norodului; a fost setea de dreptate a omului fără seamăn, care era Dumitru Filipescu. Voiam să acordăm poporului libertatea, o constituție, cum s-ar zice, octroiată. Acum vom căuta să pregătim poporul însuși, căci fără popor nu putem face revoluția. Vom lumina îndelung țărănimea, pe muncitori, pe meseriași, ca să-și facă ei singuri revoluția. Reluăm firul de la 1821 al lui Tudor Vladimirescu, dar mergem și mai departe. Revoluția se va face, ca să zic așa, singură, pe linia dezvoltării istorice. Noi numai o vom îndrepta spre țelurile ei firești și vom veghea să nu cotească silit din mersul ei secular" [2].

[1] A. Grecu (P. P. Panaitescu), *Nicolae Bălcescu*, în *Viața românească*, I, (1948), nr. 2 (iulie), p. 93.
[2] Camil Petrescu, *Un om între oameni*, vol. I, Ed. tineretului, 1953, pp. 393—394.

Aflîndu-se în 1848 la Paris, Bălcescu participă activ la revoluția din februarie, ducînd apoi mesajul ei pe malurile Dunării.

Activitatea sa revoluționară din 1848 din Țara Romînească și din 1849 din Transilvania este amplu prezentată în literatura noastră. După revoluție el ia drumul exilului. Cu gîndul la țara pe care a iubit-o atît de mult, chinuit de boala care nu-l va cruța, moare la Palermo în noiembrie 1852.

Moartea sa a impresionat mult pe tovarășii săi de credință. Mulți au scris atunci, sau puțin mai tîrziu, necrologuri în versuri și proză. Spicuim doar cîteva fragmente spre a ilustra atașamentul generației de la 1848 față de conducătorul revoluției. În primul rînd, Vasile Alecsandri în poezia *Bălcescu murind*, evocă imaginea nostalgică pe care o are muribundul în dorul său de patrie:

„De pe plaiu-nstrăinărei
Unde zac și simt că mor
De amarul depărtărei
Și de-al țării mele dor,
Văd o pasăre voioasă
Apucînd spre răsărit
Și o rază luminoasă
Și un nour aurit“ [1].

După cîțiva ani de la moartea lui Bălcescu, D. Bolintineanu, colaboratorul său activ în revoluție, scria:

„A sa lîră-ncetează de a mai răsuna
Dar aerul suspinii de foc încă-i păstra.
O, copii ai Romîniei, strigă el desperat,
La robie și la moarte, Dumnezeu v-a blestemat,
Auziți gemetul țării, sub lovirile amare
Și la vocea-i de durere voi zîmbiți cu nepăsare“ [2].

George Crețeanu, scriind despre „el, ce țara strămoșească a iubit cu înfocare“, vede personalitatea lui Nicolae Bălcescu proiectîndu-se peste veac, ca exemplu viu al luptei duse de generațiile viitoare:

„Renumirea-ți o să crească cît mai crește astă țară,
Dacă-n viață-avuși o soartă vînturată și amară,

[1] V. Alecsandri, *Poezii*, vol. I, E.S.P.L.A., B.P.T., 1957, pp. 215—216.
[2] D. Bolintineanu, *Opere alese*, vol. I, p. 142.

Cel puțin lăsași un nume ce vom ști a respecta,
El deviză de-nfrățire pentru noi poate să fie
Și exemplu de virtute, și model de bărbăție,
Pentru cîți faptele tale vor voi a imita“ [1].

*
* *

Izbucnirea revoluției din Franța în ziua de 25 februarie 1848 a fost semnalul revoluțiilor dintr-o serie de țări:

„Se-ntinde foamea-n lume, amarnică și goală,
Cu trupul lung și palid, cu sînii grei, de plumb.
Ea zămislește-n zdrențe copilu-i cel mai scump
Cu plete-nflăcărate și numele: Răscoala“ [2].

Bălcescu însuși participă la revoluția de la Paris, pătrunde în palatul lui Ludovic-Filip, de pe tronul căruia smulge o bucată de catifea și o trimite prietenului său Vasile Alecsandri, însoțită de o scrisoare în care spune printre altele:

„Află că națiа cea mare s-a ridicat și că libertatea lumii s-a mîntuit. Minunata revoluție, ce te căiesc amarnic că n-ai văzut-o, va schimba fața lumii. Regele a fugit. Republica e proclamată de toți.

Iți alătur aici o ruptură din catifeaua ce acoperă tronul lui Louis-Philipe, sfărîmat la 1½ ore. Insumi am smuls-o din Tuilleries și m-am gîndit să-ți fac și ție o părticică și să-ți dovedesc că, chiar în minutele cele mai mari și mai solemne ce am petrecut în viața mea, cugetarea mea s-a întors către tine“.

Întors în țară împreună cu Alecu Golescu, Bălcescu ia contact cu vechii membrii ai societății „Frăția“, pregătind masele pentru revoluție. Domnitorul Bibescu urmărește prin agenții săi, vornicul Villara și căpitanul Costache, șeful zbir al agiei, toate acțiunile revoluționarilor. El nu reușește să aresteze decît o parte dintre revoluționarii din București.

Valul revoluționar nu mai poate fi însă oprit prin asemenea metode.

Și în Țara Romînească evenimentele încep să se precipite. În zilele de paști se alesese Comitetul executiv de trei (al „Frăției“) cu putere hotărîtoare, compus din Bălcescu, Ion Ghica și Alecu Golescu-Negru (Arăpilă).

[1] *Nicolae Bălcescu* (1856), în *Antologia poeziei românești*, vol. II, E.S.P.L.A., B.P.T., 1957, p. 182.
[2] Eugen Jebeleanu, *op. cit.*, p. 187.

„Urmează ca astă-seară, a treia zi de paști, în douăsprezece april, Bălcescu să citească textul proclamației ce se va da de către țară, cel mult în două săptămîni, așa cum s-a hotărît, și aceasta va fi clipa izbucnirii revoluției... Sînt de față cei patru frați Golești, vărul lor Golescu Arăpilă, Bolliac, Costache Rosetti, maiorul Voinescu, Dumitru și Ion Brătianu, căpitanul Teologu. Costache Kretzulescu și naratorul de mai tîrziu Ion Ghica, toți fruntași ai *Frăției*. Bălcescu încă nu sosise..." [1].

La această adunare discuțiile au fost lungi, toate însă purtate în același scop: revoluția. După sosirea lui Bălcescu, ședința a fost deschisă:

„Proclamația redactată de Bălcescu e dinadins scurtată și răspicată. Fiecare frază cuprinde o idee, un punct de reformă, anunțat limpede, ca să sune de-a lungul și de-a latul țării ca o lovitură de tun. Bălcescu le citește rar, una după alta și ideile lui sînt primite cu hotărîre, fără nici o discuție, căci au fost dezbătute încă din ajun.

1. Libertatea individuală, libertatea cugetării și a tiparului.

2. Desființarea castelor și a privilegiilor.

3. Improprietărirea clăcașilor cu despăgubirea proprietarilor... și alte optsprezece puncte" [2].

Revoluționarii primesc însă vestea de la Lamartine, președintele guvernului provizoriu francez, să amîne izbucnirea revoluției pînă ce va veni ajutorul făgăduit.

Pe de altă parte, reacțiunea, în frunte cu domnitorul Bibescu, începuse acțiunea de prevenire a revoluției. La 19 aprilie, Bibescu ține o „convorbire către boieri" [3] în care anunță că va folosi toate mijloacele pentru ca revoluția să nu pătrundă în Țara Românească.

Situația politică devine alarmantă pentru boieri, în special la București. Ne-o redă în parte și Cezar Petrescu, în romanul său *Ajun de revoluție 1848* [4], insistînd în special asupra adeziunii tineretului progresist la pregătirea revoluției și încercărilor boierilor de a opri furtuna ce se apropie. Figura lui Neagu Vărdaru, vechi pandur al lui Tudor Vladimirescu, ajuns mare boier, care pînă la urmă refuză ofertele cîrmuirii numai ca să facă ordine și să ia măsuri împotriva „turburătorilor", marchează o pagină literară din cronica zilelor dinaintea lui iunie 1848.

[1] Camil Petrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 636.
[2] *Idem*, p. 637—638.
[3] Publicată în *Vestitorul romîn*, XII (1848), nr. 31 (20 aprilie 1848).
[4] București, E.S.P.L.A., 1954.

Oamenii agiei încep să facă percheziții și arestări. Peste tot, boierii, guvernul și domnitorul văd revoluționari. Ei intră în panică. Multe case și dughene negustorești sînt răscolite. Mircea Zaciu înfățișează arestarea lui Rosetti la librăria lui Winterhalter:

„— Dar protestez! strigă Rosetti, înfierbîntat. Pistoalele le-am dat dumnealui pentru vînzare.

— Nu e ni-ni-ci un com-complou, se bîlbîie Halepliu [1], simțindu-și genunchii moi.

— Și de celelalte arme? Scoate celelalte arme! se rățoiește un căpitan de poliție.

— Nu am alte arme. Aici e librărie, domnilor! Se vînd cărți.

— Las' că știm noi! Cărți și politicale! zbiară căpitanul. Vă scoatem noi din cap comploturile și zurbele! Hai, băieți, ce stați? Cotrobăiți! Iară dumnealui, se arestuiește" [2].

Prigoana dezlănțuită de reacțiune și aspra cenzură motivează protestul de atunci al lui Gheorghe Baronzi:

„Cine ești tu ce-mi legi gura
Și-mi pui călușul să nu vorbesc?
N-ăi fi Licența? N-ăi fi cenzura?
Surori de-același sînge drăcesc?
De-ți vrea să-mi coaseți gura cu acul,
Vedeți pe dracul!" [3].

Poezia, în continuare, cuprinde puternice accente de critică socială însoțită de o ușoară atitudine satirică:

„Vă-ntreb, e bine unii să fie
Avuți în culme, plini de prisoase,
Și-alții să geamă în sărăcie,
Sugînd ca cîinii sucul din oase?
De-mi veți răspunde c-așa vi-e placul,
Vedeți pe dracul!
Bine-i să umble unii-n cupele,
Alții s-alerge tot prin noroaie?
Unii să șează pe catifele,
Și-alții să doarmă tot pe gunoaie?

[1] *Halepliu* — personaj negativ care apare și în opera lui Camil Petrescu: reprezenta un actor, cabotin, care era un agent al agiei în mijlocul revoluționarilor.
[2] *Amiaza unei revoluții*, scenariu literar, București, E.S.P.L.A., 1954, p. 31—32.
[3] *Intre Scila și Haribda* (1848), în *Antologia poeziei românești*, vol. II, pp. 165—167.

Dacă tot astfel va merge veacul,
Vedeți pe dracul!
Bine-i să-și verse unii sudoarea
Ca să muncească moșii străine!
Unii s-adune rodul și floarea
Și-alții să roadă din mărăcine?
De nu veți ține și cu săracul,
Vedeți pe dracul!" [1].

În luna mai se hotărî definitiva pregătire în țară a revoluției. Pentru aceasta, fruntașii revoluționari își împart sarcinile: Ion Eliade-Rădulescu, maiorul Cristian Tell, Ștefan Golescu, colonelul Nicolae Pleșoianu și Popa Șapcă din Celei să meargă la Izlaz, unde se afla o unitate militară devotată cauzei, pentru a organiza, de fapt, revoluția în Oltenia, Izlazul fiind situat la vărsarea Oltului în Dunăre.

N. Bălcescu pleacă în Prahova, alții, ca Marin Serghiescu, Telegescu și Duca, aveau misiuni speciale în vederea răsculării „ciocănașilor" de la saline, în timp ce Nicolae Golescu, C. Bolliac, C. A. Rosetti trebuiau să ridice pe locuitorii Bucureștiului, „pe tabaci, mărginași și tinerimea".

În timpul revoluției, burghezia moderată, avînd ca reprezentanți pe Ion Eliade-Rădulescu și I. C. Brătianu, a pactizat cu boierimea, socotind revendicările maselor populare drept probleme de-al doilea ordin, realizabile pe măsura consolidării revoluției. Masele populare de la orașe și sate (meseriașii și iobagii), în frunte cu N. Bălcescu, cereau imediata împroprietărire a țăranilor, o dată cu abolirea tuturor servituților feudale.

Etapa pregătitoare a revoluției se reflectă în imagini artistice în poemul lui J e b e l e a n u.

Masele de țărani întîmpină cu bucurie pe reprezentanții comitetului revoluționar:

„Colindă sate surtucari,
Mai toți bărboși, dar par de treabă.
Sînt tineri, nu stau mult pe loc,
Și pier în noapte, că li-i grabă".

Bucureștenii stau însă „în fruntea luptei" de pregătire:

„Breslașii fac din noapte zi,
Încarcă praf de pușcă-n flinte,
Nici că le pasă de frînghii.
. . . . . .

[1] *Intre Scila și Haribda* (1848), în *Antologia poeziei românești*, II, p. 186.

Negustătorii vor să facă
Un nemaipomenit negoț:
Din piei de turc, din piei de vodă
Și din boierii cei mai hoți.

În tăinuitele dughene,
Rămîn și după ce-au închis,
Nu li se prinde somn de gene,
Au și ei un cuvînt de zis".

La Brăila, simbriașii

„Se rezmeriră. Apa-i foc.
O străjuesc toți cordonașii.
Corăbii nu vin mai de loc".

Apare aici imaginea gravă a atmosferei de așteptare, ca și imaginea zvîrcolirilor reacțiunii:

„Se lupta spumegînd boierul.
De-aici sau din străinătăți" [1]

Semnalul ridicării generale a fost dat la Izlaz în ziua de 9/21 iunie 1848. Adunarea generală fu prezidată de un vechi luptător revoluționar, legendarul P o p a Ș a p c ă. El vorbește mulțimii, care este pătrunsă de revoltă socială.

„Izbăvește, doamne, și mîntuie pe tot omul care suferă, ridică și însuflețește pe acest popor care moare ca să facă să trăiască pe asupritorii lui... scapă-l de abuzul clăcii, de ticăloasa iobăgie, de podvoada drumurilor și a șoselelor, de acele munci ale faraonilor" [2].

Proiectul de Constituție, citit atunci de Ion Eliade-Rădulescu, stipula orînduirea unei republici în care, prin abolirea privilegiilor feudale, prin împroprietărirea clăcașilor, desființarea robiei, presă liberă — în total 23 de articole — se vestea începutul unei ere noi, social-politice. Revoluția propriu-zis începuse. Ea trebuia să pună în aplicare programul revoluționarilor.

Adunarea populară de la Izlaz se ținuse sub oblăduirea unităților de armată strînse acolo, de sub comanda lui Pleșoianu. Camil Petrescu, pe bună dreptate, îi dă în desfășurarea romanului său un rol de seamă. După ce descrie pe larg atmosfera

[1] E u g e n J e b e l e a n u, *op. cit.*, pp. 194—196.

[2] *Anul 1848 în Principatele Române, Acte și documente*... t. I, Buc., 1902, p. 489.

de la Izlaz, Camil Petrescu îl pune pe căpitanul Pleşoianu să spună celor prezenţi :

„Domnilor, vă găsiţi pe întiiul colţ eliberat al patriei noastre... Vă poftesc să ţineţi sfat şi să constituiţi întiiul minister constituţional al Ţării Romîneşti... Comanda de oaste a revoluţiei veghează asupra Dumneavoastră“ [1].

Ministerul s-a constituit cu participarea celor de faţă : Popa Şapcă, Ştefan Golescu şi Ion Eliade-Rădulescu, iar ca ostaşi Cristian Tell şi Nicolae Pleşoianu. Apoi, urmînd firul istoric, tot Camil Petrescu reia :

„Linia grupului revoluţionar fu stabilită astfel : Corabia, Caracal, Balş, Craiova. Discutară mult asupra acestui lucru, dar aci Eliade fu neînduplecat. Trebuia cucerită întîi Oltenia şi se va vedea apoi ce va fi de făcut“ [2].

Acolo pregătise revoluţia Magheru.

Concomitent cu evenimentele de la Izlaz, la Bucureşti începuseră primele manifestări făţişe ale revoluţiei (9/21 iunie). „Nu stă Bucureştiul/ Nici el adormit“ [3]. Bibescu de-abia scapă cu viaţa în urma unui atentat. Peste două zile, vestea citirii Proclamaţiei de la Izlaz se răspîndeşte în toată ţara, şi în special în capitală.

„Clopotul mitropoliei, tras în dungă, suna prelung, deasupra oraşului. Unul după altul, îi răspund clopotele bisericilor. E semnalul revoluţiei. Uliţele vechi ale capitalei se umplu de lume. Trecătorii speriaţi aleargă în neorînduială. Cîte un călăreţ grăbit trece în goana calului. O trăsură boierească a fost oprită de mulţimea care se îndeasă înaintînd spre palat. Obloanele din Lipscani, Gabroveni, Şelari şi Blănari se lasă cu un huruit prelung. Piaţa Sf. Gheorghe se umple de muncitori şi calfe de pe la atelierele bucureştene.

In colţul Lipscanilor, cocoţat pe o masă din prăvălia lui Dumitru Danielopolu, un revoluţionar citeşte Proclamaţia. Lumea se bulucește, se aud strigăte :

— Trăiască revoluţia !

— Vrem Constituţiune !

— La asalt ! La palat !“ [4]

Imaginea este întregită de Camil Petrescu pe parcursul multor pagini din romanul său. Pe străzi lumea îngrămădită

[1] Camil Petrescu, *op. cit.*, p. 177—178.
[2] *Idem*, p. 178—179.
[3] Eug. Jebeleanu, *op. cit.*, p. 209.
[4] Mircea Zaciu, *op. cit.*, p. 43—44.

asculta cuvîntările şi îndemnurile celor ce reprezentau straturile sociale ale Bucureştiului. Hagi Curti, negustor cu vază, suit pe o masă, anunţa :

„«Ascultaţi... asculta-a-aţi... La Izlaz s-a proclamat Constituţia-a-a-a... Tell, Eliade şi Popa Radu Şapcă, însoţiţi de Magheru, înaintează cu şase sute de dorobanţi, cinci roate de ostaşi şi zece mii de săteni spre Bucureşti» [...].

Alt tînăr se urcă pe o masă şi anunţă că dinspre Ploieşti vin ciocănaşii de la Telega cu sate întregi după ei, cu Bălcescu în frunte [...]. Se mai vesteşte însă că de la Jilava şi de la Popeşti-Leordeni, dinspre Afumaţi şi Pantelimon, cete de ţărani, vestiţi de Deivos şi Ştefan Turnavitu, care după ce le-au dat steaguri, vin în brişti [...]. Apoi vin tabacii şi mărginaşii... vin măcelarii din Scaune...

Rîul celor veniţi intră în mulţime, ca un şuvoi într-o mare“ [1].

Mulţimea ajunge la palat, Bibescu semnează Constituţia, iar noul guvern revoluţionar este format din Bălcescu, N. Golescu, Gh. Magheru, Eliade, Şt. Golescu, G. Creţulescu, C. A. Rosetti, colonelul Odobescu.

Această zi de 11 iunie a avut un mare ecou în literatura epocii şi chiar în cea evocativă de pe parcursul unui veac şi mai bine.

Cîţiva dintre poeţii de la 1848, care militaseră cu fapta pentru revoluţie, află acum prilejul să îndemne masele populare prin versuri de cald patriotism.

Astfel, tînărul Ion Catina inserează în chiar primul număr al *Pruncului romîn* [2] poezia *Marşul revoluţionar*.

Lirica revoluţionară atinge un pisc la care nu se puteau avînta decît aceia care, pe lîngă talent, reprezentau acumularea necontenită a tuturor răbdărilor :

„Haideţi, fraţi, într-o unire,
Ţara noastră e-n pieire ;
Aste ziduri şi palate
Unde zac mii de păcate
Haideţi a le dărîma !“

[1] Camil Petrescu, *op. cit.*, vol. II, p. 251—253.

[2] Ziarul a apărut la 12 iunie 1848. A trăit cît poate trăi un ziar de 39 de numere, pînă la 1 septembrie din acelaşi an. Se pare că naş i-a fost tot Ion Catina, care anunţa naşterea primului ziar revoluţionar din patria noastră astfel : „Romîni ! Jurnalul libertăţii ce au născut aseară (11 iunie) din inimile voastre, iată că şi-a luat zborul său ; primiţi-l, botezaţi-l ; eu i-am zis *Pruncul romîn*.

Dar biata sa maică, o ! ea a suferit mult pînă l-a zămislit ; voi o iubiţi, eu o cinstesc şi o numesc : Romînia“ (Barbu Lăzăreanu, *Scrisori din revoluţia de la 1848*, în *Viaţa romînească*, I (1948), nr. 2 (iulie), p. 234).

Îndemnul la dărîmarea tuturor Bastiliilor continuă pe un ton vehement:

„N-auziți în piață larmă?
Dați năvală-n mîini cu armă.
Căci soldatul ne ajunge,
Baioneta ne împunge;
Dați, d-o vrea și el să dea!
Vă iau plugul, arătură,
Boul chiar din bătătură,
Parc-ar fi de drept al lor".
. . . . . .

Pentru ca apoi, poetul să dea o justificare acestor îndemnuri:

„Dreptul lor e și al nostru,
Cîmpul lor e și al vostru,
Ș-adunarea cea obștească,
Fiind casa românească
Este casa tuturor" [1].

Improvizația lui D. Bolintineanu, izbucnită din desfășurarea evenimentelor de la 11 iunie, constituie de asemenea un mesaj revoluționar. El anunță sosirea „zilei libertății, care încununează fruntea ce-ndestul s-a umilit". Îndemnul la ridicarea prin arme este categoric: „Arme! Arme! Înainte! Pentru țară a muri! P-ale bravilor morminte. Dalbe flori vor răsări" [2].

Un alt poet contemporan revoluției, Gh. Baronzi, scrie versuri închinate libertății. Tonul poeziei sale este departe de a fi declamator. Libertatea este laitmotivul inspirației sale:

„Era strînsă libertatea
Falnică și dulce stea,
Și-a mea lîră'nduioșată
Nici un sunet nu scotea.
. . . . . .
Numai iat-o, se deșteaptă!
Liberă și radioasă
Pe-ale lirei mele coarde,
Saltă mîndră și voioasă,
Căci azi jugul tiraniei
L-al tău suflu s-a topit;
Libertatea re-nflorește
De sub fiarele sclaviei,
Cu creștina ei deviză
A dreptății și frăției" [3].
. . . . . .

Pentru ca neostenit să reia în poezia *Vladimireanca, 1848* [4], sub lozinca lui Eliade-Rădulescu, „La arme, românî, la armele mîntuirii!", același îndemn al scriitorilor din 1848:

„Dar din somn atîția popoli s-au sculat
Și a sclaviei lanțuri azi au sfărîmat;
. . . . . .
Fraților, dați mînă și vă-mpreunați,
Moarte tiraniei e timp să juрați.
Să strigăm odată, c-un glas de vulcan:
«Reia-ți libertatea, popol suveran!»" [1].

[1] *Antologia poeziei românești*, vol. II, p. 162
[2] *Cîntec de libertate* (improvizat în ziua de 11 iunie 1848), în *Opere alese*, vol. I, p. 91—92.
[3] *La I. E. Rădulescu*, 1848 (11 iunie), în *Poezii alese*, Vălenii de Munte, 1909, pp. 297—299.
[4] *Idem*, p. 312, publicată întîi în *Romînia*, I. (1848), nr. 1 (6 august).

Poezia *Vestitorul românesc* este scurtă. Poezia *11 iunie 1848* („Ce glas măreț răsună? /Văz poporul s-adună"), aparținînd lui C. A. Rosetti, după presupunerea lui N. Iorga, zugrăvește bucuria tuturor („Și toți se strîng în brațe/Căci toți s-au înfrățit). A. Pelimon publică, de asemenea, două poezii cu tema *11 iunie*, care cuprind imprecații („Să cază despotismul/Să cază tirania"), însoțite de viziuni prea idilice și împăciuitoriste („Țiganul și boierul își dau mîna ca frate").

Avîntul revoluției determină pe Gheorghe Bibescu să abdice. La 13/25 iunie el pleacă la Brașov...

„Și-a fugit cel vodă
Crud și mulieratic:
Scapără-armășarii
Care-l duc, jăratec...
A fugit Bibescu,
Dar boierii nu" [2].

Cuceririle revoluției trebuiau consolidate. Divergențele ivite înainte de 11 iunie se adîncesc. În fruntea elementelor avansate, care urmăreau acordarea de drepturi și libertăți poporului (împroprietărirea clăcașilor) se afla în primul rînd N. Bălcescu. Marea majoritate a burgheziei dorea, în frunte cu Eliade-Rădulescu, adoptarea unei linii moderate. Lupta dintre cele două curente din sînul revoluționarilor va fi dîrză, și de aceste divergențe va profita reacțiunea, care stătea în așteptarea unui moment prielnic.

Deocamdată la 15/27 iunie, mase mari de cetățeni se întrunesc pe cîmpia Filaretului pentru a jura pe noua constituție.

Momentul este prins mai pe larg de Jebeleanu. Reținem imaginea avîntului maselor populare:

„Riu să urce dealul
Nu văzu pămîntul
Da-l văd Bucureștii
Soarele și vîntul, ...
Vreun talaz mai mare
Ca al omenirii
Sfărîmînd zăvoare" [3].
. . . . . .

[1] *Poezii alese*, p. 299.
[2] Eugen Jebeleanu, *op. cit.*, pp. 209—210.
[3] *Idem*, pp. 212—213.

Ampla descriere a desfășurării adunării de pe dealul Filaretului și a ceremoniei depunerii jurămîntului de constituire a noului guvern o aflăm pe larg la Camil Petrescu. Ea nu poate fi cuprinsă aici. Spicuim doară :

„Subt coloanele albe ale fîntînii Filaretului, de ieri pînă azi arhitectul Melic a făcut, acolo unde începe cîmpia, o poartă în stil neogotic, înaltă cît o biserică și cu trei intrări : pentru trăsuri în mijloc și pentru cei ce merg pe jos două arcade laterale. E toată împodobită cu ghirlande de verdeață și cu steaguri tricolore. Tribuna s-a făcut pe o podea mai înaltă, iar la cele patru colțuri ale ei s-au pus stîlpi înghirlandați. [...] Mulțimea nesfîrșită este ținută mai departe cu cordoane de soldați și de volintiri din Gvardia națională, care și-au luat mîndri asupra lor paza. [...] Poporul nu putea să știe ce se întîmplă pe dedesubt, de vreme ce nimeni nu îi dădea la o parte vălul de deasupra. El a fost chemat alaltăieri dimineața, în zori, la Mitropolie, ca să împiedice un guvern al boierilor și a făcut lucrurile bine, că abia au scăpat, fugind pe din dos, boierii care veniseră la chemarea mitropolitului. Acest popor încă mai avea încredere în mitropolit și în guvernul revoluționar. [...] Nu avea de unde să știe că Frăția, de care nu auziseră toți, fusese scoasă din guvern, că Bălcescu nu mai era acum Secretarul Statului, ci numai secretar al guvernului..." [1].

După slujba religioasă și cuvîntarea lui Voinescu II, a început prestarea jurămîntului, în frunte cu Mitropolitul Neofit, cel care va deveni sperjur de mai multe ori de aci înainte — prieten cu col. Odobescu și boierii reacționari. Au jurat membrii guvernului și secretarii..." După ce s-a retras armata, Voinescu II a luat iarăși cuvîntul și a întrebat poporul dacă vrea să jure și el că va apăra cu prețul vieții Constituția.

Într-adevăr, noul guvern prezidat de mitropolitul Neofit, reprezenta prin componența sa o vădită alunecare spre dreapta. Bălcescu acceptă să fie numai secretar al guvernului, pentru „a-i opri de a face vreun rău", după cum mărturisește el.

Această nouă formulă guvernamentală constituia un prilej de speranțe pentru reacțiune. De altfel, marea boierime nu dezarmase, așteptînd doar ocazia de a restabili vechiul regim feudal.

Facem din nou apel la romanul lui Camil Petrescu, care înfățișează critic realitatea de atunci :

„Chiar din cele dintîi zile ale revoluției o spaimă nemaipomenită îi cuprinseseră pe boieri. Amintirile revoluției franceze, cu cruzimile și execuțiile ei, îi îngrozeau. Cel dintîi gînd al tuturor fu să fugă. Dar se zvonise că țăranii ațin drumurile și trimit înapoi caretele boierești, silindu-i pe fugari să rămînă în țară. Pe mulți din cei care încercaseră să fugă se spunea că i-au jefuit, ba pe unii i-au și ucis. În București le e frică să iasă pe uliță și pe poduri și stau ascunși ba la unul, ba la altul. Cei mai curajoși sînt anume cei mai ambițioși, care-s veseli că au scăpat de Bibescu și văd acuma calea deschisă pentru ei.

— Nu poate să dureze asta ! — spunea Alecu Vulpe. Am mai văzut eu revoluții.

Toată lumea își amintea cum îl «lucrase în foi de viță» pe Tudor Vladimirescu, acest mare vornic și vistiernic totodată, în acele luni din 1821, cu cîtă iscusință se descurcase cînd fusese nevoit să îndeplinească poruncile lui" [1].

Cu sprijinul lui Neofit, al colonelului Odobescu și al colonelului Solomon, „marii proprietari" încearcă, pe calea unui complot de altfel bine organizat, să alunge „guvernul vremelnicesc" și totodată să curme revoluția.

Cu asentimentul guvernului, și în special al lui Eliade (de bună-credință totuși), se înființează la 16 iunie un „Club al proprietarilor", unde se dezbăteau, prin lungi discuții, problemele legate de situația lor și în special chestiunea împroprietăririi clăcașilor, prevăzută prin punctul 13 al Proclamației de la Izlaz.

La palat se țineau în acest timp ședințe furtunoase, în care Bălcescu și membrii „F r ă ț i e i" încercau să impună punctul de vedere revoluționar.

În special Bălcescu era acela care se străduia din răsputeri să explice membrilor guvernului faptul că revoluția trebuie să se sprijine pe masele largi ale țărănimii muncitoare :

„Trebuie să facem tot ce stă în puterile noastre ca să răspîndim revoluția, să chemăm la viață slobodă straturile cele mai adînci ale poporului... Numai în ziua în care plugarul va cunoaște și va înțelege revoluția, va vedea că ea îi dă lui, celui oropsit, ceea ce nici o dată nu i-a fost dat de nici o stăpînire, se va face lumină în mintea lui și își va lega soarta de a noastră" [2].

În ziua de 18/30 iunie, căpitanul-general Magheru este trimis de guvern a participa la întrunirea proprietarilor. Cu greu scapă atunci Magheru de furia lor. Eroica lui ieșire de acolo, din sala Redoute, este prezentată epic de Camil Petrescu [3].

[1] C a m i l P e t r e s c u, *Un om intre oameni*, vol. II, pp. 352—353.

[1] C a m i l P e t r e s c u, *op. cit.*, vol. II, p. 358—359.
[2] *Idem*, p. 428.
[3] *Idem*, pp. 405—407.

În aceeași zi pornește complotul reacțiunii. Sub pretextul că vin ofițerii săi „să complimenteze" guvernul (obicei luat de multe delegații din țară), colonelul Odobescu cu Solomon și ofițerii reacționari intră în sala de ședințe a guvernului și-l arestează „în numele proprietarilor" :

„L-a privit Bălcescu;
— «Ce lepădătură !»
Scapără în ochi-i
Silă grea și ură ;
— «Ai jurat să aperi
Legea țării noi,
Ți-i cuvîntul tină,
Cugetul noroi.
Dar puterea nu ți-i
Prea încăpătoare
Să închizi norodul,
Orice-ar fi, spătare ! » "[1].

Făcîndu-și loc cu sabia, generalul Magheru scapă. Vestea arestării guvernului pătrunde repede în oraș. *Se ridică pentru a doua oară Bucureștiul.* Sub acest titlu evocator al situației de fapt, Camil Petrescu descrie, pe parcursul unui întreg capitol, această nouă etapă a revoluției din '48.

Tabacii (lucrătorii de la tăbăcării), eroi ai revoluției, atît de bine conturați în romanul său, primesc vestea, pornind apoi la ridicarea muncitorilor. Alarma este dată și de dascălii ardeleni din București, aprigi partizani ai lui Bălcescu.

„Costache Florescu, după ce sărise de pe fereastra palatului, alergase gîfîind de-a dreptul la școală, la Axente Sever, dîndu-i de veste despre cele întîmplate la Palat. Trimiși de profesorul ardelean, dascălii se răspîndesc în tot orașul, ca să scoată lumea pe uliță.

„— Săriți, fraților, că au arestuit guvernul vremelnicesc — striga mereu Ștefan Turnavitu, în curtea tăbăcăriei.

— Damian... Damian... Mitrule... începu să urle Licsandru. Hai fugiți la clopotu Mitropoliei... Hai repede. [...] La topoare, fraților... Ai care n-aveți puști, luați cuțitoaiele de curățit pieile [...]. Din valea dinspre biserica Sfîntul Nicolae din Țigănie, în frunte cu Filaret Mustea, care fusese alaltăieri slobozit din temniță printr-o poruncă neîntîrziată a lui Bolliac [...] se iviră cetele de țigani. Negustorimea din București sosise și ea. Dar impulsul cel mai mare îl da luptătoarea revoluționară Ana Ipătescu care în picioare într-o trăsură [...] cu steagul în mînă, cu fața aprinsă, străbătea străzile Bucureștiului, strigînd mereu :

— Săriți, că au arestat guvernul... La Palat... La Palat [...]. Zane și Bolintineanu, care veneau dinspre cafeneaua turcească de lîngă Dîmbovița, s-au agățat de scările caleștii, în dreapta și în stînga ei" [2].

[1] Eug. Jebeleanu, *op. cit.*, p. 223.
[2] Camil Petrescu, *op. cit.*, vol. II, p. 449 și urm.

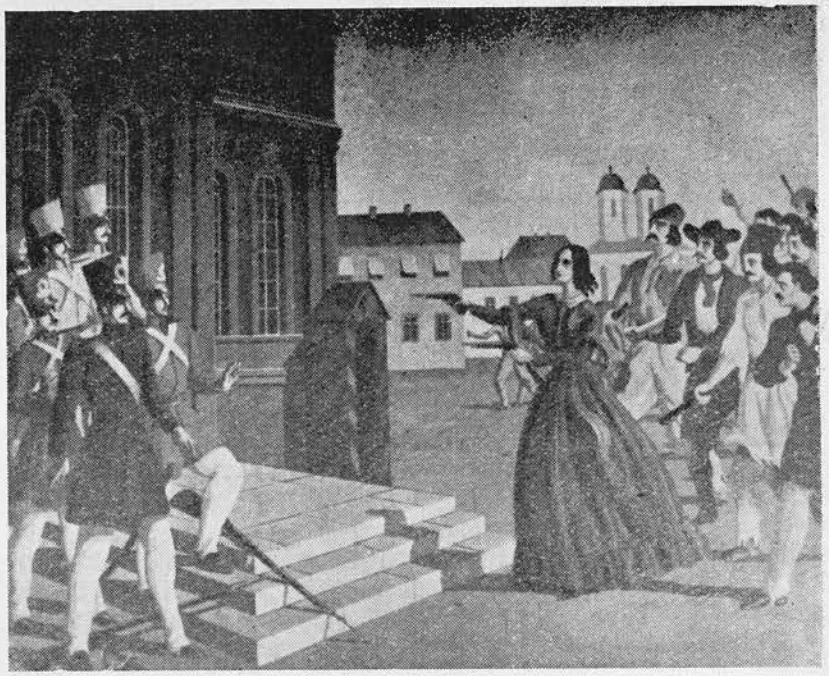

Ana Ipătescu salvează guvernul provizoriu.

Imensa mulțime înconjură palatul și armata aflată în poziție de tragere. Cu două pistoale în mînă, Ana Ipătescu își face loc și, sub aprigul ei îndemn, mulțimea ia cu asalt Palatul.

Solomon a ordonat „foc". Au căzut morți și răniți, dar revoluția a rămas triumfătoare, datorită participării maselor populare, iar ofițerii trădători au fost arestați.

Măreața figură a Anei Ipătescu a fost încă de atunci cîntată de poeții revoluției. Sînt destul de numeroase versurile omagiale și evocatoare a faptelor sale care apar în gazetele revoluționare. În special C. Aricescu — „Cetățeanu Aricescu", cum își semna uneori versurile, după ce scrie *Ruga copiilor* [1], în care se cerea ca „inimile curate să scape de dușmani", improvizează *Oda la eroina romînă, Anetta Ipătescu* [2], pentru a populariza în mase pe aceea care se arătase atît de devotată cauzei revoluției.

[1] Apărută în *Pruncul romin*, I, (1848), supliment la nr. 3 (19 iunie).
[2] Apărută puțin mai tîrziu în *Amicul poporului*, I, (1848), nr. 11, (5/17 august), p. 161—166.

De asemenea, literatura de evocare a revoluției din 1848, scrisă după 23 August 1944, a dat locul cuvenit Anei Ipătescu. În afară de operele citate pînă acum (Camil Petrescu și Eug. Jebeleanu) sau de scenariul literar al lui Mircea Zaciu, mai menționăm versurile comemorative ale lui Mircea Lucian[1], din care spicuim :

„In frunte aleargă bărbătește Ana
Cu părul despletit ca un îndemn ;
Simțind în suflet obrintită rana
Și fețele parcă sculptate-n lemn.
Iată cum intră prima în viltoare
Cu mîinile-narmate cu pistoale
Glonțul dușman cu dînsa nu ne doare,
Ci ne încing ale mîniei foale“[2].

Deși victorios, guvernul provizoriu nu pornește hotărît la reformele făgăduite maselor, și în special șovăie în aplicarea împropietăririi clăcașilor. Aricescu, în poezia *Triumful guvernului provizoriu*[3], socotea pe membrii acestui guvern drept „angoli“ ai libertății, în stare „să poată face liber acest erou popor“, dar acești „reprezentanți ai poporului“ nu depășeau încă faza divergențelor ce le aveau cu „grupul Bălcescu“, cu aceia care cereau aplicarea imediată a reformelor revoluționare.

Un al doilea complot al reacțiunii se face pe calea intimidării guvernului prin zvonuri lansate că ar veni trupele intervenționiste străine. Zvonurile bine susținute alarmează pe șovăielnici și determină plecarea guvernului la Tîrgoviște. Mitropolitul rămîne, se leapădă de jurămîntul depus pe Constituție și numește o locotenență domnească compusă din elemente reacționare. Odobescu și Solomon sînt eliberați.

Din nou poporul bucureștean se ridică, din nou alungă pe trădători, din nou un guvern interimar salvează revoluția.

Dar guvernul reinstalat la București amînă înfăptuirea reformelor, deși la 12/24 iulie se vestise convocarea unei Constituante pentru 18/30 septembrie.

Sub presiunea maselor, guvernul provizoriu a numit o comisie a proprietății, alcătuită din 57 de boieri și 57 de reprezentanți ai clăcașilor, care să discute reforma agrară. Lucrările

[1] *Figuri din '48, Ana Ipătescu*, în *Contemporanul*, (1948), nr. 88 (4 iulie), p. 7.

[2] *Ibidem*.

[3] Improvizată la 5 iulie 1848, apărută în *Pruncul romîn*, I, (1848), nr. 11 (9 iulie), p. 44.

comisiei nu au dus la nici un rezultat pozitiv. În cele din urmă comisia a fost dizolvată. Aceasta însemna, practic, că problema principală a revoluției nu era rezolvată.

Clăcașii nu mai lucrau moșiile boierești, iar spectrul deposedării îi înspăimînta atît de mult pe feudali, încît se limitau la văicăreli necontenite. Faptul îl prinde un poet anonim, care, sub titlul *Pocăința reacsională*, satirizează lamentările boierimii :

„Vai nouă ticăloși ! Ce ne vom face oare ?
Pierdurăm rang și slujbă ; mijloc de despoiere
Noi nu avem acuma : clăcașul a zburat,
Țiganii acum sînt liberi ; la bir pe toți ne-a dat“[1].

Între poeziile publicate în *Popolul suveran*, gazetă redactată de Bălcescu, Bolliac și Bolintineanu, s-au remarcat în special două, „ce nu pot lipsi din zestrea marțialilor noștri — cum spune Perpessicius — și care sugerează, în chipul cel mai plastic, ceva din variațiile atmosferei acelui moment politic“[2] :

„Cînd ieșise vorba afară
C-or să vie oști în țară
Toți romînii se-ntristară.
Iar o turmă de cucoane
Aplaudară prin saloane
Și luară din Lipscani
Rumeneală pe doi ani“.

Sau :

„Se-mpărțiră vorbe-afară
Că nu mai vin oști în țară
Toți atunci se bucurară ;
Iar o turmă de cucoane
Se-ntristară prin saloane
Ș-unele au aruncat
Dresul ce au cumpărat“[3].

Versurile acestea, ca și altele din acea vreme, stau drept obîrșie legitimă epigramei politice-sociale romînești.

[1] Apărută în *Națională*, I, (1848), nr. 3 (2 septembrie), p. 12. N. Iorga crede drept autor al acestor versuri pe Bălcescu sau pe Bolintineanu. N-ar fi exclus ca Bolliac să fie autorul lor.

[2] Perpessicius, *Cîteva instantanee din cronica literară a anului 1848*, în *Viața romînească*, I, (1948), nr. 2 (iulie), p. 108.

[3] Apărute în nr. 1 și 6 ale revistei menționate.

Și *Națională* publică, sub titlul *Viespărie*, versuri umoristice anonime, care merită să fie relevate pentru conținutul lor îndreptat împotriva „pitarilor, başboierilor, sărdari și paharnici“ [1].

Vara se apropia de sfîrșit. Cu toate eforturile depuse de grupul radical, revoluția nu-și atingea scopurile politice-sociale inițiale. Bălcescu reușește să obțină numirea și trimiterea de comisari speciali în țară.

La București, atmosfera continuă a fi frămîntată; ea este evocată de Eugen Jebeleanu, care reliefează figura de luptător a lui Bălcescu:

„Scurtă-i pentru cei ce luptă
Ziua verii aurii.
Strajă stă Bălcescu ziua,
Și din noapte face zi.
Mulți dușmani sînt și-năuntru
Și sînt mulți cei de pe-afară.
Vipere-s, foind în noapte,
Svonuri negre tot strecoară.
Își înmoaie-n fiere peana
Și tot scrie îndîrjit
Capetelor cu coroană
Cuviosul Neofit.
«Dacă nu veniți cu oaste,
Moartea noastră fi-va tristă,
Vor pieri uciși boierii
De Răscoala comunistă».
Spumegă zvîrlind veninu-n
Țară ciocoiasca bandă.
Le trimite leac Bălcescu:
Comisari de propagandă“ [2].

Bălcescu este totuși îndepărtat din București, fiind trimis cu o misiune la Constantinopol, spre a contrabalansa efectele cererilor de intervenție ale boierilor și „a liniști“ pe turci.

Acțiunea de răspîndire a ideilor radicale continuă și în paginile *Popolului suveran* pe tot parcursul lunii august. La 11 august gazeta își schimbă formatul, dar și deviza; pînă atunci *Gazetă politică și literatură*: dreptate, egalitate, fraternitate“; de acum: „Vox populi, vox Dei“; Glasul poporului, glasul lui Dumnezeu [3]. Din comitetul redacțional făceau parte majoritatea scriitorilor progresiști, care se manifestaseră, ca atare, încă dinainte de 1848, cît și după aceea: N. Bălcescu, C. Bolliac, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, V. Taulescu. Articolele politice ale lui Bălcescu, Ion Ionescu, cu punerea problemelor sociale ale revoluției atît de actuale în acel moment, constituiau o armă de aprigă luptă în slujba revoluției. Indemnul necontenit la păstrarea trează a spiritului revoluționar este transmis prin multele versuri apărute în cele două

[1] *Națională*, I, (1848), nr. 6 (13 septembrie), p. 24.
[2] Eug. Jebeleanu, *op. cit.*, p. 235.
[3] Perpessicius, *op. cit.*, p. 111.

gazete: *Pruncul român* și *Popolul suveran*. În numărul din 30 august al *Popolului suveran* apare un *Cîntec panduresc*, în care se evoca drept pildă răscoala populară din 1821:

„Auzi buciumul cum sună
Tricolorul s-a-nălțat
Cete de panduri s-adună...“

Poezia, cîntată pe melodia Marsiliezei, a avut o largă circulație și în Transilvania.

Și, totuși, apelurile desperate făcute de forțele reacționare externe se vor face repede simțite. Turcia trimite pe Soliman-pașa cu o numeroasă armată în Țara Românească spre a readuce „legalitatea“.

În drum, Soliman trimite delegați care discută cu guvernul. Bălcescu și grupul său erau pentru o împotrivire armată. Poporul bucureștean cerea, de asemenea, rezistență. Aceste lungi pertractări, în care se vădește intenția grupului Eliade de a atrage pe Soliman de partea intereselor țării pe linia unei neintervenții și a respectării autonomiei ei, sînt larg descrise de Camil Petrescu, descriere literară structurată pe o reală documentare istorică.

La 9/21 august se instituie o *locotenență domnească*, compusă din Eliade, N. Golescu și Cr. Tell. Urmează apoi primirea strălucită făcută lui Soliman la București, care recunoaște noua formulă, impunînd-o chiar boierilor. La 6/18 septembrie, sub îndemnul grupului în frunte cu Bălcescu, masele populare ard vechile legiuiri feudale. Revoluția era încă triumfătoare. Reacțiunea internă, legată acum și mai strîns de reacțiunea internațională, întreprinde acțiunea care duce la consumarea ultimului act al revoluției. Nicolae I, țarul Rusiei, concentrează trupe, trimite armată care urma să ajute pe imperialii austrieci împotriva revoluționarilor unguri, iar turcii recheamă pe Soliman, îl înlocuiesc cu Fuad, care intră cu armata în București să înăbușe revoluția.

Neavînd sprijinul țărănimii, pentru care nu se puseseră în practică reformele făgăduite, locotenența, după cîteva încercări de a trata cu Fuad, ca și cu Soliman, se vede în neputință de a organiza o rezistență eficace. Și, totuși, poporul bucureștean o face pe măsura posibilităților sale. Pe parcursul a peste 100 de pagini (vol. III, p. 269—395), Camil Petrescu reflectă întreaga rezistență a poporului bucureștean, care a constituit nu numai o pagină glorioasă din istoria revoluției din 1848,

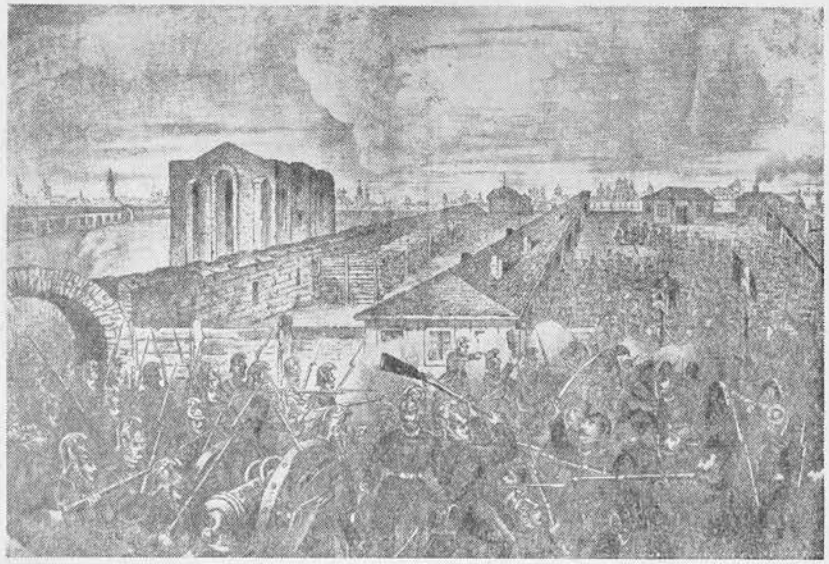

Lupta dintre turci și pompieri în Dealul Spirei.

dar și o pagină de seamă a luptei poporului romîn pentru independența sa.

Tabloul ultimului act din drama desfășurată în acele zile ale lui septembrie 1848 îl constituie, fără îndoială, epopeica luptă a pompierilor în cazarma lor de pe Dealul Spirei în ziua de 13 septembrie.

George Crețeanu, poetul contemporan evenimentelor, în poezia sa *13 septembrie 1848 (La pompierii morți în lupta din Dealul Spirei)*, după ce compară eroica lor acțiune cu a anticilor greci de la Termopile („Ce voiră ca să moară decît lanțuri ca să poarte"), mărturisește insuccesul revoluției, dar îi dă de exemplu posterității:

„Voi frații noștri, ne-ați lăsat în moștenire
Un exemplu de onoare ce vom ști a imita;
D-am greșit întîia oară, de am fost în rătăcire,
La a doua înviere datoria n-om uita".

Și termină cu un strigăt de deznădejde:

„Pînă cînd, o Rominie! tirania vei răbda?" [1]

[1] *Antologia poeziei românești*, vol. III, p. 183.

Dintre evocatorii actuali ai eroismului de atunci, care a căpătat cununa legendei, remarcăm pe Eugen Jebeleanu:

„Mare-i oastea otomană.
Nici nu-și mai găsește loc.
Dar o-ntîmpină pompierii
Nu cu apă, ci cu foc.
Zăgănescu stă în frunte.
Căpitanul fără teamă;
Află turcii abia-acuma
Cum i-i spada, cum îl cheamă.
Cad turbanele-mpreună
Cu copiii lui Alah.
Turci o sută se aruncă
Să răpună un valah.
Și valahu-și dă viața
Pe o sută de vieți" [1].

Eroismul manifestat de muncitorimea bucureșteană, de partizanii revoluției și de o parte din armată nu a putut opri pe turci de la jaf și fărădelegi.

Înăbușirea revoluției de către forțele reacționare, ostile progresului, a impresionat mult pe cîntăreții ei. Astfel, în poezia *În ziua de doliu*, Gh. Baronzi pornește de la simțămîntul că, o dată cu pierderea libertăților cucerite prin revoluție, el pierde libertatea de exprimare a gîndurilor sale:

„Al morții geană rece
În lira-mi a mugit,
Și coardele-i îndată
De spaimă-au tresărit.
«S-a dus!» strigă cu jale
Junimea noastră bravă;
«Se duse libertatea,
Și țara iară-i sclavă!»
. . . . . .
De plînsete și jale
Pămîntul tremura,
Căci steaua noastră iară
În nori negri intra.
O singură zi numai.
Al libertății soare
Altarul tiraniei
Călcase în picioare.
Și iară despotismul
Pe tronu-i s-a-nălțat.
Și drepturile țării
Rînjind le-a sfărîmat" [2].

Arestați de către turci, fruntașii revoluției vor fi trimiși pe drumul spinos al exilului. Unii sînt trimiși în Turcia, la Brusa, iar alții, în cea mai mare parte sub escortă, sînt îmbarcați într-o ghimie pe Dunăre, fără să se știe ce se va întîmpla cu ei. Printre aceștia se aflau N. Bălcescu, C. A. Rosetti, Cezar Bolliac, C. Aristia și Ion Ionescu. Cu ajutorul celor rămași devotați lor, la Semlîn ei evadează, luînd drumuri diferite. Drumul pe Dunăre și ajutorul Mariei Rosetti sînt pe larg narate de Camil Petrescu.

[1] Eug. Jebeleanu, *op. cit.*, p. 257.

[2] Gh. Baronzi, *op. cit.*, p. 301—304, publicată întîi în *Rominia*, I (1848), nr. 4 (27 august), p. 16.

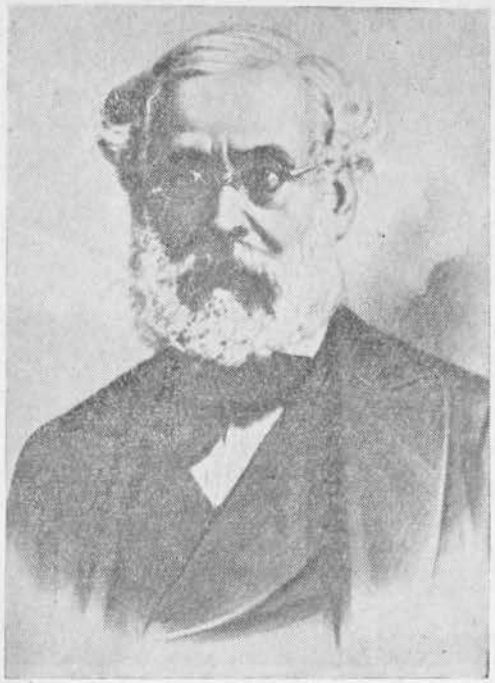

Cezar Bolliac (1813—1881).

Bălcescu, Cezar Bolliac și alții trec în Transilvania, unde revoluția se află în plină desfășurare. Ei socoteau că servesc cauza revoluției luptînd acolo. Vom vedea cum se desfășoară activitatea lor.

Deocamdată, în țară, reacțiunea dezlănțuie o cumplită teroare sub oblăduirea reacționarului caimacam Const. Cantacuzino. Și, totuși, focul revoluției nu era cu totul stins. În Oltenia, la Rîureni, generalul Magheru înjghebase o oaste populară, formînd o tabără armată la care începuseră să vină țărani de pretutindeni. Nu din pricina aproprierii trupelor turcești și-a dizolvat Magheru oastea, ci din pricina intervenției consulului englez, care i-a arătat — influențîndu-l — zădărnicia unei rezistențe armate atunci cînd și oștile trimise de Nicolae I pătrunseseră în țară (15/27 septembrie). Magheru va trece și el în Transilvania. Popa Șapcă era în închisoare. Au avut loc răscoale țărănești în diferite părți ale țării, dar acestea n-au dus la nici un rezultat. Țăranii nu au luat parte la pregătirea revoluției, ci au urmat-o și au nădăjduit că soarta lor se va îmbunătăți. Revoluția le-a dat însă mai mult făgăduieli. Ei erau îndemnați prin unele proclamații ale guvernului revoluționar să continue muncile pe moșiile boierilor. De-abia după Constituantă avea să se facă împroprietărirea. După înăbușirea revoluției, din septembrie și pînă în octombrie — în special în această lună — rapoartele cîrmuitorilor de județe pomenesc de necontenitele împotriviri armate ale clăcașilor din foarte multe județe, care „petrec și acum în răzvrătire, nu se supun ori recunoaște“ [1].

[1] Al. Grecu (P. P. Panaitescu), *op. cit.*, p. 173. Vezi și Aurel Rîmniceanu, *Țăranii în revoluția de la 1848*, București, 1948.

Această activitate a țărănimii este relevată de Cezar Bolliac, care, prin poezia *Ciocoii din revoluție* [1], rămîne consecvent concepției manifestate și pînă atunci: aceea că poezia trebuie să îndeplinească, fără îndoială, o funcție socială. Refugiat la Brașov, scrie această poezie la 10 decembrie 1848, în care fixează atitudinea și poziția țărănimii față de revoluție:

„Num'opinca, sărăcuța,
Numa' ea nu ne-a-nșelat,
Numai dînsa, ea micuța,
Numai ea nu ne-a trădat“.

În același timp poetul își manifestă indignarea față de ciocoimea din țară:

„Dar ciocoii, guleratii
Sînt la inimă spurcați.
. . . . . .
Ba c-om face, ba c-om drege
Ba s-avem și pe boier;
C-o fi bun de-l vom alege
Prin guvern, prin minister“.

Ei înșiși, revoluționarii, au fost înșelați de ciocoime:

„Și noi, tot cu evanghelii
Din balconuri predicam;
Tot spuneam parascovenii
Și-i iertam, ne împăcam;
. . . . . .
Cînd veniră apoi muscalii,
Agi, spătari și controlori,
Alții — mîrleo, fug cu banii.
Turcii pradă și omor
Și ciocoii guleratii
Rîd de noi că stăm legați.
Toat-opinca-n pușcărie;
Toți legați, săraci lipiți.
Zac în ploaie pe ghimie.
Pribegesc proscrișii, goniți,
Iar ciocoii guleratii
Rîd de noi că-i credem frați“.

Pentru a reveni la buna și reala comportare a țărănimii în revoluție:

„...Num'opinca, sărăcuța,
Numa' ea nu a furat;
Numa dînsa, ea micuța,
Numai ea nu a trădat...“

În timp ce Bolliac scria la Brașov aceste versuri, tovarășul său de creație și de luptă revoluționară, colaboratorul său de la *Popolul suveran*, Dimitrie Bolintineanu,

[1] Cezar Bolliac. *Opere*, vol. I, E.S.P.L.A., 1956, pp. 363—365.

scria în fortăreaţa de la Fetislam, cu obidă, versuri care însemnau tot atîtea fulgere îndreptate împotriva boierimii trădătoare de patrie din Ţara Romînească :

„Voi ce vindeţi cu ruşine patria nefericită.
Şi din lacrima frăţească cu trufie vă-mbătaţi.
Voi, a căror corp e putred şi suflarea otrăvită,
Ascultare mie-mi daţi !"

Apoi compară boierimea reacţionară din ţară cu păsările de pradă care vin să se-mbete cu sîngele eroilor :

„Şi pe sîngele cel nobil, şi pe lacrima frăţească,
Sărbători voi aţi făcut".

Aminteşte apoi boierilor ce-şi vînd ţara figurile luptătorilor pentru ţară de altădată, pentru ca în cele din urmă să-i sfătuiască :

„Îndreptaţi-vă, căci timpul nu mai suferă robie ;
Ora celor ce suspină, iată, sună, a venit.
Înălţaţi al vostru suflet oţelit de mîrşăvie
Şi măriţi-vă cu timpul, căci romînii s-au mărit" [1].

O dată cu aceste versuri, el nu uită nici pe femeile respectivilor boieri :

„Ce ! Şi voi voiţi să moară ţara noastră romînească ?
Şi pe sîngele de frate, ce ! Şi voi aţi dănţuit ?"

Pe aceste „muieri" ale boierilor, Bolintineanu le acuză a fi mai rău decît femeile decăzute, care „au momente de căinţă cînd ruşinea colorează fruntea lor prostituată ce-a-ncetat a străluci", în timp ce aceste boieroaice „dănţuiesc vesele pe mormîntul Romîniei" :

„Şi cînd inimile noastre sînt în doliu îmbrăcate,
Nu simţiţi căderea voastră, şi simţind-o nu roşiţi !" [2]

Activitatea scriitorilor, din Ţara Romînească şi din Moldova, ajunşi la Paris şi în alte oraşe din Apus va continua sub forma unor scrieri politice cu un caracter demonstrativ pentru justeţea cauzei revoluţiei, pe care nu o socoteau încheiată. Multe dintre aceste scrieri îmbracă forme literare.

[1] *Către boierii romîni antinaţionali* (12 octombrie 1848), apărute postum în *Revista nouă*, 1889, nr. 11—12 (aprilie—mai), p. 6 ; Vezi *Opere alese*, vol. I, Bucureşti, E.S.P.L.A., B.P.T., 1955, p. 341—343.

[2] *Către muierile lor*, în *op. cit.*, p. 344—345.

Încă din 1849 apare la Paris o satiră în 159 de versuri, semnate cu iniţialele R.I., intitulată *Patrioţii*. Dimitrie Bolintineanu redactează între 15 aprilie şi 31 iunie 1851 *Albumul pelerinilor romîni*, care cuprinde în total 16 pagini. G. Creţeanu scrie poezii ca *Dorul ţării* în 1852 şi mai cu osebire *Cîntecul străinătăţii*, cu popularul : „Fie pîinea cît de rea, Tot mai bine-n ţara mea". Eliade, Bălcescu, Voinescu I, C. A. Rosetti se aflau tot acolo, şi activitatea lor publicistică şi literară se face mult simţită. Memorialistica lor este de asemenea prodigioasă [1].

Mai tîrziu, întorşi pe rînd în ţară, în afară de Bălcescu, care moare la Palermo, vor continua în cea mai mare parte să militeze prin scrisul lor pentru drepturi şi libertăţi în favoarea poporului.

3. ANII REVOLUŢIONARI 1848—1849 ÎN TRANSILVANIA

„Nu cu argumente filozofice şi umanitare vom putea convinge pe aceşti tirani, ci cu lancea, ca Horea !" [2].

Izbucnind în acelaşi timp cu revoluţia burghezo-democrată din Ungaria, fiind legată în mod firesc de mişcarea revoluţionară din Moldova şi de revoluţia burghezo-democrată din Ţara Romînească, revoluţia burghezo-democrată din Transilvania s-a desfăşurat însă în condiţii sociale şi politice specifice.

Şirul răscoalelor ţărăneşti, care veacuri de-a rîndul s-au făcut simţite în Transilvania, nu au ameliorat situaţia grea a ţăranilor iobagi. Cea mai mare parte a ţărănimii era complet lipsită de pămînt. Chiar în 1819, cu prilejul conscripţiei urbariale, au fost răpite ţăranilor aproape jumătate din pămînturile pe care le mai aveau. De asemenea, Dieta de la Cluj din 1847 a luat noi măsuri de înăsprire a servituţilor feudale, printre care şi legiferarea pedepsei corporale. Astfel că, în preajma anului 1848, starea de spirit a ţărănimii din Transilvania era de aşa natură, încît lipsea doar scînteia pentru ca masele înrobite să pornească la revoluţie.

De îndată ce în Transilvania revoluţia a fost declanşată de către elementele burgheziei în ascensiune cu scopul de a sfărîma orînduirea feudală, masele ţărăneşti au împins-o către forme mai avansate pe plan social, ajungîndu-se, în zona Munţilor Apuseni, la o împărţire a pămînturilor şi la desfiinţarea servituţilor feudale pe o perioadă de timp.

[1] Perpessicius, *op. cit.*, p. 119.

[2] Avram Iancu, *Referitor la discutarea servituţilor iobăgeşti*, în Dieta de la Cluj din 1847.

Avram Iancu (1824—1872).

Pe lîngă caracterul său adînc social, revoluția burghezo-democratică din Transilvania a avut și o puternică pecete națională, date fiind condițiile istorice din Imperiul habsburgic. În Transilvania era încă în vigoare înțelegerea celor trei națiuni (*Unio trium nationum*) dintre nobilii maghiari, sași și secui, românii fiind socotiți națiune tolerată fără drepturi politice. De aceea burghezia română, supusă aceluiași regim, s-a ridicat în 1848 în numele întregului popor român din Transilvania, legînd lupta antifeudală și antihabsburgică de lupta pentru recunoașterea naționalității.

Nesoluționarea problemei primordiale — revendicările sociale ale maselor de iobagi — ca și nerecunoașterea drepturilor naționale firești ale popoarelor nemaghiare de către conducătorii revoluției burghezo-democratice din Ungaria a dus la lipsa de unitate de acțiune între fruntașii revoluționari români și maghiari, fapt care a dăunat cauzei comune revoluționare și, în cele din urmă, a contribuit la eșuarea revoluției.

O parte a fruntașilor revoluționari democrați români, în frunte cu Avram Iancu, ca și țărănimea transilvăneană, a fost pentru o alianță cu revoluția din Ungaria, „cu condiția de a desființa fără răscumpărări servituțile feudale, de a se institui egalitatea în drepturi a naționalităților și de a se respecta limba română" [1].

[1] A. Narociniţki, *Tradiţiile revoluţiei din 1848—1849 din Ungaria şi contemporaneitate*, în *Komunist*, 1957, nr. 3, p. 53—69.

Același lucru reiese și dintr-o scrisoare adresată guvernului revoluționar ungar de către Avram Iancu:

„Răscoala noastră a fost provocată de nerecunoașterea naționalității noastre, de barbaria și samavolnicia conservatorilor și aristocraților unguri din Transilvania și pe care poporul nu le-a putut tolera" [1].

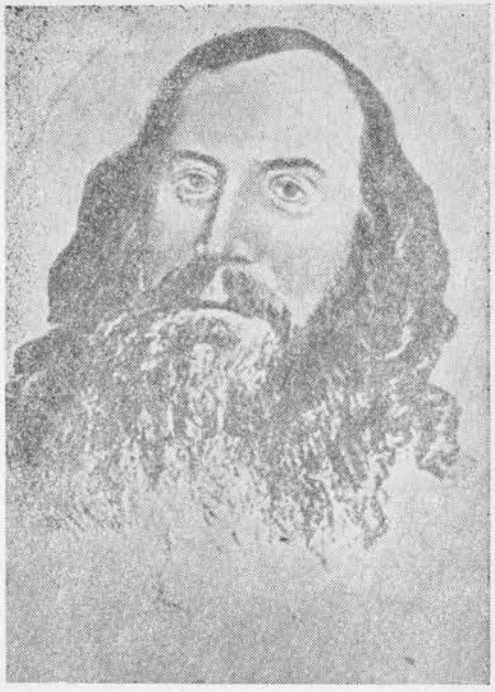

Eftimie Murgu (1805—1870).

În afară de încercările făcute pentru o acțiune comună româno-maghiară pe linia mișcării revoluționare țărănești conduse de Avram Iancu, a existat (fapt trecut mult sub tăcere de istoriografia burgheză) o integrare masivă a revoluționarilor români în cadrul revoluției ungare. Aceasta se datorește în largă măsură poziției ferm revoluționare a unor fruntași români din Banat, Crișana și Maramureș, care, nerenunțînd nici un moment la drepturile naționale, au văzut just obiectivul principal al colaborării cu revoluția maghiară: răsturnarea orînduirii feudale și eliberarea de sub despostimul habsburgic.

Au militat pentru reușita revoluției Eftimie Murgu, aprig luptător revoluționar democrat, care a participat alături de N. Bălcescu la acțiunea revoluționară a lui D. Filipescu în Țara Românească și care a dus cu consecvență, în special în Banat, o acțiune de luminare a maselor pentru scuturarea jugului feudal, Ion Dragoș, Dimitrie Ghica, Teodor Șerb, Maxim Caracioni, Sigismund Pop, Gavril Mihaly, Iosif Manu, A. Buda și mulți alți revoluționari români. Trebuie avut în vedere și faptul că, în regiunile locuite de români (Banat,

[1] A. Narociniţki, *Tradiţiile revoluţiei din 1848—1849 din Ungaria şi contemporaneitate*, în *Komunist*, 1957, nr. 3, p. 53—69.

Crișana, Maramureș), care făceau parte din Ungaria, masele exploatate au beneficiat direct de măsurile guvernului revoluționar maghiar, care, printre altele, a desființat iobăgia și prestațiile feudale pentru toată lumea, indiferent de naționalitate.

Nobilimea și burghezia maghiară din principatul Transilvaniei erau împotriva unei alianțe romîno-maghiare. Așa se explică faptul că guvernul revoluționar ungar n-a fost la început pentru înjghebarea unui front comun împotriva dușmanilor comuni: aristocrația, nemeșimea maghiară și despotismul habsburgic. Cînd a înțeles necesitatea acestui lucru era prea tîrziu. Nici conducătorii romîni ardeleni, deși au dus o luptă antifeudală de eliberare socială și națională, n-au văzut rolul contrarevoluționar, pe plan european, al curții imperiale din Viena în revoluția din 1848—1849.

În timpul revoluției burghezo-democrate din Transilvania au existat mai multe grupări în ceea ce privește „atitudinea luată față de lupta poporului pentru eliberarea socială și națională și față de alegerea aliaților în această luptă" [1].

Astfel, o grupare a fost aceea a revoluționarilor democrați în frunte cu Avram Iancu, Eftimie Murgu, I. Buteanu, Papiu Ilarian, intelectuali ieșiți din popor, legați de revendicările maselor iobage, luptători pentru lichidarea iobăgiei și eliberarea națională ca și pentru realizarea unui front revoluționar romîno-maghiar.

O altă grupare a fost aceea a burghezilor democrați, în frunte cu G. Barițiu, Timotei Cipariu și alții, care luptau pentru desființarea iobăgiei, pentru desființarea servituților feudale și acordarea drepturilor cetățenești de egalitate, fără deosebire de naționalitate, dar care erau pentru obținerea acestor deziderate legitime pe calea reformelor. „Ideologia lor generală era cea iluministă, ei luptînd pentru ridicarea materială și culturală a poporului" [2].

Interesele unei mari părți a burgheziei romîne, care lupta împotriva nobilimii și burgheziei maghiare pentru egalitate în viața economică și politică a Transilvaniei, au fost susținute de elemente grupate în jurul profesorului Simion Bărnuțiu. Această grupare dorea sincer ridicarea poporului romîn, eliberarea lui de sub jugul social și național. Bărnuțiu pretindea

[1] *Din istoria Transilvaniei*, Ed. Acad. R.P.R., vol. II, București, 1960, p. 30.

[2] T. Bugnariu și A. Deac, *O continuare rodnică a cercetărilor privind istoria Transilvaniei*, în *Lupta de clasă*, XLI, 1961, nr. 7 (iulie), p. 35.

înainte de toate recunoașterea romînilor din Transilvania ca națiune în sens politic, așa cum erau recunoscuți ca națiune sașii și secuii.

„Neîncrederea (lui Bărnuțiu) în «unguri» — fără a face distincție între poporul ungar, doritor și el de a trăi liber și independent, și clasa stăpînitoare ungară, între revoluționarii și contrarevoluționarii maghiari — a fost una din cauzele care au împiedicat formarea frontului comun revoluționar romîno-maghiar" [1].

Gruparea conservatoare și retrogradă avea în frunte pe episcopii Șaguna și Lemeni. Pusă în slujba intereselor habsburgilor și ale aristocrației maghiare, această grupare a frînat prin acțiunile ei mișcarea revoluționară.

Fără îndoială că revoluția burghezo-democratică din Transilvania trebuie văzută și prin prisma legăturilor firești cu cele din țările romîne. Aceste legături și-au găsit expresia în colaborarea strînsă dintre luptătorii revoluționări din cele trei provincii romînești. Comitetul de conducere care pregătea mișcarea revoluționară în Țara Romînească s-a străduit, încă de la început, să coordoneze acțiunile de luptă din țările romîne. Bălcescu a dat îndrumări lui Laurian, care a participat la adunarea de la Blaj din 15 mai 1848. Izbucnirea revoluției burghezo-democratice din Țara Romînească a stîrnit în rîndurile maselor populare din Transilvania o însuflețire de nedescris:

„Eu, frate — *scrie Eftimie Murgu lui Bălcescu* — să știți că am plîns de bucurie cînd am luat știre despre triumful libertății în Romînia; și cu nerăbdare aștept ca eu, [...] acum ca om slobod, să văd Romînia slobodă și să mă bucur de fericirea fraților mei..." [2].

Gazetele progresiste maghiare au salutat, de asemenea, cu bucurie revoluția din Țara Romînească:

„Vecinii noștri romîni au scuturat jugul care sugruma voința lor națională... Problema libertății romînilor e o problemă europeană. Națiunile libere ale Europei nu pot să îngăduie ca cerul Țării Romînești, pe care se ivesc zorile civilizației, să se întunece din nou... Mai ales noi trebuie să veghem, căci casa vecinului arde. Dacă Țara Romînească ar cădea, e amenințată și existența noastră națională" [3].

[1] T. Bugnariu și A. Deac, *O continuare rodnică a cercetărilor privind istoria Transilvaniei în Lupta de clasă*, XLI, 1961, nr. 7 (iulie), p. 35.

[2] Vezi *Din istoria Transilvaniei*, Ed. Acad. R.P.R., București, 1960, vol. II, p. 78.

[3] *Idem*, p. 81

Frămîntările prerevoluționare izvorîte din greaua situație în care continua să rămînă țărănimea din Transilvania în primele decenii ale secolului al XIX-lea, în special țărănimea iobagă, se oglindesc în diferite opere literare.

După marea răscoală populară de sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan, au avut loc dese răscoale locale mai cu seamă în regiunea Munților Apuseni. Una dintre acestea este evocată de Francisc Păcurariu[1] într-o povestire istorică, care ne arată că la începutul secolului al XIX-lea se simțeau adierile unei concepții revoluționare de un orizont mai larg.

În 1835 iobagii mineri din Bucium, Cărpiniș și Abrud se răscoală împotriva impunerilor excesive. Trei sute de moți sînt arestați. Caterina Varga, venită în 1846 în rîndul moților, merge și ea, ca și altădată Horia, la Curtea imperială pentru dreptatea țăranilor. Tot la îndemnul ei, iobagii încearcă înlăturarea unor servituți feudale. În 1847 „Doamna moților" a fost arestată și condamnată la închisoare.

Romanul lui Vlaicu Bîrna redă amplu atmosfera luptei duse de Caterina Varga pentru drepturile social-economice ale iobagilor din zona Munților Apuseni. Bine documentat pe plan istoric, scriitorul Vlaicu Bîrna reușește să înfățișeze în paginile romanului situația de grea robie a iobagilor. Iată, de pildă, cum descrie el una dintre scenele pe care le trăiește Caterina la curtea rudelor sale nemești:

„Ridicîndu-se, Catarina s-a îndreptat spre șopronul de lîngă grajduri, pentru că de-acolo i se părea că venea desnădăjduita chemare, care semăna cu aiurarea unui bolnav de friguri. În umbra șopronului a văzut stînd la pămînt șapte oameni, cu picioarele împiedicate în lanțuri, cu mîinile legate cruciș în streanguri subțiri de fuior, înfășurate de cîteva ori în jurul încheieturilor, iar un palimar le stringea mijlocul și se petrecea de la unul la altul la intervalul unui pas. Cînd s-a apropiat Catarina, glasul celui care a cerut apă a tăcut... N-a fost greu să afle povestea celor șapte iobagi, dintre care doi erau unguri; cu două zile înainte fuseseră găsiți, în zori, păscîndu-și vitele în pășunea grofului. Stăpînul însuși, făcîndu-și plimbarea de dimineață, călare, pe acea parte a hotarului unde se aflau ei, îi surprinsese și, după ce le brăzdase obrazul cu lovituri de cravașă, îi trimisese sub paza pandurilor la judecată"[2].

Caterina Varga nu a fost singura femeie luptătoare pentru drepturile sociale ale moților. Exceptînd istoriografia romînă și

[1] *Furtună sub Detunata*, E.S.P.L.A., 1957.
[2] Vlaicu Bîrna, *Romanul Caterinei Varga, București*, Ed. tineretului, 1961, p. 196—197.

maghiară, care înregistrează și alte exemple, sînt și cazuri cînd literatura a consemnat figuri simbolice de eroine. Este cazul unei povestiri[1] al cărui autor a rămas pînă acum anonim și care redă întîmplările unei oarecare Suzana, pornită la luptă în urma nedreptăților suferite.

Locuitorii unui sat se adună în fața primăriei pentru a asista la judecarea lui Aron Lugojanu, acuzat că ar fi furat caii baronului Miklos Arpad. Pretorul îl tratează ca hoț. Aron susține cu vehemență că însuși baronul a vîndut caii și că acesta vrea să se răzbune pe el. Aron este ucis în bătăi. Soția sa, Suzana, fuge din sat, hotărîtă să se răzbune împotriva domnilor.

În cursul anului 1848, ea întîlnește o ceată de țărani porniți și ei în haiducie. Ceata sa crește, mai cu seamă după o victorie împotriva trupelor guvernamentale. Ajunge să conducă aproape 1 000 de revoltați împotriva orînduirii de atunci. Ea arde castelul lui Miklos, îl ucide pe baron și pe solgbirăul său. Apoi, într-o altă luptă grea, „frumoasa Suzana" cade ucisă.

Epilogul este romantic, dar în același timp este pătruns și de elemente realiste.

„Prizonierii, în număr de opt, fură aduși înaintea comandantului. Unde e Suzana? — se răsti acesta la dînșii.

Unul din ei, un bătrîn, ieși din rîndul lor:

— Eu vă duc la Suzana, dacă-mi asigurați libertatea — zice el.

— Fie — zise comandantul — îți dăruiesc viața, dacă ne dai vie sau moartă, pe această blestemată femeie.

Bătrînul însoțit de 12 soldați și de doi ofițeri merse la marginea satului, sub un nuc mare și se opri.

— Priviți — zise el, ridicînd o sarică de pe un cadavru — asta e Suzana.

Era Suzana, frumoasă în moarte, cum a fost în viață, murise cu zîmbetul pe buze, cu mîna pe pieptul plin de sînge strîngînd un mănunchi de flori uscate"[2].

*
* *

Vestea izbucnirii revoluției la Viena și Pesta a avut imediat un larg ecou în Transilvania.

În adunarea de la Tg.-Mureș din 13/25 martie, romînii și maghiarii redactează un memoriu în spirit revoluționar, cerînd

[1] *Frumoasa Suzana, eroina de la 1848* (f.e. și f.a.), (probabil contemporană evenimentelor de la 1848).
[2] *Ibidem.*

în primul rînd extinderea în Transilvania a reformelor sociale pe care le stipula Constituția burghezo-liberală proclamată la Budapesta.

Tinerii romîni care se aflau la această adunare, printre care Avram Iancu și Papiu-Ilarian, erau animați de dorința unei participări comune romîno-maghiare la cauza revoluției burghezo-democratice declanșate în Ungaria. În acest sens, Papiu-Ilarion scrie în gazeta romînă din Brașov :

„Eu cînd am subscris, am zis că și eu, ca romîn, subscriu această petițiune, acea dulce speranță mîngîindu-mi că va fi fără întîrziere și deodată răscumpărarea totală fără nici o despăgubire (va fi) egalitate deplină de drepturi civile și politice, respectarea și asigurarea feluritelor naționalități și limbi din Transilvania și Ungaria" [1].

În marile orașe ale Transilvaniei, Arad, Oradea, Cluj, Timișoara etc., au loc manifestații de adeziune la revoluția izbucnită la Budapesta. În fruntea acestor manifestații se remarcau intelectualii ieșiți din popor, studenți, meseriași, calfe, muncitori. Presa romînească și maghiară din Transilvania dădea numeroase știri în legătură cu mișcările revoluționare care cuprindeau o mare parte din Europa.

Dar foarte curînd au început să fie analizate articolele Constituției burghezo-liberale ieșite din mișcarea revoluționară ungară și mai ales reformele sociale stipulate. Masele iobage din Transilvania și-au dat seama că nu beneficiază de reforme concrete. Elanul revoluționarilor romîni din Transilvania a scăzut din cauza articolului al VII-lea al Constituției, care prevedea anexarea Transilvaniei, fără acordarea drepturilor sociale și naționale. Pe lîngă aceasta, dieta de la Pojon nu prevedea reforme sociale esențiale în Transilvania și confirma chiar privilegiile nemeșimei ; se introducea și votul cenzitar (doar 5% din populație beneficia de acest vot).

De altfel, reformele din martie ale guvernului revoluționar maghiar „au fost deosebit de surprinzătoare pentru a nu permite transformarea nemulțumirilor sociale ale țărănimii maghiare în revoluție țărănească, dar nici pe departe nu au fost suficiente pentru a elimina cauzele sociale ale contradicției naționale dintre poporul maghiar și popoarele nemaghiare și pentru a crea unitatea dintre popoarele maghiar, slav, romîn, atît de necesară apărării revoluției" [2].

Așa se ajunge la convocarea unei adunări populare, care este proiectată pentru „Duminica Tomei", în aprilie.

[1] *Foaia pentru minte...* din 29 martie 1848.
[2] I. Revai, *Marxism, poporanism, maghiarism*, Budapesta, 1948, p. 36.

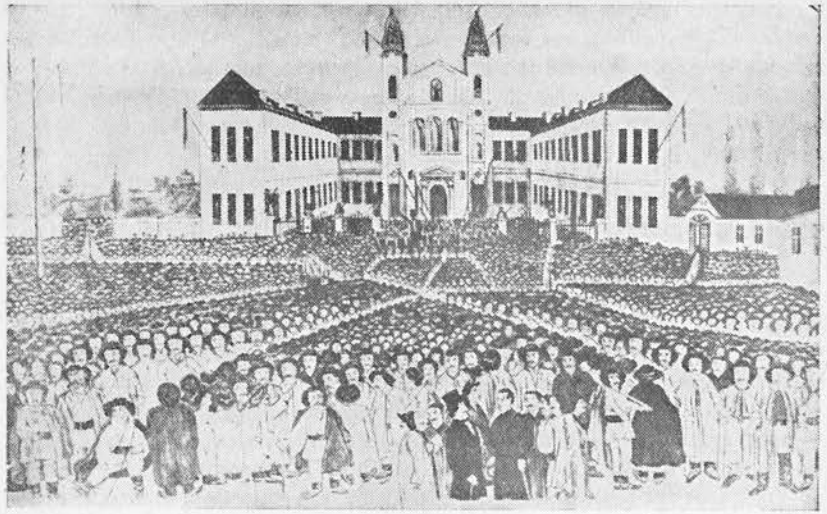

Adunarea de la Blaj.

Autoritățile o amînă pentru ziua de 3/15 mai, cînd s-a și ținut. La ea au participat peste 40 000 de romîni, constituind cea mai mare adunare populară românească cunoscută pînă atunci în istoria patriei noastre.

În afară de fruntașii din Transilvania, ca Simion Bărnuțiu, Avram Iancu, George Barițiu, Timotei Cipariu, sosiseră și transilvăneni revoluționari din București : Florian Aaron, August Treboniu-Laurian și Axente Sever. Se mai aflau o seamă de revoluționari moldoveni refugiați, printre care amintim pe Alexandru Ion Cuza, Alecu Russo, Gh. Sion și Ion Alecsandri.

Iobagilor romîni veniți la Blaj li s-au alăturat mulți iobagi maghiari și sași.

La adunarea de la Blaj s-a cerut satisfacerea unui program bazat pe 16 puncte, care prevedeau principalele revendicări sociale și naționale. Astfel se cerea independența politică și națională, înlăturarea iobăgiei — fără despăgubiri din partea țărănimii —, desființarea tuturor privilegiilor, o justă reprezentare proporțională în Dietă, justiție și armată, folosirea limbii romîne în toate sectoarele de viață ale țării, crearea de școli românești la sate, în centre mari licee și chiar o universitate românească.

Programul revendicărilor sociale prin punctele 3, 5 și 11 cerea :

„Fără întîrziere, desființarea iobăgiei fără nici o despăgubire din partea țăranilor iobagi, atît în comitate cît și districte, scaune și granițe militare

[...] și desființarea zecimilor (dijmei) [...], desființarea dărilor asupra vitelor [...], desființarea zecimilor (dijmei) metalelor [...], care zecime (dijmă) este o adevărată piedică pentru lucrarea minelor [...]; numirea unei comisii mixte compuse din romîni și alte naționalități transilvane, pentru cercetarea cauzelor de mezuire (hotărnicie) a moșiilor și pădurilor, de ocuparea pămîntului comun..." [1]

Unele din dezideratele legitime au fost exprimate prin glasul lui Simion Bărnuțiu în discursul ținut la adunarea de la Blaj:

„Fără de naționalitate — *a spus atunci Bărnuțiu* — nu e libertate, nici lumină, nicăieri, ci pretutindeni numai lanțuri, întuneric și amorțire. Ce este apa pentru pești, aerul pentru zburătoare și pentru toate viețuitoarele? Ce este oare lumina, pentru vedere, soarele pentru creșterea plantelor, vorba pentru cugetare, aceasta este naționalitatea pentru oricare popor. Cu această egalitate a națiunilor e strîns legată libertatea de a se dezvolta fiecare după firea sa, în toate părțile vieții. [...] Poporul care-și dă seama că lumina științelor și artelor nu mai poate fi proprietatea unor clase privilegiate, acela trebuie să facă din cultură un lucru comun pentru toată națiunea".

Fără îndoială că Bărnuțiu punea accentul pe dorința cuceririi drepturilor naționale; dar în același timp discursul său cuprindea cererea imperioasă a unei administrații democratice, în care „dregătorii sînt pentru popor și nu poporul pentru dregători". Nu se poate, de asemenea, să nu remarcăm pasajele închinate libertății, care, de fapt, în concepția sa și în aceea a „intelegenței" transilvane, constituia temelia unei vieți naționale demne.

Alături de idei juste, ca dreptul popoarelor la o dezvoltare liberă, democratică, folosirea limbii romîne în viața economică și politică a Transilvaniei, discursul lui Bărnuțiu conține și idei nejuste. Prezentînd asuprirea socială ca asuprire națională, el nu face deosebirea între clasa exploatatoare maghiară și poporul maghiar.

Discursul lui Bărnuțiu, lucrările ulterioare ale adunării de pe Cîmpia libertății de la Blaj, hotărîrile luate în această uriașă adunare populară au avut o mare importanță pentru mersul revoluției burghezo-democratice din Transilvania.

Cît despre reflectarea ei în creația literară se pot da multe exemple. Adunarea de pe Cîmpia libertății a constituit subiectul multor versuri contemporane revoluției, ocazionate de eveniment.

[1] Vezi *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, Ed. Acad. R.P.R., 1961, p. 49—50.

Astfel, menționăm pe Andrei Mureșanu, evocat atît de măreț de M. Eminescu, în *Epigonii*:

„*Mureșan* scutură lanțul cu-a lui voce ruginită,
Rumpe coarde de aramă cu o mînă amorțită,
Cheamă pietra să învie ca și miticul poet,
Smulge munților durerea, brazilor destinul spune
Și bogat în sărăcia-i ca un astru el apune,
Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet" [1].

Publicînd pînă la 1848 poezii patriotice, îmbibate însă de un lirism dulceag, Andrei Mureșanu, prin cele cîteva poezii scrise sub imboldul ideilor revoluționare, pune accent pe realitățile sociale.

Din perioada de pînă la 1848 reținem doar cîteva versuri simbolice:

„La noi e putred mărul, nu-i mod de curățire
Și tot ce se mai speră sînt simburii din el.
Aceștia cer plantare, silință și unire,
Atunci va crește codrul din ramul tinerel" [2].

În poezia *15 mai 1848*, de pildă, el manifestă și bucuria pentru sărbătoarea poporului romîn din Transilvania:

„Aceasta e ziua, în care romînul
Pătruns de chemarea spiritului său,
Își scutură jugul impus de păgînul,
Ce n-avu nici lege, nici chiar Dumnezeu,
De azi libertatea și-amoarea frățească
În pieptul națiunei romîne vor fi,
Încît strănepotul, sciind s-o mărească,
Prin faptele sale etern vor înflori" [3]

Dar poezia care a constituit un imn național al revoluției din 1848 — *Un Răsunet!* — nu a rămas numai simple versuri de îndemn publicate atunci sau mai tîrziu, cum a fost cazul cu majoritatea poeziilor din acea vreme, ci, îmbrăcată într-o melodie dinamică, a electrizat mulțimile care s-au răsculat la București ceva mai tîrziu (11 iunie 1848).

[1] M. Eminescu, *Poezii*, E.S.P.L.A., 1958, p. 28.
[2] *Foaia științifică și literară*, de sub redacția lui V. Alecsandri 1848, nr. 35.
[3] *Din poeziile lui Andrei Mureșanu*, Sibiu, 1881, p. 3, scrisă în 1849.

Primele două versuri, de pildă, seamănă cu dangătul clopotelor care cheamă alarmate:

„Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte
În care te-adînciră barbarii de tirani".

Chemarea este continuată de îndemnul la luptă pentru a-și croi altă soartă. Apoi în strofa a doua, pentru a mări potențialul de luptă, Mureșanu face apel la „gloria străbună" și la originea romană.

În strofa a treia și a patra „stau ca brazii-n munte voinici sute de mii", gata de a intra în luptă, pentru că nu există altă alternativă: „Viață-n libertate ori moarte". Strofa a cincea exprimă o hotărîre, caracteristică pentru întreaga generație de la 1848:

„Dar noi, pătrunși la suflet de sfînta libertate,
Jurăm că vom da mîna să fim pururea frați!"

După o evocare, în strofa a opta, a figurii lui Mihai Viteazul ca nou îndemn la luptă, poetul leagă prin blesteme crunte pe toți cei care vor trăda sfînta cauză comună a revoluției:

„De fulgere să piară, de trăsnet și pucioasă.
Oricare s-ar retrage din gloriosul loc.
Cînd patria sa mamă, cu inima duioasă,
Va cere ca să trecem prin sabie și foc!"

pentru ca la strofa ultimă să încheie:

„Murim mai bine-n luptă cu glorie deplină
Decît să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pămînt" [1].

Emigrat din Moldova în Transilvania, Vasile Alecsandri exprimă, în poezia *15 mai 1848* [2] bucuria „zilei de-nviere a românului popor". El vede adunarea de la Blaj într-un cadru liric, ca un simbol al unirii Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei:

„Fraților, nădejde bună! Azi, sub cerul fără nori,
Libertatea, Romînia se-ntîlnesc pe cîmp de flori.
Ș-înnoiesc în fața lumei a lor vecinică-nfrățire
După o lungă, dureroasă și fatală despărțire".

[1] *Antologia poeziei românești*, vol. II. pp. 39—41.
[2] Vasile Alecsandri, *op. cit.*, p. 293—294.

Aceeași idee a unirii o exprimă Alecsandri și în poezia *Hora Ardealului*, scrisă la Brașov în același an:

„Hai să dăm mînă cu mînă — Să-nvîrtim hora frăției
Cei cu inima română, — Pe pămîntul Romîniei" [1].

Această idee va fi reluată în *Hora Unirii*.

Alecu Russo, prezent la adunarea de pe Cîmpia libertății, încrustează în *Cugetările sale* imaginea păstrată de-a lungul zbucimatei sale existențe. Mărturia sa, îmbrăcată în haina artistică a prozei literare, este necesară evocării acestui important moment din cadrul revoluției de la 1848 din Transilvania:

„Într-un ținut al Ardealului se ivi, la 1848, o zi frumoasă pe un cîmp întins, unde patruzeci de mii de români sta să asculte, sub aripele unui steag în trei culori, cuvîntul inteligenței ardelene. Moldoveni și munteni pribegi a turburărilor din țară privesc cu bătaie de inimă adunarea oștită grămadă, cîte grămadă, după satele și ținuturile de unde veniseră oamenii. Un popor întreg, de același port, de aceeași limbă ca și a poporului nostru, sta măreț în lumina soarelui și printre sucmane se videa amestecate multe surtuce; aceste surtuce acoperia piepturile tineretului de frunte ieșit din Blagiu și din școalele Ardealului, tineret cu mare curagiu și mare iubire de neamul românesc" [2].

În *Suvenirile* sale, G. Sion descrie pe larg atît preambulurile adunării populare de la Blaj cît și adunarea propriu-zisă [3].

În publicistica transilvăneană contemporană apar numeroase poezii sau mici povestiri care reflectă în conținutul lor momente ale revoluției. Cît privește reflectarea momentului istoric în literatura de după 1848, menționăm pe Ovid Densușianu, cu poezia *Pe cîmpul libertății* [4], și în special pe Șt. O. Iosif care exprimă un sentiment nostalgic ivit din dorința retrezirii conștiinței revoluționare:

„O sfîntă zi de sărbătoare! — Povestea vremii ne învață
Popor voinic din văi și lunci, — Că orice rană are leac.
Te-om mai vedea o dată oare — Dar o-ntîmplare-așa măreață
Precum te-ai arătat atunci? — Sbucnește-odată la un veac!" [5].

[1] Apărută întîi semnată „Un român", în *Foaie pentru minte*, II (1848), nr. 24 (12 iunie), p. 192.
[2] Alecu Russo, *op. cit.*, p. 41—42. Vezi și Al. Dima, *op. cit.*, pp. 93—95.
[3] *Din anul 1848* (fragmente), *op. cit.*, pp. 306—329.
[4] *Cîmpul libertății* (1898), p. 2.
[5] Publicată întîi în *Luceafărul*, III (1904), p. 18, apoi în volumul *Credințe*, 1905; ultima ediție: *Poezii*, București, E.S.P.L.A., 1956, p. 105—106.

Doleanțele romînilor exprimate în adunarea populară de la Blaj nu au fost acceptate. Dieta Transilvaniei, în care se aflau mai ales reprezentanții claselor avute maghiare, săsești și secuiești, votează alipirea Transilvaniei la Ungaria. La 10 iunie 1848, împăratul de la Viena sancționează hotărîrea Dietei, ceea ce va duce la răscoala imediată a romînilor, sîrbilor, croaților și slovacilor. În acest timp, revoluția burghezo-democrată ungară capătă o deosebită amploare, determinînd guvernul imperial să facă o seamă de făgăduieli naționalităților răsculate din Transilvania și Ungaria cu scopul de a slăbi revoluția ungară. O nouă adunare populară pe Cîmpul libertății, la 15/25 septembrie, constituie un ultim protest împotriva alipirii Transilvaniei la Ungaria. La această adunare, care a hotărît, printre altele, înființarea gărzilor naționale, Avram Iancu a venit însoțit de 6 000 de moți. Deși Bărnuțiu, Barițiu și alți membri ai Comitetului național erau pentru atitudinea moderată, Avram Iancu pornește însă insurecția armată pentru alungarea spectrului spînzurătorilor ce se înălțau în toate satele romînești din porunca asupritorilor feudali-burghezi.

Din acest moment, masele largi țărănești din Transilvania merg pe drumul luptei de veacuri împotriva „domnilor de pămînt", pe drumul luptei pentru libertate și pămînt.

Nobilimea din Transilvania începe să se înarmeze pentru a reacționa împotriva maselor de iobagi pornite la cucerirea drepturilor legitime.

Astfel, feudalii înjghebează un fel de „gărzi naționale" nu numai la orașe, ci și în comune. Aceste gărzi erau formate din elemente în slujba feudalilor: administratori, vătafi etc., și, curînd, devin instrumente în mîna nemeșilor speriați de posibilitatea răscoalei iobagilor. Acțiunile represive nemești se făceau și în scopul de a învrăjbi pe romîni și pe maghiari. În acest sens vede și Mihai Eminescu cînd scrie în *Geniu pustiu*:

„Și toate le propagau deșerții în numele poporului maghiar, care, bun și blînd cum sînt toate popoarele, pînă-n marginile unde nu l-au amețit, părea predestinat să trăiască în pace și-n frăție cu romînii. Dar ei (nemeșii) au explicat rău și falș cărțile destinului și au pătat șirurile sale cu sînge"[1].

[1] Mihai Eminescu, *Geniu pustiu*, în *Proza literară*, București, ed. Cugetarea, 1943, p. 222.

Episodul sîngeros de la Mihalț, din iunie 1848, de represiune feudală împotriva iobagilor, este descris de Vlaicu Bîrna în felul următor:

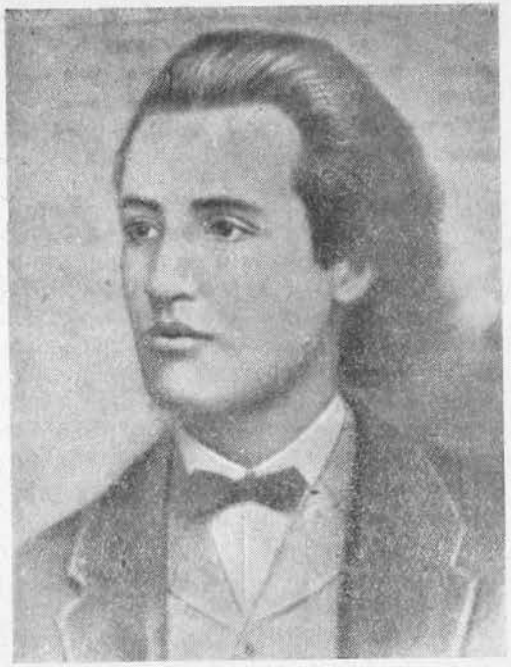

Mihai Eminescu (1850—1889).

„Cele dintîi morminte ale anului 1848, au din belșug udat cu sînge, s-au deschis pentru plugarii din Mihalț, într-o zi de iunie. Mihalțul era un sat de iobagi, așezat lîngă Aiud, aproape de apa Tîrnavei. Romînii și maghiarii trăiau sub aceeași apăsare și își împărtășeau amărăciunile. Moșia se afla în stăpînirea grofilor **Eszterházy, mari dregători, plini de fudulie** care nu se osteniseră măcar o dată să calce cu piciorul pe ogoarele de unde le veneau pungile cu galbeni. [...] Răbojul robotei și socoteala carelor de grîu le ținea administratorul Anwander, care îi jupuia pe țărani fără milă și își fura stăpînii din gros, cînd putea și cît putea.

La hotarul comunei se întindea un loc de fînaț și pășune, care fusese al mihălțenilor din moși-strămoși. Dar sluga lui Eszterházy îl cuprinsese cu anasîna, pe cuvînt că ține de trupul moșiei. Oamenii porniseră la judecată, iar în așteptarea dreptății care zăbovea au intrat cu coasele în iarba pe care o știau a lor. Anwander a fugit să se plîngă prefectului din Aiud, care a trimis o companie de grăniceri să-i scoată afară pe rebeli, cu puterea, de pe pămîntul domnesc. Grănicerii au tăbărît peste noapte la Ceșlaru, iar a doua zi dis-de-dimineață au încercat să treacă spre Mihalț, de cealaltă parte a Tîrnavei. N-au putut să răzbată, fiindcă mihălțenii au tras la mal podul plutitor, iar apa umflată de ploi era prea adîncă. Au mai așteptat o zi pînă le-a venit în ajutor încă o companie, apoi s-au îndreptat spre sat, ocolind pe drumul de țară al Teiușului.

Mihălțenii i-au întîmpinat cu furci, cu securi și cu coase; prea puțini aveau în mînă o pușcă. În fruntea trupei venea asupra lor însuși prefectul, binecunoscutul Nicolae Bánffy. O detunătură s-a auzit nu se știe de unde.

Acela a fost semnalul măcelului. Nicolae Bánffy a răcnit o comandă şi puşcaşii lui au deschis focul, trăgînd în carne vie. Au rămas pe cîmp doisprezece mihălţeni ucişi. Răniţii s-au tîrît cum au putut pînă la Obreja, prin lanurile de grîu, învoalte, stropind spicele pline cu picături de sînge. Cîţi au scăpat cu viaţă s-au risipit, purtînd în inima lor arsă pojarul răzbunării..." [1]

Guvernatorul Transilvaniei, Vay Miklos, alcătuise o listă de 400 de romîni ce trebuiau să fie spînzuraţi la prima ocazie. Printre multe alte episoade sîngeroase, a mai intervenit grava maltratare a preotului Papiu-Ilarianu în comuna Badiu. Fruntaşii romîni erau prigoniţi şi arestaţi de autorităţi, iar culmea o atinse arestarea, în august, a întregului comitet naţional romîn. Primul regiment de grăniceri romîni de la Orlat intervine atunci printr-o acţiune fulgerătoare şi eliberează Comitetul romîn. De acum acţiunea separată, revoluţionară, ia forme hotărîte de înarmare.

Aceasta se datorează în largă măsură şi faptului că conducerea revoluţiei maghiare rămăsese „sclava concepţiei feudale despre naţiune" şi că n-a înţeles că „asigurarea de drepturi indivizilor este insuficientă fără recunoaşterea deplină şi consecventă a egalei îndreptăţiri naţionale".

Trebuie amintit şi faptul că la 26 august 1849, Kossuth a declarat, în mod oficial de la tribuna parlamentului, că „libertatea naţională se ia cu sabia..." Ceva mai tîrziu, despotismul habsburgic, constrîns desigur de împrejurări printr-un manifest al împăratului din 22 septembrie 1849 făgăduieşte o lărgire a drepturilor naţionale.

În tot cursul anului 1848, ca şi mai tîrziu, în 1849, apar în gazetele romîne din Transilvania numeroase versuri închinate, ca şi în timpul revoluţiei din Ţara Romînească, luptelor pentru libertate duse de poporul romîn. În marea lor majoritate, aceste versuri nu erau semnate [2]. Pe lîngă acestea apar sub

[1] Vlaicu Bîrna, *op. cit.*, p. 313—314.

[2] Amintim: *Anul 1848* în *Foaie pentru minte...*, XI (1848), nr. 8 (23 februarie), p. 64; *La un frate despre libertate*, în *Foaie pentru minte...*, XI (1848), nr. 23 (7 iunie), p. 183; Babeşiu, *Cerşetoriul*, în *Amicul poporului*, I (1848), nr. 10 (29/10 iulie), pp. 144—146; *Cîntecul romînului de omenie din Ungaria*, în *Amicul poporului*, I (1848), nr. 13 (19/31 august), pp. 194—196; sau epigrama lui P. Parchici, *Junele drept*, în *Amicul poporului*, I (1848), nr. 16 (9/21 septembrie), p. 241; Babeşiu, *Năciune fără naciunalitate*, în *Amicul poporului*, I (1848), nr. 16 (9/21 septembrie), p. 241; *Cîntec romîn*, în *Amicul poporului*, I (1848), nr. 17 (16/28 septembrie), pp. 257—260; Deheleanu Georgiu, *Înoirea*, în *Amicul poporului*, I (1848), nr. 29 (28/9 octombrie), pp. 273—275; I. Puşcariu, *Voluntariul*, în *Foaie pentru minte...*, XI (1848), nr. 44 (1 noiembrie), p. 343.

formă de foi volante numeroase cîntece, cu versuri patriotice, care în cele mai dese cazuri au un conţinut revoluţionar [1].

Sînt destul de numeroase lucrările literare de după 1848, mai cu seamă acelea din zilele noastre care oglindesc acţiunea revoluţionară din Transilvania:

„Asta! Cum răsună! Iată-i ropotind.
Voinicii moţi prin codri şi prin lunci
Să-şi ia călăii îngroziţi la goană!" [2].

Multe dintre aceste versuri au reuşit, printr-o puternică forţă evocatoare, să exprime imaginea suflului revoluţionar de atunci, şi mai cu seamă îndemnul la luptă pentru cucerirea libertăţii.

Romanul lui Eminescu, *Geniu pustiu*, este legat în mare parte de evenimentele desfăşurate în Munţii Apuseni ai Transilvaniei. Iată, de pildă, un fragment care descrie în culori vii elementele naturii împletite cu lupta ţăranilor munteni:

„Venise toamna şi îngălbenise codrii din umerii bătrînilor munţi, pe vîrfurile lor negurile deveneau mai dese — în fine, într-o zi ne pomenirăm cu cei dintîi fulgi de zăpadă înecînd cu puful lor de argint aerul neguros şi rece al munţilor. Prin sate colinda vestea cum că se ridicase [...] Împăratul Codrilor bătrîni şi al munţilor suri şi sterpi aduna pe vulturii din viziunile lor stîncoase împrejurul flamurei romîneşti. În creierii împietriţi ai munţilor şi în aerul lor rece, flutura tricolorul, trăia libertatea Transilvaniei.

Într-o noapte am văzut un spectacol măreţ. În culmile munţilor, pe frunţile lor de piatră, care de care mai înălţate, se aprindeau, unul cîte unul, focuri mari, — părea că munţii înşişi se aprinseseră. Împrejurul focurilor vedeai şezînd cete întregi de oameni şi lăncile culcate pe umere străluceau în aer [...] lănci de coase, care în urmă era să devie spaima inimicilor. Din creştetele munţilor romînii slobozeau roţi înfăşurate în paie şi aprinse, care se rostogoleau cu o repejune demonică, pînă se pierdeau hăulind în prăpăstiile adînci, în inima pămîntului. Buciumele sunau din vîrfuri, astfel încît ţi se părea că sufletele de aramă ale munţilor se trezise şi sunau a moarte lumii. Culme pe culme ardea, atîţia uriaşi ochi roşii, cîte unul pe-o frunte de deal. Codrii bătrîni trosneau amorţiţi de iarnă, stelele şi luna erau mai palide în cer, cerul însuşi părea mai sur. Era unul din acele

[1] Vezi *Cîntecul libertăţii* al lui Georgiu Deheleanu, care cuprinde în cele două foi volante 17 strofe de cîte 4 versuri fiecare.

[2] I. Barcia, *Pelagia Roşu* (1848), în Transilvania, LIII (1922), nr. 9 (septembrie), p. 562.

spectacole măreţe, din acele tablouri uriaşe, pe care numai Dumnezeu le poate zugrăvi pe tabla întinsă a lumii, înaintea ochilor uimiţi şi a inimii înfrînte.

Revoluţiunea pătrunsese în munţi"[1].

Vlaicu Bîrna, în poezia *Focuri*, pune în legătură evenimentele de la 1848 cu răscoalele ţărăneşti de veacuri:

„Pe roşu fier l-au ars pe Doja
Pe roată sfîrtecară trupul Horii,
Balaur negru aşezară peste
Fîntîna tainică, asupritorii.
Dar răbufniră focurile-ascunse
Pe creasta munţilor de-atîtea ori;
În miezul veacului care se scurse
La patruzeci şi opt mijiră zori"[2].

Cuprinzînd în poezia *1848* ideea unei lupte comune romîno-maghiare pentru biruinţa revoluţiei îndreptată împotriva despotismului feudal, Radu Boureanu evocă momentul istoric în versuri cu puternice vibraţii sociale:

„Şi s-au aprins pe plaiuri dunărene
Şi în Ardeal şi-n ţara ungurească,
Feciori de neam cu scris şi vis pe gene
Mulţimilor a prins să agrăiască,

Dară sub cuşme clocotea amarul;
Şi cum stăteau pîndind păduri de coase
Ei aşteptau să scapere amnarul,
Să urce veacuri vîlvătăi frumoase"[3]

Lupta revoluţionară antifeudală a maselor ţărăneşti din Transilvania, aspiraţiile lor spre eliberare socială şi naţională s-au lovit nu numai de rezistenţa nobilimii feudale, ci şi de atitudinea autorităţilor locale, care nu ţineau seama de măsurile antifeudale ale guvernului revoluţionar de la Pesta. Cu toate că şi pe teritoriul Transilvaniei s-au extins în iunie 1848 legile de desfiinţare a robotelor şi dijmelor iobagilor, ele n-au fost aplicate, marii proprietari de pămînt, ajutaţi de administraţia

[1] M. Eminescu, *Geniu pustiu*, în *Proza literară*, Bucureşti, ed. Cugetarea, 1943, p 222.

[2] *Tulnice în munţi*, Bucureşti, E.P.L., 1949, p. 38.

[3] *Poezii alese*, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1955, pp. 131—135

veche, au încercat să menţină, sub diferite pretexte, datorii vechi, robotele, iar pe jeleri i-au menţinut mai departe în dependenţă feudală.

În fruntea luptătorilor ţărani din Munţii Apuseni, în special alături de o seamă de alţi revoluţionari democraţi s-a aflat Avram Iancu.

Născut în Vidra de Sus, în plin ţinut al moţilor, Avram Iancu era în 1843 un tînăr avocat numai de 24 de ani. În martie 1848, aflîndu-se la Tg.-Mureş, a aderat cu însufleţire la mişcarea revoluţionară burghezo-democratică declanşată în Ungaria. Prin ea, încă de la început, Avram Iancu a văzut mijlocul de realizare a revendicărilor ţărăneşti. Atunci, la Tg.-Mureş, el a enunţat programul său social, spunînd: „desfiinţarea robotelor fără despăgubiri, sau moarte". Om de acţiune, avea o concepţie politică avansată faţă de ceilalţi conducători ai romînilor din Transilvania, fiind dispus să lupte în orice moment alături de revoluţia din Ungaria, cu singura rezervă impusă de cerinţele maselor: dreptate socială şi recunoaşterea naţională. El merge în revoluţia ţărănească, pe care a condus-o, pe linia lui Horia. Atitudinea sa i-a atras duşmănia diriguitorilor de la Cluj, a nobililor dregători ai comitatelor.

Lucian Blaga, în piesa *Avram Iancu*, fără a urmări direct evocarea istorică, prinde drama omului politic.

Atunci cînd preşedintele Comitetului naţional spune tribunului moţilor: „Nu cu coase însîngerate vom intra în noul veac. Nu cu puterea şi cu fapta negîndite vom dobîndi îndurarea celor de sus, ci cu purtarea aşezată, cinstind legile cu blîndă smerenie", Iancu dă o replică în care ţîşneşte nu numai ironie, dar şi un mare adevăr:

„— Şi eu sînt de părere să aşteptăm, să ne dea grofii certificate de bună purtare. Numai că acele certificate nu vor fi scrise pe piele de cîine, ca diplomele de doctorat ale domniilor voastre, ci pe pielea noastră de rumîni schingiuiţi. Să aştepte deci, cu răbdare, cei ce au piei de năpîrleală"[1].

Execuţiile militare întreprinse de către instrumentele nemeşimii, neîndeplinirea reformelor agrare în Transilvania au determinat pe Avram Iancu să ia conducerea luptei maselor de iobagi care porniseră la alungarea dregătorilor împilatori, ocupînd pămînturile şi păşunile revendicate. Avram Iancu a conceput organizarea militară a maselor, avînd drept scop sprijinirea programului revoluţionar pe calea armelor.

[1] Lucian Blaga, *Opera dramatică*, Sibiu, 1942, p. 282.

În fruntea a peste 20 000 de ostași țărani, comandați de „prefecți" și „tribuni", Iancu înfrînge oștile guvernamentale trimise împotriva sa. Pe rînd, în octombrie și noiembrie, sînt ocupate Abrudul, Zlatna, Aiudul, Turda. Iancu se pregătește apoi să ocupe, cu ajutorul insurgenților, Clujul.

Aceste acțiuni au fost destul de comentate de istoriografie pe baza diverselor izvoare, în special rapoartele pe care Iancu le trimitea comandantului trupelor imperiale de la Sibiu — „aliații" săi de circumstanță —, care însă erau peste tot înfrînți de trupele excelentului general, revoluționarul Bem. Dar ceea ce a rămas în poezia populară constituie, fără îndoială, nu numai dovada dragostei poporului pentru „Craiul munților", ci și fixarea anumitor momente ale revoluției. Desprindem răspunsul lui Avram Iancu la întrebarea dacă are copii :

„— Am un neam și-o țară-ntreagă,
Să le scot dreptul mă roagă ;
Am cu sutele de-ostași,
Care-mi vin din paș în pași !
— Ce-ți trebuie atîția ?
— Să strice iobăgia
Din robie și din somn
Scot un neam ca să-l fac domn" [1].

Plecarea la luptă este și ea cîntată în versuri de baladă populară :

„Foaie verde după clae,
Pleacă Iancu la bătae.
Sabia, ce-o are-n-mînă,
Sabia, armă străbună,
N-o lăsă să hodinească
Și-un neam să se robească.
Frunză verde mageran
Taie Iancu și Orban.
Pe sub coastă, pe sub vie,
Taie Iancu prăvălie,
Iancu taie sute multe,
Dar și Hoza, om cuminte,
Nu se lasă-n urma lor,
Ci strigă romînilor" [2]

Versurile despre Avram Iancu și Axente Sever fixează poziția oștilor populare :

„Iancu de la Vidra pleacă
Ca dreptate să ne facă.
Frunză verde castravete,
Doamne, ține pe Acsente !
Pe dealul Feleacului
Trece oastea Iancului
De-a lungul Mureșului
Stă oastea Severului" [3].

[1] Simion Fl. Marian, *Poezii poporale despre Avram Iancu*, adunate și publicate de..., Suceava, 1900, p. 1.
[2] *Idem*, p. 5—6.
[3] *Idem*, p. 8.

În poezia populară *Iancu și turdenii* se vădește la un moment dat obiectivul luptei duse de Avram Iancu :

„Ear — iobagia luați
Și lîngă Blaj o-ngropați !
Astfel dacă voi veți face
Vă dau la toți bună pace !" [1]

Acțiunea lui Iancu împotriva „domnilor" evocă pe cea a lui Horia :

„Cînd a fost Iancu-mpărat,
Domnii-n pat nu s-or culcat,
Nici la masă n-or cinat,
În pădure s-or băgat
Și-ntre lemne s-or culcat" [2].

Sau :

„Pușcă Iancu și schînteie,
Domnii fug fără mintele ;
Pușcă Iancu prin talaz,
Domnii fug fără nădraz ;
Pușcă Iancu prin butuci,
Domnii fug fără papuci" [3].

Ajuns în apropiere de Cluj, care întruchipa cetatea despotismului, Iancu este astfel văzut de creația populară :

„Pe dealul Feleacului
Merg carele Iancului ;
Nu merg cum merg carele,
Strălucesc ca soarele,
Carul merge-mpiedecat,
Iancu merge supărat,
Boii-s cu coarne de cară,
Om ca Iancu nu-i în țară,
Boii-s cu coarne de spume,
Om ca Iancu nu-i în lume,
Boii-s cu coarnele verzi
Om ca Iancu nu mai vezi !" [4].

Sau :

„Pe dealul Feleacului
Merg feciorii Iancului
Iancu-i comîndează bine :
— Haideți feciori după mine !
Să luăm tunuri de fag,
Și să dăm în Cluj cu drag !
Iar cînd Clujul l-a zărit
Iancu din grai a grăit :
— Stați feciori să ne-aruncăm
Și tot Clujul să-l luăm
Și pe unde-am trece noi
Sîngele-a curge șiroi.

[1] Simion Fl. Marian, *op. cit.*, p. 19
[2] *Idem*, p. 30.
[3] *Idem*, p. 31.
[4] *Idem*, p. 33.

N-a fi nalbă și nici iarbă,
Numai sînge pînă-n barbă,
Nu sînge de copii mici
Ci tot sînge de voinici
De voinici micuți și mari
De cătane și huzari" [1].

Variantele abundă, însă toate se structurează pe o singură idee, drumul lui Avram Iancu, victorios, pînă la Cluj.

Între timp, hotărîta acțiune a armatelor conduse de generalul Bem azvîrlă pe generalul imperial Puchner peste munți, în Țara Romînească. Cu excepția zonei Munților Apuseni și dîrzei rezistențe a ostașilor-țărani conduși de Avram Iancu, întreaga Transilvanie era în mîna guvernului revoluționar ungar.

„Cît timp Transilvania — *scrie K. Marx* — a fost în mîinile lui Bem, acesta și-a cucerit stima populației întregi, preîntîmpinînd cruzimile lipsite de sens și lipsite de tact din punct de vedere politic pe care intenționau să le comită împuterniciții maghiari. Politica de împăcare a naționalităților care se dușmăneau i-a ajutat ca în cîteva luni să mărească efectivul armatei sale pînă la 40 000—50 000 de oameni, ea avînd în același timp și suficientă cavalerie și artilerie" [2].

La 25 aprilie 1849 vine în tabăra lui Avram Iancu, trimis de Kossuth, deputatul romîn I. Dragoș, partizan al apropierii dintre romîni și unguri. Dragoș venise sub semnul unui armistițiu. Totuși, în plin mers al tratativelor, Hatvany pătrunde în Abrud cu 1 400 de soldați și tunuri (6 mai). Iancu apucă și se retrage, dar tovarășii de-ai săi de luptă sînt prinși și împușcați. Apoi oasta lui Hatvany este distrusă după lupte crîncene. Prins, popularul tribun Ion Buteanu este spînzurat. Aceste fapte au împiedicat și mai mult o apropiere dorită. În mai luptele au atins culmea.

„Cînd poporul din Munții Apuseni — *spune Bălcescu* — rămase slobod de orice povățuire nemțească ce îl paraliza, îl văzurăm desfășurînd toată energia sa, stînd neclintit ca granitul munților săi înaintea dușmanului ce măturase oștiri mari, regulate, tari. Fusei fericit a găsi acolo, pe acele piscuri mărețe, pe deasupra norilor, o naționalitate și o națiie romînească împăcată și puternică" [3].

Victoria armatelor reacțiunii imperiale austriece și țariste ce a urmat a început să dea grele lovituri revoluției ungare,

[1] Simion Fl. Marian, *op. cit.*, p. 35.
[2] K. Marx și Fr. Engels, *Opere*, vol. 14, ed. rusă, pp. 136—137.
[3] N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, București, Ed. Acad. R.P.R., 1953, p. 333—334.

lipsită de unitatea de acțiune, înduşmănită chiar cu o mare parte a revoluționarilor romîni și a minorităților.

Între timp sosi la Cîmpeni și Nicolae Bălcescu, după ce avusese convorbiri cu Kossuth.

Prima întîlnire dintre Bălcescu și Kossuth este descrisă de Vlaicu Bîrna astfel:

„— Dacă ungurii s-ar înțelege cu romînii, a spus Nicolae Bălcescu, nimeni n-ar putea să-i învingă.

— Știu, a răspuns Kossuth, dar toate încercările mele de a mă apropia de romîni au dat greș, deși le-am recunoscut aceleași drepturi cetățenești ca și maghiarilor".

Răspunsul lui Bălcescu reprezenta o sinteză a adevărului istoric:

„— Să nu uităm, domnule Kossuth, că revoluțiile de astăzi s-au zămislit din două principii deopotrivă de scumpe inimilor noastre: democrația și naționalitatea. Dumneavoastră sînteți gata de a dărui pe cea dintîi, dar ne-o tăgăduiți pe cea de-a doua. Pînă cînd un popor nu există ca națiune nu are ce face cu libertatea! După a mea părere, îngăduiți-mi să vă spun: Ungaria are două căi înaintea sa. De voiește a-și păstra supremația ce-a avut pînă acum, va trebui să rămînă aristocratică și despotică, sau, vorbind mai limpede, să se întoarcă pocăită lîngă Austria. De voiește însă a fi liberă și democratică, va trebui să dea mîna cu cele zece milioane de romîni, ca să stea împreună cu ei și lîngă ei" [1].

Kossuth a amînat să dea un răspuns și să ia măsuri care să lege cele două revoluții, contopindu-le într-o acțiune comună.

În tabăra lui Iancu, Bălcescu face un nou apel pentru o apropiere romîno-maghiară în slujba cauzei revoluției însăși.

Camil Petrescu descrie cu amănunte situația din acel moment. Între altele remarcăm răspunsul lui Bălcescu dat lui Balint, care nu putea concepe o apropiere de unguri (era de față și Avram Iancu):

„Nu laolaltă cu grofii, nu alături de nemeși, ci alături de acest dîrz și minunat popor maghiar, care timp de un an de zile a învins, unele după altele, oștile Vienei, care a sîngerat în bătăliile împotriva despoților. Toate privilegiile celor ce urăsc despotismul au fost ațintite asupra poporului maghiar..., dar lăcomia grofilor și a nemeșilor a dus la pămînt marea revoluție maghiară, așa cum lăcomia boierilor a dus la pămînt revoluția din Principate... Nu... încă n-a bătut ceasul popoarelor" [2]

[1] Vlaicu Bîrna, *Romanul Caterinei Varga*, p. 320—321.
[2] Camil Petrescu, *op. cit.*, vol. III, p. 654.

De altfel, Avram Iancu nu încetase să spere în posibilitatea unei acțiuni comune, deși își pierduse încrederea. Într-o scrisoare din 15 iunie 1849, el scrie, între altele, delegatului romîn Gozman, care a luptat tot timpul alături de revoluția maghiară tocmai în scopul unei apropieri de aceasta, dar în același timp fixînd totodată adevărata cauză a conflictului:

„Acuma ce era mai consult? A da mîna cu aceia care nu vrea să știe de tine? Sau cu acela care îți făgăduie împlinirea rugăminței? Deci vă îndreptăm aceia rugare frățească să nu fiți nici la credință, înșelîndu-vă că noi am fi oarbe instrumente a Camarilei [1] și că principiul nostru ar fi singur negriu-gălbism [2] după cum vă place a crede. Nu, domnilor, nu! Noi sîntem oamenii libertății. Pentru asta ne-am revoltat, pentru asta ne-am vărsat și sîntem hotăriți a vărsa sîngele pînă la ultimul romîn. Brațele noastre, din 15 novembrie a anului trecut pînă la ora cea fatală, deschise au stat, ne-am oferit fraților maghiari de cei mai sinceri amici pentru toate adversitățile timpurilor viitoare, numai să ne garanteze naționalitatea pe temeiul dreptului egal. Dumnealor însă, în loc de a ne dobîndi inima prin alte mijloace, în loc de a dobîndi inima unui popor compact de mai multe milioane întrebuințară sbiciul teroristic și așa siliți ne retraserăm, promițîndu-ne casa domnitoare cererile căreia pre mulțumire sîntem îndreptățiți prin firea noastră. Iată dară nodul care nu puteți sau nu vreți a-l dezlega..." [3].

Puțin mai tîrziu, la 15/27 iunie, într-o lungă scrisoare-manifest adresată de la Cîmpeni „fraților maghiari", Avram Iancu regretă cu durere faptul că ceea ce s-a întîmplat nu a fost din cauza ridicării poporului romîn, „ci din nerecunoașterea naționalității politice, tiraniile și barbariile aristocraților transilvani maghiari, pe care poporul în această epocă nu le-a mai putut suferi și de care inteligența (intelectualitatea) s-a scîrbit cu totul..." [4].

Eforturile revoluționarilor romîni pentru o acțiune comună sînt aproape realizate în vara anului 1849. La aceasta contribuiseră în largă măsură emisarii romîni ai revoluției din Țara Romînească: Bălcescu, Bolliac [5], Golescu. La 28 iulie 1849,

[1] Curtea de la Viena.
[2] Steagul austriac.
[3] Scrisoare publicată în *Transilvania* (Brașov), 1877, pp. 54—56.
[4] *Ibidem.*
[5] Încă din martie 1849, Bolliac scoate la Brașov *Espatriatul*, în care face apologia generalului Bem și lupta pentru împăciuirea romînilor cu ungurii. „Astăzi — scria el — este o singură luptă în toată Europa, este lupta între libertate și tiranie, între popoare și dinastii. Dinastiile se strîng și-și dau mîna din toate părțile, spre a-și propti tronurile ce se surpă și toată speranța ce le-a mai rămas este neînțelegerea la învrăjbirea popoarelor între dînsele. Cînd o dată popoarele își vor cunoaște adevăratul interes, atunci lupta va înceta". *Espatriatul*, nr. 1, 25 martie 1849.

adunarea țării votează legea care asigura dreptul naționalităților din Ungaria. Se acorda și un fel de autonomie națională. Era însă prea tîrziu. Și tot tîrziu a fost și pentru înfăptuirea planului lui Bălcescu, Bem și alții, care urmau să unească oștile lui Bem și Avram Iancu cu o răscoală generală populară în Moldova, Țara Romînească și Polonia, în scopul unei campanii de eliberare a popoarelor romîne, maghiare și slave. La această campanie revoluționară urma să participe și generalul Magheru cu forțe din Balcani.

„Eroicii maghiari — *scrie Eugen Iebeleanu* [1] — și vitejii moți își întind în ultima clipă mîinile și împăcarea se datorește acelui tînăr valah cu plete negre, cu ochi adînci, arzător patriot, în vîrstă de 28 de ani, care scrisese în proiectul de pacificație că ostașii revoluționari romîni se angajează să combată pentru libertate și independență, dar niciodată împotriva naționalității vreunui popor. Împăcarea venise însă prea tîrziu: puține zile după aceea avea loc capitularea armatelor revoluționare maghiare la Vilagos (Șiria). Dezbinarea dăduse încă o dată apă la moară tiranilor, încă o dată „împieliții de reacționari — cum îi numește înflăcăratul valah — învrăjbiseră popoarele, punîndu-le astfel iarăși sub jug".

Lupta revoluționarilor romîni din Transilvania, sub conducerea lui Avram Iancu, situați prin forța împrejurărilor alături de austrieci, se dovedise inutilă. Moții își pierd din nou pămînturile, pădurile, pășunile, drepturile pentru care luptaseră cu atîta îndîrjire.

„În loc de a aprecia [...] jertfele aduse de romîni, ei îi tratau din nou cu neîncredere și, în loc de a răsplăti credința lor, Comitetul național fu desființat și toate măsurile de represiune care se luară fură aplicate și în contra romînilor" [2].

În schimb, Franz Iosif trimite tribunilor romîni și lui Avram Iancu decorații. Avram Iancu a răspuns astfel:

„Nu pot primi decorațiunea, eu și cu ai mei nu ne-am luptat ca să atîrnăm o cruciuliță pe piept, ne-am luptat pentru drepturile poporului și nu ne așteptăm ca răsplata să fie mulțumirea noastră personală, ci mulțumirea acelora pentru care ne-am expus viața" [3].

[1] *Momente din viața lui Bălcescu*, în *Scînteia*, 1953, nr. 2 570 (31 ianuarie), p. 3—4.
[2] Gh. Adamescu, *Avram Iancu, schiță biografică*, în *Albina*, I (1898), nr. 43, p. 1 350.
[3] *Ibidem.*

Revoluția burghezo-democratică din Transilvania nu ajunsese la scopurile sale, deși alipirea Transilvaniei cu Ungaria fusese abrogată de împărat. Bălcescu avusese dreptate. Ajungînd la Paris, în octombrie, el ține apoi o cuvîntare la „Junimea romînă" despre *Mișcarea romînilor din Ardeal la 1848*, din care desprindem:

„Astăzi lucrurile și ideile s-au prefăcut și s-au lămurit. Astăzi vedem curat că un același despotism ne copleșește pe toți romînii deopotrivă cu ungurii, dușmanii de ieri, și cu toate popoarele Europei" iar „libertatea nu poate veni de la curțile împărătești și din mila împăraților și despoților, ci numai dintr-o unire strînsă între toți romînii și dintr-o ridicare a tuturor împreună și în solidaritate cu toate popoarele împilate" [1].

Iar țăranul romîn, înșelat în lupta dusă cu atîta vărsare de sînge, mărturisește:

„Pînă fu Iancu-n domnie
Mîncam pită ca-n Cîmpie.
De cînd Iancu s-a lăsat
Iar mîncăm mălai uscat.
Iancu cu fluier de vie
Ne scoase din iobăgie.

Iancu cu flüier de soc
Umplu țara de noroc.
Mulțămesc secure, coasă
Că-mi țineți sufletu-n oase.
Mulțămesc codri și văi
Că scăpărăți frații mei [2].

sau:

„Jele-i, doamne, cui și cui,
Jele-i, doamne, muntelui
De armele Iancului,
Că le plouă și le ninge
Și n-are cine le-ncinge,

Că cine mi le-a avut
Mi-a pus fața la pămînt
Dar n-a pus-o să-nflorească
Ci a pus-o să putrezească" [3].

Literatura contemporană revoluției consemnează, cu puțină frecvență de altfel, părerea de rău pentru cele întîmplate [4].

[1] N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., București, 1952, p. 332.
[2] S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 90.
[3] *Idem*, p. 93.
[4] De exemplu: Andrei Mureșanu, *La martirii romini din 1848—49.* în *Calendarul pentru toți*, 1863, pp. 92—96; sau: *Versurile funebre, rostite cu ocaziunea rugăciunilor făcute pentru martirii romini, la 27 decembrie, in biserica cea mare din suburbiul rominesc din Brașov*, de profesorul Andrei Mureșanu, în *Foaie pentru minte...*, XIII (1850), nr. 2 (9 ianuarie), p. 9. Vezi și E. Adorjan, *Rominii in opera lui M. Jókai*, unde se analizează nuvelele și romanele cu subiect romînesc, în special din epoca 1848, în *Anuarul liceului din Sighișoara*, 1929—1933, pp. 67—94.

Cît despre soarta lui Iancu, ea a fost pe măsura soartei țărănimii muncitoare din Transilvania. Este arestat, dus la Abrud, apoi la Alba-Iulia și la Sibiu. Ulterior a fost eliberat, luînd drumul munților atît de dragi lui:

„In codrii țării prin frunziș, răsună
Fluiera lui Iancu cea nebună,
Pe care l-au mințit și l-a-nșelat
Mincinosul de-mpărat" [1].

Sufletul și mintea îi erau frînte, ca și trupul lui Horia pe roată. Coasa morții l-a atins la Baia-de-Criș în 1872.

Intr-o pagină de caldă evocare a pribeagului care era Avram Iancu după 1850, Vlaicu Bîrna ne înfățișează, fără izbucniri patetice, trista imagine a „Craiului munților": „Imbrăcat în straie sărace țărănești, cu țundră de căpătat și opinci sparte, rătăcea prin pădure, spălat de ploi și bătut de arșiță. Căldura căminului nu-l îmbia nicăieri, ca să-l ferească de asprimea iernii; n-avea tovarăși de drum și nu se mărturisea nimănui, era tăcut ca apa lacurilor de munte și stingher ca luceafărul de dimineață. Își făcea pat pe-o noapte în așternutul de cetini al anilor care s-au cernit pe vatra codrilor, iar a doua zi, în zori, pribeagul pleca mai departe, spre nicăieri. Moții lui, cînd le ieșea în cale, îi sărutau mîinile crăpate de ger și îl pofteau bucuroși la masa lor. Ii așterneau dinainte toate bunătățile gospodăriei lor sărace, zeamă de găină, caș proaspăt și un pahar de vinars, fără de care nici o durere nu se uită pe de-a-ntregul. Avram Iancu nu se împotrivea, zîmbea cu îngăduință sub mustața lui stufoasă, își rotea fără țintă lumina turbure a ochilor și se lăsa tîrît ca un prunc. Auzea fără să asculte, privea fără să vadă, mînca fără să simtă gustul mîncării. Tîrziu, cînd se făcea noapte, îi dădeau cu firească grijă haine curate și calde, femeile îi lăiau cămașa și-i spălau părul plin de țărînă, apoi îl culcau în așternut primenit în odaia oaspeților și ieșeau în vîrful degetelor, să nu-i sperie somnul. A doua zi dimineață nu-l mai aflau acolo..." [2].

Literatura de evocare istorică a figurii lui Avram Iancu, legată de revoluția din 1848, este destul de bogată. Un roman al lui Ion-Pop Florantin (1891) a avut o largă circulație,

[1] M. Beniuc, *Țară*, în *Viața romînească*, I (1948), nr. 1 (iunie), p. 43.
[2] Vlaicu Bîrna, *op. cit.*, pp. 340—341.

mai cu seamă în Transilvania de la sfîrșitul secolului trecut. Cartea a fost interzisă de autorități. Ion Gorun, moț de origine, a scris în *Universul* cîteva schițe, folosind în special faptele arătate de prefectul Simion Balint într-un raport al său. Povestea lui *Florică Ceteraşul*, publicată de Ion Paul în *Viața românească*, este inspirată tot din această epocă. Romanul Constanței Hodoș, *Martirii*, încearcă o largă zugrăvire a societății transilvane contemporane revoluției.

Capitolul al VI-lea

UNIREA ȚĂRILOR ROMINE (1859)

„Hai să dăm mînă cu mînă
Cei cu inima romînă" [1].

„Unirea, domnilor, eu nu recunosc nimănui dreptul să zică că unirea e actul său individual, proprietatea sa exclusivă: unirea e actul energic al întregii națiuni romîne [...] și de aceea, domnilor, nici chiar domnitorului, dar încă unui simplu particular, nu-i recunosc și nici nu-i voi da vreodată dreptul acesta de-a zice că el a făcut singur *Unirea*. Nu, domnilor, Unirea națiunea a făcut-o!" [2]

Unirea Moldovei cu Țara Romînească — moment de mare însemnătate în istoria poporului nostru — a pus bazele statului național romîn, a cărui înfăptuire deplină s-a realizat la 1 decembrie 1918 prin unirea cu Transilvania.

Ideea unirii celor trei provincii românești s-a născut în procesul de destrămare a feudalismului și de dezvoltare a capitalismului.

Încă din secolul al XVII-lea, cronicarii moldoveni vorbeau în scrierile lor despre originea romană a poporului și despre unitatea lui. La sfîrșitul secolului următor, reprezentanții *Școlii ardelene* au reluat ideile cronicarilor și le-au dezvoltat în condițiile specifice ale Transilvaniei, susținînd cu argumente istorice și lingvistice originea romană a poporului, latinitatea limbii, unitatea și continuitatea lui pe vechiul teritoriu al Daciei. Cu

[1] *Hora Unirei*, 1857, în *Poezii*, I, București, E.S.P.L.A., B.P.T., 1957, p. 266—267.

[2] M. Kogălniceanu, *Discursul rostit în Cameră la 9 februarie 1863*, București, 1863.

unele limite ale ei (originea pur romană a poporului, originea latină a limbii), Școala ardeleană a adus o contribuție importantă la trezirea conștiinței naționale a poporului nostru.

In prima jumătate a secolului al XIX-lea, ideea înfăptuirii unității naționale pătrunde în conștiința maselor populare, devenind o forță motrice a mersului nostru înainte.

„In lumea întreagă — *spunea V. I. Lenin* — epoca victoriei definitive a capitalismului asupra feudalismului a fost legată de mișcări naționale. Baza economică a acestor mișcări constă în faptul că pentru victoria deplină a producției de mărfuri este necesar ca burghezia să cucerească piața internă, este necesar ca teritoriile cu populații vorbind aceeași limbă să se închege ca state, fiind înlăturate totodată orice piedici în calea dezvoltării acestei limbi și în calea încetățenirii ei în literatură“ [1].

Un rol important în dezvoltarea conștiinței naționale a poporului romîn l-a avut activitatea culturală desfășurată de scriitorii moldoveni, munteni și transilvăneni în cadrul instituțiilor înființate în prima jumătate a secolului al XIX-lea: școli în limba romînă, societăți literare, ziare în limba romînă, teatru în limba romînă.

Revoluționarii de la 1848 au avut în programul lor problema unirii. M. Kogălniceanu arăta în *Dorințele partidei naționale din Moldova* că unirea țărilor romînești este „cheia de boltă“ și „cununa tuturor reformelor“. Revoluționarul democrat N. Bălcescu unea într-un tot inseparabil cele trei probleme ale epocii: *problema agrară, independența națională* și *unirea într-un stat național.*

„Revoluția de la 1848 — *spunea Bălcescu* — a vrut ca romînul să fie nu numai liber, dar și *proprietar*, fără care libertatea și egalitatea e minciună. Pentru aceea adăugă la deviza sa cuvîntul *frăție*, această condiție de căpetenie a progresului social. Ea fu o revoluție socială.

Revoluția viitoare nu se mai poate mărgini a voi ca romînii să fie liberi, egali, proprietari de pămînt și de capital și frați asociați la fapta unui progres comun. Ea nu să va mărgini a cere libertatea dinăuntru care e peste putință a dobîndi fără libertatea dinafară, libertatea de supt domnirea străină, ci va cere unitatea și libertatea națională. Deviza ei va fi: *dreptate, frăție, unitate*“ [2].

Mulți fruntași ai revoluției burghezo-democratice din Transilvania au militat pentru unire.

[1] V. I. Lenin, *Opere alese*, vol. I, Ed. politică, 1961, p. 614.
[2] N. Bălcescu, *Scrieri alese*, E.S.P.L.A., B.P.T., 1955, p. 138.

După 1848, problema Unirii a stat în centrul vieții social-politice din Moldova, Țara Romînească și Transilvania, cuprinzînd masele cele mai largi.

În funcție de interesele lor de clasă, diferitele forțe sociale înțelegeau însă în mod deosebit Unirea.

Burghezia, clasă tînără în formare, era interesată nemijlocit în realizarea Unirii. Dar burghezia nu era o clasă unitară și nu privea în același mod căile de realizare a Unirii.

Unele elemente avansate ale burgheziei, mai apropiate de mase, doreau ca Unirea să aducă un întreg șir de reforme cu caracter burghezo-democratic, și în primul rînd reforma agrară.

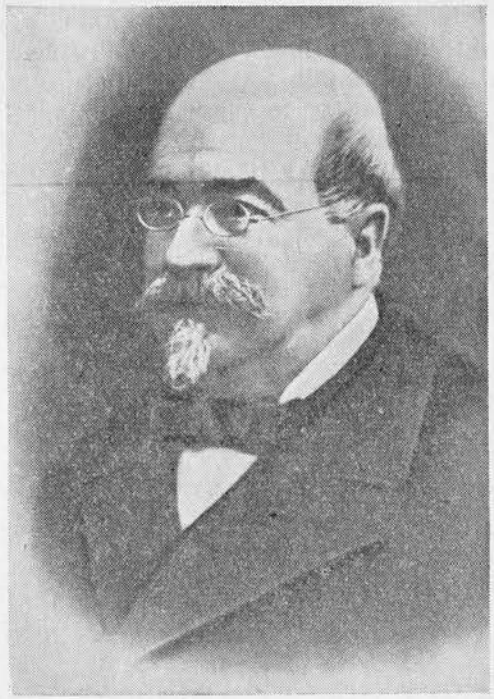

Mihail Kogălniceanu (1817—1891).

În primele rînduri ale luptei pentru Unire s-au situat M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, C. Negri, Al. Cuza, V. Mălinescu, C. A. Rosetti, D. Bolintineanu, C. Bolliac, dovedindu-se a fi animați de sentimente patriotice și de idei progresiste.

Majoritatea burgheziei — aripa ei de dreapta —, aflîndu-se în strînse legături cu proprietarii de moșii, deși se pronunța pentru Unire, nu doreau reforma agrară în folosul țăranilor. Boierii se opuneau cu înverșunare la orice reforme sociale. Mulți dintre exponenții boierimii au devenit dușmani ai Unirii.

Masele populare de la orașe și sate vedeau în Unire calea unor transformări de ordin social, economic și politic, în sensul îmbunătățirii condițiilor lor de viață și al înlăturării privilegiilor și nedreptăților de tot felul.

Intelectualitatea progresistă lupta pentru unire așa cum luptase și în 1848 pentru înfăptuirea unor reforme democratice, care ușurau prin prefaceri sociale și economice situația maselor.

Intelectualii înaintați, majoritatea revoluționarilor de la 1848, au dus în perioada exilurilor o intensă activitate în acest scop. Cei mai mulți sînt și scriitori, care, pe calea scrisului, au pus ideile lor în slujba propagandei pentru unire și reforme democratice.

Dorința de a împlini idealurile revoluției din 1848, dorul de țară al scriitorilor exilați fac să vibreze coardele lirei lor. Încă din 1850, Bolintineanu își manifestă aceste sentimente:

„Am vrut să fii ferice, s-ai viață și putere,
Și pentru-a ta mărire, voios am vrut să mor!
Cu toate acestea, țară, tu ești nefericită,
Și te iubim mai tînăr în suferința ta.
. . . . . .
Eu te iubesc, o, țară, precum iubim o floare,
Pe care vîntul morții înclină pe pămînt:
Mi-ești dragă ca lumina ce-n sînul nopții moare"[1].

Același dor de patrie îl manifestă și Vasile Alecsandri în poezia *Întoarcere în țară* (1849), în care accentele patriotice sînt învesmîntate în lirismul său caracteristic. Astfel, în timp ce gîndul său mergea „către o stea", el, „înstrăinatul", mergea către țara sa:

„Țara nu-i departe; o simt, o văd eu!
Raiul înflorește în sufletul meu"[2].

In timp ce la Alecsandri se menține nota subiectivă, Cezar Bolliac aduce o notă de realism. La 20 martie 1850, el scrie din Constantinopole.

„Și-atunci muza-mi, despletită,
La o ușă de bordei,
Geme, cheamă umilită,
Prunci ce rod mălai de mei;
Sau pe ling-o vatră-n fețe
De țigani ce n-au mîncat,
. . . . . .
Văz îndat-o copiliță
Oltencuță cu ochi viu,
Numai zdrențe-a ei fotiță,
Cum o bate un zapciu".

[1] *Cîntec din exil, în op. cit.* pp. 97—99.
[2] V. Alecsandri, *Poezii*, vol. I, E.S.P.L.A., B.P.T., 1957, pp. 175—177.

Tabloul pe care-l înfățișează viziunea sa asupra situației din țară ne pare sumbru, dar el cuprinde adevăruri stringente. Departe de țară, *Bolliac*, perseverînd pe linia folosirii poeziei ca armă de luptă socială, păstra permanent în mintea și sufletul său imaginea reală a stărilor din patria sa:

„Mă gîndesc la-atîtea rele,
La atîți cumpliți [ciocoi]
Ce-au văzut zilele mele
Făcînd pravili pentru noi!
Pe zefiri îmi vin suspine
De la-nchișii chinuiți,
Și pe rîuleț îmi vine
Plînsul celor jefuiți"...[1]

În țările românești situația se înăsprea și mai mult din cauza menținerii unor puternice rămășițe feudale. Cu ocazia războiului Crimeii, la care participă Turcia, Franța și Anglia, Austria ocupă țările românești. Din scrisorile adresate de Grigore Alexandrescu lui Ion Ghica se relevă și sprijinul acordat de pătura conducătoare a Țării Românești trupelor de ocupație, pentru că această ocupație „pare aplecată a le asigura pe viitor privilegiile de castă", dar totodată reiese și faptul că restul populației urăște pe ocupanți.

Războiul se termină prin pacea de la Paris din 30 martie 1856. Prin tratatul încheiat atunci se prevedeau, printre altele, protectoratul celor șapte puteri semnatare asupra țărilor românești; reorganizarea lor pe baza respectării autonomiei; convocarea unor divanuri ad-hoc pentru a stabili în mod definitiv organizarea țărilor românești. O convenție specială urma să hotărască organizarea administrativă și politică. În locul celor doi domnitori, de la numirea cărora trecuseră șapte ani de domnie, sînt numiți „caimacami": Alexandru Ghica (fostul domn) în Țara Românească și Teodor Balș în Moldova, după care urmează în 1857 Nicolae Vogoride.

În mai 1856 se formează în Moldova un *Comitet al Unirii*, compus din 39 de persoane.

*
* *

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, ideea Unirii a frămîntat mult mințile progresiste, fiind din ce în ce mai mult socotită drept o realizare ce nu trebuie să întîrzie.

[1] Cezar Bolliac, *Opere*, vol. I, E.S.P.L.A., 1956, pp. 339—340.

Încă în 1830 Iancu Văcărescu aduce în poezia *La Milcov* ideea Unirii:

„De unde-ți vine numele, pirîu fără putere,
Ce despărțirea neamului tu îndrăznești a cere?
. . . . . .
Desprețuire frații dau puterii-ți ne-nsemnate!
Căci, despărții ori depărtat, frate e tot frate" [1].

După 1848, G. Tăutu cerea rîului în mod simbolic:

„Seac'odată de pe lume,
Căci îmi ești un ce fatal!
Ale tale unde-aducă
Numai țerbă și prundiș;
Te mîlește, te usucă
Fă-te una, tot podiș!" [2]

În 1845 „Societatea literară" din București, care adăpostea și „Frăția" lui N. Bălcescu și I. Ghica, se reorganizează sub numele de „Asociația literară", cuprinzînd în sînul său, pe lîngă fruntașii progresiști din Țara Romînească, și pe moldovenii Costache Negruzzi, Mihail Kogălniceanu și V. Alecsandri, fapt care constituie un început pe linia politicii comune duse pentru unire. De altfel, chiar Regulamentul Organic înlesnea posibilitatea întrevederii Unirii, iar înființarea în 1835 a unui inspectorat comun al carantinelor și desființarea vămii dintre cele două țări în 1847 erau etapele unui proces care se încheia în 1859 prin actul politic al Unirii.

Literatura contemporană Unirii, și în special aceea de propagandă pentru Unire între 1856 și 1859, este de o abundență revelatoare. Ea își găsește largă ospitalitate în presa progresistă a vremii, și în special în revistele literare, mai toate puse în slujba Unirii. Publicații ca *Națională, Concordia, Dîmbovița* au devenit un fel de monitoare ale voinței populare pentru unire. Printre ele se remarcă *Steaua Dunării* [3], care între 1855 și

[1] *Antologia poeziei românești*, vol. I, p. 177.
[2] *Milcovul*, în *Poezii ale scriitorilor din epoca Unirii*, Vălenii de Munte, 1909, p. 131—132.
[3] *Steaua Dunării* apare la 1 octombrie 1855. Pînă la 11 septembrie 1856 poartă acest nume, apoi îl păstrează tradus în limba franceză — desigur în scop de propagandă — după 4 decembrie și pînă la 1 mai 1858. În programul de apariție al ziarului, Mihail Kogălniceanu, conducător al lui, care era și șef al partidei unioniste, fixează scopul: „Unirea țărilor române este doar dorința vie și logică a marii majorități a românilor. *Steaua Dunării* este jurnalul Unirii. Prin aceasta ea nu urmează unei utopii; ea

1858 va publica numeroase versuri închinate Unirii. Poeziile publicate în acești ani sînt combative. Din cuprinsul lor se vede încrederea poeților în dreptatea cauzei. În 1855 N. Istrati publică poezia *Luntrașul de la Dunăre* [1], care se termină cu manifestarea durerii de a nu putea „cînta plăcerile" cu inima senină, pentru că nu poate „învinge durerile", „cînd frații mei suspină".

La începutul anului 1856, G. Crețeanu publică *Cîntecu nou* [2], cu următoarea mențiune:

„Compus 6 ianuarii, cînd jurnalele ne-au adus știința de bucurie că românii vor fi consultați asupra viitoarei organizații a principatelor".

Aici apare prima dată *Hora Unirii* a lui Alecsandri și dialogul politic *Păcală și Tîndală*, în care vechiul luptător pașoptist pledează pentru o capitală nouă între București și Iași, pe Siret, nu departe de Focșani [3].

Încercînd să continue limbajul pașoptiștilor, tînărul D. Ideriu (poate Dezideriu, adică „doritorul") exclamă într-o *Poezie*:

„Salutare și frăție! frați români din ambe țări;
O dorință să ne insufle și aceleași cugetări;
La o sfîntă-n veci unire să dăm mîna împreună
Căci pe dreptul ni-i frăția de un sînge și de-o mumă" [4].

Dar în acești ani premergători Unirii, nu numai în poezie se manifestă tendința de îndemn la unire; fabula, atît de puțin încercată pînă acum, se alătură, combativă, ideii pentru care militau toți scriitorii progresiști de atunci. Cel care excelează în acest gen, Alex. Donici, demonstrează în *Vaporul și*

apără numai interesul vital al patriei. Unirea țărilor române este singurul mod de a consolida naționalitatea românilor".

Mai tîrziu, la 24 ianuarie 1856, cînd Sturza încearcă să suprime publicația, Kogălniceanu scrie un aspru protest secretariatului de stat al Moldovei:

„Eu cunosc dritul (dreptul) guvernului de a-mi impune orice cenzori, dar îmi cunosc și mie dritul de a-mi închide jurnalul înaintea unei asemenea cenzuri. *Steaua Dunării* dacă ar suferi să se cerceteze de aseminea persoane, cu totul opuse principiilor ei, ar ajunge într(-adevăr) a fi un jurnal cu o tendință negativistă cu împrejurările din afară. A mă supune unor asemine cenzori ar fi a-mi prostitua simțenia și curățenia ideii" (*Bibl. Acad. R.P.R.*, Arhiva M. Kogălniceanu, fost M.S., rom. 1173, fila 239; vezi și Augustin Z. N. Pop, *Kogălniceanu în lupta pentru unire*, în *Luceafărul*, II (1959), nr. 2 (15 ianurie), p. 4—5).

[1] *Steaua Dunării*, I (1855), p. 108.
[2] *Idem*, II, (1856), p. 28
[3] *Idem*, p. 135—136
[4] *Idem*, p. 128.

calul [1] că și prin acest mijloc artistic se poate duce lupta pentru Unire, și aceasta în special în răspunsul pe care vaporul îl dă calului :

„Și eu sînt o putere ce cînd mă găsesc strînsă
Atunci mă întăresc. Împrăștiată însă,
Îndat' mă nimicesc.
Cunoaște dar secretul ce am în predominare :
Puterea prin unire !"

G. Creţeanu, în poezia *La romîni* [2], își exprimă îndemnul la luptă și combativitatea în luptă pentru unire :

„Romîni în aste zile de aspră încercare
Fiți în credința voastră statornici și neclintiți ;
În luptă se cunoaște un om cu suflet tare ;
De loc nu vă feriți".

Un alt poet, D. Miclescu, lasă să se întrevadă în versurile sale unele din avantajele economice ale Unirii :

„Moldovecinul, fără vamă, merge liber la Buzău,
Și munteanul se-ntîlnește cu-a lui frate din Ceahlău...
Tot un sînge, tot o țeară, tot o lege, tot un drit" [3].

Din ce în ce mai mult prindea conștiință acțiunea de popularizare a ideii Unirii în masele populare.

Scriitorii din generația anului 1848 sînt în fruntea acestei acțiuni, precum fuseseră activi în pregătirea revoluției și apoi în timpul ei. Ei militează cu mult entuziasm pe calea creației literare pentru înfăptuirea Unirii, ca pentru realizarea unuia dintre scopurile revoluției din 1848.

Alături de generația de scriitori luptători de la 1848 se ridică o nouă generație, din care amintim pe : A. Depărățeanu, N. T. Orășanu, M. Zamfirescu, N. Nicoleanu, Gh. Melidon, G. Tăutu, Dăscălescu, Ioan Al. Lepădatu, George Sion, Iericescu.

În 1856 Vasile Alecsandri scrie *Hora Unirii*, „compoziție entuziastă directă și simplă, fără umbră de reticență regionalistă", cum o caracterizează G. Călinescu la centenarul Unirii.

[1] *Steaua Dunării*, II, p. 152.
[2] *Idem*, II (1856), p. 180.
[3] *Cîntecu poporanu*, în *Steaua Dunării*, II (1856), p. 200 ; vezi și cuprinzătorul studiu al lui Ovidiu Papadima, *Literatura în foaia lui M. Kogălniceanu „Steaua Dunării"*, în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, V, (1956), nr. 3—4 (iulie—decembrie), pp. 495—497.

După tratatul de la Paris, Cezar Bolliac, aflîndu-se și el acolo, scrie cîteva poezii străbătute de același îndemn pentru unire. În poezia *Țara Românească către Moldova*, el cheamă Moldova să vină la „surioara" ei, oferindu-i totul pentru aceasta :

„Ți-oi da bunurile mele ;
Orice am eu tot ți-oi da".

Mai mult chiar, Bolliac cere o unire deplină în poezia *Acvila străbună*, scrisă chiar la 25 martie 1856, cînd aveau loc dezbaterile tratatului de pace de la Paris :

„Ce e astă împărțire
Și a numelui smintire !
Că vlășcenii, moldovenii,
Transilvenii, bănățenii,
Nu-s în tablele d-aramă,
Nici că-i știe vechea Famă.
Pot să facă din Dacia,
Pe dreptate, *Romînia ;*
Dar romînii au un nume
Pe cît vor trăi în lume.
Deci să-ncete poroclirea,
Dezertarea, dezunirea" [1].

Propaganda pentru Unire devine, la Cezar Bolliac, o acțiune căreia îi dedică mai toată creația sa din acești ani. *Hora Unirii* a lui Alecsandri îi prilejuiește un *Răsunet* la aceasta, pe care-l scrie în ritmica versului popular :

„Să ne facem țară mare
Și unită într-un stat !"

Apelul lui Bolliac se fundează apoi pe stipulațiile tratatului de pace de la Paris și, prin versurile sale, încearcă să popularizeze aceste stipulații, legîndu-le de perspectiva Unirii :

„Dreptu-ne de apărare
Europa l-a prescris.
N-avem nici o-mpăcare :
E-n tractatul din Paris.
Europa azi ne cere
Ce dorim să arătăm
. . . . . .
Cerem toți și vrem *Unire*" [2].

Tot în acest timp (15 aprilie), el scrie *La Romînia*, în care, după ce face o scurtă incursiune în istoria Romîniei, ajunge în secolul al XIX-lea :

„Căci Patria nu este unde poporu-i sclav !
Dar vine o idee ce populii adopt,
Un Lazăr și un Tudor, un patruzeci și opt,
Lucește ca un fulger în neamul adormit,
Deșteaptă letargia, și iată-l mîntuit.

[1] Cezar Bolliac, *Opere*, vol. I, E.S.P.L.A., 1956, p. 321.
[2] *Idem*, p. 326.

Poezia se termină anunțînd posibila unire a principatelor: „Fie una Romînia și tot fiul ei romîn!“ [1]. Vechi luptător pentru dreptate socială și pentru libertate, tovarăș al lui N. Bălcescu și partizan al unirii revoluționarilor din țările ridicate împotriva despotismului, Bolliac nu renunțase totuși la manifestarea ideologiei sale active cînd cerea:

„Viață nouă, pe natură,
Nu pe legi de impostură,
Nu pe legi de concherani!
Pe-o perfectă egalitate;
Strînsă solidaritate;
Fără țari, fără sultani.
Să bem, să bem, să bem,
Că-i cu noi bătrînul Bem!“ [2].

Profitînd de prăznuirea amintirii lui Ștefan cel Mare, vechiul luptător de la 1848, Costache Negri, spunea la Paris în 1857 în toastul său: „Să putem striga într-o zi «trăiască unita Romînie!». Atunci, fraților, soarele luminii va pătrunde și va împrăștia adîncul întuneric în care zacem, atunci numai vom fi ceea ce trebuie să fim, adică fiii unei singure și puternice moșii! La visurile mele înflorite se arată viitorul Romîniei“.

Tot în 1857 Grigore Alexandrescu dedică „viitorilor deputați ai Romîniei“ versurile intitulate *Unirea principatelor*, unde, după ce pomenește de existența celor două steme unite pe zidurile bisericii Stela din Tîrgoviște [3] în chip de simbol al Unirii, după ce evocă figuri voievodale, dă pilde deputaților ce vor fi aleși pentru a păstra „marea cauză“. Totodată poetul îndeamnă la dragostea de patrie:

„Prin meschine interese ce-n mici inimi locuiesc;
Timpul trece, omul piere, dar a patriei iubire
E averea cea mai rară, cea mai scumpă moștenire,
Ce de la părinți de merit nobili fii o primesc“ [4]

[1] Cezar Bolliac, *op. cit.*, vol. I, pp. 313—317.
[2] *Romînia solidară*, în *op. cit.*, vol. I, pp. 101—102.
[3] Tratatul de pace încheiat în 1639 între Matei Basarab și Vasile Lupu a consfințit clădirea acestei biserici de către Domnul Moldovei, Matei Basarab, clădind la rîndul său mănăstirea Soveja în Moldova.
[4] Grigore Alexandrescu, *Poezii*, București, E.S.P.L.A., 1956, pp. 113—116.

G. Sion nu rămîne mai prejos de exponenții literari ai anului 1848, deveniți vestitori ai Unirii. Poetul scrie cîteva poezii, dintre care amintim *La Unire*:

„Acum, frați, timpul sosește
Către lume s-arătăm,
Că al nostru neam trăește
Și că viața meritățm“ [1].

Aceeași idee se menține și în *Marșul Unirii*:

„Spuneți Europei voi ce doriți
Soarta romînă vă stă în mînă:
De voi atîrnă romîni să fiți“ [2].

După măsluirea alegerilor pentru divanul ad-hoc din Moldova de către caimacamul Vogoride, ceea ce a stîrnit o adevărată furtună diplomatică, Turcia a fost forțată să anuleze alegerile. Noile alegeri dădură majoritate unioniștilor. Ei votară la 4 octombrie 1857 o rezoluție în care cereau: autonomia și neutralitatea țărilor romînești și unirea lor într-un stat cu numele de Romînia. Statul urma să fie neutru și inviolabil, să aibă un guvern reprezentativ și constituțional, cu garantarea celor șapte puteri. Acest moment îl evocă imediat G. Sion în *Triumful de la 7—9 octombrie 1857*:

„Saltă, saltă, Romînie!
Visul tău s-a împlinit.
Saltă, saltă-n veselie;
Soarta ta s-a hotărît“ [3].

Propaganda pentru Unire, răspîndită în mase și prin literatura scrisă de către scriitorii de atunci, dubla strădanie a conducătorilor partidei unioniste de a populariza ideea Unirii în vederea alegerilor. Această popularizare purta însă, în mare parte, haina strălucitoare a idealizării faptului expus.

Marele povestitor Ion Creangă a prins într-o simplă schiță cu un adînc realism tocmai acest lucru. Notele satirice accentuează caracterul veridic al situației în care era pusă boierimea în încercarea de a lămuri o stare de lucruri. Astfel, povestește Creangă, în 1857, „cînd fierbea Unirea la Iași“, unii fruntași progresiști ca Mihail Kogălniceanu și Costache Hurmu-

[1] *Poezii ale scriitorilor din epoca Unirei*, pp. 86—88.
[2] *Idem*, pp. 89—90.
[3] *Idem*, pp. 96—98.

Deputații țărani din Divanul ad-hoc (1857).

zachi au chemat la adunare țărani fruntași din diferite județe. Țăranii au fost îmbrăcați „de cuviință" și apoi „au fost dați pe sama unui boier să-i facă să înțeleagă scopul chemării lor la Iași". Respectivul boier a început să le explice cît de apropiate sînt cele două țări. Țăranii se arătară a fi înțeles expunerea boierilor, dar Moș Ion Roată îi ripostează cu subtilă ironie: „Eu socot că treaba asta se putea face și fără noi; că dă, noi știm a învîrti sapa, coasa și secera, dar dumneavoastră învîrtiți și condeiul și cînd vreți, știți a face din alb negru și din negru alb... Dumnezeu v-a dăruit cu minte, ca să ne povățuiți și pe noi, prostimea..."

Boierul primește o replică justă „la această dovadă de deplină supușenie a țăranului":

„— Ba nu, oameni buni, s-a trecut vremea aceea, pe cînd numai boierii făceau totul în țara aceasta ș-o storceau după plac. Astăzi toți, de la vlădică pînă la opincă, trebuie să luăm parte la nevoile și la fericirea țării. Muncă și cîștig, datorii și drepturi, pentru toți deopotrivă".

Boierul face apoi o scurtă disertație în legătură cu originea comună a românilor, culminînd cu expunerea roadelor posibile ale Unirii. Dar, Moș Ion Roată se arată din nou că nu pricepe. Atunci, boierul, văzînd un bolovan, îl trimite pe Ion Roată să i-l aducă. Moș Ion Roată, nedumerit la început, îi răspunde, firesc, că nu-l va putea urni. Boierul îndeamnă să facă acest

lucru mai mulți săteni și bolovanul este transportat, fapt care prilejuiește boierului posibilitatea de a exemplifica eficacitatea Unirii:

„Ei, oameni buni, vedeți? S-a dus moș Ion și n-a putut face treaba singur; dar cînd v-ați dus cîțiva într-ajutor, treaba s-a făcut cu mare ușurință; greutatea n-a mai fost aceeași". Și ca că întărească ideea că unirea Moldovei cu Valahia și chiar cu Transilvania va întări forța poporului, boierul citează versurile devenite populare încă de atunci:

„Unde-i unul, nu-i putere
La nevoi și la durere;
Unde-s mulți, puterea crește".

Replica lui Moș Ion Roată arată neîncrederea pe care poporul o are față de boieri:

„— Dă, cucoane, să nu vă fie cu supărare; dar de la vorbă și pînă la faptă este mare deosebire... Dumneavoastră, *ca fiecare boier* [1], numai ne-ați poruncit să aducem bolovanul, dar n-ați pus umărul împreună cu noi la adus, cum ne spuneați dinioarea, că de acum toți au să ieie parte la sarcini: de la vlădică pînă la opincă. Bine ar fi, dac-ar fi așa, cucoane, căci la război înapoi și la pomană năvală, parcă nu prea vine la socoteală... Iar de la bolovanul dumneavoastră... am înțăles așa: că pînă acum noi țăranii am dus fiecare cîte o piatră mai mare sau mai mică pe umere; însă acum sîntem chemați a purta împreună, tot noi, *opinca*, o stîncă pe umerele noastre" [2].

Povestirile lui Creangă au făcut din Moș Ion Roată un personaj de legendă. Așa cum ne-a rămas Alexandru Lăpușneanu prin pana lui Negruzzi, așa ne-a rămas Moș Ion Roată. Ion Creangă prinde cu mijloacele literare personalitatea deputatului fruntaș, care a fost în fruntea jalbei depuse atunci. Redăm fragmente din conținutul jalbei, pentru că ea reprezintă un document istoric care oglindește situația de atunci a țărănimii:

„Noi, trimișii deputați săteni din partea locuitorilor pontași a patrusprezece ținuturi ale Moldovei... mărturisim: «Că pînă în ziua de astăzi toate sarcinile cele mai grele numai asupra noastră au fost puse, și noi mai nici de unele bunuri ale țării nu ne-am îndulcit, iară alții, fără să fie supuși la nici o povară, de toată mana țării s-au bucurat, că noi biruri grele pe cap am plătit, oameni de oaste numai noi am dat, isprav-

[1] Sublinierea autorului.
[2] I. Creangă, *Opere*, E.S.P.L.A., 1957, pp. 120—123.

nici, judecători, privighitori și jandarmi numai noi am ținut; drumuri, poduri și șosele numai noi am lucrat; beilicuri, podvezi și havalele numai noi am făcut; boierescuri, zile de meremet numai noi am îndeplinit; clacă de voie și fără de voie numai noi am dat; ... băutură scumpă și otrăvită numai noi am băut; pîine neagră și amară, udată cu lacrimi numai noi am mîncat; bătălii și răzmeriţe, cînd au fost, tot greul numai noi l-am dus; oști cînd au venit noi le-am hrănit, noi le-am slujit, noi le-am purtat; că cel cu putere țara își părăsește, peste hotare trecea; nevoia și greutatea o duceau cei ce rămîneau la vatra lor. Țara aceasta nici băi, nici măestrii, nici meșteșuguri multe ca alte țări nu avem toată îmbelșugarea, brațele și sapele noastre o aduc. Cîtu-i Dunărea de mare și de largă curge rîul sudorilor noastre [...], iar noi, nici rînduială, nici dreptate n-am avut.

Cînd ne-am jăluit, cînd ne-am tînguit, păsurile cînd ne-am spus ispravnicul ne-a bătut, privighitorul ne-a bătut, jandarmul ne-a bătut, zapciul ne-a bătut, vătășelul ne-a bătut, vechilul ne-a bătut, posesorul ne-a bătut, boierul de moșie ne-a bătut, cine s-a sculat mai de dimineață, cine a fost mai tare, acela era mai mare. Boul și vaca, munca ostenelilor noastre nu știam de sînt ale noastre; puiul și găina, laptele de la gura copiilor noștri de multe ori cu nedreptul ni s-au luat»" [1].

Intr-o scrisoare dictată și trimisă din Iași, după ce Divanul își închisese dezbaterile la 21 decembrie 1857, unui locuitor, Stanciu Tețea, Ion Roată anunța apropiata „cădere" a boierescului, spunîndu-i „să stea omu domnitor pi casa lui".

„Bine — continuă el — ne-au dezbrăcat pisti tot și șosele și toate avalalele tot ca unui" [2].

Și scriitorii realiști-socialiști au oglindit după 23 August 1944 acest moment din trecutul nostru. Astfel Radu Boureanu, în *Jalea*, evocă, o dată cu figura lui Moș Ion Roată, situația de atunci a țărănimii:

„Cînd se fierbea unirea-n Iași, cum spune Creangă
Boierii adunaseră din fiece județ
Cîte-un țăran de frunte, de duh și mai isteț;
Că zvonul de trezire sunase din talangă.
Lăsaseră pe vatră și greu și întristare
Și țesătura roasă a straiului purtat,
Și se mirau cum domnii din tîrg i-au îmbrăcat
Să meargă-n chelburi albe de pîslă-n Adunare.

[1] Vezi Dan Berindei, *Redescoperirea lui Moș Ion Roată*, în *Contemporanul*, 1959, nr. 3 (ianuarie 23), p. 3.
[2] *Ibidem*.

În hanul lui Bacalu, în miez de tîrg, în Ieși,
Stăteau într-o cămară, dînd roată lui moș Roată
În chelburile albe fruntași aleși din gloată...
Și către-un scrib din mijloc, bătrînu-a zis: «scriseși?»
«Scris!», zise și obrazul de tînăr catiheț
Se înălță spre roata de chelburi adunate
Cătînd tot peste umeri la vorbele-nșirate
Cu scrijelări din peană de gîscă-n rînd citeț.
Catiheț la Socola, al lui Ștefan a Petrei
Pe jalba începută-nclinat silabisea
Să prindă cei din chelburi tot șartul pus în ea,
Durerea țărănimii, a țării și a vetrei.
...«Mai cerem», spuse Roată, «să piară boierescul,
Bătaia și tot birul din sînge vlăguit...»
Și multă vreme-n hanul Bacalu-a scîrțiit
Pe jalba lui moș Roată și-n inimi, țărănescu
Amar picat din peană cu sînge înnegrit;
Și slovele din sînge-au strigat în Adunare..."
«Cînd se fierbea Unirea» — dar cînd
pietroiul mare
Pe umeri, tot țăranii, gemînd l-au cumpănit" [1].

De asemenea, Letiția Papu, tot cu prilejul centenarului Unirii, evocă primirea pe care o face clica de feudali deputatului țărănimii clăcașe, unul dintre deputați, nenumit, dar reprezentativ. El intră în „sala cu policandre și oglinzi..." printre boieri cu giubea, /Printre boieri cu redingotă/, adică printre cele două categorii de boieri, cei conservatori și cei îmburgheziți. El, *Deputatul clăcașilor* [2], cu mîinile care „miroseau a pămînt și a zăpadă, /cu ochii care „aveau căldura țărînii în care doarme sămînța, „a vorbit":

„Pereții cu oglinzi ai Divanului
Încă n-auziseră asemenea glas:
Durerea umerilor frînți sub povara sacilor
Ce nu sînt ai lor...
Mîinile rănite de seceri
Tăind grînele pentru alții.
Usturimea pielei crăpate de bici
Tusea ofticei, ochii sticloși ai pelagrei,
Scuipatul pe fața pămîntie a robului,
Talpa apăsată pe inima robului

[1] *Luceafărul*, II (1959), nr. 2 (15 ianuarie), p. 1.
[2] *Gazeta literară*, VI (1959), nr. 4 (ianuarie 21), p. 3.

În gîndul lui răsună o neînfrîntă putere,
O nădejde curată ca lacrima
Și glasul cerea unirea cu frații.
Unirea care face puterea".

Imaginile par aspre, dar ele zugrăvesc realitatea. Tot așa procedează Victor Tulbure, atunci cînd înfățișează cuvîntul clăcașilor către Divan:

„Ne-nfățișăm la pragul înaltului divan
Că ne-a ajuns răbdarea la capăt de aman
Și cerem ca norodul să fie-n drepturi pus
Cuvîntul lui în obște să poată fie spus.
Să se ridice biciul ce-atît ne-a ofilit
Batjocorind părinții și părul lor albit.
Și birul de tot felul să fie doborît
Și boierescul care destul ne-a amărît.
Iar dacă-i cu pornire să alinăm furtuna
Vrem obște romînească să fie numai una.
Cum una suferința ne-a fost pe umeri cruce
De-am îmbrîncit, că altfel n-om mai putea-o duce" [1].

La 19 august 1858 se încheie la Paris conferința celor șapte puteri care examinează cererile similare ale Țării Romînești și Moldovei. Convenția rezultată prevedea, printre altele, unirea celor două principate — Principatele Unite —, însă cu rezerva specificată ca fiecare principat să-și aleagă un principe și să aibă *cîte* un guvern și o adunare legiuitoare. În mod formal privilegiile erau desființate. Pînă la noile alegeri, guvernarea revenea unor locotenențe domnești.

În Moldova, la 5/17 ianuarie 1859, cei 48 de deputați prezenți aleg ca domnitor pe colonelul Alexandru Ion Cuza.

În acest timp, la București, la 22 ianuarie, încep lucrările Adunării elective muntene. Partida națională, favorabilă unirii, lupta împotriva alegerii vreunuia dintre foștii domnitori, cu toate că Gh. Bibescu, de pildă, era considerat ca avînd mai multe șanse. Fruntașii unioniști — Dimitrie Ghica, V. Boerescu, Bozianu —, intelectualitatea progresistă, presiunea maselor populare nu numai din București, dar și a țăranilor clăcași veniți din jurul capitalei să îngroașe rîndurile celor ce înconjuraseră la 23 ianuarie clădirea unde se afla adunarea, protestul

[1] *Clăcași către Divan*, în *Contemporanul*, 1959, nr. 3 (ianuarie 23), p. 1.

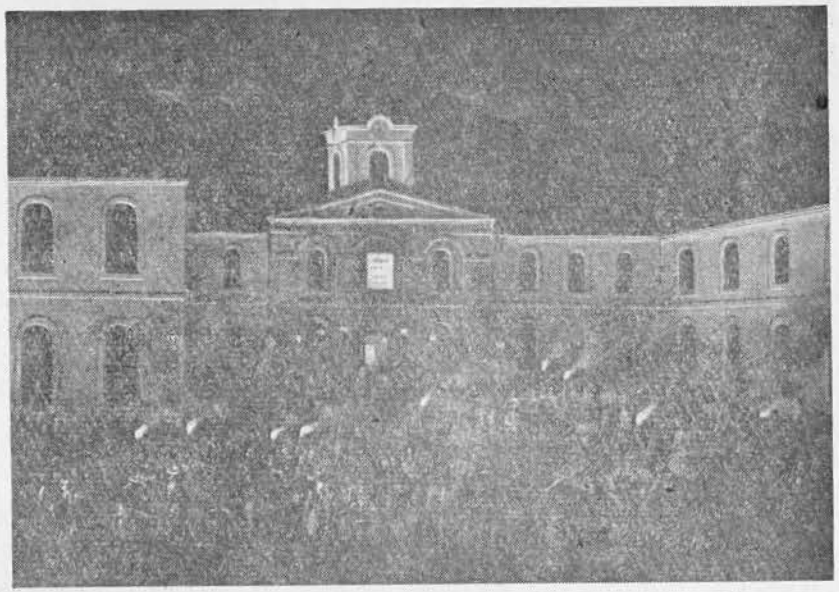

Hora Unirii la Craiova (pictură de *Th. Aman*).

maselor populare și acțiunea partidei naționale determinară alegerea lui Alex. I. Cuza, domnul Moldovei, și ca domn al Țării Romînești în ziua de 24 ianuarie 1859.

Literatura contemporană acestui eveniment, ca și cea de evocare istorică, este foarte bogată.

N. T. Orășanu a prezentat momentul dublei alegeri a lui Cuza astfel:

„În dimineața zilei din urmă (24 ianuarie 1859) care va rămîne adînc săpată în inimile romînilor și pe paginile istoriei patriei noastre, deputații care se readunaseră la Concordia mă chemară din nou, și-mi spuseră pentru prima oară că planul campaniei s-a schimbat, și că, candidatul partidului nostru renunță la onoarile tronului și ale domniei, în favoarea principiului celui sacru al unirii, în favoarea alesului Moldaviei. Cea mai mare parte din deputați aveau ochii înecați în lacrămi de bucurie și fericire, care, ca o electricitate, pătrunseră deodată și în ochii mei.

— Acum, cată să ne împlinim cu toții datoria cea mai sacră, datoria ce ne impune binele și mărirea patriei, ziseră unii din deputați. Noi vom propune această idee în Cameră, pe cînd tu cu popolul caută să ne susții pînă în sfîrșit. Dar pentru că avem știre că în consiliul partidei opuse s-a otărît ca astăzi să întrebuințeze și ei forța armată, de vom mai avea cu

noi presiunea popolului, de aceea te invităm în numele patriei, şi-ţi cerem să ne juri pe onoarea şi pe credinţa ta, că vei întrebuinţa toate mijloacele de a opri popolul, din prejurul Camerei, de a te trage cu dînsul şi de a-l ţine mai departe de Mitropolie, fără a pierde din vedere cu toate acestea, cele ce se petrec la noi. Astfel numai vom putea evita cursa ce ni se întinde şi a ne feri de scandalul ce voiesc să provoace inemicii noştri. Dacă vom avea trebuinţă de ajutorul popolului, alergaţi atunci la semnalul ce vi se va da.

Jurai deputaţilor a urma dupe instrucţiunele lor, şi mă găteam a porni la locul de întîlnire, ce dedesem mulţimei în seara trecută, pe dealul Mitropoliei, cînd mai mulţi amici, după ce mă căutaseră prin mai multe locuri, aflaseră în cele din urmă că rămăsesem seara la Concordia, şi veniră să mă caute şi aici, căci popolul văzînd că zăbovisem şi crezînd că eram în mîinile guvernului, voiau să meargă în gloate să sfărame şi să spargă toate aresturile şi să mă scoată cu orice preţ.

O! drag popol! de cîte ori n-am suspinat în urmă, amintindu-mi acele frumoase zile, în care tu-ţi puneai toată încrederea în mine! Dar astă singură idee a încrederii tale, care m-a consolat adesea în suferinţele mele, la cîte goane şi persecuţiuni m-au expus! A! dar cu toate acestea nici închisorile, nici insultele, nici umilirile, nici intrigile inemicilor mei nu mă vor putea rumpe de tine, dragă naţiune. Marca infamiei nu se va putea pune pe o frunte care nu se va pleca decît înaintea ta, ca la singura putere suverană, mai presus de orice altă putere.

Plecai dar de la Concordia într-o birjă cu doi amici, şi abia ajunserăm la poalele Mitropoliei, unde zărindu-mă popolul, năvăli asupră, mă luă pe mîini din trăsură şi mă purtară în triumf de bucurie. După ce se potoli primul elan al mulţimei, le făcui cunoscut hotărîrea deputaţilor, şi-i congiurai în numele patriei să mă însoţească la Filaret, sau la Cîmpul Libertăţii, lăsînd însă o mare parte subt povetele altor amici sinceri, care trebuiau la caz de atac din partea oştirii să năvălească în Cameră şi să facă alegerea principelui Bibescu imposibilă, lipsindu-l de alegătorii săi. Eu dar plecai cu o mare parte din mulţime şi o aşezai pe dealurile de la Filaret ca să facem imposibilă cercarea guvernului din ziua trecută de a tăia retragerea popolului prin cavaleria ce aşezase în stradele din dosul Mitropoliei.

Cu cîte anevoinţe şi osteneli ţinui această lume curioasă şi poate cu drept cuvînt plină de neîncredere şi bănuieli! Astăzi trebuia să se hotărască viitorul patriei şi tot romînul care-şi iubea ţara se temea.

Pe la o oră dupe amiazi mii de strigăte de ura se auziră în curtea catedralei, pe care le repetă şi popolul dupe înălţimele de la Filaret. Semnalul se dete şi pornirăm în fuga mare să ne întrunim cu cealaltă lume de la Mitropolie.

Atunci începură felicitările, îmbrăţişările frenetice, fraternizaţia. Popolul, pătruns de fericire pentru frumoasa eră ce i se deschidea uitase toate

asupririle ce i se făcuse în trecut, iertase tot răul ce încercase, căci popolul romîn e indulgent şi pentru un minut de fericire (şi aceea de multe ori fictivă), într-o oră de entuziasm, iartă un secol de nedreptăţi şi de suferinţe.

. . . . . .

Către şase ore Camera procedă la votare. Momentul de astă dată era foarte critic, căci d-aici atîrna soarta naţiunei noastre, mîndra soartă de care ne bucurăm astăzi. Mă temeam de vrun renghi al antagoniştilor lor, de vreo înşelătorie, dibace, care se cheamă iscusinţă politică, dar care e curată şarlatanie. Ce vreţi, cată s-o mărturisesc, avui slăbiciunea d-a mă îndoi, şi-mi aveam cuvintele mele pentru aceasta.

Dupe ce iniţiai pe cei mai hotărîţi şi mai bravi din popol la temerile mele, dupe ce-i aşezai pe la intrările Camerei, ca să bareze ieşirea deputaţilor înşelători la caz de necredinţă, apoi intrai în Cameră, care-mi era acum deschisă, şi luîndu-mi un loc lîngă una din ferestrele ce da în curtea Mitropoliei, pe care o deschisei, aşeptam rezultatul votării, ca să pot da semnalul de destrucţiune sau de fericire.

Votarea se terminase, şi acum începuse a se scoate unul cîte unul biletele din urnă: Alexandru Ioan I, Alexandru Cuza, Alexandru Domnul Moldovei, Alecu Cuza, colonelul Cuza şi alte multe aseminea denumiri, cu care deputaţii exprimaseră numele înălţimii sale domnitorului nostru, urmate unele de urări, precum: spre mărirea patriei, spre fericirea romînilor, Dumnezeu să-i ajute, cerul să-i fie de ajutor, acestea fură singurele voturi ce se traseră din urnă. Numărai cu inima îndoită pînă la treizeci şi cinci voturi, numărul ce reprezenta majoritatea absolută a alegătorilor, şi d-aici înainte inima-mi începu a bate cu putere în pieptu-mi, lacrămi de bucurie şi fericire începură a-mi curge pe obraji, şi întorcîndu-mă la mulţimea care se grămădise la fereastră şi care mă întreba cum merg lucrurile:

— Am triumfat, fraţilor, le zisei.

— Să strigăm ura? mă întrebară ei, cu simplitatea şi inocenţa ce caracteriza pe oamenii popolului nostru.

— Nu încă; mai aşteptaţi, le zisei;... vă spun eu cînd să strigaţi.

In fine cel din urmă bilet fu scos din urnă, şi biuroul proclamă pe Alexandru Ioan, domnitorul Moldovei, domn al Principatelor Unite.

Toată sala răsună de aplauze şi de strigăte de ura, la care răspunse cu frenezie, repetînd de mii de ori acele strigăte, mulţimea din curtea Mitropoliei, care se întindea nu numai pe aleele catedralei, dar încă chiar şi pe uliţele dimprejur.

O ploaie subţirică începu a uda acea mulţime de popol, care nici nu o băgă în seamă, şi-şi urma cursul veseliei sale naturale. Muzica stabului începu să întone Hora Unirei, şi doi ofiţeri de pompieri, trimişi mai dinainte să aducă torţe, sosiră cu două trăsuri încărcate. Popolul, încă de la poarta Mitropoliei, năvăli asupra acelor trăsuri şi voi să apuce torţele. In zadar bietul ofiţer căuta să-l oprească şi să-l facă a înţelege, lumea nu mai cunoştea nici o autoritate. A, ba nu! tot mai cunoştea autoritatea morală ce

exersam asupră-i, căci ofițerul, văzîndu-se la extremitate, pronunță numele meu și zise că-mi aducea mie acele torțe. La aceste cuvinte popolul se domoli, cîțiva dintr-înșii se așezară la scările trăsurilor și escortară torțele sub egida numelui meu pînă la ușa Camerei. Aici se împărțiră popolului; se aprinseră, și cu muzica în cap porniră să străbată orașul și să felicite pe deputații Camerei elective, pentru marele lor fapt" [1].

Primul pas către unirea politică fusese astfel făcut. Cu acest prilej remarcăm felul cum Cezar Bolliac înfățișează poziția diferitelor clase sociale la 24 ianuarie:

„Toți meseriașii, toți plugarii din capitală și din giurul capitalei, erau pe dealul și în Curtea Mitropoliei. Toți boierii cei mici printre dînșii și casele lor, prăvăliile lor au stat închise trei zile. Mai nimeni din boierii cei mari și mai nici unul din negustorii cei mari, mai nu se aflau cu dînșii în aceste momente supreme, acolo unde se disputau, acolo unde se celebrau cele mai sacre drepturi naționale. Boierii cei mari se preumblau pe șosea, negustorii cei mari stau în birourile lor, lacheii în porțile și la scările boierilor și nici un magazin deschis în piață..."

În poemul *Unirea*, Radu Boureanu [2] fixează în cîteva versuri momentul Unirii:

„Ianuarie. Cetatea lui Bucur.
Clădirea-i profilată pe cerul de oțel,
Divanul; și norodul cerc de oțel și el:
Vrem domn pe vodă Cuza în țările-amîndouă.
Din sate din afară, țărani clăcași, poporul,
Meșteșugari, din urbea lui Bucur, negustori
În iarna care puse pe ramuri albe flori,
Pe Cuza îl cinstiră numindu-și domnitorul.
Vrem domn ca la Moldova! Boierii se înclină
Că freamătul de-afară e ca un viscol crunt!
Și-s mulți ca-n spusa veche chiar dacă simpli sînt
Și-n aspra lor pornire ca-n iarnă, e lumină".

Boierii conservatori nu reușesc să-și atingă țelul lor reacționar. Dubla alegere a lui Cuza a contribuit la rezolvarea unor probleme sociale arzătoare. Chestiunea țărănească reprezinta problema-cheie a noului regim. În mai 1859, Bolintineanu spunea că, „pînă nu se va îmbunătăți soarta țăranului, nici o altă îmbunătățire nu poate să aibă soliditate" [3].

[1] N. T. Orășanu, *O pagină a vieții mele sau 22, 23 și 24 ianuarie* 1859, în *Mărturii despre Unire*, Ed. tineretului, 1959, pp. 486—490.
[2] *Luceafărul*, II (1959), nr. 2 (15 ianuarie), p. 1.
[3] *Dimbovița*, 1859, nr. 61 (14 mai), p. 241, col. III.

Masele țărănești așteptau ca de la început să se producă actele hotărîtoare ale eliberării lor din servitutile feudale, și mai cu seamă așteptau împroprietărirea prevăzută de programul revoluției din 1848 și făgăduită de către cei care acum ajunseseră în parte la cîrma țărilor romînești.

Lupta de idei între nou și vechi ne apare în romanul *Manoil* [1], al lui Dimitrie Bolintineanu, publicat în 1855 și semnat D. Valentin [2]. Romanul, scris în formă epistolară, ne zugrăvește fragmente din viața unui tînăr literat, sărac, intrat în modul de viață al boierimii. În prima parte, Manoil ne apare ca un tînăr patriot pătruns de idei progresiste, susținînd pe scriitorii progresiști, totdeauna manifestînd compasiunea sa pentru înjositoarea stare în care se afla țărănimea.

Critica societății timpului, scriitorul o face și prin conturarea (destul de relativă de altfel) a tipului negativ, întruchipat în persoana lui Alexandru. Acest boier, care-și trimite surorile la mănăstire pentru a le moșteni, manifestă un comportament abject față de o tînără țărancă, motivînd acțiunile sale prin declarații cinice.

Infruntarea dintre ideile înaintate și cele retrograde e surprinsă în dialogul dintre Manoil și o doamnă, care nu-i consideră poeți pe Cîrlova, Alexandrescu, Alecsandri, Sion, Negruzzi, Murășeanu, Donici. Manoil pledează pentru Alecsandri, arătîndu-i meritele, printre care și acela că „a re-nviat musa poporală, care de secole zăcea uitată. [...] Baladele, doinele, horele populare, în care este istoria patriei, suferințele poporului, poezia și caracterul natural al romînului, cu dispozițiile sale de eroism, generozitate, loialitate și simțibilitate, [...] a știut a le întocmi, a le reproduce atît de bine, încît sînt tezaur pentru literatura romînească. Nu este o bucată în care să nu vezi o eleganță, o idee sau un sublim". La care Doamna S., reprezentantă a protipendadei de atunci, răspunde cinic: „Baladele, doinele și horele de care-mi vorbești, prea put a crîșmă... a trivialitate sau, cum am zice, a țărănie..." [3].

Printr-o acțiune plasată chiar în vara anului 1859, Bolintineanu reușește în romanul *Elena* să ne prezinte un tablou social cu mult mai larg decît în *Manoil*. Ascuțișul criticii sale

[1] Apărut întîi în revista scoasă de V. Alecsandri în 1855, *Romînia literară*, I, (1855), nr. 27 (16 iulie), p. 321 și pînă la nr. 40 (15 octombrie), p. 475.
[2] Pseudonimul îl atestă însuși D. Bolintineanu într-o scrisoare trimisă lui A. Zane din Constantinopol. Vezi *T. Virgolici, op. cit.*, p. 17.
[3] D. Bolintineanu, *Opere alese*. vol. II, București, E.S.P.L.A., B.P.T., 1955, p. 155.

este îndreptat de-a dreptul împotriva boierimii, în special a unor boieri „dezbrăcați la 24 ghenariu de privilegele regulamentare, fugind de capitala revoluționară... la o moșie lîngă Ploiești, unde, fără cea mai mică temere, puteau să critice lucrurile și oamenii noi".

Acești „deprivelegiați", cum îi numește Bolintineanu, se arată a fi dușmani oricărui progres. Alexandru, tot un boier, dar un boier cu idei progresiste (personajul este un tip opus lui Alexandru din romanul *Manoil*), ține piept retrograzilor, adresîndu-le cuvinte de aspră critică, apărînd literatura progresistă și pe țărani [1].

Presa care zugrăvește societatea romînească din acea vreme ia formă imitativă după așa-numitul roman de mistere al lui Eugène Sue, *Misterele Parisului*, tradus la noi încă din 1853. Astfel, în timp ce G. D. Aricescu scrie *Misterele căsătoriei* [2], cu vădită intenție de a face o critică moravurilor societății în care trăia, mai apare un vast roman de mistere, al cărui autor este cunoscutul scriitor progresist de mai tîrziu N. T. Orășanu. *Misterele mahalalelor sau cronica scandaloasă a orașului București* [3], scrisă însă în versuri, își află imitatori în proză la I. N. Bujoreanu cu *Misterele din București* [4] sau la Gh. Baronzi cu *Misterele Bucureștilor* [5]. Ambele încearcă a zugrăvi și tipuri de oameni din protipendada romînească. „Descoperirea mai multor fapte însemnate ce s-au petrecut în capitală — se spune în prefața cărții lui Baronzi — adese neștiute de unii, abia cunoscute de alții, neînregistrate încă de nimine, descrierea unor caractere originali, penelarea moravurilor și obiceiurilor ale diferitelor clasi din societatea noastră, explicarea unor localități remarcabili prin însemnătatea lor istorică, eacă obiectul principal ce și-a propus autorul a tracta în scrierea sa" [6].

[1] Vezi comentarii critice la Vîrgolici, *op. cit.*, p. 40—43.
[2] București, 1861.
[3] Romanul a apărut în fascicole pe parcursul anilor 1857 și 1858, după cum urmează: Nr. 1. *Podulu Mogoșoae — Șoseaua Mogoșoae*, 1857; nr. 2. *Podulu Mogoșoae — Machalaoa Brezoianu*, 1857; nr. 3. *Machalaoa Scitu Măgureanului, 1857;* nr. 4. *Machalaoa Scitu Măgureanului* (urmare), 1857; nr. 5. *Machalaoa Manea Brutaru*, 1857; nr. 6. *Revista Carnavalului sau Cronika balurilor mascate. Slătineanu, Bosel, Pomu Verde*, 1859; nr. 7. *Pomu Verde* (urmare). *Drumul de fier. Vilses, Ianoș, Luca, Salcia pletoasă*, 1858.
[4] București, 1862.
[5] București, 1862—1863.
[6] Vezi T. Vîrgolici, *op. cit.*, p. 39—40.

În afară de aceste „mistere", numeroși poeți încearcă să prindă în versuri aspecte ale anilor premergători Unirii sau de după Unire. Astfel, Mihail Zamfirescu [1] scrie cîteva poezii, în care, pe ici-colo se pot surprinde momente din acea vreme. Plecînd de la considerații contemporane lui, M. Pascali privește idilic *Viitorul Romîniei* [2], „compune și lucrează" un volum de 59 de pagini în versuri, care, dacă nu zugrăvesc cu nimic faptul istoric, au totuși ceva din atmosfera epocii.

În această perioadă sînt destul de frecvente scenetele sau „cîntecele comice", care de multe ori reușesc a surprinde mărunte trăsături tipologice din cutare sau cutare tip social. *Iane Halvagiopolu* [3] poate fi dat ca exemplu (desigur nu dintre cele mai ilustrative). Majoritatea lor însă imită pe Vasile Alecsandri.

Tot acum apar jurnale de călătorie. Ele sînt destul de numeroase și de variate. Dacă valoarea lor literară poate fi discutată uneori, în orice caz constituie un bogat izvor de informație istorică. Citām *Suvenire și impresii de călătorie...* a lui Ralleti [4], acelea ale lui A. I. Pelimon [5] sau *Călătorii...* ale lui Bolintineanu [6].

Descrirea călătoriilor mai totdeauna punctează viziunea subiectivă a călătorului asupra unor locuri sau stări de lucruri, în conformitate cu ideologia sa, cu dispoziția momentană și chiar cu posibilitățile de dozare expozitivă a bagajului cultural sau pur și simplu a posibilităților de observație.

În timpul lui Cuza, lupta dintre forțele progresului și cele ale reacțiunii a continuat în forme noi. Burghezia, spre a-și consolida pozițiile politice, pactizează cu moșierimea, acceptînd unele reforme sociale care nu-i prejudiciau interesele de clasă.

Pînă în noiembrie 1861, Cuza a avut dificultăți pe plan extern și pe plan intern pentru consolidarea Unirii. În tot timpul domniei sale a avut de întîmpinat opoziție nu numai din partea reacțiunii boierești conservatoare, hotărîtă să împiedice orice reforme sociale cerute de masele populare și de elementele progresiste, dar chiar și din partea unor radicali, care vedeau în atitudinea, dictatorială uneori, a lui Cuza (impusă tocmai

[1] *Aurora*, poesii, București, 1858.
[2] *Trilogie în versuri*, București, 1859.
[3] G. Palicariopolu, *Iane Halvagiopolu*, cîntecelu comicu, de... București, 1858.
[4] *Suvenire și impresii de călătorie în Romînia, Bulgaria, Constantinopole*, Paris, 1858.
[5] *Impresii de călătorie în Romînia*, București, 1858.
[6] *Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria*, București, 1858.

de nevoia luptei cu reacțiunea) sau în amînarea aplicării reformelor democratice și nerespectarea unor făgăduieli.

Într-o poezie anonimă în care se reia firul tematicii pașoptiste se socotește *Libertatea* [1] strangulată :

„Pe ruina fumegîndă a regimelor trecute,
Două splendide coloane, printre negură pierdute,
Împlînta-vor trunchiul lor.
Una este fericirea, alta este *Libertatea,*
Și-ntre ele ca un rege va domni egalitatea.
Rege drept — este *poporul.*
. . . . . .
Vocea Patriei vă cheamă, pînă cînd tot umilință.
Pînă cînd să strigăm : Vai ! !".

Dar cel care aduce o înverșunată critică este C. D. Aricescu. El rămîne în toate manifestările sale pe linia democratismului republican, care, în *Odă la Grecia* [2], adresează îndemnuri vizibile către armata romînă ca să se răscoale împotriva lui Cuza. Aricescu, care fusese închis după revoluția din 1848 vreme îndelungată [3], este din nou arestat, pentru ca, cu puțin înainte de eliberarea de la Văcărești [4] la 25 iunie 1863, să scrie :

„Tortureze dar tiranii lutul meu cel peritor,
Liber este al meu suflet și el sfidă bunul lor ;
El pe aripe de flăcări, zboară azi din Văcărești" [5]

Aricescu va trece totuși de partea lui Cuza atunci cînd își va da seama că acesta se străduia „chestiile sociale mai întîi a dezlega". El va scrie în *Buciumul,* al cărui director era Cezar Bolliac, fidel permanent lui Cuza (deși uneori l-a criticat).

Cu ajutorul neprecupețit al unor prieteni devotați și perseverenți pe linia înfăptuirii reformelor politice și sociale, (în special Mihail Kogălniceanu), Cuza reușește să consfințească unirea, să întărească autonomia țării, să aplice legea secularizării averilor mănăstirești, să lărgească baza electorală și în special să impună boierilor reforma agrară.

*
* *

[1] Drept semnătură se află inițiala „P" (*Buciumul,* I (1863), nr. 8, (26 ianuarie), p. 32).
[2] Tipărită la 1862 pe o foaie volantă, o dată cu nr. 291 din 18 octombrie al gazetei *Rominul.*
[3] Vasile Maciu, *Activitatea istoriografică a lui C. D. Aricescu.* București, 1957.
[4] Vezi *Procesul și exilul meu la Snagov,* București, 1859.
[5] *Cîntecul lebedei,* București, 1884, p. 92.

Alexandru Ion Cuza (1820—1873).

Figura lui Alexandru Ion Cuza este strîns legată de lupta elementelor progresiste. „Alexandru Cuza — ne spune Dimitrie Bolintineanu [1] — nu fusese strein înrîurirei acelui partid național care, plecînd din umbra societăților secrete din București, sub conducerea lui Cîmpineanu, se răspîndi în Moldova prin N. Bălcescu, se închegă la moșia Mînjina a lui C. Negri. V. Alecsandri, C. Filipescu și alții aruncară în inima junimei Moldovei sămînța ideei de unire. [. . .] Toți membrii acestei asociații de idei au apărut și pe scena politică în evenimentele din 1848. Alexandru Cuza, exilat (afară) din țară, cu alți soți ai săi, reintră în Moldova, după urcarea pe tronul Moldovei a lui Grigore Ghica".

Pentru pleiada de scriitori contemporani Unirii, alegerea lui Alexandru Ion Cuza constituie un prilej de bucurie și de entuziasm. Dăscălescu, care păstrase în versurile sale de pînă atunci un ton sarcastic, pătruns uneori de amărăciune, exclamă de data aceasta bucuros :

„Dulce soare-a țării mele, vino azi de luminează
Pe un popul ce de secoli ne-ncetat a fost călcat ;
Vezi cum saltă-n veselie, inima-i cum palpitează
Cum pășește fără grijă către țărmul depărtat" [2].

Tînărul Ion Pavlov îi urează noului domnitor să fie tot atît de mare ca și Ștefan :

[1] *Viața lui Cuza Vodă,* București, 1869, p. 14—15.
[2] *O zi frumoasă, 5 ianuarie 1859, în Steaoa Dunării,* IV (1859), p. 11.

„Să-ți fie doamne ca Ștefan și numele de mare. Să-ți sune-n Romînia și-n dragul ei popor“ [1]. Dubla alegere a lui Cuza în Moldova și în Țara Romînească prilejuiește versuri entuziaste. Astfel G. Tăutu scrie:

„O, Romînie, frumoasă țară!
Te pregătește de sărbători,
In alb te-mbracă, ca o fecioară,
Pe cap îți pune cununi de flori;
Aruncă haina tristă, amară,
Ce ți-au fost dat-o dușmanii toți;
Că azi pe tronu-ți fiii-ți chemară
Pe Alexandru Ioan întîi“ [2].

Poetul Grigore Alexandrescu, perseverent luptător pentru Unire, face o entuziastă urare *M. S. Domnului Alexandru Ioan I pentru zioa intrării sale în București:*

„Timp dorit, zi de speranțe,
Fiu al țării, Salutare!
Romînia învestită
In vesminte de serbare
Iți dorește, îți urează
De mari fapte viața plină
Și se-nclină stelei tale
Ce străluce în lumină“ [3].

Ca și Ianov, Nichitache se face exponentul tinerii generații de poeți militanți:

„Să urmăm cu toți romînii fericire-n viitor,
Fericire Romîniei și romînului popor!“ [4].

Puțin mai tîrziu, cînd primul fapt concret al Unirii se realizează în înjghebarea taberei armatelor comune la Ploiești, el se exprima astfel împotriva antiunioniștilor și în general împotriva reacțiunii:

„Vie omul fără suflet ce-au crezut în deplinire,
Vie-acel ce-a vrut să ție linia despărțitoare.
Vie acum ca să vadă ce păcat a făptuit
Cînd unirea, înfrățirea, fără cuget a hulit!
A! să vie și să vadă frățiorii cum se-mbrață,
Sărutarea cea frățească, cît de plină-i de viață!“ [5].

[1] *Omagiul Junimei la zioa de 5 ianuarie 1859, Idem*, p. 55, col. III.
[2] *Imnu Romanu, idem*, p. 115 (publicat cu variante în *Poezii*, 1862, p. 30—32 (iunie).
[3] *Idem*, p. 151.
[4] *Răsunetul Romîniei, idem*, p. 179.
[5] *Impresia îmbrățișării militarilor munteni și moldoveni, idem*, p. 299.

Momentul Unirii a prilejuit nenumărate evocări în literatura noastră. Cu prilejul semicentenarului din 1909. M. Sadoveanu, consecvent străduaniei sale de a releva prin creația literară tot ceea ce a însemnat mergerea înainte, oglindește în *Cuza Vodă*, publicată în *Viața romînească*, și mai tîrziu în *Povestiri de sară* din 1910 și în *Vremuri vechi, Domnul poporului, Legenda lui Cuza Vodă*, apărute în 1912 și apoi incluse în volumul *Foi de toamnă* [1] legătura dintre actul Unirii dorit de popor, poporul însuși și figura lui Cuza Vodă [2].

In *Cuza Vodă*, Sadoveanu povestește întîlnirea sa cu un țăran moldovean, Grigore Vătămanu, care-i dă ospitalitate și care-i mărturisește că pentru el, pentru țărani, „s-a unit Cuza Vodă cu noi și s-a făcut dreptate în țară“. Iar comentariul lui Mihail Sadoveanu devine și mai ilustrativ:

„Și ascultînd mă gîndeam că mulți dintre umiliții pămînteni ai țării au văzut odinioară pe acel domnitor al norodului și că mulți își amintesc în sara aceea de clipele din trecut ca și moș Grigore“ [3].

Tot cu prilejul semicentenarului Unirii din 1909, și alți scriitori progresiști și-au dat contribuția la evocarea actului Unirii și a figurii lui Cuza [4].

Alexandru Cuza, avînd sprijinul devotat al lui V. Alecsandri pentru treburile externe și al lui Kogălniceanu în special pentru treburile interne, încearcă aplicarea reformelor social-politice. Opoziția întîmpinată a fost de natură să-l îndemne a lua măsuri de constrîngere. Bolintineanu, care l-a cunoscut bine, îl înfățișează ca domn astfel:

„Domnul Cuza nu era străin în patria sa, cunoștea oamenii și lucrurile; era inteligent, avea momente mari de cugetare, de simțăminte. Primea plîngerile tuturor, nemulțumea adesea pe miniștri, îndreptîndu-le rătăcirile lor în afaceri care dădea(u) ocazie de plîngeri. Orice om nedreptățit de ministru afla încă la palat o protecție. Tronul nu era străin de popor

[1] București, 1916.
[2] Vezi Paul Georgescu, *Poporul își aduce aminte. Sadoveanu și Unirea*, în *Contemporanul*, (1959), nr. 3 (ianuarie 23), p. 5.
[3] *Opere*, vol. IV, p. 485—492.
[4] Conferința lui Delavrancea la Teatrul național, articolul lui Vlahuță, *In zorii mintuirii*, în *Luceafărul*, 1909, nr. 4 (februarie 16), p. 2. Poemul lui St. O. Iosif, în *Viața romînească* (1909), nr. 1 (ianuarie), p. 6. Emil Gîrleanu, *Vodă Cuza* și *Mihail Kogălniceanu*, în *Convorbiri critice*, 1905, nr. 1 (ianuarie 21), p. 5. Ilarie Chendi, *Alecsandri și Unirea Principatelor*, în *Țara noastră*, 1909, nr. 5 (februarie 1), p. 3. Victor Munteanu, *Cuza Vodă și Unirea*, în *Opinia* (Iași), 1909, nr. 635 (ianuarie 22) etc.

în păsurile lui. Ministerele se schimbau, starea de paralizie rămînea, sistemul ce nu era născocit de domn rămînea tot acela la toți miniștrii. Nu domnul Cuza introduse această stare de lucruri. Ea avea rădăcina și în lucruri, și (în) oameni"[1].

Este cît se poate de semnificativ faptul că literatura de evocare a figurii lui Cuza și a epocii respective îl prezintă ca pe un domn popular. Se poate spune că de la Ștefan cel Mare nici o altă figură din istoria patriei nu a fost atît de populară ca Ioan Cuza. Amintirile folclorice referitoare la înfăptuirile lui Cuza abundă.

Cuza a rămas legat de mase nu numai prin legiuirile oficiale care au căpătat pe plan istoric o valoare progresistă de netăgăduit, ci și prin atitudinile sale, al căror ecou a fost înregistrat direct de literatura și de presa contemporană sau a avut răsunet evocator în literatura de după aceea.

Schița lui Ion Creangă *Moș Ion Roată și Vodă Cuza* are o mare însemnătate pentru precizarea poziției lui Cuza față de țărănime. Este vorba de același Ion Roată care participă ca deputat al țărănimii la divanul ad-hoc, constituit în vederea alegerilor din 1857. La acest divan participase și colonelul Alex. Cuza, reprezentînd partida națională:

„Peste cîțiva ani... trecînd Cuza spre București, a poposit la Agiud, unde l-a întîmpinat o mulțime de lume ca pe un domnitor".

In mulțimea care se îngrămădea (unii ridicînd «jalbe-n protap»), Cuza vede și pe Moș Ioan Roată:

— He, he! (remarcă vodă), Moș Ion Roată, prietenul și tovarășul meu cel vechi din Divanul ad-hoc, lucru negîndit! Ridică-te, moș Ioane, și spune-mi, fără sfială, ce durere ai? Ți-a făcut cineva vreun neajuns?...".

Atunci moșul a depănat suferința sa, care, în felul cum este repovestită de Creangă, sugerează realitatea faptului istoric:

„— Luminarea-voastră! De cînd cu păcatul cela de ad-hoc, n-am mai văzut zi bună cu megieșul meu cel puternic, stăpînul unei moșii foarte mari, pe care-l cunoști măria-ta. N-am gîndit, nenorocitul de mine, că un boier așa de mare, putred de bogat și cu învățătură, să-și puie mintea cu unul ca mine, de la niște vorbe nesocotite ce le-am zis și eu atunci, într-un necaz. Numai Dumnezeu să-i deie sănătate și bine, dar amarnic m-a lovit în avere și în cinste! Crede, măria-ta, că nici eu n-am fost așa de săc între cei de-o samă cu mine. Dar de cum am ajuns acasă, goană și prigoană pe capul meu, din partea boierului, în tot feliul:

[1] *Viața lui Cuza Vodă*, p. 52.

Intîiu și-ntîiu, a pus îndată pe feciorii boierești să-mi caute pricină și să mă aducă la sapă de lemn. Și aceștia, ca oameni fără judecată și pizmași, făceau toate chipurile sataniceșți, sau ei de-a dreptul sau prin alții, cum să deie vițișoarele mele macar de-un pas pe moșia boierească; ș-apoi, sub cuvînt că au făcut stricăciune, să mi le poată ucide fără nici o cruțare! Și astăzi împușcă-i porcii; mîne, vacile și boii; poimîne, căișorii; în altă zi ie-i oile dinapoi cu grămada și du-le la curte: îți poți închipui măria-ta ce urgie grozavă era pe capul meu!

Văzînd eu de la o vreme, că nu mai încetează cu jafurile, mi-am luat inima-n dinți și m-am dus la boieriu să mă jăluiesc. Și boieriul, în loc de cuvînt bun, m-a scuipat drept în obraz, de față cu slugile sale și cu alți oameni ce se aflau la curte, încît am crezut că a căzut ceriul pe mine, de rușine! Ba încă m-a și amenințat că altădată, de mi-a mai călca piciorul în ograda boierească, are să poruncească să mă întindă la scară și să mă bată cu biciul! Și cu rînduiala asta, măria-ta, în cîțiva ani de zile m-a călcit cu desăvîrșire, și mi-a rădicat și cinstea, care pentru mine a fost cel mai scump lucru».

Cuza Vodă a stat neclintit și s-a uitat țintă la Moș Ion Roată cît a vorbit el. Și cînd a isprăvit vorba, Vodă i-a pus două fișicuri de napoleoni în mînă, zicîndu-i cu bunătate:

— Ține, moș Ioane, acest mic dar de la mine, și întîmpină-ți nevoia, de azi pe mîine, cum te-a lumina Cel de sus. Iar pe boier, lasă-l în judecata lui Dumnezeu, căci El nu bate cu ciomagul.

Lui moș Ion Roată i se umplu din nou ochii de lacrimi și, sărutînd mîna lui Vodă ca semn de mulțumire, zise oftînd:

— Dar cu rușinea ce mi-a făcut, cum rămîne, măria-ta?

— Cu rușinea iaca așa rămîne, moș Ioane, zise Cuza Vodă, sărutîndu-l și pe un obraz și pe altul, în fața mulțimii adunate acolo. Du-te și spune sătenilor dumitale, moș Ioane, că pe unde te-a scuipat boierul, te-a sărutat domnitorul țării și ți-a șters rușinea"[1].

Reîntîlnirea dintre Ion Roată și Cuza Vodă este amintită deseori în literatură. Astfel, Teochar Alexi, în veacul trecut, a încercat, însă prin slabe mijloace literare să înfățișeze faptul istoric. Într-un „calendar" din 1886, el descrie în cîteva versuri acest episod, în care Ion Roată, îmbătrînit, se înfățișează lui Ion Cuza cu o jalbă în protap. Lumea se adunase buluc, deoarece se știa prin sat:

Că Roată cu Vodă au fost deputat
De cînd cu Divanul ce-i zice Adhoc
Și ca de-acolo se trage al său foc!"

[1] Ion Creangă, *op. cit.*, p. 94—95.

De cum îl zărește pe „bătrînul clăcaș" Cuza își amintește că acesta „văzuse lumea cum el o dorea" :

„Nu cum se făcuse și cum o vedea,
Speranțele toate ce el a nutrit,
In ochii lui Roată din nou le-a zărit".

Apoi Roată își spune păsul :

„Boierul, stăpînul, de ! cum ne-am întors,
De ciuda și ură într-una ne-a stors,
Cenușa din vatră, și asta mi-a luat,
Și-apoi și în față, auzi, m-a scuipat" [1].

George Coșbuc povestește într-o schiță [2] o întîmplare :

„Cuza Vodă se plimba într-o zi prin București, îmbrăcat civil, întovărășit numai de un sergent care venea în urmă la vreo 30 de pași. Tocmai trecea pe dinaintea cazărmii din strada Izvorului — care se numește astăzi cu numele său, Cazarma Cuza — și-i trăsni prin cap să facă o glumă cu soldatul care stătea de pază la ușa cazărmii. Cînd ajunse în dreptul soldatului, se opri deodată și zise răstit : — Haide... nu prezinți arma ?

Soldatul nu răspunse nimic. Dar, fiindcă vodă-i sătea drept înainte ca o lumînare, încruntat și fără să aibă de gînd să plece, soldatul îi zise :

— Caută-ți de drum, domnule !

— Să-mi caut de drum ? Așa cunoașteți voi pe omul care vă dă pîine...

— Așa ! Adică d-ta mi-ai fost păcătosul de brutar care ne dă pîini așa de mici și necoapte ? — zise soldatul cu dispreț. Apoi... adăugă printre dinți : «Și vrei să-ți prezint și arma ? Hai cară-te de aci, că să mă ia pe mine dracul dacă nu te scuip și-ți înjur un regiment de rubedenii !»

Vodă n-a așteptat de la soldat să-și împlinească făgăduiala și a plecat ca să se oprească din nou la cîțiva pași, să vadă mutra soldatului, căruia sergentul i-a spus din urmă că a înjurat pe vodă. Urmarea a fost că vodă, chiar în ziua aceea, a chemat pe brutarul cazărmii să-l întrebe de ce nu coace pîinea".

Cu prilejul centenarului Unirii în 1959, figura lui Ion Roată este mult popularizată de scriitori.

Radu Boureanu evocă în poemul *Unirea*, amintind :

„Cum Ion Roată
din Cîmpuri, de boierul cel megieș, fusese
Obrăznicit — că graiul lui strîmb nu-l înțelese.
. . . . . .

[1] Teochar Alexi, *Moș Roată*, în *Noul Călendar de casa pe anul comun 1887*, an. VII, București, 1886, p. 65—66.

[2] Iscălită G. C. *Amintire istorică*, în *Albina*, I (1898), nr. 31 (31 mai), p. 364.

Precum că Vodă Cuza luă mîna mojicească
Și peste boierime făcut-a legămîntul
Cu palmele bătute să răscolească Pămîntul" [1].

Cicerone Theodorescu, fidel îndrăgitor al creației populare, în descrierea făcută *Șezătoarei pe negîndite în satul Moș Ion Roată* de la Căminul cultural din acel sat, redă într-un final imaginea lui Ion Roată, așa cum s-a întipărit ea în sufletele urmașilor acelor clăcași din satul lui Roată, care duc acum o viață nouă :

„Moș Roată, Moș Ion — dintre dealuri, dintre văi,
Fosta-i om și nu cucon — Vin' la Cîmpurenii tăi
Curge tiva Susița — Și vezi satul chibzuit
Vino tiva dumneata — Și sămînța c-a rodit" [2].

De asemenea poetul Ion Bănuță, în poezia *De vorbă cu Ion Roată*, îl aduce să vadă, după o sută de ani, cînd s-au împlinit toate dreptățile visate de clăcași :

„Țăranii tăi, în Marea Adunare
Te pomenesc cu sfîntă sfiiciune
Și legi tocmesc pentru prelungi ogoare
Și pun din vechea ta înțelepciune.
Trecu un veac de la unire, Ioane Roată !
S-au dus boierii, i-a-nghițit furtuna.
In patria pe veci eliberată,
Bătrîne luptător, sărutu-ți mîna !" [3].

Atitudinea progresistă manifestată de Cuza împotriva boierimii reacționare reiese din cuprinsul romanului scris de Ion Pas și intitulat *Lanțuri* [4]. In episod este vorba de moșierii Șuțulești, reacționari, potrivnici oricărui progres. Un rîndaș oarecare de la curtea prințului Șuțu îndrăznește să se ospăteze cu laptele pregătit pentru pisicile boierilor. Respectivul furase și un ceas de nichel al prințului. Dus la prefectură după reclamația lui Șuțu, prefectul, om al lui Cuza, constată că omul fusese crunt bătut chiar de stăpînii săi :

„S-a înnegrit la față ca tăciunele văzînd că omul este cu părul smuls, cu un cucui în frunte și cu vînătăi pe obraz : a strigat :

— L-ați bătut, ticăloșilor! Cum de ați cutezat să vă faceți dreptate singuri? Spune-i stăpînului tău să-și vîre mințile în cap, căci avem și altă răfuială cu el" [5].

[1] *Luceafărul*, II, 1959, nr. 2 (ianuarie 16), p. 9.

[2] *Gazeta literară*, VI (1959), nr. 4 (ianuarie 22), p. 3.

[3] *Idem*, p. 2 ; (vezi și *Hronicul Unirii* a lui Nicolae Tăutu), *idem*, p. 3, și alții.

[4] București, E.S.P.L.A., 1956.

[5] Ion Pas, *op. cit.*, vol. I, p. 101

Răfuiala era că opoziția Șuțuleștilor supăra pe domnitor. Prinții și-au dat seama că e mai bine să se lepede de sfruntarea fățișă, îmbrăcînd haina vulpii. De aceea, ei se ploconesc lui Cuza și, mai mult chiar,

„după alte meșteșugite șurubării, s-a ajuns la înduplecarea domnului de-a cinsti cu persoana sa casa Șuțuleștilor într-o seară". Cuza a acceptat, adăugînd: „— Dacă așa mă povățuiți, voi să fac, uite, că vă ascult... Să-i aducă, dacă poftesc, pe toți zgripțoroii și răii care pînă astăzi au căutat să ne fie împotrivă. Voi vedea eu dacă... vor mai cuteza să cîrtească și vor mai încerca să ne muște".

În casa Oteteleșenilor unde urma să vină Cuza, reacțiunea organizase un complot, la pregătirea căruia participau și oameni din anturajul domnitorului. Și în timp ce „Cuza a rămas între ai săi, petrecînd cu toată voia bună", cei dezlipiți de el „rosteau adevărul curat" al boierilor:

„— Trebuie să ne întindem mîna, șopteau ei, ne-am săturat să-l însoțim pe drumul pe care a pornit și nu se mai oprește; să-l dăm jos și să aducem un prinț care să pună rînduială. Noi ne sfătuim mereu în taină, și afară de Mihalache Kogălniceanu și alți cîțiva, sîntem cu toții înțeleși să facem o partidă mare națională. De aceea l-am îndemnat pe domn să vină aici: ca să ne putem vedea noi între noi și să chibzuim cum și unde ne mai întîlnim pentru ca treaba să meargă după dorința noastră" [1].

Atunci nu s-a întîmplat nimic, dar în ultimii ani ai domniei iese la iveală „monstruoasa coaliție" între majoritatea burgheziei și moșierime. Dificultăți interne și externe alimentau din plin planul „monstruoasei coaliții" de a detrona pe Cuza, care se arătase, de fapt, prin intenții și prin aplicarea unor legi democratice cu mult deasupra intereselor burgheziei.

Încă din iunie 1865, cîțiva fruntași politici liberali și conservatori (I. Brătianu, Anastase Panu, C. A. Rosetti, Gh. Știrbei, Grig. Brîncoveanu, C. Brăiloiu și Dim. Ghica) au semnat un angajament pentru alegerea unui principe străin la tronul Romîniei. Se aliară coaliției reacționari cunoscuți ca Lascăr Catargiu, Petre Mavrogheni sau Gh. Moisescu și cîteva elemente ale armatei, în frunte cu colonelul N. Haralambie, maiorul D. Lecca și alții.

Bolintineanu ni-l înfățișează pe Cuza drept un *boierocton*. Și-ntr-adevăr Cuza a lovit, pe cît i-au permis împrejurările

[1] Ion Pas, *op. cit.*, vol. I, p. 102.

interne și mai cu seamă externe, în clasa rămasă încă privilegiată.

„El este destructorul castelor și privilegelor — *afirmă Bolintineanu.* — Credeam că răul încetează cu viața indivizilor. Domnul Cuza nu vărsă sînge, nu arestă pe nimeni, nu insultă pe nimeni; dar ucise o castă, făcu ca boierii să rămîie ceea ce au rămas familiile de la Saint-Germain din Paris" [1].

Cuza a rămas în conștiința maselor, precum ne sugerează o horă populară *Lui Cuza Vodă*, drept o întruchipare a luptei pentru dreptate:

„...Frunză verde pom rodit
De cînd Cuza s-a domnit
Pînele s-au mai dospit
Ocele s-au mai mărit.
Cuza Vodă să trăiască,
Oștele să le mărească.
Pe ciocoi să-i umilească
Țară mîndră să-și croiască,
Pe călugări să-i spăsească.
Pe clăcași să-i dezrobească
Cu moșii să-i dăruiască!" [2].

Aceste versuri populare, prelucrate, exprimă imaginea sintetizată a reformelor lui Cuza.

La începutul anului 1865, Bolintineanu manifestă o legitimă îngrijorare pentru soarta Unirii [3]. Exclamația sa versificată: „Nu! Nu! Unire dragă! tu nu face ce zic ei!" se referă tocmai la pregătirile de înlăturare a lui Cuza, întreprinse de elementele ostile reformelor sale, înfăptuite sau numai preconizate.

Complotul „monstruoasei coaliții" s-a produs pe neașteptate, în noaptea de 10—11 februarie.

Poetul Baronzi, care și-a manifestat laolaltă cu ceilalți scriitori ai timpului îndemnul la Unire, a avut curajul să scrie versuri, în care înfiera pe trădătorii cauzei progresiste, în poezia sa *Călcarea de la palat* [4].

În piesa *Cuza Vodă*, jucată la Teatrul Național din București în stagiunea anului 1959—1960, Mircea Ștefănescu pune pe seama lui Cuza, cu prilejul abdicării sale, declarația care exprimă părerea de rău că nu-i fusese dat să termine misiunea sa:

„Nu mă doare sufletul decît pentru țară — *îi spune Cuza maiorului Lecca.* — Mai erau atîtea de făcut pe drumul visat al neatîrnării"...

[1] *Viața lui Cuza Vodă*, p. 138.
[2] Culeasă de Vasile Alecsandri și publicată postum, *op. cit.*, vol. II, p. 309—310.
[3] *La Unire*, în *op. cit.*, vol. I, p. 138—139.
[4] Gh. Baronzi, *op. cit.*, pp. 355—361.

Apoi se adresează complotiștilor cu amărăciune, gîndind la ceea ce va strica „domnul străin" ce va veni:

„...Acum o să vă vină domnul care vă trebuie, prințul străin de inima țării .. pe care nimeni nu-l va lega de țăranul nostru... și veți relua pămînturile... veți reînființa boierescul... și veți desființa legea electorală... Mi se sfîșie inima pentru cele trei milioane de țărani care rămîn pe mîna voastră..."[1]

Detronarea lui Cuza de către coaliția burghezo-moșierească a provocat în amintirea poporului multă întristare. Poporul transfigurează în spiritul imaginației populare plecarea sa din palatul domnesc[2].

Figura lui Cuza era legată în amintirea țăranilor de reformele efectuate.

Forțat, Alexandru Ion Cuza a părăsit țara, luînd încă o dată spinosul drum al exilului. Moartea l-a surprins la Heidelberg în ziua de 5 iunie 1873. Cu acest trist prilej, mulți dintre scriitorii rămași credincioși operei sale politico-sociale, cît și memoriei sale, au scris pagini literare de duioasă aducere aminte. Printre ei, Vasile Alecsandri, devotatul său colaborator, încrustează în versuri de caldă simțire patriotică, la Ruginoasa fiind, necrologul fostului domnitor:

„Văzutu-te-am în pace suind scara mărirei
Și-n pace luînd calea augustă-a nemuririi.
O! scump amic, domn mare, o! nume cu splendoare
Săditpe miliarde de libere ogoare!
O clipă apărut-ai în plaiul veciniciei
Și vecinice mari fapte lăsat-ai Romîniei,
Nălțînd din părăsire antica-i demnitate,
Prin magica *Unire* și sacra *Libertate*.

. . . . . .

Acum te odihnește gustînd eterna pace
În taina maiestoasă a morții care tace,
Lasînd o lume-ntreagă la Tine să gîndească
Ș-a ta legendă, *Cuza!* cu fală s-o rostească..."[3].

De asemenea, Gh. Baronzi face, în versurile din *La moartea Principelui Alexandru Ion Cuza*[4], o pioasă pomenire, o dată cu mărturisirea atașamentului său la cauza democrată, pentru care luptase și Cuza.

[1] Mircea Ștefănescu, *Cuza Vodă*, în *Luceafărul*, II (1959), nr. 2 (ianuarie 15), p. 10—11 (actul IV, tabloul VIII).

[2] Dan Simonescu, *Cuza Vodă în folclor*, în *Contemporanul*, 1959, nr. 3 (ianuarie 23), p. 7.

[3] *Cuza Vodă*, 13/15 mai 1873 (în) *Poezii*, vol. II, pp. 195—196.

[4] Gh. Baronzi, *op. cit.*, pp. 362—364.

Iar țăranii au plîns, cum rezultă din culegerea folcloristului Simion P. Kirileanu. Vestea morții lui Cuza s-a dus în tot poporul, iar oamenii „cădeau în genunchi și cu lacrimile-n ochi sărutau șinele trenului pe unde trecea trupul lui"[1] atunci cînd a fost readus în țară.

În general, figura și strădania democratică a lui Cuza s-au răsfrînt destul de rar în literatura cultă de după Unire. Amintim în treacăt cîteva lucrări, printre care o piesă de teatru într-un act a poetului Al. Macedonski[2], romane ca al lui Vasile Pop[3], un volum de *Anecdote din viața lui Cuza Vodă*[4] și o *Viață romanțată* a Luciei Borș: *Doamna Elena Cuza*[5], care de fapt se împletește cu însăși viața și activitatea lui Alexandru Cuza.

În anii puterii democrat-populare, literatura a oglindit la justa valoare figura și activitatea democratică a lui Cuza.

În ceea ce privește literatura populară, ea este abundentă. Temele creației populare sînt extrem de variate[6], stînd mărturie dragostei pe care au purtat-o masele populare lui Cuza.

[1] *Anecdote populare*, în *Ion Creangă*, VII (1903), p. 37. Vezi și Dan Simonescu, *art. cit.*

[2] *Cuza Vodă*, spectacol într-un act, în *Liberatorul*, III (1893), p. 513.

[3] *Cuza Vodă*, roman popular, București (f.a.)

[4] Alex. Teleor, București (f.a.).

[5] București, (f.a.).

[6] Dăm ca exemplu culegerile din *Graiul nostru*: I. A. Candrea, Ovid Densușianu și Th. D. Speranția, *Graiul nostru. Texte din toate părțile locuite de romîni*. Vol. I. Romînia, București, 1906—1907, p. 7, nr. VIII (organizator de armată); p. 8, nr. XII (organizator de școli); p. 118, nr. III (armată); p. 136, nr. III (dreptate socială); p. 142, nr. IV (idem); p. 145, nr. VIII (armată); p. 146, nr. XI (inspecție în țară); p. 148, nr. XVI (armată); p. 149, nr. XIX (dreptate socială); p. 162, nr. XXII (dușman al ciocoilor); p. 168, nr. XXXI (dușman al călugărilor greci); p. 178, nr. V (pămînt țăranilor); p. 179—180 (dezrobește țiganii); p. 191, nr. I (ciocoii spurcați l-au mîncat fript); p. 202—203, nr. XIII (desființează iobăgia); p. 217, nr. II (a dat pămînt țăranilor); p. 219, nr. IV (a pus pe boieri la bir); p. 221, nr. VIII (sfătuiește pe țărani să cultive porumb, grîu, fasole); p. 223, nr. VI (sfătuiește pe țărani să nu cumpere bumbac, ci mai bine să cultive cînepă și in); p. 226—227, nr. XVIII (pedepsește pe slujbașii care se purtau rău cu poporul); p. 233, nr. XXVII (strică breslele și ridică banii mănăstirilor); p. 241, nr. XLIV (a desființat bătaia); p. 309, nr. XLIII (la „abdicare"); p. 321, nr. XVII (crișmar prins cu ocaua mică); p. 335, nr. XXXII (armata); p. 359, nr. XIII (în inspecție cu „Rișic-pașa"); p. 398, nr. XXX (complotul boierilor în frunte cu Brătianu împotriva lui Cuza); p. 440—441, nr. II (rade un popă) (în paranteză sînt trecute temele tradiției respective); cf. Dan Simonescu, *Înfăptuirile domnitorului Al. I. Cuza oglindite în folclor*, în *Călăuza bibliotecarului*, 1959, nr. 1, (ianuarie) p. 7.

Capitolul al VII-lea

ROMINIA ȘI TRANSILVANIA ÎNTRE ANII 1865—1877. CIȘTIGAREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÎNIEI.

„O! romîni, în fața voastră, colo-n tainica cea zare,
Vedeți voi o rază vie care-ncet, încet răsare,
Străbătînd prin umbra deasă de lungi secuIi adunată?
E voiosul fapt de ziua mult dorită, mult visată,
E lumina re-nvierii, e luceafărul sperării,
E triumful luptei voastre, soarele neatîrnării" [1].

Unirea Moldovei cu Țara Romînească într-un singur stat, reformele adoptate în timpul domniei lui Alexandru Ion Cuza au creat condiții favorabile dezvoltării capitalismului în industrie și agricultură. Pe plan politic, este perioada instaurării regimului burghezo-moșieresc, perioada consolidării coaliției dintre burghezie și moșierime.

După detronarea lui Cuza de către „monstruoasa coaliție", se instituie la 11 februarie 1866 o locotenență domnească, care însărcinează pe Ion Ghica cu formarea guvernului. Se trimit misiuni în alte țări pentru a fi încuviințată pe plan diplomatic alegerea ca domnitor a unui prinț străin, Carol de Hohenzollern-Sigmaringen. Romînia intră prin aceasta în orbita politicii lui Bismarck și a capitalului internațional. Principele Carol este primit cu răceală de masele populare și de elementele progresiste, rămase credincioase lui Cuza.

Literatura contemporană Unirii și cea de evocare istorică reflectă din plin această stare de lucruri.

Un aspect al atmosferei existente în țară în preajma sosirii „prințului străin" este zugrăvit de Ion Pas în romanul *Lanțuri*.

[1] V. Alecsandri, *Odă ostașilor romîni*, în *op. cit.*, vol. II, pp. 272—279.

Felul cum masele populare își manifestau nemulțumirea, în contrast cu evocarea domniei lui Cuza și mai cu seamă poziția unor scriitori progresiști, ca C. Bolliac sau N. T. Orășanu, sînt relevate de Ion Pas. Într-o discuție avută cu un boier reacționar, Bolliac precizează atitudinea sa față de Cuza și față de „monstruoasa coaliție":

„— Ai fost și dumneata împotriva lui Cuza (îi spune boierul lui C. Bolliac).

— Am fost împotriva greșelilor pe care le făcea și împotriva unor oameni fără cinste care-l înconjurau. Nu sînt însă cu dumneavoastră, care atît de mult vă bucurați. Și știu de ce, și știe toată țara. I-am trimis, în privința asta, la Paris, o depeșă domnului Brătianu. Toate legile mari din programa revoluției se atacă din toate părțile [...].

— Cu dumneata nu mai stau de vorbă! se burzului domnul Todiriță Lățescu. Am uitat ce anume ai scris în *Buciumul* dumitale cînd au fost alegerile din 23 fevruar, însă știu că m-am cutremurat.

— Puneți lăutarii să vă cînte, scriam, adresîndu-mă dumneavoastră, protipendadei, care ați făcut să nu mai intre nici un om al ogoarelor în Camera cea nouă. Opinca nu mai are pe nimeni în adunarea dumneavoastră, vă mai spuneam: iloții sînt buni numai să vă hrănească" [1].

Raporturile lui Bolliac cu boierii și cu statul reies și din răspunsul dat Ministrului „Trebilor din lăuntru", D. Ghica, cînd acesta îl arestase pentru agitație provocată prin *Buciumul* sau prin discuțiile anticarliste sau antiboierești împrăștiate în capitală în momentul sosirii prințului prusac:

„S-a văzut și se vede. Proprietarii se zoresc pretutindeni să-i asuprească din nou pe iloții pămîntului. Chip că-i scutește de clăci, schimbă datoria în bani. Bani n-au țăranii, așa că-i leagă prin învoieli scrise: plătesc datoria în muncă. În cîtă muncă? Și în cîți ani? Carte, ei nu cunosc, așa că nu știu ce e scris în hîrtiile pe care sînt puși să le iscălească cu degetul. Pe alocuri, nici osteneala asta nu și-o mai dau proprietarii. Învoielile sînt întărite prin iscălitura primarilor. Și cine sînt primarii? Oamenii moșierilor. Ca să scape de necaz, țăranul își dă pămîntul lui și-și ia lumea în cap. Bucurie mare e în inima dumneavoastră și iese din gura dumneavoastră că domnul cel nou are școală prusacă și vine să puie regulă în Țara Romînească, să nu mai spui robul de la sat și robul de la tîrg: «Greu mă stringe lanțul, greu mă apasă jugul!» Greu va fi, domnule dregător, să-i siliți pe săraci și pe năpăstuiți să îndure greul în vecii vecilor. Ce făcea țăranul pînă nu a venit Cuza la domnie să-i mai ușureze povara?

[1] I. Pas, *Lanțuri*, vol. I, E.S.P.L.A., 1956, p. 37.

Nu ieșea la muncă pe ogorul boierului. Dacă-l scotea sluga ori dorobanțul, rămînea pe cîmp cu mîinile în sîn. Dacă sluga ridica biciul ori oșteanul întindea spanga, omul se uita cu atîta întunecare, încît harapnicul și pușca se aplecau în jos. Ca să intre frica în țărani, aduceați tunuri de cireș prin sate și puneați să se tragă focuri oarbe cu ele. Astea le uitarăți, cum uitarăți pornirea celor din Buzău, de acum patru ani, care se înarmară și veniră cu Niță Mălăieru în cap, spre București, și au stricat pe drum averile proprietarilor și răcneau că vor să taie capete în cetatea domnească. Ieri, în Prahova, la Talanga, ori nu știu cum îi spune..." [1]

Atitudinea lui Bolliac de împotrivire pe calea scrisului față de guvernarea „monstruoasei coaliții", și în special a aducerii lui Carol I, constituie o exemplificare a nemulțumirilor ce dăinuiau în masele populare. Astfel, în luna mai, el scria împotriva împămîntenirii lui Carol. Printre altele, adresîndu-se oamenilor politici ce guvernau, le spune :

„Orice naturalizare, p-a mică sau p-a mare, veți oferi-o majestății ce voiți să creați, nu-i poate fi de nici un folos și va mai adăuga un ridicul asupra voastră, care nu recunoașteți nici datinele, nici natura, nici religiunea, nici legile țării noastre, care după ce ați vîndut opinca iarăși privilegiului, arvuniți și țara întreagă străinului !" [2]

Opera satirică a lui N. T. Orășanu, apărută în volum în 1871, constituie un ecou al nemulțumirii maselor populare împotriva domniei lui Carol :

„Stă pe capul națiunei cum stau trîntorii în stup
Ș-are adesea caracterul și năravul unui lup.
Lumea toată îi cunoaște după mîndrele-i livrele,
După camarila curții, dup-o droaie de lichele" [3].

Încă din 12 martie 1866, în ziarul *Satyrul*, B. P. Hasdeu [4] începe o susținută campanie antidinastică, pe care o continuă în ziarele și revistele *Traian* și *Columna lui Traian*. Arestat, el îmbracă protestul său și al maselor populare în variata gamă oferită de genul satiric.

[1] I. Pas, *op. cit.*, p. 37.

[2] *Împămîntenirea Principelui de Hohenzollern*, în *Trompeta Carpaților*, IV (1866), nr. 419 (mai 10) p. 1675. Vezi *Opere*, vol. II, București, E.S.P.L.A., 1956, pp. 179—181.

[3] *Domnitor*, Dicționar politic, București (1871), p. 9—10. Vezi și *Din literatura antimonarhică*, E.S.P.L.A., B.P.T., 1957, p. 70.

[4] Semnînd Puang-Hon-Ki.

Într-un articol publicat în revista *Traian* la 2 octombrie 1869, Hasdeu spune :

„Sterilitatea unor noutăți în adevăr importante împinge, vrînd-nevrînd, mai toate ziarele romîne, cînd nu petrec certîndu-se unele cu altele, a se preocupa cu multă gravitate de călătoria măriei-sale.

O *Odisee* întreagă, pentru care lipsește deocamdată un Omer, de nu va voi cumva să-l suplenească autorul *Mirelui Rominiei*.

Din Viena la Munic, din Munic la Baden, din Baden la Paris, publicismul bucureștean urmărește pretutindeni pe capul statului cu aceeași amoroasă solicitudine, cu care un curtean din zilele lui Ludovic XIV, adică din epoca răposatului «*l'Etat c'est moi*», întreba d-a rîndul pe toți valeții de curte dacă maiestatea-sa a dormit bine, dacă maiestatea-sa s-a sculat sănătos, dacă maiestatea-sa a mîncat cu gust...

Într-un stat constituțional, precum ni se pare a fi al nostru, unde principele este o «ficțiune», cetățenii cei serioși ar trebui să-și bată capul numai și numai cu «realitatea» concentrată în corpul cel respunsabil al consiliarilor tronului.

Iată de ce noi ne-am abținut pînă acum și ne vom abține și de aci înainte de a oferi lectorilor noștri itinerariul domnitorului, rezervînd «Adunării Naționale» sarcina de a scoate la lumină pînă și lista bucatelor consumate la diferite conacuri de către suita măriei-sale.

Avem în această privință cu atît mai mult drept, cu cît guvernul nostru crezuse de cuviință să consilieze capul statului de a nu călători ca «domn al romînilor» : încît toate recepțiunile regești și imperiale, cîte l-au întîmpinat din diversele capitale ale Europei, fie ele de o sută de ori și mai strălucite, rămîn cu totul indiferente pentru națiunea noastră.

Monitorul și numeroasele foi guvernamentale să binevoiască a ni da o singură probă că măria-sa a fost primit undeva oficial în calitate de «ales al Rominiei».

Din contra, toate organele din străinătate, germane și franceze, independinți și oficioase, au repetit mai în unanimitate că curțile din Schönbrunn, din Nymphenburg și din Tuilleri au avut în considerațiune curat și simplu pe un «principe din dinastia prusiană».

Din acest punct de vedere, lucrul poate să bucure numai doară pe d. Bismarck !

Onorile pentru regele Friederic-Wilhelm sînt prea departe de a măguli pe romîni !

Brandenburgul și Dacia n-au a face una cu alta, după espresiunea străbunului Properțiu :

«Cum Tiberi, Nilo gratia nulla fuit...*»".

* Dintr-un distih al poetului latin Propertius : „O să te izgonim din Roma : Tibrul și Nilul n-au fost prieteni niciodată !"

Între 1871 și 1876 gazete ca *Ghimpele*, *Perdaful*, *Telegraful*, *Oltul* și *Tarara* cuprind în paginile lor literatură antimonarhică. Versurile lui Al. Macedonski capătă o valoare istorică documentară de netăgăduit, ele fixînd uneori momente reale din întîmplările de atunci prin ironii spumoase. Astfel, în *Cetățeanul și toboșarul*, cetățeanul trecînd prin fața palatului, vede „garda de onoare bătînd toba neîncetat"; el se adresează toboșarului:

„Toboșar, vă cer iertare,
Fi-va oare ce-am aflat?
Mi s-a spus cu-neîncredințare,
La Palat,
La Palat,
La Palat, e-ar fi mezat!" [1]

Răscumpărarea acțiunilor căilor ferate la sugestia lui Carol, numită afacerea Strussberg, prilejuiește lui Macedonski un atac învăluit în ușoara pînză a pildei satirice:

„Intr-unul din anii trecuți, un principe se-nsură. După obicei merse să se confeseze. Confesorul îi adresă formula obicinuită:
— Prin ce-ai păcătuit, fiule?
— Prin cuget... prin cuvinte... prin acțiuni.
— Ce fel de acțiuni?
— De căi ferate, părinte" [2].

Răscoala populară din vara anului 1875 din Serbia și Muntenegru, îndreptată împotriva jugului otoman, ca și războiul ce a urmat, a determinat Rusia să intervină, mobilizînd armata la 12 iunie 1876. Cu prilejul războiului ruso-turc, la care participă și Romînia, poporul nostru și-a scuturat pentru totdeauna jugul otoman pe care-l suportase timp de aproape cinci veacuri.

*
* *

În acest timp, în Transilvania, după înăbușirea revoluției burgezo-democratice din 1848, Austria întărește absolutismul casei imperiale. Conștiința națională a popoarelor din cuprinsul imperiului se trezise însă o dată cu frămîntările pentru revendicările democratice și naționale. Mult slăbită, Austria duce o

[1] A. Macedonski, *Poezii*, E.S.P.L.A., 1955, p. 194.
[2] Cf. Barbu Lăzăreanu, *op. cit.*, p. 21.

politică de apropiere față de Ungaria, înăsprind asuprirea celorlalte naționalități. Astfel prin actul de la 1867 ia ființă dualismul austro-ungar. Pătura conducătoare austro-ungară purcede la întocmirea de legi care accentuau asuprirea, fiind sprijinită pe alianța oferită de Prusia. În aceste condiții, Transilvania este anexată Ungariei. La 15 mai 1868 se alcătuiește la Blaj un *Pronunciament* împotriva anexării ei la Ungaria.

Țărănimea romînă, ca și cea maghiară de altfel, continua să fie exploatată. Amărăciunea țăranului romîn se oglindește deseori în cîntecele sale:

„Cine mi-o scornit doina,
Friptă i-a fost inima
Ca și-a mea acuma.
Că-i neagră ca tina,
Ca tina de primăvară
Care-i călcată de cară.
Fii inimă, răbdătoare,
Că-i pămîntul sub picioare,
Rabdă inimă și taci,
Ca pămîntul care-l calci" [1].

În afară de agravarea situației proletariatului agricol din Transilvania, datorită exploatării apăsătoare, intervine și masiva recrutare a țăranilor pentru ducerea deselor războaie din apus.

În literatură se reflectă această situație. O pagină, prin care mărturisirile făcute de Mitru al lui Dascălu, în schița *Mihail Gaspar* [2] este cît se poate de elocventă în arătarea participării forțate a romînilor din Transilvania la războaiele imperialiste germane.

„Și așa am ajuns să cunosc pe nemți. Frate, așa oameni, nu mai sînt pe fața pămîntului. Orice se întîmplă în lume se face prin nemți, ca și cînd pe rotogolul pămîntului nici n-ar mai fi alte făpturi ale lui dumnezeu afară de ei. Dar să-mi spui tu singur, care văd că-ți place să citești prin istorii, ia să-mi spui unde mai pomenesc ei și de noi? Este că nicăerea?

Și doar tu o știi tot atît de bine ca și mine, că dacă dumnezeu sfîntul ar suna din trîmbița lui, chemînd la viață pe toți morții, romînii ar trebui să vină la cină de pe cîmpiile țării franțuzești și de pe Holstein. Căci pînă acolo ne-a dus pe noi... Neamțul. Dar pentru aceea unde vezi tu pomenindu-se numele nostru? Noi ne alegem numai cu poveștile bătrînilor,

[1] *Doina transilvăneanului*, în *Poezii populare din Transilvania*, culese și adnotate de I. G. Bibicescu, București, 1893, p. XXXVI.
[2] *La Custozza. În vraja trecutului*, Lugoj, 1908, pp. 55—62.

că așa și așa ne-am purtat noi, dar astea-s nimica, afară de satul nostru nu știe nimenea acestea, vorbește numai de nemți, de noi nici pomană nu-i...

Și, vezi, cînd stai și judeci drept, să nu crezi că eu de aceea țin așa parte fiindcă și eu mi-s romîn, nu, ci numai fiindcă așa ar fi cu cale, să dai fiecăruia ce i se cuvine. Să nu crezi că mă laud cînd îți spun că vezi așa cum sîntem noi romînii de prăpădiți, fără noi, împărăția noastră ar fi fost dusă de mult. Piepturile și mîinile noastre au apărat-o. Eu ți-o spun, eu care am văzut cum se bat celelalte nații, și am văzut și pe ai noștri. Eu am auzit pe Gherțherțogul Albrechts strigînd adjutantului său, cînd eram să trecem un pod, lîngă Mortara: «Să se formeze batalioane din romîni și acelea să se posteze în front». Și ne-am ales din toate regimentele noi romînii și am curățit... cîmpul. Și abia după noi au venit... nemții.

Așa a fost și la Custozza, și cum îmi spui că stă scris în carte. Care a scris cartea ori nu a fost la Custozza, ori că anume n-a scris cum a fost. Și ți-o spun asta pentru că eu am fost acolo. Și or fi mai mulți de la noi de aici din sat. Ți-o pot spune... dacă vrei... dar îi știi și tu ca și mine, că doar aici ai crescut"[1].

Povestea se deapănă în continuare. Plecat din sat cătană, eroul schiței este „îmbrăcat la Timișoara" și de acolo la Olmütz, în Boemia, unde tînjește cu ceilalți flăcăi romîni după casă și țară.

„Pe la Crăciun ce ne pomenim cu poruncă să plecăm la Leibach. Pe atunci cam simțeam noi că n-o să fie bine [...]. Nici n-am putut intra în oraș, cînd s-a dat altă poruncă, care ne-a mînat spre Veneția. Cînd am auzit porunca am și zis feciorilor:

— «Mă copii, să scrieți acum acasă la ai voștri, că ne duce neamțu la căsăpie!»...

Catanele înregimentate merg prin multe alte orașe din Lombardia... ascultînd cum se căsniau italienii, cînd treceam pe lîngă ei cu «Porco di Tedesco». Și de cîte ori îi auzeam îmi venea să le strig: Mă fraților, noi nu sîntem nemți!..."

Urmează descrierea participării la bătălia de la Custozza. Batalionul cîntă o doină ardelenească, „ca să-i audă italienii", apoi ei, romînii, au ocupat poziția principală și au biruit.

*
* *

Încă din octombrie 1876 încep tratative între guvernul romîn și Rusia în vederea unei acțiuni comune. Apoi, după întrevederea din Crimeea, de la Livadia, se ajunge la un prim acord privind trecerea trupelor rusești prin Romînia. Readus ministru de externe, Mihail Kogălniceanu semnează o convenție cu Rusia la 4/15 aprilie 1877. Cu toate că Romînia nu era independentă, convenția s-a încheiat pe picior de egalitate cu Rusia.

Politica de neutralitate a Romîniei era combătută cu fermitate de elementele progresiste ale burgheziei, legate de industria în dezvoltare și interesată în scuturarea jugului otoman, de masele populare în general, dornice ca țara să-și cîștige independența. În schimb, cea mai mare parte a boierimii, profund conservatoare, a luat atitudine împotriva intrării Romîniei în război. Însă presiunea forțelor populare care doreau independența țării, în frunte cu elementele politice progresiste — Kogălniceanu, Rosetti —, au determinat guvernul să declare război Imperiului otoman. La 9 mai 1877, „Camera ia act că războiul dintre Romînia și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a Romîniei au primit confirmarea oficială".

În iunie, armatele ruse trec prin Romînia și încep operațiile de război în Bulgaria. Armata turcească era bine înzestrată cu material de război din apus, bine instruită de comandanți englezi și francezi. Centrul de rezistență se afla la Plevna, care fusese organizată după cele mai moderne sisteme de întărituri.

Între timp armata romînă, organizată încă de pe timpul lui Cuza, terminase mobilizarea și patru divizii romîne trec Dunărea la 20 august 1877.

De la început, participarea maselor populare la război a fost făcută cu entuziasmul ce-l dădea speranța că independența țării le va aduce eliberarea socială, mult așteptată. Acest entuziasm este consemnat de Vasile Alecsandri, în versuri pătrunse de un cald patriotism:

„Plecat-am nouă din Vaslui
Și cu sergentul zece
Și nu-i era, zău nimănui
În pept inima rece
. . . . . .
Toți dorobanți, toți căciulari.
Romîni de viță veche,
Purtînd opinci, suman, ițari
Și cușma pe-o ureche.

Ne dase nume de Curcani
Un hîtru bun de glume.
Noi am schimbat lîngă Balcani
Porecla în renume!
Din cîmp, de-acasă, de la plug
Plecat-am astă vară
Ca să scăpăm de turci, de jug
Sărmana scumpa țară!"[1]

[1] *La Custozza. În vraja trecutului*, Lugoj, 1908, pp. 239—241.

[1] *Penes Curcanul*, în *op. cit.*, p. 248.

George Coşbuc surprinde aspectul plecării la război al fiilor unui bătrîn părinte, care:

„Avea şi dînsul trei feciori
Şi, i-au plecat toţi trei de-odată
La tabără, sărmanul tată!
Ce griji pe dînsul, ce fiori,
Cînd se gîndea că-i greu războiul,
N-ai timp să simţi că mori"[1]

După 20 august [...] pe drumul care duce /De la Dunăre spre munte./ Trec romînii zi şi noapte/ Către Plevna, merg şi vin/[2], unde 40 000 de turci se apără cu îndîrjire împotriva armatelor coalizate ruso-romîne.

În nuvela *Prima ciocnire*, Mircea Rosetti[3] face o seamă de consideraţii pe seama întîilor privelişti de război.

Chiar din primele zile, armata romînă ia contact cu inamicul, adăpostit în centura exterioară a Plevnei, care avea 17 redute întărite, legate între ele prin şanţuri adăpost. Multe dintre aceste aspecte sînt evocate de proza lui Mihail Sadoveanu[4]. De pildă, în *Moara părăsită*, ne apare figura severului sergent Savin, care, prinzînd într-o recunoaştere un cerchez (după ce grupa sa ucisese pe alţi şapte), manifesta sentimente de compasiune faţă de prizonier. Ţigara dată de ostaşul romîn duşmanului său ne dezvăluie sentimentele morale superioare ale ostaşului romîn.

V. Alecsandri cîntă în versurile sale asaltul Plevnei:

„Colo-n Plevna şi-n redute
Stau păgînii mii şi sute,
Stau la pîndă, tupilaţi,
Ca zăvoii cei turbaţi"[5].

Luptele din ultimele zile ale lunii august sînt descrise de Mihail Sadoveanu şi în *Dascălul Ieremia*[6]. Povestirea este pusă la persoana întîi, de parcă el însuşi, autorul, ar fi eroul povestirilor:

„Ziua însă, cînd începea furnicarea taberei, cînd prindeau să bîntuie furtunile gloanţelor şi obuzelor, mi se împietrea deodată sufletul, nu mă gîndeam, nici nu mă uitam la ce lăsasem în urmă, mergeam cu un avînt pe care nu-l simţisem niciodată [...]. Flăcăii noştri erau îndrăzneţi şi şmecheri, comedie mare. De multe ori dădeau în avanposturile turceşti, se luau la harţă, scăpau ca prin urechile acului şi se întorceau aducînd arme şi prinşi".

În ziua de 30 august 1877, Plevna primeşte atacul concentric al forţelor ruso-romîne, atac pornit pe trei direcţii. La stînga şi la centru au atacat trupele ruseşti, iar la dreapta diviziile romîneşti, susţinute de o brigadă rusă.

Cel dintîi şi cel mai de seamă obiectiv al trupelor romîne îl constituie reduta Griviţa nr. 1, care, în planul de luptă, trebuia să fie cucerită în urma unui atac întreprins de Divizia a 4-a romînă la est, Divizia a 3-a romînă la nord, iar de la sud atacul Brigăzii a 5-a rusă.

Menţionăm faptul că atunci cînd s-a întocmit planul de atac nu se ştia de existenţa redutei Griviţa nr. 2. Astfel că forţele romîne au avut de întîmpinat o rezistenţă dublă. Ele dau repetate atacuri, suferind pierderi grele, pînă cînd în acea zi, la ora 18,30, la al patrulea atac dat de Regimentul 14 dorobanţi, se înfige drapelul romînesc victorios pe reduta Griviţa nr. 1. Acolo au căzut, în fruntea a 1 335 soldaţi (în afară de 1 176 soldaţi răniţi) maiorul Gh. Şonţu, căpitanii Valter Mărăcineanu şi Romano, locotenentul Dumitru Nicolescu şi sublocotenentul Dumitru Lemnea.

Eroismul ostaşilor romîni apare în multe poezii:

„Strecuraţi prin plumbi şi săbii dorobanţii drum deschid,
Inimoşi s-azvîrl prin şanţuri şi de-a valma sar pe zid.
Şi era prin şanţ pieire şi văzduhul tremura.
Iar dincolo, prin redută, moartea cea de veci era.
Tropot de picioare multe, fum şi abur ca-ntr-un iad,
Vuiet cum îl fac prin baltă cei ce-alunecă şi cad.
Dar roiau mereu flăcăii răsăriţi ca din pămînt,
Valuri ce-necau reduta, scufundîndu-se-n mormînt"[1].

Eroismul maiorului Şonţu şi al căpitanului Valter Mărăcineanu este înfăţişat de Duiliu Zamfirescu în romanul *În război*:

„— Domnule maior!
— Înainte, Comănăştene! Nu lăsa oamenii!
— Mă rog, domnule maior!

[1] *Trei, doamne şi toţi trei*, în *Poezii*, E.S.P.L.A., 1961.
[2] G. Coşbuc, *Pe drumul Plevnei...*
[3] *Nuvele*, Bucureşti, 1882.
[4] *Povestiri din război*, în *Opere*, vol. II, E.S.P.L.A., 1955.
[5] *Hora de la Plevna*, în *op. cit.*, p. 266.
[6] M. Sadoveanu, *Povestiri din război*, în E.P.L., 1961, p. 84.

[1] G. Coşbuc, *Dorobanţul*, în *op. cit.* p. 44.

El căzuse pe spate, galben ca ceara. Gura i se umpluse de sînge. Cuvintele îi gîlgîiau în git fără sunete:

— Înainte! Dut-te! Du...

Pe partea cealaltă, Valter mîna spre dușman în fruntea batalionului, către drumul acoperit ce lega reduta cu tabăra turcească de la Bucov. «După mine, copii!», striga el; și oamenii mergeau spre șanțuri, sărind peste găuri, peste trupurile tovarășilor.

Valter cade, străbătut de gloanțe..."[1]

O imagine realistă ne-o dă proza lui Sadoveanu:

„Batalioanele noastre porniseră la ceasurile trei, cu dorobanți din Regimentul 10 în frunte. Flăcăii erau tăcuți și fețele îngrijorate, dar în toate rîndurile se simțea o îndîrjire sălbatică... înaintară prin umezeala rece. Suiră într-o jumătate de ceas dealul spre redută. Acolo, tăcere. În redutele turcești nici o mișcare. Și de-acolo, de pe coastă, văzură cu toții valea la care nu se aștepta nimeni. *Valea sîngelui!*

Coborîră repede în vălcea, își alcătuiră din nou rîndurile și prinseră a sui costișa cealaltă. Suiș greu: se cățărau de tufe, se sprijineau în baionetă, își dădeau unii altora mîna, dar mergeau cu grabă, se apropiau în tăcere de dușman.

Deodată izbucniră cele dintîi focuri ale păgînilor, drept de deasupra; parcă ar fi strigat cineva: înainte! Toți se zvîrliră spre creastă cu înversunare. Maiorul Șonțu căzu; dorobanții apărură într-un salt fierbinte pe culme, tăcuți, încruntați cu căciula pe ochi, cu baioneta lungă amenințătoare. Turcii din șanțul de din afară se traseră îndărăt, pe întărituri.

Și, pe cînd puștile turcești pocneau repede, năvălitorii ajunși pe culme văzură și celălalt lucru grozav, la care nu s-așteptau, două redute în loc de una, două redute în care mișunau păgînii, în care fulgerau oțelele, de unde trebuia să se prăvălească moartea, ca un vifor.

Ce era de făcut? Înainte! Ofițerii își îndîrjiră glasurile, băieții se avîntară! Atunci reduta dinainte parcă se înălță în picioare. Un șir de păgîni se zvîrli pe parapet, alte două șiruri rămaseră dedesubt, tunurile încărcate cu șrapnele își deslănțuiră trăsnetele, și trei șiruri ucigătoare de foc începură a doborî rîndurile noastre. Era un uragan de gloanțe, de sfărîmături de schijă, de urlete, de răcnete, de valuri de fum, de licăriri de fulgere și de trăsnete; parcă venise sfîrșitul lumii! Pămîntul dudui, văzduhul se zgudui ca într-un geamăt uriaș, flăcăii se izbiră într-un iureș cumplit, — dar se retraseră amețiți îndărăt. Pămîntul umed se umplu îndată de sînge; morții rămaseră în tină grămădiți asupra armelor, răniții căzuți îndreptau ochi de foc spre gura de iad care zvîrlea trăsnet și flacără, ceilalți se întoarseră cu fețele încrețite de mînie și durere"[2].

[1] Duiliu Zamfirescu, *În război*, E.P.L., B.P.T., 1962, p. 67.
[2] M. Sadoveanu, *Povestiri din război*, în *Opere*, vol. II, E.S.P.L.A., 1955, p. 55—56.

În iureșul necontenit al asalturilor date de trupele ruso-române, se iveau mici răgazuri, armistiții de cîteva ceasuri, necesitate de comuna dorință a îngropării morților. În acele momente, dușmănia dintre beligeranți se stingea, lăsînd să iasă la iveală sentimentul înfrățirii între oameni. Un astfel de moment îl suprinde tot Maihail Sadoveanu, în *Ceasuri de pace*[1], care poate fi localizat în ziua de 9 octombrie al aceluiași an de război. El descrie cu măiestria cunoscută îngroparea morților din amîndouă taberele, cît și ușorul început de camaraderie ce se ivește între ostașii turci și români.

În ziua de 28 noiembrie 1877, Osman-pașa, comandantul Plevnei, anunță capitularea.

Cortegiul evocărilor luptelor date la Plevna de ostașii români este lung și prezintă o varietate de culori remarcabilă. În el se integrează și nuvelele lui I. L. Caragiale[2], N. Gane, versurile lui Aron Densușianu[3], I. Nenițescu[4], ale lui Olănescu Ascanio[5], Nic. Orășanu[6], Alex. Pelimon[7], St. Scurtescu[8], cît și piesele de teatru ale lui Rei Valerian[9], Gh. Sion[10] a lui Grig. Ventura[11] etc.

Nu putem să trecem cu vederea participarea poetului maghiar Arany János, care prin poezia sa *Plevna*, scrisă în septembrie 1877, îndeamnă poporul său să glorifice pe ostașii care i-au înfrînt pe turci[12].

Prin aceasta, Arany se dovedește un premergător pe drumul deschis de Bălcescu și Petőfi pentru prietenia româno-maghiară.

După căderea Plevnei au început să ia drumul către țară lungi convoiuri de prizonieri turci. Odiseea unui astfel de convoi plecat la 2 decembrie de la Plevna este zugrăvit de Mihail Sadoveanu[13].

[1] M. Sadoveanu, *op. cit.*, p. 94—99.
[2] *În vremea războiului*, București, 1928.
[3] *Hore oțelite*, București, 1892.
[4] *Poezii*, București, 1911.
[5] *Poezii*, 1878—1898, București, 1901 (*Bateria călăreață*).
[6] *Poezii dedicate armatelor române*, București, 1877.
[7] *Ostașii români, 1877—1878*, București, 1881, sau *Trei Sergenți. Campania românilor în Bulgaria*, București, 1879.
[8] *Poezii*, București, 1877.
[9] *Glorie* (1877), dramă în trei acte, București 1937.
[10] *La Plevna*, dramă într-un act în versuri, București, 1878.
[11] *Curcanii*, dramă națională în trei acte și un prolog, Galați, 1878.
[12] Poezia e publicată în traducerea lui O. Hordinan, în *Informația Bucureștilor*, 1957 (2 noiembrie), p. 2.
[13] *Convoiul*, în *op. cit.*, p. 131.

Atacul de la Smîrdan (pictură de N. *Grigorescu*).

În timp ce oștile biruitoare rusești treceau Balcanii, ajungînd la Adrianopole, pentru a impune pacea, ostașii romîni au de luptat cu resturile de armată ale turcilor închiși în cetăți. Astfel la începutul lunii ianuarie 1878, romînii ocupă, după dîrze lupte, S m î r d a n u l. Asediul începuse încă din decembrie 1877. Coșbuc reflectă starea de deprimare a ostașilor, obosiți de luptele precedente, așteptînd ziua atacului :

„Și-acei ce de-apuriri au glume,
Azi tremură mulți și-nghețați
În jalea cea fără de nume ;
Pustii ei se simt, și-aruncați,
Departe la margini de lume.
Iar cortu-ngropat e-n zăpadă ;
Nu-i ușă, nu-i cale, nu-i loc,
În haine ca-n zi de paradă,
Țin pinea-nghețată la foc,
Stînd unul într-altul grămadă.
E freamăt în zare : e tunul,
Ori cîntec de clopot din sat ?" [1]

Întoarcerea în țară a ostașilor rămași în viață după cruntele bătălii de la Plevna, Smîrdan, Vidin ... prilejuiește, de asemenea, ample comentarii :

„Scria-n gazetă că s-a dat
Poruncă să se-ntoarcă-n țară
Toți cei plecați de astă vară
Și rînd pe rînd veneau în sat
Și ieri, și astăzi cîte unul
Din cei ce au plecat" [2].

[1] *Crăciunul în tabără*, în *Pe cîmpia Smîrdanului*, 1877, în *op. cit.*, p. 33—34.

[2] G. C o ș b u c, *Trei doamne, și toți trei*, în *op. cit.*, p. 106.

Mulți nu s-au mai întors, iar unii reveneau tîrînd cu ei vreun beteșug :

„Pe drumul de costișe ce duce la Vaslui
Venea un om, cu jale zicînd în gîndul lui :
«Mai lungă-mi pare calea acum la-ntors acasă...
Aș vrea să zbor, și rana din pulpă nu mă lasă !»
Și bietul om slab, palid, avînd sumanul rupt,
Și o cămașă ruptă bucăți pe dedesupt,
Pășea trăgînd piciorul încet, dar pe-a lui față.
. . . . . .
Opinca-i era spartă, căciula desfundată,
Dar fruntea lui de raze părea încoronată.
Calică-i era haina, dar strălucea pe ea
Și crucea Sfîntul Gheorghe ș-a Romîniei Stea" [1].

După cucerirea independenței de stat, condițiile de viață ale maselor populare, care duseseră tot greul războiului, au rămas aceleași. Ostașii luptători, eroii atît de plastic zugrăviți în literatură, se reîntorc la vatra săracă, continuînd viața lor plină de asupriri.

Veteranii lui 1877, care vor primi în 1907 gloanțe în loc de pămînt, sînt deseori zugrăviți în pagini de proză sau în versuri pline de amărăciune. Ș t. O. I o s i f, în poezia *Veteranul*, prinde în accente dramatice ceva din cruda realitate trăită de eroii războiului pentru independență :

„El n-are drumuri, n-are rost,
El n-are nici un adăpost
Sub larga boltă înstelată ;
O traistă căpătii — o zdreanță
De manta veche, un toiag
Tovarăși vieții de pribeag.
Și nici un dor, nici o speranță" [2].

De asemenea, în poezia *Eroii de la Plevna*, V a s i l e A l e c s a n d r i înfățișează plin de îndignare soarta veteranilor de la Plevna :

„Pe drumuri, prin orașe, prin sate, prin zăpadă
Se văd, sau singurateci trecînd, sau în grămadă,
Sărmani în haine sparte prin care intră gerul
Și-n măduvă pătrunde mai crîncen decît fierul.
Goi, searbezi, rupți de foame și obosiți de trude,
Triști, tremurînd de friguri sub frigul iernei crude

[1] V. A l e c s a n d r i, *Sergentul*, în *op. cit.*, p. 257.

[2] *Poezii*, E.S.P.L.A., B.P.T., (1956), p. 157—158.

Și întinzînd la oameni o mînă tremurîndă...
Ce-i astă sărăcime și goală, și flămîndă?
Eroii de la Plevna!...
Ah! cine-ar crede!
Le plînge chiar de milă tot omul care-i vede,
Și eu plîng de rușine... în țara ospeției
Să văd cerînd pomană vitejii Romîniei!
Aceste brațe care împins-au cu putere
Pe țară la-nălțime, pe dușman la cădere
Sînt goale!... Aste picioare ce urme glorioase
Lăsat-au pe tărîmul redutelor fioroase
Sînt goale, degerate!... Aceste frunți, ce-s demne
Să poarte-ale măririi strălucitoare semne,
Sînt goale, o! rușine!... sînt goale, o! cruzime!...
Eu cat eroi în giuru-mi și văd numai victime!..." [1].

Mult mai cuprins în aspra realitate a societății de atunci îl vede pe veteran poetul muncitor D. Th. Neculuță:

„Iar după lupte cei rămași,
Schilozi pe piață pătimași,
Flămînzi și goi și tremurînd
Prin lume-al vostru chin purtînd,
Văzduhul trist înfiorînd,
Cu plîns tînguitor, amar
Cerși-veți deci printre străini,
Cerși-veți în zadar
La cei de bunuri plini" [2].

Într-unul din pamfletele sale în proză, publicat în 1914, Tudor Arghezi înfierează nepăsarea statului burghezo-moșieresc față de un mare mutilat de război, Marin Ionescu, erou al războiului pentru independență, ajuns cerșetor:

„*Rominia muncitoare* citează cazul sergentului rănit în războiul din 1877, Marin Ionescu, care, într-un colț de stradă din București, reprezintă astăzi bravura și gloria țării în calitate de cerșetor. Acest bătrîn se folosea pînă deunăzi de-o așa-numită pensie, a cărei valoare, scăzută prin hotărîre oficială la douăzeci de lei, s-a urcat în timpurile bune pînă la suma de douăzeci și cinci de lei. În sfîrșit, privilegiul acestei pensiuni i-a fost suprimat unchiașului cu totul. Dar părintească și amintindu-și că o vorbă bună spusă omului la nefericire este un binefăcător balsam, Casa dotației oastei n-a lăsat pe sergentul Marin din Regimentul 2 de cavalerie să

[1] V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 312–313.
[2] *Rominia muncitoare*, II (1906), nr. 35 (26 octombrie), p. 3.

piece fără să-i dea un sfat generos. «Dumneata ești încă destul de ferchez — i s-ar fi spus fostului sergent. Eu în locul dumitale m-aș face văxuitor de ghete». Inima veteranului Marin s-a simțit cu atît mai încălzită cu cît complimentul acesta i-a fost făcut la Casa dotației de către o doamnă care nu știm ce grad poartă în armata noastră.

Pentru eroul unui război care se bate ca un idealist și dobîndește cu jertfa tinereții și agerelor lui mădulare independența țării și a neamului celui de-o bărbăție cu el, nu poate fi sfîrșit mai potrivit. De fiece diamant pe care mîna lui l-a pescuit în sînge ca să-l așeze pe coroana regală, el a știut să primească sute de lovituri de foc și să renunțe la întrebuințarea unui trup vioi căzut în neputință. Cînd se va mai ridica o statuie a independenței noastre sculptorul va face ca și în trecut, și pe soclul de piatră va prefera să ridice un Marin Ionescu frumos ca o domnișoară și gătit...

«Figura lui e numai o schiță de chip omenesc. Ochii sînt îngropați în fundul unor găuri adînci și negre; nasul îi lipsește; picioarele i-au rămas dincolo de Dunăre. Grație unui echilibru admirabil, sergentul se mai poate mișca pe niște cîrji. Dar viteazul din 1877 a rămas exact atîta om cît s-a putut aduna cu grebla și curăța de pe spărturile bombei ce i-a făcut explozie la picioare».

Raționamentul celor de la Casa oastei îl ghicim. Pensia lui de douăzeci și cinci de lei reprezintă nevoile unei optimi dintr-un bărbat întreg. Dar ironia sfatului ce i s-a dat să-și caute un post de văxuitor la ce poate face aluzie cînd sergentul nu mai poartă picioare, necum încălțăminte ce trebuiesc lustruite, de treizeci și șase de ani încheiați.

Rominia muncitoare dovedește o generoasă indignare și n-are destule cuvinte de revoltă. Desigur, însă, că toate protestările și strigătele de durere și solidaritate omenească par pentru auzul și inima «celor în drept» de consistența gogoșilor ce se debitează în parlament. Căci la urma urmei, Marin Ionescu nu-i decît un cerșetor slut și ridicul" [1].

Militantul socialist Nicolae-Zubcu-Codreanu, în articolele sale și mai cu seamă în scrisori ne înfățișează aspecte ale realității social-economice de atunci. Astfel, într-o scrisoare spunea:

„Bigotismul și fanatismul religios, împreună cu ignoranța, împletit-au lanțuri grele care încarcă și încatenează (înăbușă) orice mișcare socială".

În aceeași scrisoare, Nicolae Zubcu-Codreanu înfierează cu aprigă indignare clasa conducătoare, pe care o demască, zugrăvind totodată mizeria maselor populare:

„O mînă de trîndavi [...] însușitu-și-au lor și pămîntul, apa, aerul și lumina soarelui și n-au lăsat semenilor lor decît goliciunea și sudoarea

[1] Tudor Arghezi, *Pagini din trecut*, E.S.P.L.A., 1956, p. 69–70.

proletariatului. Iată colo palatul bogatului, adecă al jefuitorului; se ridică radios, strălucind din sudoarea celor săraciți. Iată și mai colea o colibă ticăloasă în care ninge și plouă peste copii, ființe umane ce pare că se nasc și cresc numai pentru a fi gîrbovite de sărăcie și buhăite de foame și reumatism!!"[1].

Într-o altă scrisoare din 31 martie 1877, trimisă din Ploiești, unde Zubcu-Codreanu conducea o mare circumscripție medicală, el zugrăvește un fidel tablou al societății românești de atunci:

„Dă-mi voie acuma, iubite amice, să trec la alt obiect: la obiectul acela care totdeauna m-a interesat și care acuma încă mă interesează în întîiul rînd.

Ca unul ce sînt pus în mijlocul populației rurale, ca unul ce privesc pe toate zilele păsurile ei, grozava nefericire aci, vreu să-ți scriu puțin despre această populație, care ea singură și împreună cu clasa muncitoare de prin orașe ne-a păstrat naționalitatea noastră, limba și datinele străvechi, pe cînd clasa privilegiată devenea: ba slavă, ba greacă etc. etc., după cum îi venea mai bine. Starea de decadență economică a acestei populații, care s-a început o dată cu introducerea instituțiilor europene în țara noastră, e precară, e îngrozitoare, cel puțin în părțile pe care le locuiesc și pe care le vizitez eu. Cînd trăiam în București îmi făceam idee despre starea populației rurale numai după cărți și jurnale. Nu eram însă nici atuncia român. Sînt proști, ticăloși sau de cea mai rea-credință aceia care zic că mizeria noastră este mult mai înaintată, decît mizeria din toate țările din Europa, ba chiar decît mizeria din Turcia! Ei, tocma acum eu văd că fiind în București, eu eram optimist mare în părerile mele despre starea țăranului român. Sînt proști, ticăloși sau de cea mai rea credință aceia care zic că în Rominia nu există proletariat! Proletari sînt cea mai mare parte din locuitorii poporațiunii rurale! Și nu proletari din aceia pe care-i cunoaște Europa apuseană, ci proletari de cinci sau zece ori mai înaintați în mizerie. Nici un proletariat din Europa nu-și are munca vîndută cu cinci ani înainte. La noi, enorma majoritate, 90% din împroprietăriți și-au vîndut pe 4—5 ani înainte toată munca, cît o pot face în timpul priicios al agriculturii. Dintr-o sută de gospodari țărani, mai ales cei împroprietăriți, abia 15 își plătesc dările fără a fi siliți sau să-și vîndă pămîntul cu care au fost împroprietăriți sau vitele trebuincioase agriculturii sau munca mîinilor, pe cîte 4—5 ani înainte. Pe urmă, în nici o țară din Europa muncitorul nu-și vinde munca cu prețuri așa de barbar scăzute ca la noi. Aceasta este ce cu deosebire trebuie să intereseze pe bunul și adevăratul patriot român, ceea ce să-l îngrijească, să-l turbure și să-l înspăimînte; sînt înfiorătoarele condiții

[1] *O pagină din socialismul român. Viața și activitatea lui Nicolae Zubcu-Codreanu*, (f.a.) p. 17—18. (Cred că autorul broșurii este dr. Istrate).

higienice, sub care poporațiunea noastră rurală duce o existență din cele mai mizerabile, o viață din cele mai ticăloase! [...] Cînd văd cu ce se hrănesc țăranii noștri, cînd văd că copiii abia luați de la țîțele mumelor se hrănesc numai cu mămăligă, cînd văd locuințele țăranilor noștri, înțeleg cifrele din teza doctorului, Agapie, cifre care constată o descreștere continuă a poporului român, de la 1859 și pînă în zilele noastre"[1].

Cucerirea independenței de stat a însemnat un pas înainte pe calea progresului social. Literatura contemporană, ca și cea de evocare istorică, este vastă.

Scriitori clasici, ca V. Alecsandri, I. L. Caragiale, B. P. Hasdeu, A. I. Odobescu, M. Eminescu, G. Coșbuc, A. Vlahuță, D. Zamfirescu, Șt. O. Iosif, M. Sadoveanu și mulți alții, au popularizat în operele lor literare *nu războiul*, ci eroismul ostașilor români. În poezii, piese de teatru, romane, nuvele și schițe, ca și în povestiri și amintiri de război apar personaje din mijlocul maselor de ostași-eroi ieșiți din popor.

[1] *Idem*, p. 20—21.

BIBLIOGRAFIE

I

RASCOALA IOBAGILOR DIN TRANSILVANIA DE SUB CONDUCEREA LUI HORIA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN (1784).

Alecsandri, Vasile. *Hora.* In: *Poezii populare ale rominilor*, Buc., 1866, p. 218.

Alecsandri, Vasile. *Poezii populare*, Edit. tineretului, 1956.

Beniuc, Mihai. *Horia.* (Dramă istorică, fragment), *Contemporanul*, XII, (1958) Nr. 30 (iulie 24) p. 1.

Beniuc, Mihai. *Chivără roșie, Vulturul răzbunării.* In: *Poezii*, Buc., E.S.P.L.A., 1956, p. 167—169; p. 148—149.

Birsan, Zaharia. *Se face ziuă.* Episod dramatic, din revoluția lui Horia, Ed. VI-a, Buc., (1945).

Caraman, Petre. *Motive rominești in literatura semipopulară cehă.* Teatrul de marionete Horia, Cloșca și Crișan. *Arhiva*, XXXVI (1929), p. 6—103.

Cisek, O. W. *Pirjolul*, I, *Crișan*, E.P.L., 1963.

Corbea, Dumitru. *Răscoala lui Horia*, Balade, Buc., 1946, p. 13—18

Dan, Pavel. *Iobagii.* In: *Urcan Bătrînul.* Nuvele. București, 1938.

Davidoglu, Mihail. *Horia*, dramă în 4 acte. Buc., E.S.P.L.A., 1956.

Densușianu, Aron. *Cintece populare de război din revoluțiunea lui Horia.* Culese de pe valea Streiului. p. 57—60.

Drăgescu, C. I. Dr. *Marșul lui Horia.* In: *Centenarul revoluțiunei romine de la 1784* (Horia, Cloșca și Crișan), Buc., 1884, p. 1.

Drăgescu, C. Ioachim. *Nopțile carpatine sau istoria martirilor libertății.* Roman istoric, 1867.

Dragu, Miron, *Comunistul, eroul central al literaturii realismului socialist. Scrisul bănățean*, VIII (1959) nr. 8, p. 87—88. [Pentru „Chivără Roșie"].

Eminescu, Mihai. *Horia.* Poezii postume, IV, Ed. Perpessicius, Buc., Acad. R.P.R., 1952, nr. III, p. 7.

Găvănescu, I. *Ioan Monorai.* Scurtă cunoștință a lucrurilor Dachiei, Academia Romînă, Memoriile Secțiunii istorice, Seria a III-a, 1939.

Găvănescu, I. *Ioan Monorai.* Un istoric ardelean necunoscut, Arad, 1938.

Ilea, Ion T. *Duhul lui Horia.* In: *Intoarcere*, Buc., 1948.

Iosif, Șt. O. *Gorunul lui Horia.* In: *Versuri originale* și tălmăciri, E.S.P.L.A., 1960, (B.P.T.).

Lepădat, Ioan. *Stejarul lui Horia.* (Versuri). În: *Centenarul revoluțiunei romîne de la 1784.* (Horia, Cloșca și Crișan), Buc., 1884, p. 39—40.
Milișteș, Procopie. *Biografie lirică în memoria țăranului Horia. Junimea literară,* XXIV (1935), nr. 3—4, p. 78.
Murnu, G. *Horia, Crăișorul țăranilor.* Buc., 1935.
Murnu G. *Horia.* In: *Alma sol.* Poezii. Buc., 1925.
Mușat, I. D. *Atunci cînd s-a stirnit furtuna.* Roman. [Un fragment publicat în *Tribuna,* I (1957), nr. 20, p. 4—5].
Odobescu, Al. *Moții și Curcanii.* Buc., 1878.
Orleanu, Alexandru G. *Horia, Cloșca și Crișan sau Revoluțiunea romînilor din Transilvania și Ungaria în 1784.* Dramă istorică în 7 acte și un tablou. Ed. a 2-a. Focșani, 1905.
Papu, Letiția, *Horia în temniță.* În: *Contemporanul,* 1950 nr. 175 (febr. 10) p. 5.
Podea, I. *Versuri italiene relative la revoluția lui Horia. Anuarul Institutului de istoria națională,* Cluj, 1931—1935.
Pop-Reteganul, Ion. *Salvina.* (Nuvele din timpul lui Horia). In: Dunăreanu și L. Marian. Prozatorii noștri. Crestomație, I, sec. al XIX-lea, Chișinău, 1922.
Pop Florantin, Ion. *Horia.* Roman original. Iași, 1885 (după actele istorice publicate de A. Papiu, Al. Odobescu, N. Densușianu și tradiție).
Pop, Ghiță. *Horia.* Dramă. Budapesta, 1891.
Părăianu, C. *Horia* (Versuri). In: *Centenarul revoluțiunei romîne de la 1784,* Buc., 1884, p. 95.
Prodan, Dumitru. *Versuri contemporane despre răscoala lui Horea.* Buc., 1942.
Rebreanu, Liviu. *Răscoala moților, Horia, Cloșca și Crișan,* Roman. Buc., 1928.
Rebreanu, Liviu. *Crăișorul,* Roman. Buc., 1929.
Stanca, Dominic. *Opincile lui Horia. (Roata cu șapte spițe),* Buc., E.S.P.L.A., 1957.
Sadoveanu, Mihail. *Lacrimile ieronimului Veniamin.* Carte în care se vede încă de acum 100 de ani tainica vestire a unirii neamului romînesc. Dată la lumină și tipărită... Iași, 1926. [In cuprins: Cînd a venit în Ardeal Iosif-împărat. Cînd s-au sculat moții cu Horia. Cum a murit Horia. Cum a murit Horia la Bălgrad, p. 37—47].
Sfura, D. *Cursoriul lui Hor'a și Cloșca.* Novela originaria tipărită în Diórile Bihorului. Almanac naciunal de la Sotiètatea de leptura a junimei. Romane audinte la scòlele oradene. *Diórile Bihorului,* Oradea Mare, I (1854).
Sbiera, Radu. *Gorunul lui Horia.* (Poem). *Junimea literară,* III (1906), nr. 4, p. 64—66.
Vulcan, Iosif. *Gorunul lui Horia.* (Poem versificat). Budapesta, 1876. Republicat în *Lira mea.* Edițiune populară, Oradea Mare, 1882, p. 27—43.

II

ȚARA ROMINEASCA ȘI MOLDOVA ÎN PRIMELE DOUA DECENII ALE VEACULUI AL XIX-LEA

Alecsandri, V. *Groază, ultimul haiduc romîn, Columna lui Traian.* Buc., (1873), p. 255—257.
Alecsandri, V. *Iancu Jianu, Bujor, Tunsu, Pietraru.* In: *Poezii populare ale romînilor,* Buc., 1908.
Alecsandri, V. *Cîntec haiducesc.* In: *Antologia poeziei românești,* vol. I, Buc., E.S.P.L.A., 1957, p. 74—75 (Biblioteca pentru toți).
Alecsandrescu, Gr. *Cîntecul Jianului.* In: *Opere,* Buc., E.S.P.L.A., 1957, p. 401.
Almaș, Dumitru. *Alei! Codrule fîrtate.* Roman, Buc., Ed. tineretului, 1956.
Amzulescu. *Balade populare.* Prelucrate... Buc., Ed. tineretului, 1956.
Anghidiu, Aurel. *Radu Anghel, haiduc progresist, Secera și Ciocanul,* VII, (1957), nr. 905 [Fragmente de baladă].
Aricescu, C. *Cărbonarii.* Dramă. Buc., 1873.
Bălcescu, N. *Romînii și fanarioții. Magazinul istoric pentru Dacia,* I (1845), p. 15.
Bălcescu, N. *Starea socială a muncitorilor plugari. Magazinul istoric pentru Dacia,* II (1846), p. 229.
Barnoschi, D. V. *Conspirația Dărmănesculuí.* Roman, vol. I (Zorile izbăvirei), Buc. (1936).
Barnoschi, D. V. *Cărvunarii.* Roman social în scene cu tablouri. Vol. II (Zorile izbăvirei), Buc., (1937).
Baronzi, G. *Mina haiducesa.* Nuvelă. Buc., 1894.
Baronzi, C. *Corbea haiducul.* Buc., 1859.
Bezviconi, G. *Despre haiduci.* Buc., 1947.
Bibicescu, I. *G. Gheorghelaș.* In: *Poezii populare din Transilvania.* Buc., 1893, p. 335.
Boerescu, C. *Alda și Amnita sau Bandiții.* Roman. Buc., 1855.
Bolliac, Cezar. *Cîntec oltenesc.* In: *Opere,* vol. I, Buc., E.S.P.L.A., 1956, p. 358—362.
Bucur, Doina. *Fîntîna haiducului.* (Versuri). *Arhivele Olteniei,* XV, (1937) nr. 92—94 (iul.—dec.) p. 404.
Bud, Tit. *Poezii populare din Maramureș.* Buc., 1908 (Academia Română, Din viața poporului romîn. Culegeri și studii, III).
Constant, Paul. *Haiducii,* Buc., E.S.P.L.A., 1957.
Constant, Paul. *Iancu Jianu,* Roman, Buc., [1945].
Caramfil, N. A. *Cîntece populare de pe Valea Pîndului,* Huși, 1872, p. 56 [Gheorghelaș].
Catană, Gh. *Iancu Jianu.* In: *Balade poporale din gura poporului bănățean,* Brașov, 1908, p. 115.
Cocea, N. D. *Vinul de viață lungă.* Buc., E.S.P.L.A., 1957.
Coșbuc, G. *Tradiții eroice. Șezătoarea săteanului* III (1900), nr. 7—8 (februarie—martie), p. 239—241 [Tradiții legate de haiduci].
Dănulescu, D. *Cîntecul Jianului. Luceafărul,* (1914), nr. 8, p. 236.
Delavrancea, B. *Răzmiriță.* In: *Opere.* Vol. I, Buc., E.S.P.L.A., (1954), p. 71—76.
Demetrius, V. *Iancu de la Jii. Cuvîntul liber,* III (1935), nr. 6, p. 3.

Depărățeanu, Al. *Haiducul*. In: *Antologia poeziei românești*. Vol. I, E.S.P.L.A., 1957, p. 192—200 (Biblioteca pentru toți).
Dragoslav, Ion — [Ion Ivănciuc]. *Codreanu Haiducu*. Nuvelă, Buc., 1924.
Dumbravă, Bucura. *Haiducul*. București, Sfetea, 1908.
Eftimiu, V. *Poveste haiducească*. Buc., Ed. tineretului, 1956.
Eftimiu, V. *Pe vremea haiducilor*. Povestiri. Buc., (1925).
Erbiceanu, Constantin. *Priviri istorice și literare asupra epocei fanariote*. Buc., 1901.
Filimon, Nic. *Ciocoii vechi și noi*. Buc., E.S.P.L.A., 1950 (Biblioteca pentru toți).
Georgescu-Tistu, N. *Folclor din Jud. Buzău*, Buc., Ed. Acad Române. 1928 (Cîntecul Jianului, nr. 72, 104, 105).
Georgescu-Buzău, Gh. *Spiritul revoluționar dinainte de 1848. Viața românească*, I (1948), nr. 2 (iulie), p. 124—144; nr. 3—5 (aug. oct.), p. 273—299; (decembrie), p. 187—205.
Ghica, I. *Din vremea lui Caragea*. In: *Opere*. Scrisori către Vasile Alecsandri. Buc., E.S.P.L.A., 1956.
Ghica, I. *Tunsul și Jianul*. In: *Opere*. Scrisori către Vasile Alecsandri, Buc., E.S.P.L.A., 1956.
Golescu, Dinicu. *Însemnare a călătoriei mele făcută în anii 1824—1825—1826*. Ediția Perpessicius, Buc., E.S.P.L.A., 1952. (Biblioteca pentru toți).
Izvoranu, Dincă. *Istoria lui Iancu Jianu, Rev. pentru istorie și arheologie și filologie*. Buc., I (1883) fasc. 2, p. 411—414.
Lovinescu, Eug. *Cine era?* Comedie într-un act. Cu un veac înainte. Iași, 1913 (Biblioteca Iașilor, nr. 11).
Macedonski, Alex. *Pitarul*. In: Opere, vol. 3, *Nuvele, schițe și povestiri* Ed. îngrijită de Tudor Vianu. Buc., 1944, p. 119—120.
Măldărescu, D. C. *De pe plaiurile vîlcene* (povestire de demult). *Secerea și Ciocanul*, VII (1957), nr. 898, [Iancu Jianu].
Marian, Simeon Fl. *Poezii poporale române*. Vol. 1—2. Cernăuți, 1873 și 1875. [Haiducii din Moldova].
Marmeliuc, D. *Figuri istorice românești în cîntecul poporal al românilor. Analele Academiei Române*, t. XXXIV, Mem. Sect. Lit., 1915.
Mateescu, C. N. *Corbea; Corbea* (variantă); *Miu haiducul; Potâncuș haiducul; Căpitan Gheorghiță* (Gherghelaș); *Badui*. In: *Balade*. Vălenii de Munte, 1909 p. 35; 44; 55; 61; 68; 71.
Mihăilescu, Const. *Iancu Jianu, frescă în 9 tablouri după Haiducul de Bucura Dumbravă*. Buc., *1942. (Bibl. Teatrului Național)*.
Mihăilescu, S. *Tunsul haiducul. Țeranul român*, Buc., I (1862), nr. 9, p. 71.
Nădejde, Ion. *Haiducii și lupta de clasă, Evenimentul literar*, Iași, I (1894), nr. 10 (febr. 21), p. 1.
Pamfile, T. *Cîntece de țară*, Buc., Ed. Academiei Române, 1913, p. 59; [Iancu Jianu și Gheorghelaș].
Păsculescu, N. *Literatura populară românească*. Buc., 1935, p. 275. [Gheorghelaș].
Pop, Dumitru. *Poezia haiducească din Transilvania, Tribuna*, II (1958), nr. 18 (65), (mai 3) p. 7.
Popescu, N. D. *Domnul codrilor și Domnul orașelor sau Mihul căpitan de haiduci*. Nuvelă. Buc., 1887.
Popescu N. D. *O episodă din viața lui Radu Anghel. Calendarul progresului pe 1877*, p. 30.

Popescu, N. D. *Codreanu haiducu*. Nuvelă orginală. Buc., 1892.
Popescu, N. D. *Lupu Mehedințeanu*. Nuvelă istorică. *Calendarul pentru toți pe 1888*, p. 13.
Popescu, N. D. *Iancu Jianu*. Nuvelă originală. București, (1916).
Popescu, N. D. *Tinerețea lui Tunsu*. Nuvelă originală. Buc., 1896.
Popescu, N. D. *Tunsu căpitan de haiduci*, Buc., 1909.
Popescu, N. D. *Isprăvile tîlhărești ale lui N. Grozea, Dumitru Lungu și Ioniță Tunsul*. Nuvelă. Buc., f.a.
Popescu, N. D. *Voinea sau tinerețea lui Bujor*. Nuvelă originală. Buc., f.a.
Popescu, N. D. *Bujor haiducul*. Buc., 1908.
Reinhard, Christina. *O pagină din viața românească sub Moruzi și Ipsilanti*, Buc. f.a.
Russo, Alecu. *Studii naționale*. Buc., Edit. Acad. R.P.R., f.a. p. 175—176.
Sevastos, O. E. *Cîntece moldovenești*, Iași, 1888.
Simu, Gh. Dem. *Poezii populare române*. Buc., 1885.
Tocilescu Gr. *Materialuri folcloristice, culese și publicate prin îngrijirea lui...* Vol. 1—3, Buc, 1900, p. 391; p. 1071 [Iancu Jianu și Gheorghelaș].
Urechia, V. A. *Raport despre Jianu. An. Acad. Române*, t. XXIII, 1900—1901. Partea administrativă, p. 393.
Vasiliu, A. *Cîntece, urături și bocete ale poporului român*, Buc., Ed. Acad. Române, 1909.
* * * Haiducia [versuri], *Tribuna*, 1900, nr. 91, p. 362.

III

RĂSCOALA POPULARĂ DIN 1821 DE SUB CONDUCEREA LUI TUDOR VLADIMIRESCU

Alecsandri, V. *Visul lui Tudor Mehedințeanul*. In: *Poezii populare ale românilor*, Buc., 1908, p. 141, 184.
Alecsandri, V. *Tabla mișeliilor, Convorbiri literare*, II (1868), p. 6—12.
Alecsandrescu, Gr. *Mormintele de la Drăgășani*. In: *Poezii*. Buc., E.S.P.L.A., 1956, p. 48—51.
Arbure, Z. *Tudor Vladimirescu*. Roman. Buc., 1892, *(Amicul copiilor*, nr. 17—18).
Ardeleanu, C. *Domnul Tudor*. Buc., 1937.
Aricescu, C. D. *Istoria revoluțiunei române de la 1821*. Craiova, 1874. [Poezii populare. Descrierea lui Tudor].
Aricescu, C. D. *Acte justificative la istoria revoluțiunei române de la 1821*, Craiova, 1874 [Diverse poezii populare].
Beldiman, Alex. *Eterie*. In: M. Gaster, *Crestomație română*, t. II, Buc., 1891, p. 242—245.
Beldiman, Alex. *Jalnica tragodie a Moldovei*. In: *M. Kogălniceanu. Cronicele României sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei*, ed. II-a Buc., 1874, vol. III, p. 387 și urm.
Bogdan-Duică, Gh. *Un cîntec de la 1821. Convorbiri literare*, 1902.
Bolintineanu, D. *Poezia română în diverse epoce, Albina Pindului*, 1868, p. 5.
Bolintineanu, D. *Pandurul bătrîn*. In: *Opere alese, Poezii*, Buc., E.S.P.L.A., 1955, p. 89—90 (Biblioteca pentru toți).
Bolliac Cezar. *A la Roumanie*. Traduction libre en vers français, par M. Jules Ferrand, Paris, 1857.

Bolliac, Cezar. *Episodi din revoluțiunea lui Domnulu Tudoru. Buciumulu*, I (1863), nr. 70 (3 august), p. 279—280; nr. 71, p. 279; nr. 73, p. 286—287; nr. 74, p. 295—296.
Burlănescu, Alin. N. *În amintirea domnului Tudor Vladimirescu...* [Versuri]. Tg.-Jiu, 1902.
Cantacuzin, *Serile de Toamnă*. (Roman). *Rominia liberă* (1855), nr. 11, (13 martie), p. 135 și pînă la nr. 45 (15 noiembrie), p. 522.
Conachi, C. *Jaloba mea scrisă în 1821...* In: *Poezii, Alcătuiri și tălmăciri*, Iași, 1856, p. 34—37.
Coșbuc, G. *Oltenii lui Tudor. Universul literar*, XXI (1903), nr. 27 (7 iulie). In: *Ciniece de vitejie*. Buc., 1904, p. 36. Idem în: *Poezii*. E.S.P.L.A., 1953, p. 109.
Densușianu, Ovidiu. *Tradiții și legende populare*. Buc., (Biblioteca pentru toți), [1910], p. 40.
Documente privind Istoria Rominiei. Răscoala din 1821. Documente interne. I—II. Acad. R.P.R. Inst. de Istorie, Buc., 1959.
Dragomir, Mihu. *Tudor din Vladimir*, Poem, Buc., Ed. tineretului, 1955.
Dumbravă, Bucura. *Pandurul*, București, ed. a 4-a, [1921].
Fabian-Bob, Vasile. *Moldova la anul 1821. Foaie pentru minte, inimă și literatură*, (1839), p. 105—113.
Galaction, Gala. *Lîngă apa Vodislavei. Zile și necazuri din zaveră*. In: Nuvele. Buc., E.S.P.L.A. (1954), p. 53—68; p. 69—79 (Biblioteca pentru toți).
Gheorghiu, Mihnea. *Întîmplări din marea răscoală*. Buc., Ed. tineretului, 1953.
Gheorghiu, Mihnea. *Tudor din Vladimiri*. Evocare dramatică în cinci acte. Buc., E.S.P.L.A., 1955.
Gheorghiu, Mihnea. *1821. Primăvara, Ion ăl mare, Pe unde fuse Ion ăl mare*. In: *Balade*. Buc., Ed. tineretului, 1956, p. 53—87.
Ghica, Ion. *Din timpul zaverei*. In: *Scrisori către Vasile Alecsandri*. Socec, f.a., p. 125 (Biblioteca pentru toți).
Gusti, D. *Tudor Vladimirescu* (Versuri). *Calendarul Buciumului romîn pe 1875*, Iași, p. 109.
Iorga, N. *Tudor Vladimirescu*. Dramă în 5 acte, Sibiu 1921.
Iorga, N. *Domnul Tudor din Vladimir* Buc., 1906.
Iorga, N. *Două cîntece despre revoluția de la 1821. Revista istorică*, XIV, (1928), nr. 10—12, p. 348—350. Traduceri după *Müller Wilhelm*, Neugriechische Volkslieder gesammelt und herausgegeben von C. Fauriel übersetzt und mit des französischen Herausgebers und einigen Erläuterungen versehen. Leipzig, 1825, t. II, p. 188.
Iosif, Șt. O. *La Tudor Vladimirescu* (Versuri). *Raport anual al Gimnaziului real „Tudor Vladimirescu" din Tg. Jiu*, 1899, p. 25—26.
Iosif, Șt. O. *Tudor Vladimirescu. Șezătoarea săteanului*, III (1901), nr. 7—8, p. 259.
Ludescu, Sergiu. *Moartea Pandurului*. (Versuri). *Vremea*. VIII *(1935)*, nr. 386, p. 4.
Marian, Simeon Fl. *Poezii poporale romîne*, Cernăuți, vol. 1, 1873; vol. 2, 1875.
Mumuleanu, P. *Plîngerea și tînguirea Valahiei asupra nemulțumirei străinilor ce au dărăpănat-o*. In versuri, [f.l.], 1825.
Nenițescu, Șt. I. *Domnul Tudor chemînd țara, 1821*. In: *Poezii*, Buc., 1918, p. 165.
Pan, Anton. *Povestea unui gingaș despre zavera de la 1821*. In: *Poezii populare*, Broșura I, Buc., 1846, p. 84—97.

Pamfile, Tudor. *Domnul Tudor e cu noi*. In: *Cintece de țară*, 1913, p. 269, nr. 31.
Pelimon, Alex. *Catastroja întîmplată boierilor pe muntele Găvanul 1821*. Buc., 1864.
Pelimon, Alex. *Patriotismu Vladimirescu*, Buc., 1877.
Peretz, Ion. *Bimbașa Sava*, Piesă în 5 acte, Buc., 1918.
Păun, Vasile D. *Uciderea Domnului Tudor, Tinerimea romînă*, Buc., 1902, p. 13—14.
Pumnul, Arone. *Plîngerea și tînguirea patriei, atribuită lui Paris Momuleanu, Lepturariu ruminesc*, Viena, IV (1862—1864), p. 332—341.
Rosetti, Radu. *Un suflet mărinimos*, (1821) In: *Povești moldovenești*. Iași, 1920, p. 123—140.
Scurtescu, N. V. *Tudor Vladimirescu, Martirii Daciei (Sonete). Foaia Societății Rominismul*, I (1870), nr. 1, p. 34.
Smara. *Eroului Tudor Vladimirescu* [Versuri], *Universul literar*, XXVIII (1911), nr. 36, p. 5.
Stamati, Costache. *Groaza la 1821* [Versuri]. *Foiletonul zimbrului*, IV (1855), p. 15—16.
Rîmniceanu, Naum. *Poeziile Protosinghelului... asupra zaverei, publicată de C. Erbiceanu*, Buc., 1890.
Teodorescu, Gh. Dem. *Cîntecul pandurilor de la 1821*. In: *Poezii populare romîne*, Buc., 1885, p. 484.
Teleajen, Sandu. *Cămara maicii Suzana, Gîndul nostru*, VII (1928), nr. 2, p. 23—28.
Văcărescu, I. *Sfaturi patriotice*. Colecție din poesiile d-lui marelui logofăt... Buc., 1848, p. 67—76.
Văcărescu, I. *Glasul poporului sub despotism*, 1821. In: *Antologia poeziei românești*, vol. I, Buc., E.S.P.L.A., 1957, p. 173—174. (Biblioteca pentru toți).

IV

ȚARA ROMINEASCĂ, MOLDOVA ȘI TRANSILVANIA ÎNTRE ANII 1821 ȘI 1848

Alecsandri, V. *Istoria unui galbin*, Ed. Tineretului, 1960 (Bibl. Școlarului) din R.P.R. Buc., (f.a.) p. 26—28.
Alessandresko, V. [V. A. Urechia] *Coliba Măriucăi* (Roman) *Foiletonul zimbrului*, (1855).
Antologia poeziei românești, I, Buc., E.S.P.L.A. 1957, (B.p.T.).
Asachi, Gh. *Prolog; La Patrie, Imnul moldovenilor; 1829; Privighetoarea ostașului moldovean, la 1837...* In: *Primii noștri poeți*. Culegere de versuri, Buc., 1954.
Bîrna, Vlaicu. *Romanul Caterinei Varga*, Buc., Edit. tineret., 1961.
Bolliac, Cezar. *Carnavalul*. In: *Opere*, vol. I, E.S.P.L.A., 1956, p. 88—89.
Cîrlova, Vasile. *Marșul [Oștirei romîne]*. In: *Antologia poeziei românești*, vol. I, E.S.P.L.A. 1957, p. 279—283 (Biblioteca pentru toți).
Cipariu, T. *O călătorie în Muntenia la 1836. Prietenii istoriei literare*, I, p. 381.
Coșbuc, G. *Kisseleff și Mehedințeanul*, Amintire istorică, *Albina*, I (1898), nr. 26, p. 824.

Drăguşanu, Ion, Codru. *Peregrinul transilvan*. Bucureşti, E.S.P.L.A., (1956).
Dumitraşcu, I. *200 galbeni sau păharnicu de 3 dzile*. Comedie în 2 acte, Bucuresci, 1848.
Eftimiu, Victor. *Pe urmele zimbrului*. Bucureşti, 1957. (Colecţia poveştiri ştiinţifico-fantastice, nr. 32—38, 39, 40—41, 42).
Gane, C. *Acum o sută de ani, Cronica anului 1835*. Buc., 1935.
Ghica, I. *Scrisori către V. Alecsandri*, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1953. *(Theodor Diamant*, p. 135—153; *Un bal la curte în 1827*; *O călătorie de la Bucureşti la Iaşi, înainte de 1848*, p. 111—121). (Biblioteca pentru toţi).
Golescu, D. *Însemnare a călătoriei mele*, Buc., E.S.P.L.A., 1952.
Peretz, Ion. *Premergătorii*. (Piesă într-un act), Buc., 1921.
Rosetti, Radu. *Amintiri*, Vol. I, Ce-am auzit de la alţii, Iaşi, f.a. [Un boier mare şi o casă boierească de la începutul veacului trecut; Din vremea regulamentării; Din domnia lui Grigore Ghyka; Cîte ceva despre lumea din domnia lui Grigore Ghyka].
Russo, Alecu, *Iaşii şi locuitorii lui în 1840*. Scrieri alese. Buc., E.S.P.L.A. (1956), p. 328—364 (B.p.T.).
[Russo, Alecu?] *Suspinele unei matroane. Scoase din pungiuliul (carnetul) unui june eremit* Iaşi. 1845 [Poem]. *Foaia pentru minte, inimă şi literatură*, Braşov, (1847), nr. 31 şi 32. (august).
Radulescu Heliade, Ion. *Odă la campania rusească de la 1829; Odă asupra aniversării de 2 sept. 1829*; In: *Primii noştri poeţi*. Culegere de versuri. Buc., 1954.
Virgolici, Teodor, *Începuturile romanului romînesc*. Buc., 1956. Societatea de istorie şi Filologie din R.P.R.

V

ANUL REVOLUŢIONAR 1848 IN MOLDOVA, TARA ROMINEASCA ŞI TRANSILVANIA

A. *Cintec haiducesc*, *Romînia viitoare*, 1850.
Adamescu, Gh. *Avram Iancu*. Schiţa biografică, *Albina*, I (1898) nr. 43, p. 1948.
Adarján, E. *Romînii în opera lui M. Jókai*. *Anuarul liceului din Sighişoara*, 1929—1933, p. 67—94. [Sînt analizate nuvelele şi romanele cu subiect romînesc în special din epoca 1848—49].
Alecsandri, Vasile. *Deşteptarea Romîniei, 1848*; *Adio Moldovei*; *Întoarcerea în ţară*; *15 mai 1848*; *Hora Ardealului*, *Bălcescu murind*. In: *Poezii*, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1957, vol. I, p. 197—200; 172—174; 175—177; Vol. II, p. 293—294; 294—296; Vol. I, p. 203—216.
Alecsandri, Vasile. *Anul Nou. Calendarul pentru poporul romînesc*, 1849, p. 1—4.
Alecsandri, V. *Sentinela română*. Poem istoric. In: *Doine şi lăcrămioare*. Paris, 1853.
Antemireanu, Al. *Din vremea lui Căpitan Costache*. Roman istoric. Buc., 1937.
Armeanca, Ernest. *Însemnările unui tribun din 1848—49*. Cluj, f.a.
Anul 1848. *Foaia pentru minte, inimă şi literatură*, XI. (1848), nr. 8, (23 februarie), p. 64.

Aricescu, C. D. *Libertatea Romîniei. La ministerul actual* (11 iunie 1848). *Pruncul romîn*, I (1848), nr. 1 (12 iunie), p. 2—3.
Aricescu, C. D. *Marşul libertăţii. La junimea română*. *Pruncul romîn*, I, (1848), nr. 7 (29 iunie), p. 28.
Aricescu, C. D. *Odă la cetăţeanul I. Eliade*. *Pruncul romîn*, I, (1848), nr. 12 (11 iulie), p. 48.
Aricescu, C. D. *Odă la eroina română Anetta Ipătescu*. *Pruncul romîn*, nr. 8 (6 iulie), p. 32.
Aricescu, C. D. *Ruga copiilor*. *Pruncul romîn*, I (1848), supl. la nr. 3, (19 iunie).
Aricescu, C. D. *Triumful guvernului provizoriu*. (Improvizată la 5 iunie 1848). *Pruncul romîn*, I (1848), nr. 11 (9 iulie), p. 44.
Asachi, Gh. *Convorbiri nocturne* (1848), In: *Poezii*. Vălenii de Munte, 1908, p. 112.
Babeşiu. *Cersitoriul*. *Amiculu poporului*, I (1848), nr. 10 (29/10 iulie), p. 144—146.
Babeşiu. *Văciune fără naciunalitate*. *Amiculu poporului*, I (1848), nr. 16, (9/21 septembrie), p. 241.
Bălcescu, Nic. *Mişcarea romînilor din Ardeal la 1848*. *Iunimea română*. Paris, 1851, nr. 3. Reprodusă în *Revista română*, 1862, p. 588.
Bîrna, Vlaicu. *Romanul Caterinei Varga*, Buc., Ed. tineret., 1961.
Baronzi, G. *În ziua de 11 iunie, la Ion Eliade*. *Romînia*, I (1848), nr. 3 (20 august), p. 12.
Baronzi, G. *În ziua de doliu, Romînia*, I (1849), nr. 4 (27 august), p. 10.
Baronzi, G. *Între Scila şi Haribda*, 1849. *Antologia poeziei româneşti*. II. E.S.P.L.A., 1957, p. 165—167.
Banuş, Maria. *11 iunie 1848*. *Viaţa românească*, I (1948), nr. 3 (august), p. 119—123.
Beniuc, M. *Ţara*. *Viaţa Românească*, I (1948), nr. 1 (iunie) p. 43.
Bolintineanu, D. *Cintec de libertate* (improvizat în ziua de 11 iunie 1848); *Către boierii romîni constituţionali*. In: *Opere alese*, Vol. I, Buc., E.S.P.L.A., (1955), p. 91—92; 341—343. (Biblioteca pentru toţi).
Bogdan-Duică, Gh. *Despre Avram Iancu*. *Societatea de mîine*, Cluj, 1924, p. 581.
Bogdan-Duică, *Gh. Eftimie Murgu*, Buc., 1937. (Acad. Română, Studii şi cercetări, XXXI).
Băleanu, Andrei. *Vestitorii anului 1848 în literatură*. *Contemporanul*, 1948, nr. 89 (11 iunie), p. 5 şi 10.
Borcia, I, *Pelagia roşu (1848)*. *Transilvania*, LIII (1922), nr. 9 (septembrie), p. 562.
Boureanu, Radu *1848*. In: *Versuri alese*. Buc., E.S.P.L.A., 1951, p. 132—135.
Boureanu, Radu. *Marea Umbră*, *Viaţa Românească*, I, (1948), nr. 2 (iulie), p. 24—26.
Bumbac, Vasile. *Odă lui Iancu*. *Calendarul bucovinean*, 1875.
Catina, Ion. *Marşul revoluţionar*. In: *Antologia poeziei româneşti*, vol. 2, Buc., E.S.P.L.A., 1957, p. 162—164.
Ciauşeanu, Al. *Craiul munţilor*. (Fragmente). *Ţara Bîrsei*, VII (1935), p. 360.
Ciura, Alex. *Povestire pe scurt a vieţii lui Avram Iancu*, Cluj, (1924).
Creţeanu, I. *Odă la patrie*. Dedicată poporului romîn. *Pruncul romîn*, I, (1848), nr. 4 (22 iunie), p. 16.

Creţeanu, George. *Patrie şi libertate.* (Sonet). *13 septembrie 1848. Nicolae Bălcescu.* In: *Antologia poeziei romineşti,* vol. 2, Buc., E.S.P.L.A., 1957, p. 182; 183 (Biblioteca pentru toţi).
Crohmălniceanu, O. S. *Bălceştii.* (Evocare istorică în 3 acte de D. Corbea), *Contemporanul,* 1948, nr. 105 (17 septembrie), p. 5 şi 8.
Crohmălniceanu, O. S. *1848—1948: Caiet de poezie a grupului din Piatra-Neamţ. Contemporanul,* 1948, nr. 92 (2 iulie), p. 5 şi 10. [Recenzia plachetei de poezii cu acelaşi nume].
Crohmălniceanu, O. S. *Influenţa lui N. Bălcescu asupra literaturii noastre. Contemporanul,* 1953, nr. 329 (ian. 24), p. 2.
Colescu-Vartic, Cezar. *Zile revoluţionare, 1848,* Buc. 1898.
Dăianu, E. Dr. *Cronica anului 1848.* Partea 1, Sibiu, 1898.
Dardala, Ionel. *Din însemnările unui luptător romîn necunoscut.* Buc., 1944.
Deheleanu, Giorgiu. *Cîntec romîn. Amiculu poporului,* 1, (1848), nr. 17, (16/29 septembrie), p. 257—269.
Deheleanu, Giorgiu. *Înnoirea. Amiculu poporului,* 1 (1848), nr. 29 (28/9), p. 273—274.
Densuşianu, Aron. *O zi cu regele munţilor* [Avram Iancu]. *Revista critică literară,* Iaşi, 1, (1893), p. 68.
Densuşianu, Ovid. *Pe cîmpul libertăţii. Cîmpul libertăţii,* 1 (1898), p. 2, (nr. unic).
Domocos-Haranga, Balasz. *Avram Iancu.* Traducere din l. maghiară de D. Javenal, Cluj, 1930.
Dima, Al. *Alecu Russo,* Buc., E.S.P.L.A., 1957.
Farchici, P. *Iunele drept* (Epigramă), *Amiculu poporului,* 1 (1848), nr. 16 (9/21 septembrie), p. 241.
* * * *Frumoasa Suzana, eroina de la 1848* (f.l., f.a.).
Hasdeu-Petriceicu, B. *Odă la boieri 1848—1849.* Bucureşti, 1869.
Hodoş, Enea. *Simion Bălint.* Buc., 1913.
Hodoş, Enea. *Din tinereţele lui Avram Iancu. Anuarul Institutului de istorie naţională din Cluj,* II (1924), p. 381.
Hodoş, Constanţa. *Caterina Varga.* Dramă istorică în 5 acte. *Revista noastră,* III (1915), nr. 10 (1 februarie), p. 130—134, nr. 11 (1 martie), p. 142—152; nr. 12—13 (aprilie—mai), p. 179—185; nr. 14 (1 iunie), p. 203—207.
Iosif, Şt. O. *Cîmpul libertăţii.* In: *Credinţe,* Buc., 1905, p. 78—79.
Iosif, Şt. O. *Zorile,* Dramă. Buc., 1907.
Jarnik-Bîrseanu, *Doine şi strigături din Ardeal,* ed. II-a, 1895.
Jebeleanu, Eugen. *Bălcescu.* Poem. Buc., E.S.P.L.A., 1955. (Biblioteca pentru toţi).
Jebeleanu, Eugen. *Momente din viaţa lui Bălcescu, Scînteia,* 1953, nr. 2570 (31 ian.), p. 3—4.
K.... *Horă românească. Pruncul romîn,* 1 (1848), nr. 31 (24 august), p. 127—128.
Kerekeş, Paul. *Către romîni. Organu naţionale,* 1 (1848), nr. 6 (16 iunie), p. 30.
— *La un frate despre libertate. Foaie pentru minte, inimă şi literatură,* XI (1848) nr. 23 (7 iunie), p. 182.
— *La 9 iunie. Generalul Tell.* [Versuri]. *Rominia,* 1 (1848) nr. 2, (13 august), p. 8.
Lapedatu, Ioan, A. *Tribunul.* Dramă în trei acte. (Din întîmplările anului 1848). In: *Încercări în literatură.* Braşov, 1874, p. 91—198.

Lapedatu, Ion Al. *La un oţelu din anul 1848.* In: *Încercări în literatură.* Braşov, 1874, p. 9—11.
Lapedatu, Ion Al. *Lui Andrei Mureşanu. Familia,* XII (1876), p. 13.
Lapedatu, Ion Al. *Constantin Negri. Albina Carpaţilor,* I (1877), nr. 1, p. 4—7.
Lapedatu, Ion Al. *Ion Maiorescu. Albina Carpaţilor,* I (1877), nr. 13, p. 144—147.
Lapedatu, Ion Al. *Vasile Alecsandri. Albina Carpaţilor,* I, (1878), nr. 24, p. 277—279.
Lapedatu, I. Al. *La îngerul libertăţii.* In: *Poezii ale scriitorilor din epoca Unirei,* Vălenii de Munte, 1909, p. 281—282.
Lăzăreanu, B., *Simion Bărnuţ. Cuvîntul liber,* 2, (1935) nr. 29 (mai 25), p. 6.
* * * *Lui Iancu.* [Versuri], *Bucovina,* 1850, p. 57.
Maniu, Adrian. *Cartea Ţării.* [Versuri], Buc., 1934.
Marian, S. Fl. *Poesii poporale despre Avram Iancu,* adunate şi publicate de... Suceava, 1900.
Mîndrescu, Simion C. *Vestea rea.* In: *Literatură şi obiceiuri poporane din com. Ripa de Jos,* Buc., 1892, p. 186.
Mihăilescu, S. *Murgul Iancului. Şezătoarea,* I (1892), nr. 3, p. 77.
Mircea, Lucian. Figuri din '48. *Nicolae Bălcescu. Contemporanul,* 1948, nr. 88 (4 iunie), p. 7.
Mircea, Lucian. Figuri din '48. *Bibescu-vodă. Contemporanul,* 1948, nr. 88 (4 iunie), p. 7.
Mircea, Lucian. Figuri din '48. *Ana Ipătescu. Contemporanul,* 1948, nr. 88 (4 iunie), p. 7.
Mircea, Lucian. Figuri din '48. *Colonelul Odobescu. Contemporanul,* 1948, nr. 88 (4 iunie), p. 7.
Mircea, Lucian. Figuri din '48. *Popa Şapcă. Contemporanul,* 1948, nr. 88, (4 iunie), p. 7.
Moldovan, Vasile. *Memorii din 1848—49.* Ed. I, Braşov, 1895.
Mureşanu, Andrei. *Un răsunet.* In: *Antologia poeziei romineşti,* vol. 2, Buc., E.S.P.L.A., 1957, p. 39—43 (Biblioteca pentru toţi).
Mureşanu, Andrei. *15 maiu 1848; Către martirii romîni din 1848—49.* In: *Din poeziile lui...* Sibiu, 1881, p. 3 şi 71.
Mureşanu, Andrei: *Versurile funebre,* rostite cu ocaziunea rugăciunilor făcute pentru martirii romîni, la 27 decembrie, în biserica cea mare din suburbiul romînesc din Braşov, de... *Foaie pentru minte...* XIII (1850) nr. 2 (9 ianuarie) p. 9.
Negri, Costache. *Pentru Bălcescu.* In: *Antologia poeziei romineşti,* vol. 1, Buc., E.S.P.L.A. 1957, p. 345 (Biblioteca pentru toţi).
Negruzzi, C. *Marşul lui Iancu. Foaie pentru minte, inimă şi literatură,* XII, (1849), nr. 11, p. 87—88.
Papură, Vasile. *Profeţia scrisă la anul 1839 şi împlinită la 1849.* Versuri, [f. l., f.e., f.a.].
Paul, I. *Florică Ceteraşu.* Din revoluţia de la 1848 în munţii Moţilor. Buc., (1916).
Paulu I. S. *Nu-i nimicu!* Nuvelă de la 1848. Viena, 1881.
Pelimon, Alex. *11 iunie. Vestitorul romînesc,* XII (1848), nr. 51, (5 iulie), p. 201—202.
Pelimon, Alex. *O aruncătură de ochi asupra Moldovei. Pruncul romîn, I,* (1848), nr. 60 (10 august), p. 103—104.
Pelimon, Alex. *Doina. Vestitorul romînesc,* XII. (1848), nr. 60 (10 august), p. 239—240.

Pelimon, Alex. *Revoluțiunea romînă de la 1848*. Buc., 1868.
Perpessicius (Panaitescu Dumitru) *Cîteva instantanee din cronica literară a anului 1848, Viața Romînească*, I (1948) nr. 2 (iulie).
Petrescu, Camil. *Bălcescu*, 3 acte, 15 tablouri, Buc., E.S.P.L.A., 1952.
Petrescu, Camil. *Un om între oameni*. Roman. Buc., Ed. tineretului, vol. I, 1953, vol. 2, 1955, vol. 3, 1957.
Petrescu, Cezar. *Ajun de revoluție 1848*. Buc., E.S.P.L.A., 1954.
Pop-Florantin, I. *Avram Iancu*. București, 1891.
Pop-Florantin, I. *Avram Iancu — regele Carpaților*. Tragedie literară în 5 acte. (După istorie, legende și comunicări personale), Buc., 1924.
Popescu, Mihai. *Aceste toate s-au întîmplat acum 100 de ani*. Reportaj de... *Contemporanul*, 1948, nr. 89 (11 iunie), p. 6 și 10.
Porumbescu, Traclie. *Amintiri*. Ed. îngrijită de Ion Ștefan, Buc., (f.a.).
Pușcariu, I. *Voluntariul. Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XI, (1848), nr. 44. (1 noiembrie), p. 343.
Radu, Miron. *Cîntec pentru 1848*. *Contemporanul*, 1948, nr. 104. (24 septembrie), p. 11.
Rădulescu-Heliade, Ion. *Poezii alese*. Vălenii de Munte, 1909.
Rosetti, C. A. *Poesii alese*. Vălenii de Munte, 1909.
Russo, Alecu. *Cîntarea Romîniei*. In: *Scrieri alese*. Buc., E.S.P.L.A. (f.a.). (Biblioteca pentru toți).
Sion, G. *Părul meu alb. Foaie pentru minte, inimă și literatură*. XI (1848), nr. 18 (3 mai), p. 144.
Sion, G. *La muza mea. Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XI (1848), nr. 24 (14 iunie), p. 192.
Sion, G. *Din poesiile lui*... Buc., 1857.
Suluțiu-Sterea, Iosif. *Biografia lui Avram Iancu*, 1901.
Tornea, Florin. *Primii noștri dramaturgi*, Buc., E.S.P.L.A. (1956).
Vintilă, Petru. *Cezar Bolliac, premergătorul*, *Contemporanul*, 1948, nr. 89, (iunie 11), p. 4.
Zaciu, Mircea. *Amiaza unei revoluții*. Scenariu literar. Buc., E.S.P.L.A. 1954.
* * *. *Un cîntec al lui Iancu. Cîmpul libertății*, (1898), p. 5.
* * *. *Viespărie. Naționalul*, I (1848) nr. 6 (13 septembrie), p. 24.
* * *. *Vladimireanca. Romînia*, I (1848), nr. 1 (6 august), p. 2.

VI

UNIREA ȚĂRILOR ROMÎNE — 1859.

Adrian, I. *Din versurile lui*... Botoșani, 1871.
Alecsandri, Ion. *Odă la Unirea Romînilor. Concordia*, (1857), nr. 1. (16 martie), p. 6; *Convorbiri literare*, XIX (1855), p. 187.
Alecsandri, Vasile. *Întoarcerea în țară; Anul 1855; Moldova în 1857; Steaoa Țării; Hora Unirei; La poeții romîni; Cuza-Vodă; Hora lui Cuza-Vodă*, In: *Poezii*, I—II, Buc., E.S.P.L.A., 1957, (Biblioteca pentru toți) pp. (I): 175—177; 218—219; 248—252; 263—265; 266—267; 272—274; (II): 195—198; 309—310
Alecsandri, Vasile. *Păcală și Tîndală*. *Steaoa Dunării*, II (1956), p. 135—136.

Alexi, Teocnar. *Moș Roată. Noul Călendar de casă pe anul comun 1887*, Buc., an VII, 1886, p. 65—66.
Alexandrescu, Grigore. *M. S. Domnului Alexandru Ioan I, pentru ziua intrării sale în București*, *Steaoa Dunării*, IV (1859) p. 151
Alexandrescu, Grigore. *Unirea Principatelor; O profesiune de credință*; In: *Poezii*. E.S.P.L.A., (1956), p. 113—126. (Biblioteca pentru toți).
Aricescu, C. D. *Misterele căsătoriei*, Buc., 1861.
Aricescu, C. D. *Trîmbița Unirei și serbătorea națională* (9 oct. 1857—24 ianuarie 1859), Buc., 1860, 148 p.
Aricescu, C. D. *Procesul și exilul meu la Snagovu*. Buc., 1859, 104 p.
Aslan, N. *Santinela de Bacău*. Iași, 1859.
Atanasiu, Matache. *Poezii compuse și lucrate*. Craiova, 1859.
Bănuță, Ion. *De vorbă cu Ion Roată*, *Gazeta Literară*, VI (1959) nr. 4, (ian. 22), p. 2.
Baronzi, George. *Misterele Bucureștilor* (roman). Buc., 1862—1863.
Baronzi, George. *Danubianele și zinele Carpaților*, Buc., 1859. [Se naște sau se face omul?].
Berindei, Dan. *Redescoperirea lui Moș Ion Roată*, *Contemporanul*, 1959, nr. 3, (ian. 23), p. 3.
Bolliac, Cezar. *La Romania; Răsunet la Hora Unirei de V. Alecsandri; Acvila strămbună*. In: *Opere*, Vol. I, Buc., E.S.P.L.A., p. 107—111, p. 313—317; 320—321; 324—326.
Bolintineanu, D. *Cîntece din exil; Exilatul; La Dunăriu; În timpuri de cădere; Palatul domnilor; La patrie; Muma tînără; Și florile plăpînde din cîmpurile noastre; La Unire*. In: *Opere alese*, Vol. I, E.S.P.L.A. 1955, p. 97; 112; 100; 103; 105; 107; 110; 113; 138.
Bolintineanu, D. *Manoil* (roman) *Romînia Literară* I (1855) 321 și pînă la nr. 40 (15 oct.) p. 473. Idem în: *Opere Alese*, II. Buc., E.S.P.L.A., 1955.
Bolintineanu, D. *Viața lui Cuza-vodă* (memoriul istoric a doua ediție), Buc., 1869.
Bolintineanu, D. *Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria*. Buc., 1858.
Bolintineanu, D. *Călătorii în Moldova*, In: *Opere alese*. Vol. 2, Buc., E.S.P.L.A., 1955, p. 84—105 (Biblioteca pentru toți).
Borș, Lucia. *Doamna Elena Cuza*. Buc., (f.a.).
Boureanu, Radu. *Jalea. Poemul festiv: Unirea. Luceafărul*, V (1959), nr. 2, (ian. 15), p. 1.
Bujoreanu, I. N. *Misterele din București*, Buc., 1862.
Cobolcescu, E. *O! Lume ce ești lume? Zvoni. Steaoa Dunării*, IV (1859), p. 544; 580.
Carada, Eugen. *Milcovulu. Cantonetta de... dedicată națiunei romîne*. Craiova, 1858.
Caragiale, I. *Moartea anului 1859*, *Steaoa Dunării*, IV (1859), nr. 256.
Chendi, Ilarie. *Alecsandri și Unirea Principatelor*, *Țara Noastră*, (1909), nr. 5 (febr. 1), p. 3.
Coșbuc, G. *Amintire istorică*, *Albina*, I (1898), nr. 3; (31 mai) p. 364.
Creangă, Ion. *Moș Ion Roată și Unirea; Moș Ion Roată și Cuza-vodă*. In: *Opere*, E.S.P.L.A. (1953), p. 87—90; 91—95.

Creţeanu, Gr. In *Steaoa Dunării: Cintecu Nou*, II (1856), p. 28; *La Romini*, II (1856), p. 180.
Danielescu, Petre. *Alexandru Ion I. Cuza in tradiţia populară*. Poveşti şi anecdote culese de... Craiova, 1909.
Dăscălescu, D. *Veşti şi anecdote culese de...* Craiova, 1909.
Dăscălescu, D. In *Steaoa Dunării: Sfatul unui bătrîn*, I (1855), p. 124; *Provedinţia celoru impilaţi*, II (1856) nr. 97, p. 272; *Epistolă lui Matei Millat*, II (1856) p. 4; *Lăsaţi luminare-n pace*, II (1856) nr. 6 (24 ian.) p. 28; *Cătră Domnii alegători*, III (1858) nr. 76, p. 308; *Odinioară şi acum*, III (1858) p. 312; *Noi*, IV (1859) p. 471; *Vorbă să fie (Adio la Dunărea din Tombuctu)* IV (1859) p. 447; *Focşani, 20 August 1859*, IV (1859), 707.
Dăscălescu, D. *Versurilor mele: Apa trece, pietrele rămîn; Derbedeul; Trădătorul. Musa mea; Alt cîntec; Solonii noştri; Strigoii*. In: *Patrie şi libertate*. Din poezia anilor 1840—1880. Buc., E.S.P.L.A., 1858 (1) pp.: 142—143; 144—145; 150—152; 157—158; 167—169; 171—173; 174—175; 176—178.
Depărăţeanu, Al. *Demolitiuni; Pelegrinul, Căldura din august 1860; Zapciul* In: *Patrie şi libertate*... Buc., E.S.P.L.A., 1858 (1), pp. 227—230; 236—238; 249—250.
Donici, A. *Vaporul şi Calul* (fabulă). *Steaoa Dunării*, II (1856), p. 152.
Dumitrescu, O. *Principile Cuza*. Buc., 1859.
Dumitrescu, O. *Cintece naţionale*. Buc., 1859.
Girleanu, Emil. *Vodă Cuza şi Mihail Kogălniceanu, Convorbiri Critice*, (1905), nr. 1, (ian. 21), p. 5.
Georgescu, Paul. *Poporul îşi aduce aminte — Sadoveanu şi Unirea. Contemporanul*, 1959, nr. 3 (ian. 23), p. 5.
Ghica, I. *Amintiri din pribegie*, după 1848.
Ghica, Pantazi. *Un boem romin*. Romanţ. Buc., 1860, (Ianov).
Ianov, Ioan. In *Steaoa Dunării: Junimii Literare*, III (1858) nr. 85, p. 349; *La ocazia onomasticei Înălţimei Sale Prinţului Alexandru Ioan I*, IV (1859), p. 695; *Cintecu militărescu, pentru lagăriu de la Ploeşti*, IV (1859), p. 480; *Plingerea Rominului*, IV, (1859), p. 528.
Ideriu, D. *Poezie. Steaoa Dunării*, II (1856), p. 128.
Iorga, N. *Unirea Principatelor*. Vălenii de Munte, 1909.
Ilenescu, Radu. *Odă la Rominia*. (Parisul), (1859).
Istrate, N. *Luntraşul de la Dunăre* [Poezie]. *Steaoa Dunării*. I (1855), p. 108.
Kogălniceanu, Mihail. *Album istoric şi literar*, Iaşi, (1854).
D-na, L. *Omul muntelui*, Roman original. Buc., 1858.
Lupescu, Al. *Minzul lui Cuza, Ion Creangă*, X, (1917), p. 101—102.
Macedonski, Al. *Cuza-vodă*, Spectacol într-un act. *Literatorul*, III, (1882), p. 513.
Miclescu, D. *Cintecu popularu* (versuri). *Steaoa Dunării, II* (1956), p. 200.
Mihăilescu, S., [Versuri populare de cătanie] *Şezătoarea*, I, (1893), p. 50—51, Nr. 44.
Moisei, Al., [Amintiri istorice populare despre Cuza-vodă], *Ion Creangă*, VI, (1913), p. 302—303, p. 256—259.
Moisei, Al., *Cuza Cismar, Ion Creangă*, VI, (1913), p. 176—177.

Moré(a)nu, Gh. *Un visu pe Carpaţi*. Roman original, Buc., 1857.
Moruzi, Dumitru C. *Înstrăinaţii*. Studiu social în formă de roman, (1854—1907), Buc., 1912.
Munteanu, Victor. *Cuza-vodă şi Unirea, Opinia*, Iaşi (1909), nr. 635.
Orăşanu, N. T. *Misterele mahalalelor sau Cronica scandaloasă a oraşului Bucureşti*, Buc., 1861.
Paligoriopolu, G. *Iane Halvagiopolu*, Cîntecul comicu, de... Buc., 1858.
Pan, George, Demetru. *Moş Ion Roată*. Reconstituire istorică într-un act (trei tablouri), inspirată după Ion Creangă, Buc., 1948.
Papadima, Ovidiu. *Literatura din Foaia lui M. Kogălniceanu „Steaoa Dunării". Studii şi Cercetări de istorie literară şi folclor*, V 1956, nr. 3—4 (Extras).
Papu, Letiţia. *Deputatul clăcaşilor. Gazeta literară*, VI (1959), nr. 4, (ian. 21), p. 3.
Pascali, M. *Viitorul Rominiei*. Triologia în versuri. Buc., 1859.
Pas, Ion. *Lanţuri*. I. Buc., E.S.P.L.A., 1956.
Pelimon, A. *Impresii de călătorie în Rominia*, Buc., 1858.
Poezii ale scriitorilor din Epoca Unirii... Vălenii de Munte, 1909.
Pop, Augustin Z. N., *Kogălniceanu în lupta pentru Unire, Luceafărul*, II (1959), nr. 2 (15 ian.), p. 4—5.
Pop, Vasile: *Cuza-Vodă*, roman popular, Buc., (f.a.).
Porfiriu T. In *Steaoa Dunării: Nu se mănîncă cîte paseri zboară*, IV, *Strigoii* (Misteru), IV (1859), p. 492; *Visulu*, IV (1859), p. 576; *Favoriţiunei* IV (1859), p. 516.
Parissien, George, *Colecţii de poesii nuoi*, Compuse şi tipărite de... Buc., 1858.
Rădulescu-Codin, C., *Legende, tradiţii şi amintiri istorice adunate din Oltenia şi din Muşcel*, Buc., 1910, p. 105—106 şi 119 (nota 140).
Rallenti, D. *Suvenire şi impresii de călătorie în Rominia şi Bulgaria*, Constantinopole-Paris, 1858.
Sadoveanu, M. *Cuza-vodă* In: *Opere*, vol. IV, E.S.P.L.A., 1955, p. 485—492.
Sadoveanu, M. *Legenda lui Cuza-Vodă*. In: *Opere*, Vol. VI, 1956, p. 308—313.
Savel, Mina. *Versuri scrise de poeţii romini la Unirea Principatelor Romîne, la detronarea lui Cuza-vodă şi la moartea acestui mare domnitor*. Colecţionate de... Bacău, 1927.
Serurie, Grigore. *Collectiune de poezii scrise în esilu de...* Bucuresci, 1858.
Sevastos, Elena. *Cintece moldoveneşti*, Iaşi, 1888.
Simonescu, Dan. *Înfăptuirile domnitorului Al. I. Cuza oglindite în folclor. Călăuza Bibliotecarului* (1959), Nr. 1 (ianuarie), p. 6—9.
Sion, G. *Galbenul, Steaoa Dunării*, III (1858), nr. 89, p. 352 (greşit: 260); *La Libertarea Presei Steaoa Dunării*, II (1956), p. 139—140; *Cenzorul meu; Zii-ntîi aprilie; Părul meu alb; Rîndunelele proscrisului; Limba românească; La Legea presei; La Unire; Zii-ntîi Mai 1857; Cinele ajuns ministru;* In: *Patrie şi libertate*... Buc., E.S.P.L.A., 1958, I, pp. 256—257, 258—260; 263—264; 273—274; 279—281; 282—284; 285—286; 299—300.

Tăutu, Gh. *Poesii*, Iași, 1862.
Tăutu, Gh. *Fabule, glume, anecdote*, Iași, 1873.
Teleor, Alex. *Anecdote din viața lui Cuza-vodă*, Buc., f.a. (Biblioteca Lumea).
Theodorescu Cicerone. *Șezătoare pe negîndite în satul lui Moș Ioan Roată*, *Gazeta literară*, VI (1959), nr. 4 (ian. 22), p. 3.
Tulbure, V. *Clăcașii către Divan. Contemporanul*, 1959, nr. 3 (ian. 23) p. 1.
Văcărescu, Iancu. *La Milcov*. In: *Antologia poeziei românești*, 1, E.S.P.L.A., 1957, p. 177 (B.p.T.).
Vianu, Tudor, *Literatura Unirii Principatelor*. In: *Studii privind Unirea Principatelor*, Buc., Edit. Acad. R.P.R., 1960, p. 43—53.
Zamfirescu, Aurora. *Poezii*, Buc., 1858.

VII

ROMÂNIA ȘI TRANSILVANIA ÎNTRE 1865 și 1877 CIȘTIGAREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI

Alecsandri, V. *Balcanul și Carpatul; Peneș Curcanul; Sergentul; Căpitanul Romano; Hora de la Plevna; Hora de la Grivița; Odă ostașilor români; Epistolă generalului Florescu; Eroii de la Plevna; Românca de la Grivița*. In: *Poezii*, vol. II. Buc., E.S.P.L.A., p.: 175—176; 177—183; 191—192; 193—194; 195—196; 197—198; 199—201; 269.
Alexandrescu, Gr. *Din Război. Arhiva Societății științifice din Iași*. (1895) nr. 1 și 2 (ian.—febr.), p. 250—258.
Antinescu, Z. *La Fruntarii* (Ploești, 4 aprilie 1877). *Telegraful*, Buc., (1877) (aprilie, 27), p. 2.
Babocanu, N. *Logodnica dorobanțului. Războiul*, Buc., (1878) (martie 8), p. 3.
Bădescu, Scipione Ion, *Armatei Române, Războiul*, Buc., (1878) (martie 8), p. 3.
Bart, Jean. *Datorii uitate*. Nuvele. Buc., 1916.
Bengescu, Gr. *Marșiulu 1877*. Dedicații armatei române. *Familia*, Buda-Pesta (1877), nr. 24 (iunie 12/24), p. 279.
Bibicescu, I. G. *Poezii Populare din Transilvania*, culese și adnotate de... Buc., 1893.
Boiu, Zacharia, *Frunze de Laur*, (Poezii eroice din anii 1877—1878) publicate de Ioan Baptist Boiu), Sibiu, 1904.
Bolliac, C. *Împământenirea principelui de Hohenzollern* (1866). In: *Din literatura antimonarhică*, Buc., E.S.P.L.A., 1957, p. 60—61.
Caragiale, Luca. I. *In vremea războiului*, Nuvele. Buc., 1928.
Caragiale, Luca, I. *Pohod la șosea* (Versuri). *Cucuricu*, Buc., (1877) nr. 10 (Cireșar 5) p. 3.
Chibici-Revneanu, A. *Din viața mea de voluntar, Almanah literar ilustrat*, II. Buc., 1887 p. 39—72
Cernăuțeanu, C. N. *Hora ostașilor. Ghimpele*. Buc., (1877), nr. 30 (iulie 24), p. 3.

Cernăuțeanu, C. N. *Pe mormîntul căpitanului Valter, Ghimpele*, Buc., 1877, nr. 34, (sept. 22), p. 1.
Cosmovici, Vasile. *Un erou uitat* (Amintiri din războiul de la 1877) *Noua Rev. Rom.*, Supliment II, Buc., Vol. I, (1900), (febr. 1), p. 45—47.
Coșbuc, G. *Războiul nostru pentru neatîrnare povestit pe înțelesul tuturor*. Buc., 1899.
Coșbuc, G. *Rugămintea din urmă; Trei Doamne și toți trei; Costea; Coloana de atac; Povestea Căprarului; Pe dealul Plevnei; Dorobanțul; Crăciunul în tabără; Cîntecul redutei; O scrisoare de la Muselim-Selo; Pe drumul Plevnei; Raport*, In: *Poezii*, vol. I—II. Buc., E.S.P.L.A., 1953, vol. I, p. 77—79; 99—101; 130—132, vol. II; p. 39—43; 24—26; 27; 44—45; 46—47; 58—60; 79—81; 119.
Densușianu, Aron. *Hore ofelite*, Buc., 1892.
Duțescu-Duțu T. și Leonescu, V. *Peneș Curcanul*, Dramă în 4 acte. Buc., 1903.
Florescu, Petre, *Leul de la Smîrdan*. Roman. Buc., 1942.
Gane, Nic. *Andrei Florea Curcanul. Convorbiri literare*, 1878, nr. 1.
Gaspar, Mihail. *În vraja trecutului*. Lugoj, 1908.
Georgescu, Georgeta St. *Din carnetul unui veteran*, 1877. Cu o introducere de Gh. Georgescu-Buzău, Buc., 1956.
Haneș, V. *Războiul independenței și scriitori. Viața literară*, (1906). p. 179.
Hașdeu, B. P. *Călătoria domnitorului (1869)*. In: *Din literatura antimonarhică*, Buc., E.S.P.L.A., p. 63—64; 78—84 (B.p.T.).
Lahovary, Jean. *Souvenirs d'un volontaire de l'Armée Roumaine*. (Plevna, 1877), Buc., 1925.
Lahovari-Soutzo, Const. *Elegie. Plevna-Grivitza*. In: *Visions roumaines*. Poèmes. Paris, 1913.
Lăzăreanu, Barbu. *Din literatura antimonarhică și antidinastică*. Introducere la: Din literatura antimonarhică, Buc., E.S.P.L.A. p. 15—59, (B.p.T.).
* * * *La militianul romîn*. (1877, 1 septembrie, 16). *Calendarul progresului*, Buc., 1878. p. 48.
Lazu, Gr. *Încinge-frunțea-ți mîndră cu Laure, Române, Corespondența provincială*. Orașul Piatra, (1877), nr. 4 (august 28), p. 2.
* * * *Le beau Danube bleu. Le Journal de Bucarest*, Buc., (1877) (iunie 19), p. 3.
Nicolescu, G. C. *Vasile Alecsandri și ideile de la 1858, Viața Românească*, I (1948), nr. 2 (iul.).
Nenițescu, I. *Tatăl lui Neacșu; Ziua Sf. Alexandru*. In: *Poezii*. Buc., (1911), p. 148—149; 223.
Olănescu, Ascanio. *Baterie cățărează; Locot. Dan cu bateria sa luptă cu mare vitejie*. In: *Poesii*. 1878—1898, Buc., p. 202—208.
Mănciulescu, M. C. *Marșul Roșiorilor de la Vede. Ghimpele*, Buc., (1877), nr. 21 (mai 22), p. 2.
Melidon, Gr. *La sosirea Rușilor* (Versuri) *Corespondență Provincială*. Orașul Piatra, (1878), nr. 2 (ian. 15), p. 3.
Melidon, Gr. Aurora, *Corespondență provincială*. Orașul Piatra, (1878) nr. 2 (ian. 15).

Melidon, Gr. *Osteanul și rîndunica, Corespondența Provincială*, Orașul Piatra, (1877), nr. 20 (decembrie 19), p. 3.
Macedonschi, Alex. *Vînt de primăvară*. Buc., (1877 april. 5), Telegraful, Buc., (1877), (april 10), p. 2.
Macedonski, Alex. *Stegarul, Presa*, Buc., (1878), (febr. 5), p. 2.
Mironescu, I. I. *Furtună Veteranul* (1907) (Povestire). In: *Oameni și vremuri*, Iași, Viața Românească (1920), p. 3—13.
Moșoiu, I. *Pentru ziua de 15 decembrie* (Invingătorilor), *Telegraful*, Buc., (1877), (dec. 16), p. 2.
Pleșoianu, O. V. *Mormîntul vitejilor. Presa*. Buc., (1878) (mart. 5), p. 3.
Poenescu, Emanoil. *În memoria ostașilor romîni morți pe cîmpul de război din Bulgaria*, 1877—1878. In: *Suvenirile vieții mele și Flori de mormînt*. Versuri, Buc., 1901, p. 27—28.
Orășanu, N. T. *Dați... sau abdic* (1871); *Dinastie* (1871); *Domnitor* (1871); *Monarhie* (1871); *Zece Mai* (1871); *Peneș Împărat* (1875) în: *Din literatura antimonarhică*, Buc., E.S.P.L.A., 1957, p. 65—74; 85—87 (B.p.T.).
Orășanu, N. T. *Poezii dedicate armatelor romîne*, Buc., 1877.
Pas, I. *Lanțuri*. Roman, Vol. I. Part. a III-a. Buc., E.S.P.L.A., 1956, p. 231—289.
Păun-Vasile, D. *Odă la resbelu, dedicată martirilor obscuri ai independenței. Familia*, Buda-Pesta (1877), nr. 27 (iul. 3/15), p. 313—314.
Pelimon, Alex. *Ostașii romîni*, 1877—1878. Poezii, Buc., 1880.
Pelimon, Alex. *Trei sergenți; Campania romînilor în Bulgaria*, (Poezii). Buc., 1879.
Popescu, N. D. *Episoade din resbelul orientului 1877. Calendarul progresului*, pe 1878, p. 55.
Popescu, N. D. *Prizonierul romîn de la Plevna*, Nuvelă resbelică. *Calendarul pentru toți*, pe 1879, p. 57 și în volum: Buc., 1879; idem, 1859.
Popescu, N. D. *Amazoana de la Rachova*, Nuvelă, Buc., 1879.
Popescu, N. D. *Sentinela de la Grivița*, Ed. a 3-a, Buc., 1889.
Popescu, N. D. *Căpitan Buzdugan*, Episoade din istoria resbelului independenței. Nuvelă, Ed. a 2-a, Buc., 1890.
Poppini, St. *Osteanul* (București, 1877) (noiembrie 10) *Telegraful*, Buc., (1877), (dec. 18), p. 3.
Pruncu, Nic. I. *Cînt patriotic, Presa*, București (1878), (martie 20), p. 2—3.
Rei, Valerian. *„Glorie" (1877)*, Dramă în 3 acte pentru serbările naționale, Buc., 1937.
Rosetti, Mircea. *Prima ciocnire*. Nuvele. Buc., 1882.
Sadoveanu, Mihail. *Povestiri din război*. Buc., 1915.
Silvan, Gh. *Pentru neatîrnare. 1877—1878. Roman războinic*. Cartea I—II. (Ploiești), 1906.
Scurtescu, N. *Balada Plugarului; Cîntec popular; Opincarul*. In: *Poezii*, 1877, Buc.
Săndulescu, Ioan. *Poezia liricei din timpul războiului pentru neatîrnare 1877—1878*. Antologie. Cu o prefață de Gh. Bogdan-Duică. Buc., 1908.
Sergiescu, C. Th. *Deșteptarea* (1878, iunie, 2). *Presa*, Buc., (1877), (iunie 8), p. 2.
Silvan, Eugen, *Testamentul soldatului, Corespondența provincială*, Orașul Piatra, (1878), nr. 20 (mai 28), p. 3.
Simonescu, Dan. *Aspecte ale războiului de independență în literatura romînă. Iașul Nou*, 4 (1952) nr. 2, p. 166—176.
Sion, Gh. *La Plevna*. Dramă într-un act în versuri, Buc., 1878.
Sismescu, Sava. *Virtutea militară, 1877*. Buc., 1878 (Poezii).
Stănescu, D. M. *Căpitanu Mărăcineanu. Dorobanțul*, Buc., (1878), nr. 114 (martie 11), p. 3.
Tinc, N. *Privighetoarea de la Plevna. Episod autentic din războiul de la 1877—1878. Epoca*, Buc., (1909), (dec. 1), p. 1—2.
Ventura, Grig. *Curcanii*. Dramă națională în trei acte și un prolog. Galați, 1878.
Vulovici, N. *Vitejești*. (Versuri). Craiova, 1904.
Zamfirescu, Duiliu. *În război*. Roman, Buc., (1907). (Biblioteca pentru toți).

CUPRINS

Pag.

Cuvînt înainte 3

Cap. I. *Răscoala iobagilor din Transilvania de sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan (1784)* 7

Cap. II. *Țara Românească și Moldova în primele două decenii ale secolului al XIX-lea* 35

1. Situația socială, economică și politică până la răscoala populară din 1821 35
2. Haiducia în țările române 45

Cap. III. *Răscoala populară din 1821 de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu* 61

Cap. IV. *Țara Românească, Moldova și Transilvania între anii 1821 și 1848* 88

1. Țara Românească 92
2. Moldova 101
3. Transilvania 110

Cap. V. *Anul revoluționar 1848 în Moldova, Țara Românească și Transilvania* 114

1. Mișcarea revoluționară din Moldova 120
2. Revoluția burghezo-democrată din Țara Românească 125
3. Anii revoluționari 1848—1849 în Transilvania . . 153

Cap. VI. *Unirea Țărilor Române — 1859* 181

Cap. VII. *România și Transilvania între anii 1865—1877. Cîștigarea independenței de stat a României* 216

Bibliografie 235

Redactor responsabil : HANGIU ION
Tehnoredactor : GAŞPAR PARASCHIVA

Dat la cules 15 IV 1963. Bun de tipar 14 VI 1963. Apărut 1963. Tiraj 16000+145 leg ½ pînză. Hîrtie scris tip. II-a 63 g/m², 16/61×86. Coli editoriale 17,371. Coli de tipar 16. A 3028. C. Z. pentru bibliotecile mari 9R : 8R (075) C. Z. pentru bibliotecile mici 8R.

Întreprinderea Poligrafică nr. 6. Str. Al. Odobescu nr. 12. — Bucureşti — c. 1087